

Ατομική αξιολόγηση των υπόπτων ή κατηγορουμένων ανηλίκων: ιδέες για ορθή πρακτική υπό το πρίσμα της Οδηγίας 800/2016

Επιμέλεια: Rūta Vaičiūnienė

Επιμέλεια μετάφρασης: Άννα Κιβρακίδου

<i>Εκδότης</i>	Žara, Akademijos str. 4, Βίλνιους, Λιθουανία LT-08412 www.zara.lt ; info@zara.lt
<i>Τίτλος</i>	Ατομική αξιολόγηση των υπόπτων ή κατηγορουμένων παιδιών: ιδέες για την ορθή πρακτική
<i>Συγγραφέας</i>	Rūta Vaičiūnienė (Νομικό Ινστιτούτο του Λιθουανικού Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών)
<i>Επιμελητές</i>	Ivana Boric (Σχολή Επιστημών Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης, Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ) Odeta Merfeldaitė (Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Μγκολας Ριόμερις) Tautvydas Žėkas (Υπουργείο Δικαιοσύνης της Δημοκρατίας της Λιθουανίας)

Το βιβλίο στο σύνολό του και κάθε κεφάλαιο ξεχωριστά έχει αξιολογηθεί από τρεις ομότιμους ειδικούς

Έτος δημοσίευσης 2020

ISBN 978-9986-34-370-7

Οι συγγραφείς όπως αναφέρονται στο βιβλίο διατηρούν τα πνευματικά τους δικαιώματα. Η αντιγραφή επιτρέπεται μόνο για μη εμπορικούς σκοπούς, υπό την προϋπόθεση ότι αναφέρεται η πηγή. Κάθε συγγραφέας είναι υπεύθυνος για το δικό του κεφάλαιο ή μέρος του κεφαλαίου και ο εκδότης δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση του περιεχομένου ή παραβιάσεων δικαιωμάτων εκ μέρους τρίτων.

Αυτό το βιβλίο δημοσιεύεται ως μέρος του συγχρηματοδοτούμενου από την ΕΕ έργου του προγράμματος Δικαιοσύνης με τίτλο «Δικονομικές διασφαλίσεις κατηγορουμένων ή υπόπτων παιδιών: βελτίωση της εφαρμογής του δικαιώματος στην ατομική αξιολόγηση» (IA-CHILD) No. 802059 – JUST-JACC-AG-2017 ως παραδοτέο D10 (D5.2) και είναι διαθέσιμο για λήψη στην αγγλική, λιθουανική, κροατική, ελληνική και ελληνική (Κύπρος) γλώσσα στον ιστότοπο του έργου IA-CHILD: [//teise.org/en/lti-veikla/projektines-veiklos/ia-child/](http://teise.org/en/lti-veikla/projektines-veiklos/ia-child/)

Το περιεχόμενο του παρόντος βιβλίου αντιπροσωπεύει τις απόψεις των συγγραφέων και είναι αποκλειστικά δική τους ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρει καμία ευθύνη για τη χρήση των πληροφοριών που περιέχει.

IA CHILD

 The project is funded by the Justice Programme of the European Union (2014-2020)

Περιεχόμενα

1. ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΩΝ Ή ΥΠΟΠΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
2. ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ 16	
3. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ	32
4. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗ ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	53
5. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	73
6. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	99
7. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΡΟΑΤΙΑ	109
8. Συμπερασματικές παρατηρήσεις	142

Πρόλογος

Όλοι γνωρίζουμε ότι τα παιδιά και οι νέοι είναι το μέλλον των κοινωνιών μας και ότι πρέπει να κάνουμε ό,τι μπορούμε για να τα αναθρέψουμε και να τα προστατεύσουμε μέχρι να αναπτυχθούν πλήρως. Αν ένα παιδί ή ένας νέος ξεφεύγει από τις ράγες, πρέπει να βρούμε τον καλύτερο τρόπο για να το βοηθήσουμε να επανέλθει στο σωστό δρόμο. Αυτός είναι ο λόγος, για τον οποίο η ατομική αξιολόγηση των νέων που εμπλέκονται με το νόμο είναι τόσο σημαντική. Θέλουμε να βρούμε τη συγκεκριμένη στρατηγική με τις περισσότερες πιθανότητες να λειτουργήσει για τον κάθε νέο συγκεκριμένα. Η ατομική αξιολόγηση προσφέρει επίσης τον καλύτερο τρόπο για να εμπλακεί ο νέος στο μέλλον του.

Ως εκ τούτου, μου δίνει μεγάλη χαρά να συνεισφέρω τον πρόλογο σε αυτό το βιβλίο, το οποίο είναι πλούσιο σε πληροφορίες σχετικά με την ατομική αξιολόγηση (ΑΑ) σε τέσσερις χώρες - τη Λιθουανία, τη συντονίστρια χώρα του έργου - την Κροατία, την Κύπρο και την Ελλάδα. Αναλυτικότερα, οι εταίροι είναι το Ινστιτούτο Δικαίου του Λιθουανικού Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών (Λιθουανία), η Σχολή Επιστημών Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης του Πανεπιστημίου του Ζάγκρεμπ (Κροατία), το 'Hope for Children' CRC Policy Center (Κύπρος) και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Ελλάδα).

Το δεύτερο σεμινάριο (workshop) του έργου πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2020 και, όπως είπα στην εισαγωγική μου ομιλία σε αυτό το σεμινάριο:

....αυτό το πρόγραμμα που καταπιάνεται με το θέμα της Ατομικής Αξιολόγησης είναι εξαιρετικά πολύτιμο. Και αυτό το γνωρίζω, επειδή ως δικαστής Δικαστηρίου Ανηλίκων για 35 έτη στο Κεντρικό Λονδίνο, μπορώ με βεβαιότητα να πω ότι χωρίς τη συμβολή των λειτουργών της Υπηρεσίας Παραβατικότητας Νέων (ΥΠΝ) που προετοιμάζουν ατομικές αξιολογήσεις, απολύτως προσαρμοσμένες σε κάθε παιδί, οι αποφάσεις μου, δηλαδή οι αποφάσεις της έδρας, θα ήταν λιγότερο καλά αιτιολογημένες και η έκβαση της υπόθεσης του κάθε παιδιού δεν θα είχε και τόσο θετικά αποτελέσματα για αυτό.

Ήταν ενδιαφέρον για μένα να μάθω πώς αυτές οι τέσσερις χώρες προσεγγίζουν την ατομική αξιολόγηση. Η καθεμία έχει τον δικό της τρόπο να επιδιώκει τους ίδιους στόχους της συλλογής πληροφοριών σχετικά με τους προσωπικούς, οικογενειακούς και κοινωνικούς παράγοντες, την παραβατική και αντικοινωνική συμπεριφορά, το τι σκέφτεται ο ανήλικος για τη συμπεριφορά του και ποιοι παράγοντες διαπιστώνονται για να υποδείξουν πώς μπορεί να επέλθει αλλαγή στη συμπεριφορά. Πολλές από αυτές τις πληροφορίες συλλέγονται με τη χρήση διαφόρων εργαλείων και τη συμβολή επαγγελματιών, όπως οι ψυχολόγοι. Το βιβλίο αυτό μάς παρέχει, επίσης, έναν διάλογο ακαδημαϊκής εξέτασης αυτών των εργαλείων και του τρόπου με τον οποίο σχετίζονται μεταξύ τους. Οι συγγραφείς ελπίζουν ότι το βιβλίο αυτό θα χρησιμεύσει ως εγχειρίδιο για τους επαγγελματίες που ειδικεύονται στον τομέα της ατομικής αξιολόγησης.

Ατομική αξιολόγηση και επίτευξη δικαιοσύνης

Όσον αφορά το χρονοδιάγραμμα της ατομικής αξιολόγησης, η αιτιολογική σκέψη 39 της οδηγίας αναφέρει ότι η ατομική αξιολόγηση θα πρέπει να:

διεξάγεται στο πλέον πρώιμο και κατάλληλο στάδιο της διαδικασίας και εγκαίρως ώστε οι πληροφορίες που προκύπτουν από την ατομική αξιολόγηση να μπορούν να λαμβάνονται υπόψη από τον εισαγγελέα, τον δικαστή, ή άλλη αρμόδια αρχή πριν από την απαγγελία της κατηγορίας ενόψει της δίκης.

Είναι γνωστό ότι η έγκαιρη αξιολόγηση μπορεί να αναδείξει τα εμπόδια, που εμποδίζουν τη συμμετοχή ενός νέου στη δικαστική διαδικασία, εμπόδια όπως η κατανόηση της διαδικασίας, οι δυσκολίες επικοινωνίας και τα ψυχολογικά προβλήματα, καθώς επίσης, να προτείνει ειδικά μέτρα για την υπέρβασή τους. Η χρήση ειδικών μέτρων, μπορεί να βελτιώσει ουσιαστικά τη **συμμετοχή του ανηλίκου** και να βοηθήσει πολύ στην έγκαιρη προώθηση μιας υπόθεσης. Ένας στόχος σημαντικός για όλους.

Και, φυσικά, όπως προβλέπει το άρθρο 11 της οδηγίας, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, όποτε είναι δυνατόν, οι αρμόδιες αρχές προσφεύγουν σε εναλλακτικά της κράτησης μέτρα. Με άλλα λόγια, **αποχή από την ποινική δίωξη**.

Οι μεταγενέστερες αξιολογήσεις, στο στάδιο της επιβολής της ποινής, αφορούν την εξεύρεση των καταλληλότερων κυρώσεων και μέτρων και βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε εργασία που έχουν σχεδιαστεί για το σκοπό αυτό, παράλληλα με την επαγγελματική εμπειρογνωμοσύνη. Αναλύονται κρίσιμα ζητήματα όπως ο κίνδυνος που ενέχει για το κοινό ο νεαρός παραβάτης και η πιθανή επίδραση μιας κύρωσης ή ενός

μέτρου στην πρόληψη περαιτέρω παραβατικότητας και στην προώθηση της επανένταξης στην οικογένεια, το σχολείο και την κοινότητα. Αποφάσεις που γίνονται κατανοητές από τον ανήλικο είναι πιθανότερο να αποφέρουν θετικά αποτελέσματα στην επανένταξή του και την πιθανή αποζημίωση των θυμάτων.

Και, θα πρόσθετα, αυτό είναι χρήσιμο και για την οικογένεια του ανηλίκου.

Εναρμόνιση

Πολύ σωστά έχει αναφερθεί η ανάγκη εναρμόνισης των προτύπων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γιατί θα πρέπει να υπάρχει "γεωγραφική δικαιοσύνη"; Δεν θα δεχόμασταν ότι ένα παιδί σε μια περιοχή μιας χώρας μπορεί να μην έχει την ίδια δίκαιη μεταχείριση με ένα παιδί σε ένα άλλο μέρος της ίδιας χώρας. Έτσι, δε θα πρέπει να δεχτούμε διαφορές μεταξύ των χωρών. Η μεγαλύτερη συνοχή της προσέγγισης, που παρέχεται από την παρούσα οδηγία, θα πρέπει να φέρει τις πρακτικές πιο κοντά και να σημαίνει ίση μεταχείριση για τους ανήλικους σε ολόκληρη την ΕΕ.

Βέβαια, η ατομική αξιολόγηση πρέπει να γίνεται σωστά και με τους κατάλληλους πόρους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το παρόν βιβλίο είναι τόσο ευπρόσδεκτο - δείχνει πώς τέσσερα κράτη μέλη της ΕΕ προσεγγίζουν σήμερα την ατομική αξιολόγηση και πώς σχεδιάζουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του άρθρου 7. Προσφέρει πληροφορίες για τις ορθές πρακτικές και προειδοποιήσεις για τις παγίδες που πρέπει να αποφεύγονται, και δείχνει πόσο σημαντικό είναι να υπάρχουν οι κατάλληλοι πόροι για το έργο αυτό.

Avril Calder

Αμέσως Προηγούμενος Πρόεδρος,

Διεθνής Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων Νεολαίας και Οικογένειας (IAYFJM)

1. Δικονομικές διασφαλίσεις και ατομική αξιολόγηση των κατηγορουμένων ή υπόπτων παιδιών σε ποινικές διαδικασίες:

Rūta Vaičiūnienė και Jolanta Arolevič (Νομικό Ινστιτούτο του Λιθουανικού Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών)

Κάθε χρόνο περισσότεροι από ένα εκατομμύριο ανήλικοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζουν ποινικές διαδικασίες εντός και εκτός των εθνικών συνόρων. Ωστόσο, η έρευνα δείχνει ότι η κατανόηση της ποινικής διαδικασίας από τους υπόπτους ή κατηγορούμενους ανηλίκους είναι ένα πολύπλοκο και, μερικές φορές, ακατόρθωτο έργο¹. Παρόλο που τις τελευταίες δεκαετίες τα θέματα δικαιοσύνης ανηλίκων² βρίσκονται όλο και περισσότερο στην ατζέντα των διεθνών θεσμικών οργάνων και οργανισμών - εντούτοις, τριάντα χρόνια μετά την εισαγωγή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού, η διασφάλιση των δικαιωμάτων των παιδιών στην καθημερινή πρακτική παραμένει μια πρόκληση³.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα, τα παιδιά δεν θεωρούνταν "υποκείμενα", αλλά μάλλον "αντικείμενα του νόμου": το καθεστώς τους καθοριζόταν και οι παρεμβάσεις αποφασίζονταν από επαγγελματίες του νομικού τομέα (δικαστές, εισαγγελείς, επόπτες), οι οποίοι θεωρούνταν ότι γνώριζαν τι ήταν καλύτερο για το παιδί. Η αντίληψη ότι τα παιδιά είναι ανίκανα να διαχειρίζονται ορισμένα "δικαιώματα των ενηλίκων" παραμένει βαθιά ριζωμένη μέχρι σήμερα. Είναι απαραίτητο να αναγνωρίσουμε ότι, αφενός, διάφορα χαρακτηριστικά της ψυχολογικής ανάπτυξης και της ωριμότητας των παιδιών περιορίζουν την ικανότητά τους να βρίσκουν το δρόμο τους μέσα από τη δικαστική διαδικασία, αλλά και ότι, αφετέρου, οι ανήλικοι έχουν μεγάλες δυνατότητες και είναι πιο ικανοί να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους απ' ό,τι οι ενήλικες.

Ως εκ τούτου, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να δημιουργηθεί ένα μοντέλο ποινικής δικαιοσύνης που να αυξάνει την εμπιστοσύνη των ανηλίκων στο σύστημα δικαιοσύνης, να τους ενδυναμώνει και να ενισχύει τις δυνατότητές τους για ευεργετική αλλαγή. Για να συμβεί αυτό, είναι απαραίτητο να λειτουργήσει ένα πρότυπο δικαιοσύνης φιλικό προς τα παιδιά, δίνοντάς τους την ευκαιρία να ασκήσουν τα δικαιώματά τους και να ακουστεί η φωνή τους, και ενθαρρύνοντας την ενεργή εμπλοκή και συμμετοχή τους στον ευρύτερο δυνατό βαθμό. Εξίσου σημαντική είναι και η κοινωνικοποίηση των ανηλίκων εντός του νομικού συστήματος, η οποία τους βοηθά να αναπτύξουν εμπιστοσύνη στις αποφάσεις που τους αφορούν και να αποδεχθούν τη νομιμότητα, εμπιστευόμενοι τους θεσμούς που τις εφαρμόζουν. Αυτό είναι απαραίτητο, προκειμένου να διασφαλιστούν στην πράξη, φιλικές προς τους ανηλίκους δικονομικές διασφαλίσεις και δικονομική δικαιοσύνη που είναι προς το συμφέρον του παιδιού⁴.

Αρκετές πρόσφατες νομικές πράξεις, έχουν επικεντρωθεί στη διασφάλιση των δικονομικών δικαιωμάτων στις ποινικές διαδικασίες ανηλίκων. Ένα από τα σημαντικότερα κείμενα σε Ευρωπαϊκό επίπεδο είναι η Οδηγία 2016/800 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης⁵, η οποία ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα, καθώς είναι η πρώτη νομική πράξη που αφορά αποκλειστικά μια και μόνο ομάδα - τους υπόπτους και κατηγορούμενους ανηλίκους. Η οδηγία κατοχυρώνει μια δέσμη των σημαντικότερων δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην πληροφόρηση, το δικαίωμα σε συνδρομή δικηγόρου και στη νομική υποστήριξη, το δικαίωμα στην ατομική αξιολόγηση και στην ιατρική εξέταση, το δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα συνοδείας από τον ασκούντα τη γονική μέριμνα, το δικαίωμα να παρίσταται αυτοπροσώπος στη δίκη και, το σημαντικότερο, εστιάζει στην *ευαλωτότητα* των ανηλίκων, ζητώντας την ατομική αξιολόγηση των ειδικών αναγκών τους.

¹ A. Daly και S. Rap, "Children's Participation in Youth Justice and Civil Court Proceedings", στο *International Human Rights of Children*, εκδ. U. Kilkelly και T. Liefgaard (Σιγκαπούρη: Springer, 2018), 1-21.

² Σε αυτό το βιβλίο οι όροι ανήλικος, νέος και παιδί χρησιμοποιούνται συνώνυμα.

³ M. J. Bernuz Beneitez και E. Dumortier, "Why Children Obey the Law: *Youth Justice* 18, αρ. 1 (2018): 34-51.

⁴ Beneitez και Dumortier, "Why Children Obey", 34-51.

⁵ Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, σχετικά με τις δικονομικές διασφαλίσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. ΕΕ L. 132, 21.5. (2016).

Για πρώτη φορά σε ένα νομικά δεσμευτικό έγγραφο, η Οδηγία προβλέπει ένα μέσο ατομικής αξιολόγησης, εστιάζοντας σε μια σειρά από νομικά ζητήματα και στόχους που αφορούν τις ειδικές ανάγκες των ανηλίκων και προσπαθώντας να εντοπίσει τους τομείς στους οποίους οι νέοι αισθάνονται και είναι πιο ευάλωτοι. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθούν και ορισμένες επιφυλάξεις. Παρόλο που η Οδηγία προβλέπει την ολοκληρωμένη αξιολόγηση της ψυχικής κατάστασης των ανηλίκων και των διαφόρων κοινωνικών δομών, ο σκοπός της ατομικής αξιολόγησης δεν καθίσταται απολύτως σαφής, ούτε προσδιορίζονται τα εργαλεία που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση. Κατά συνέπεια, στόχος του παρόντος βιβλίου είναι να αποσαφηνίσει τις απαιτήσεις για την ατομική αξιολόγηση που ορίζονται στην Οδηγία 2016/800, να αναλύσει τις υφιστάμενες πρακτικές και τις προκλήσεις της ατομικής αξιολόγησης σε διάφορα κράτη μέλη και, τέλος, να προσδιορίσει και να συζητήσει τα εργαλεία και τις πρακτικές που θα εξασφάλιζαν την αποτελεσματική εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το βιβλίο αυτό στοχεύει να ικανοποιήσει τα ενδιαφέροντα ενός ευρέος φάσματος αναγνωστών, καλύπτοντας τόσο θεωρητικές όσο και πρακτικές πτυχές. Στο εισαγωγικό κεφάλαιο παρουσιάζονται οι διεθνείς νομικές εξελίξεις στον τομέα των δικαιωμάτων του παιδιού και των δικονομικών διασφαλίσεων. Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην εμπειριστατωμένη ανάλυση των ατομικών αξιολογήσεων που προβλέπονται στην Οδηγία 2016/800. Οι συγγραφείς του τρίτου κεφαλαίου, εκθέτουν τις θεωρητικές προσεγγίσεις και τις πρόσφατες συζητήσεις σχετικά με τα μοντέλα και τα εργαλεία για την ατομική αξιολόγηση.

Τα επόμενα κεφάλαια ασχολούνται με την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης σε τέσσερις χώρες - Λιθουανία, Κροατία, Ελλάδα και Κύπρο⁶. Τέλος - δεδομένου ότι το βιβλίο αποσκοπεί στον εντοπισμό ορθών πρακτικών στην εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης - πραγματοποιείται σύγκριση μεταξύ των τεσσάρων αυτών χωρών, εντοπίζονται τα στοιχεία των ορθών πρακτικών και διατυπώνονται σχετικές συστάσεις.

Συνολικά, το βιβλίο αυτό έχει ως στόχο να βοηθήσει τα κράτη μέλη της ΕΕ (ή άλλες χώρες) να αναγνωρίσουν την αξία της ατομικής αξιολόγησης, να κατανοήσουν τη φύση της και να κατανοήσουν τις ευκαιρίες για την ανάπτυξη και τη βελτίωση της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών και των δικονομικών διασφαλίσεων που αυτή συνεπάγεται. Οι συγγραφείς και οι συντελεστές αυτού του έργου, καλούν τους επαγγελματίες, άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, εθνικούς και διεθνείς φορείς χάραξης πολιτικής, ερευνητές και ακαδημαϊκούς να εξετάσουν τις προκλήσεις που φαίνεται να αντιμετωπίζουν οι διάφορες χώρες κατά την εφαρμογή της νομοθεσίας και τη διενέργεια ατομικών αξιολογήσεων και να ακολουθήσουν τις πρακτικές συστάσεις μας, οι οποίες έχουν σχεδιαστεί για να διευκολύνουν την επιτυχή εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης στις ποινικές διαδικασίες ανηλίκων.

Τα δικαιώματα των παιδιών στις ποινικές διαδικασίες: διεθνείς νομικές εξελίξεις

Ηνωμένα Έθνη: Πεκίνο και Αβάνα

Μια στέρεη νομική βάση για την προστασία των ανηλίκων δημιουργήθηκε μετά την έκδοση ορισμένων κειμένων των Ηνωμένων Εθνών. Έχουν γίνει διάφορα βήματα προς την κατεύθυνση της εισαγωγής των ελάχιστων προτύπων του ΟΗΕ για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους (Κανόνες του Πεκίνου)⁷ και των κανόνων για την προστασία των ανηλίκων που στερούνται της ελευθερίας τους (Κανόνες της Αβάνας)⁸. Οι Κανόνες του Πεκίνου αποκρυσταλλώνουν τον ορισμό της ποινικής δικαιοσύνης για ανηλίκους και δίνουν τη δέουσα προσοχή όχι μόνο στα στοιχεία μιας δίκαιης δίκης και στις βασικές δικονομικές διασφαλίσεις, αλλά και σε ορισμένες σχετικές κοινωνικές πολιτικές. Οι Κανόνες υπογραμμίζουν τη σημασία της ενίσχυσης

⁶ Το παρόν βιβλίο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του συγχρηματοδοτούμενου από την ΕΕ έργου "Δικονομικές διασφαλίσεις για κατηγορούμενα ή ύποπτα παιδιά: βελτίωση της εφαρμογής του δικαιώματος ατομικής αξιολόγησης" (JUST- AG- 2017/JUST- JACC-AG-2017, αριθ. 802059). Η έρευνα σχετικά με την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης διεξήχθη σε τέσσερις χώρες εταίρους του έργου - Λιθουανία, Κροατία, Ελλάδα και Κύπρο. Ως εκ τούτου, στο βιβλίο αναλύονται και συγκρίνονται αυτές οι τέσσερις χώρες.

⁷ Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, *Ελάχιστοι Τυποποιημένοι Κανόνες για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους*, ΟΗΕ. Doc. A/40/53 (1985).

⁸ Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, *Κανόνες για την Προστασία των Ανηλίκων που Στερούνται της Ελευθερίας τους*, Έγγραφο των Ηνωμένων Εθνών. A/Res/45/113 (1990).

της πρόνοιας των ανηλίκων και των κοινωνικών μέτρων, προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η ανάγκη παρέμβασης του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και, με τη σειρά της, να μειωθεί η βλάβη που μπορεί να προκληθεί από μια τέτοια παρέμβαση. Τονίζοντας τη βλάβη και τις επιπτώσεις της εκτεταμένης παρέμβασης της ποινικής δικαιοσύνης, οι Κανόνες υπογραμμίζουν τη σημασία και την ευρεία ποικιλία των μέτρων προδικασίας (που συνεπάγονται απομάκρυνση από τη διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης).

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να σημειωθεί ότι ο κανόνας 16.1. του Πεκίνου προβλέπει ότι οι εκθέσεις κοινωνικής έρευνας (κοινωνικές εκθέσεις ή εκθέσεις προ της καταδίκης) αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των περισσότερων δικαστικών διαδικασιών που αφορούν ανηλίκους και ότι η κοινωνική έρευνα θα πρέπει να καλύπτει τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με το κοινωνικό και οικογενειακό υπόβαθρο του ανηλίκου, τις εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες σχετικές περιστάσεις. Οι Κανόνες απαιτούν, επομένως, να υπάρχουν επαρκείς κοινωνικές υπηρεσίες για την παροχή εκθέσεων κοινωνικής έρευνας.

Εν τω μεταξύ, οι Κανόνες της Αβάνας αναφέρουν ότι η κράτηση πριν από τη δίκη πρέπει να αποφεύγεται όσο το δυνατόν περισσότερο. Η κράτηση μπορεί να εφαρμοστεί μόνο μετά από αξιολόγηση των σχετικών περιστάσεων και αφού εξεταστεί η σκοπιμότητα διαφόρων εναλλακτικών μέτρων. Στην περίπτωση των ανηλίκων, η προσωρινή κράτηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο ως έσχατη λύση. Επιπλέον, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί νομίμως ως μέσο άρνησης των αστικών, οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών ή πολιτιστικών δικαιωμάτων που δικαιούται ο ανήλικος και τα οποία δεν είναι συμβατά με τη στέρηση της ελευθερίας.

Έτσι, οι εν λόγω κανόνες αναφέρουν ότι ο αρμόδιος λήψης αποφάσεων που επιβάλλει κύρωση σε ανήλικο, σε αντίθεση με την περίπτωση ενηλίκου, πρέπει να εξετάζει μια ποικιλία εναλλακτικών μέτρων ή μη ποινικών μέτρων και ότι η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να εφαρμόζεται μόνο ως έσχατη των ποινών. Οι Κανόνες του Πεκίνου τονίζουν ότι οι παρεμβάσεις πρέπει να αποφασίζονται μετά από εξέταση όχι μόνο της σοβαρότητας του αδικήματος αλλά και των περιστάσεων του ατόμου, δηλαδή έχοντας αξιολογήσει την οικογενειακή κατάσταση του ανήλικου παραβάτη, τις κοινωνικές και εκπαιδευτικές συνθήκες και ανάγκες του και άλλες σχετικές περιστάσεις.

Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Όστόσο, οι Κανόνες του Πεκίνου και της Αβάνας είναι μη δεσμευτικοί. Το σημείο καμπής επιτεύχθηκε με την υιοθέτηση ενός δεσμευτικού εγγράφου, της *Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, που δημοσιεύθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη το 1989⁹. Η Σύμβαση αυτή αποτελεί, ουσιαστικά, θεμέλιο λίθο, αλλάζοντας την προηγούμενη στάση απέναντι στα παιδιά. Ένα παιδί που διαπράττει έγκλημα ή άλλο παράπτωμα δεν πρέπει πλέον να αντιμετωπίζεται ως "αντικείμενο" αλλά ως πραγματικό "υποκείμενο", το οποίο, όταν εμπλέκεται σε ποινική διαδικασία, έχει δικαιώματα που πρέπει να γίνονται σεβαστά και να προστατεύονται.

Αρχικά, στο Α' Μέρος (άρθρο 3) η Σύμβαση ορίζει τα δικαιώματα του παιδιού σε πολλούς τομείς και επιβάλλει σε μια σειρά θεσμικών οργάνων την υποχρέωση να λαμβάνουν υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και να εξασφαλίζουν την ποιοτική εκπροσώπησή του. Στη συνέχεια, αναφέρεται στον τομέα της ποινικής διαδικασίας και διατυπώνει τα βασικά στοιχεία που απαιτούνται για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού που βρίσκεται σε σύγκρουση με τον νόμο. Η Σύμβαση τονίζει το δικαίωμα ακρόασης του κάθε παιδιού σε οποιαδήποτε δικαστική και διοικητική διαδικασία που το αφορά (άρθρο 12), το δικαίωμα ενημέρωσής του (άρθρο 17), τις προϋποθέσεις στέρησης (ή περιορισμού) της ελευθερίας και την ανάγκη μείωσης των επιπτώσεων που μπορεί να προκύψουν από τις κυρώσεις (άρθρο 37). Καθορίζει επίσης τις βασικές αρχές της δικαιοσύνης αναφορικά με ανήλικους, ιδίως το δικαίωμα σε μια δίκαιη κατά το νόμο διαδικασία (άρθρο 40). Η Σύμβαση τονίζει το δικαίωμα ακρόασης του κάθε παιδιού σε οποιαδήποτε δικαστική και διοικητική διαδικασία που το αφορά (άρθρο 12), το δικαίωμα ενημέρωσής του (άρθρο 17), τις προϋποθέσεις στέρησης (ή περιορισμού) της ελευθερίας και την ανάγκη μείωσης των επιπτώσεων που μπορεί να προκύψουν από τις κυρώσεις (άρθρο 37). Καθορίζει επίσης τις βασικές αρχές της δικαιοσύνης αναφορικά με ανήλικους, ιδίως το δικαίωμα σε μια δίκαιη κατά το νόμο διαδικασία (άρθρο 40). Όπως και στους Κανόνες του Πεκίνου, το άρθρο 40 της Σύμβασης τονίζει την υπεροχή των μέτρων συμμόρφωσης έναντι αυτών της τιμωρίας και την απόφαση και εφαρμογή αυτών κατά πρόσωπο και περίσταση, καθώς επίσης και την ανάγκη επιλογής των λιγότερο επιβαρυντικών μέτρων, ιδιαίτερα όσων αφορά την

⁹ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, GA Res. 44/25 (1989).

εκπαίδευση και τη δυνατότητα παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών. Επομένως, ο κύριος σκοπός είναι να αποφευχθούν ποινικές διαδικασίες ή να διασφαλιστεί ότι ο αντίκτυπός τους είναι ελάχιστος.

Ωστόσο, αν και η Σύμβαση θεωρείται κομβικό σημείο για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, λέγεται επίσης ότι είναι το πιο συχνά παραβιαζόμενο διεθνές κείμενο στον κόσμο λόγω της έλλειψης μηχανισμών ελέγχου της εφαρμογής της¹⁰. Η μεταφορά των διατάξεων της Σύμβασης στα εθνικά νομικά συστήματα δεν εγγυάται την εφαρμογή τους στην καθημερινή πρακτική. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, η εφαρμογή των διατάξεων έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά στις διάφορες χώρες.

Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Αναποκρινόμενη στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και αντιμετωπίζοντας τα τρέχοντα ζητήματα, η *Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού* επανεξετάζει και αναθεωρεί τη Σύμβαση συμπληρώνοντάς την με Σχόλια και Επεξηγήσεις. Έτσι, το 2007, στο Γενικό Σχόλιο αριθ. 10¹¹, η Επιτροπή εξέτασε τα δικαιώματα των παιδιών στις διαδικασίες της δικαιοσύνης ανηλίκων. Το έγγραφο αυτό ίσχυε για 12 χρόνια μέχρι το φθινόπωρο του 2019, οπότε και αντικαταστάθηκε από το Γενικό Σχόλιο αριθ. 24¹².

Το Γενικό Σχόλιο του 2007 δεν παρείχε λεπτομερή καθοδήγηση σχετικά με την επιλογή των μέτρων αποτροπής και τιμωρίας ή άλλων μορφών ποινής. Η έκδοση του 2019 ορίζει τα σημεία αυτά με πολύ μεγαλύτερη σαφήνεια. Εισάγει την έννοια των τεκμηριωμένων προγραμμάτων παρέμβασης και τονίζει ότι των προγραμμάτων αυτών, όπως και άλλων παρεμβάσεων, πρέπει να προηγείται μια ολοκληρωμένη και διεπιστημονική αξιολόγηση των αναγκών του παιδιού. Τονίζεται η σημασία αυτών των αξιολογήσεων στην περίπτωση παιδιών που δεν έχουν συμπληρώσει την ηλικία της ποινικής ευθύνης, αλλά που εκτιμάται ότι χρειάζονται υποστήριξη (παράγραφος 109). Το σχόλιο δίνει την ίδια προσοχή στις απαιτήσεις για τους επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά που εμπλέκονται σε διαδικασίες ποινικής δικαιοσύνης. Στην παράγραφο 39 δίνεται έμφαση στις διεπιστημονικές προσεγγίσεις και την ευρεία μάθηση, καθώς και στην συνεργασία πολυθεματικών ομάδων.

Η διεπιστημονικότητα και η πολύπλευρη εμπειρογνομοσύνη στη σωματική, ψυχολογική, νοητική και κοινωνική ανάπτυξη και ευαλωτότητα, καθώς και η γνώση των ειδικών αναγκών των πιο περιθωριοποιημένων ανηλίκων είναι ακριβώς εκείνες οι προϋποθέσεις που οδηγούν στην αποτελεσματική συνεργασία υψηλής ποιότητας μεταξύ ειδικών σε διάφορους τομείς και στην επίτευξη καλών αποτελεσμάτων.

Συνοψίζοντας, μπορεί να ειπωθεί ότι, σε αντίθεση με την ίδια τη Σύμβαση, το πιο πρόσφατο Σχόλιο δεν επικεντρώνεται μόνο στην επίσημανση ορισμένων δικαιωμάτων και δικονομικών διασφαλίσεων και στη διαπίστωση της σπουδαιότητάς τους, αλλά αποσαφηνίζει επίσης τις προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για την άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων. Αυτές περιλαμβάνουν όχι μόνο μέτρα αποχής από την δίωξη ή τα λιγότερο κατασταλτικά μέτρα, αλλά και προγράμματα βασισμένα σε αποδείξεις, την επιλογή διαφορετικών μέτρων μέσω ατομικής αξιολόγησης, τη διεπιστημονική προσέγγιση, τη διεπιστημονική γνώση της ανάπτυξης των ανηλίκων, τη συνεργασία σε πολυθεματικές ομάδες και, τέλος, τη συνεχή και διαφοροποιημένη εκπαίδευση ειδικών. Έτσι, δίνεται μεγαλύτερη προσοχή στην πρακτική εφαρμογή των δικαιωμάτων των ανηλίκων, στις συνθήκες που ευνοούν την επιτυχία και στη διασφάλιση της ποιότητάς τους.

Εκτός από τις εργασίες σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, πολύτιμη συμβολή στην προετοιμασία ειδικών κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με την πρακτική εφαρμογή των δικαιωμάτων των ανηλίκων έχουν επίσης συνεισφέρει μη κυβερνητικές οργανώσεις και άλλοι φορείς (π.χ. *κατευθυντήριες γραμμές για τα παιδιά*

¹⁰ Beneitez και Dumortier, "Why children obey", 34-51.

¹¹ Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού, *Γενικό σχόλιο αριθ. 10 (2007)*: CRC/C/GC/10, 25 Απριλίου 2007.

¹² Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού, *Γενικό σχόλιο αριθ. 24 (2019) σχετικά με τα Δικαιώματα των Παιδιών στο Σύστημα Δικαιοσύνης Ανηλίκων*, 18 Σεπτεμβρίου 2019, CRC/C/GC/24.

που έρχονται σε επαφή με το σύστημα δικαιοσύνης που εκπονήθηκαν από τη διεθνή ομάδα εργασίας της Διεθνούς Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων Νέων και Οικογένειας)¹³.

Εξελίξεις στην Ευρώπη - Συμβούλιο της Ευρώπης

Για την οικοδόμηση του πλαισίου διασφάλισης των δικαιωμάτων των ανηλίκων στην Ευρώπη χρησιμοποιούνται εδώ και πολλά χρόνια οι Γενικές Αρχές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ, 1950)* και η νομολογία του *Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*. Αν και οι διεθνείς αυτές συμφωνίες ισχύουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεν διευκρινίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να προστατεύονται τα δικαιώματα των ανηλίκων. Ως εκ τούτου, θεσπίζουν μόνο, μάλλον, βασικές διατάξεις.

Ένα από τα σημαντικότερα ευρωπαϊκά κείμενα της τελευταίας δεκαετίας στον τομέα της επιβολής του νόμου, που εστιάζει αποκλειστικά στα δικαιώματα και την προστασία των παιδιών, είναι οι *Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη*¹⁴. Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές τονίζουν ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να ανταποκρίνονται στα αδικήματα ανάλογα όχι μόνο με τις περιστάσεις και τη σοβαρότητα του αδικήματος, αλλά και με την ηλικία, το βαθμό ενοχής και τις ατομικές ανάγκες του ανηλίκου (οι ανάγκες του ανηλίκου ερμηνεύονται ευρέως). Οι κατευθυντήριες γραμμές τονίζουν την εφαρμογή μιας διεπιστημονικής προσέγγισης, καθώς πρέπει να αξιολογούνται και να κατανοούνται οι ανάγκες, η συμπεριφορά, η ανάπτυξη και η ψυχολογία των παιδιών.

Αρκετές πτυχές των κατευθυντήριων γραμμών είναι εξαιρετικά σημαντικές για το παρόν βιβλίο. Διακρίνονται από την έμφαση που δίνουν στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και από τη διατύπωση της έννοιας μιας φιλικής προς τον ανήλικο δικαιοσύνης, η οποία ανταποκρίνεται στη συμμετοχή των ανηλίκων στηλήψη επίσημων και ανεπίσημων αποφάσεων που τα αφορούν. Αν και οι κατευθυντήριες γραμμές δεν είναι δεσμευτικές, έχουν χρησιμεύσει ως ένα ολοκληρωμένο και εξειδικευμένο σύνολο πρακτικών εργαλείων για τα σαράντα επτά κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενθαρρύνοντάς τα να προσαρμόσουν τα δικαστικά και μη δικαστικά τους συστήματα στα συγκεκριμένα δικαιώματα, συμφέροντα και ανάγκες των ανηλίκων και να κάνουν τα συστήματα αυτά να λειτουργούν πιο αποτελεσματικά και εντατικά¹⁵.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, έγιναν σημαντικά βήματα για την διαχείριση της δικαιοσύνης ανηλίκων και την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών με την εισαγωγή του *Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Χάρτης της ΕΕ, 2000)*. Το άρθρο 24 του προωθεί την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού-- την ευημερία του-- και τονίζει ότι σε όλες τις ενέργειες που αφορούν τα παιδιά, το συμφέρον του παιδιού πρέπει να αποτελεί πρωταρχική σκέψη και ουσιαστική αρχή¹⁶. Ωστόσο, ο Χάρτης ήταν απλώς μια διακήρυξη και δεν ήταν δεσμευτικός μέχρι να τεθεί σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας (2007). Η εν λόγω Συνθήκη εξασφάλισε ότι τα δικαιώματα, οι ελευθερίες και οι αρχές που ορίζονται στον

¹³ Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τα παιδιά που έρχονται σε επαφή με το σύστημα δικαιοσύνης, οι οποίες εκπονήθηκαν από τη διεθνή ομάδα εργασίας της Διεθνούς Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων Νεολαίας και Οικογένειας, εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο της ΙΑΥΦΜ στο Λονδίνο στις 21 Οκτωβρίου 2016 και παρουσιάστηκαν στο Γραφείο Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα και την Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού το 2017. Βλέπε: www.aimjf.org.

¹⁴ Συμβούλιο της Ευρώπης, *Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη* (Στρασβούργο: Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2011).

¹⁵ T. Liefgaard, "Child-friendly justice: protection and participation of children in the justice system," Νομική επιθεώρηση 88, αρ. 4 (2016): 905–927.

¹⁶ S. Rap κ.ά., *Λευκή Βίβλος σχετικά με την Οδηγία 2016/800 της ΕΕ σχετικά με τις δικονομικές διασφαλίσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι σε ποινική διαδικασία. Βασικές πτυχές, προτεραιότητες και*

προκλήσεις για την εφαρμογή στα κράτη μέλη της ΕΕ (International Juvenile Justice Observatory, 2018), 7-9.

Χάρτη θα έχουν το ίδιο νομικό κύρος με την ίδια¹⁷ τη Συνθήκη. Κατά συνέπεια, οι διατάξεις του Χάρτη για τα δικαιώματα των παιδιών, έγιναν πιο ορατές και νομικά δεσμευτικές για τα κράτη μέλη της ΕΕ.

Ενίσχυση των δικονομικών διασφαλίσεων στην ΕΕ Οδηγία 2016/800 και ατομική αξιολόγηση

Η Οδηγία 2016/800 αποτελεί μέρος του *Χάρτη πορείας του 2009 για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες*¹⁸ και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τομέα της συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο χάρτης πορείας προέβλεπε την ανάπτυξη δεσμευτικών μηχανισμών και κατέληξε σε έξι οδηγίες που ρυθμίζουν διάφορες πτυχές των ποινικών διαδικασιών. Οι εν λόγω οδηγίες, που εγκρίθηκαν μεταξύ 2010 και 2016, περιλαμβάνουν τη λεγόμενη δέσμη δικονομικών δικαιωμάτων και προβλέπουν το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης (οδηγία (ΕΕ) 2010/64), το δικαίωμα ενημέρωσης (οδηγία (ΕΕ) 2012/13), το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας (οδηγία (ΕΕ) 2013/48), το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (οδηγία (ΕΕ) 2016/343), το δικαίωμα νομικής αρωγής(οδηγία (ΕΕ) 2016/1919) και, τέλος, τις δικονομικές διασφαλίσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών (οδηγία (ΕΕ) 2016/800).

Η Οδηγία 2016/800, η οποία αποτελεί το αντικείμενο του ενδιαφέροντος του παρόντος βιβλίου, ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα, διότι είναι η πρώτη που αφορά αποκλειστικά μια και μόνο ομάδα - τους υπόπτους ή κατηγορούμενους ανηλίκους. Η οδηγία υπογραμμίζει και καθορίζει τη δέσμη των σημαντικότερων δικαιωμάτων για τους υπόπτους και τους κατηγορούμενους ανηλίκους, όπως το δικαίωμα ενημέρωσης, το δικαίωμα στην κατάλληλη νομική υποστήριξη και εκπροσώπηση, το δικαίωμα ατομικής αξιολόγησης και ιατρικής εξέτασης, το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα να συνοδεύεται από τον ασκούντα τη γονική μέριμνα κατά την ακροαματική διαδικασία στην οποία συμμετέχουν και το δικαίωμα να παρίσταται αυτοπροσώπως στη δίκη.

Η Οδηγία 2016/800 έχει αναμφισβήτητα ως στόχο να συμβάλει στην αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων κατά την ποινική διαδικασία. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι ο στόχος της οδηγίας είναι διττός. Πρώτον, προτείνει μεγαλύτερη προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων, ιδίως κατά τις φάσεις κατά τις οποίες αυτοί είναι περισσότερο εκτεθειμένοι στον κίνδυνο βλάβης. Δεύτερον, αποσκοπεί στη βελτίωση της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών σε ποινικές υποθέσεις και προτείνει μια πιο τυποποιημένη προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων¹⁹. Αν και, εκ πρώτης όψεως, οι δύο αυτοί στόχοι φαίνεται να αλληλοσυμπληρώνονται και να μην παρουσιάζουν εμπόδια στην ταυτόχρονη και ολοκληρωμένη εφαρμογή τους, μια προσεκτικότερη ματιά αποκαλύπτει μια πιθανή σύγκρουση.

Όπως σημείωσε ο J. Ouwerkerkerk²⁰, η σύγκρουση είναι μεταξύ μιας "λειτουργικής" προσέγγισης για την παροχή διασφαλίσεων που αποσκοπεί απλώς στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου (όπως η αποτελεσματικότερη διασυνοριακή δικαστική συνεργασία) και μιας "αυτοτελούς" προσέγγισης που αντλεί τις διατάξεις της από την εξέταση των θεμελιωδών αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το άρθρο 82

¹⁷ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Συνθήκη της Λισαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*, 13 Δεκεμβρίου 2007, 2007/C 306/01, άρθρο. 6 (1).

¹⁸ Ευρωπαϊκή Ένωση, "Ψήφισμα του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες", *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 295, 4.12.2009.

¹⁹ D. De Vocht κ.ά., "Procedural Safeguards for Juvenile Suspects in Interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study," *New Journal of European Criminal Law* 5, αρ. 4 (2014): 481.

²⁰ J. Ouwerkerk, "EU Competence in the Area of Procedural Criminal Law: Functional vs. Self-standing Approximation of Procedural Rights and Their Progressive Effect on the Charter's Scope of Application," *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 27, no. 2 (2019): 90-94.

παράγραφος 2 της Συνθήκης της Λισαβόνας αντικατοπτρίζει μέτρα που αποσκοπούν στη βελτίωση της λειτουργίας της ΕΕ.

Ο Ouwkerk υποστηρίζει ότι η Οδηγία 2016/800 και η λεγόμενη δέσμη δικονομικών δικαιωμάτων που εγκρίθηκε υπό τον τίτλο του άρθρου 82 παράγραφος 2 της Συνθήκης²¹ της Λισαβόνας είναι πολύ περιορισμένη για να υπερβεί τη λειτουργική προσέγγιση που αντικατοπτρίζεται στο άρθρο 82 παράγραφος 2. Στόχος της λειτουργικής προσέγγισης είναι η διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και της διασυνοριακής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Η προσέγγιση αυτή επικεντρώνεται στην αποτελεσματική εκτέλεση των μέτρων του ποινικού δικαίου, αλλά αργά ή γρήγορα θα πρέπει να ανταποκριθεί στο αίτημα για μια πιο αυτόνομη πολιτική της ΕΕ όσον αφορά τις δικονομικές διασφαλίσεις.

Η αυτοτελής προσέγγιση έχει τις ρίζες της στην έννοια της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αξιών. Όπως είναι αναμενόμενο, η σύγκρουση μεταξύ της λειτουργικής/πρακτικής και της αυτοτελούς/θεωρητικής προσέγγισης έχει ήδη εμφανιστεί στις Οδηγίες που αφορούν τις δικονομικές διασφαλίσεις. Ενδεικτικά, η λειτουργική προσέγγιση του ποινικού δικαίου με έμφαση στα κατασταλτικά μέτρα περιορίζει την ευρύτερη ανάπτυξη των προστατευτικών μέτρων, όπως ακριβώς τα ζητήματα που αφορούν την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και τη συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις παραμερίζουν τα προβλήματα της διασφάλισης και της προστασίας των δικαιωμάτων των κατηγορουμένων. Η Οδηγία 2016/800, η οποία αποσκοπεί στην πρόωθηση της στενής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και της εμπιστοσύνης στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης του καθενός, περιορίζει ομοίως την ικανότητα των μερών να αναπτύξουν μια μεθοδολογία για τη διασφάλιση δικονομικών διασφαλίσεων για τους ύποπτους ή κατηγορούμενους ανήλικους σε ποινικές διαδικασίες που είναι επαρκείς και κατάλληλες στο εθνικό πλαίσιο. Κατά συνέπεια, όπως τονίζει ο Ouwkerk, είναι αναγκαίο το συντομότερο δυνατό και πριν από τη λήψη περαιτέρω μέτρων, να γίνει ένας συνδυασμός μεταξύ της λειτουργικής και της αυτοτελούς προσέγγισης.

Η δέσμη δικονομικών δικαιωμάτων που ενσωματώνεται στις Οδηγίες έχει επίσης επικριθεί λόγω της απουσίας κυρώσεων για τα κράτη μέλη, σε περίπτωση που αυτά, δεν συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις των οδηγιών. Ο M. Caianiello δηλώνει ότι, μολονότι κάθε οδηγία της ΕΕ για τα δικονομικά δικαιώματα απαιτεί από τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή τους, *"επειδή δεν υπάρχει διάταξη για τις αρνητικές συνέπειες που απορρέουν από την παραβίαση των δικαιωμάτων που προστατεύονται από τις οδηγίες της ΕΕ, τίποτα δεν αλλάζει πραγματικά"*²². Μπορούμε να προσθέσουμε εδώ ότι η Οδηγία προβλέπει τη δυνατότητα παρέκκλισης από ορισμένες υποχρεώσεις ανάλογα με τις περιστάσεις της περίπτωσης. Ειδικότερα, ορίζει στο προοίμιο της ότι *"τα κράτη μέλη θα πρέπει να μπορούν να παρεκκλίνουν από την υποχρέωση διεξαγωγής ατομικής αξιολόγησης, όταν η παρέκκλιση αυτή είναι δικαιολογημένη από τις περιστάσεις της υπόθεσης"*²³.

Επίσης, όπως σημείωσαν²⁴ ο Rap (2018) και οι συνάδελφοί του, ορισμένα δικαιώματα εξαρτώνται από τη *ρήτρα αναλογικότητας* που αποτελεί μέρος της οδηγίας. Για παράδειγμα, το ίδιο το δικαίωμα συνδρομής από δικηγόρο εξαρτάται από τις περιστάσεις της υπόθεσης, λαμβάνοντας υπόψη τη σοβαρότητα του φερόμενου αδικήματος, την πολυπλοκότητα της υπόθεσης και τα μέτρα που θα μπορούσαν να ληφθούν κατά του ανηλίκου. Αυτό σημαίνει ότι ορισμένα δικαιώματα δεν μπορούν να χορηγηθούν σε όλους τους ύποπτους ή κατηγορούμενους ανήλικους σε ποινικές διαδικασίες. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι εθνικές δικαιοδοσίες αφήνουν πολύ μεγάλο περιθώριο ερμηνείας και ότι αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια μάλλον τυπική εφαρμογή της οδηγίας. Επιπλέον, οι παραβιάσεις των σχετικών δικαιωμάτων των ανηλίκων

²¹ Ενοποιημένες εκδόσεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. 2012/C 326/01. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

²² M. Caianiello, "To Sanction (or not to Sanction) Procedural Flaws at EU Level? A Step Forward in the Creation of an EU Criminal Process," *European Journal of Crime and Criminal Law and Criminal Justice* 22, no. 4 (2014): 321.

²³ Οδηγία (ΕΕ) 2016/800, 11 Μαΐου 2016, προοίμιο (40).

²⁴ Rap κ.ά., *Λευκή Βίβλος για την Οδηγία της ΕΕ*, 30.

από το κράτος, θα οδηγούσαν πιθανότατα σε πολύ μικρές συνέπειες για το ίδιο το κράτος²⁵. Ως εκ τούτου, τα ερωτήματα σχετικά με τα πρακτικά αποτελέσματα της εφαρμογής της οδηγίας παραμένουν ανοικτά.

Παρά τις επικρίσεις αυτές, ο ορισμός των δικονομικών διασφαλίσεων στην Οδηγία μπορεί να θεωρηθεί ως σημαντικό μέσο ενίσχυσης της νομικής θέσης των κατηγορουμένων ή υπόπτων ανηλίκων. Σε αυτό το πλαίσιο, η Οδηγία 2016/800 διαφέρει στο γεγονός ότι επικεντρώνεται στην ικανοποίηση των ειδικών αναγκών και δικαιωμάτων των ανηλίκων στα στάδια εκείνα της ποινικής διαδικασίας όπου είναι πιο ευάλωτα. Η Οδηγία επικεντρώνεται, επίσης, στην ευαλωτότητα των ανηλίκων γενικότερα²⁶. Όπως έχουν επισημάνει ορισμένοι ερευνητές²⁷, το πιο αξιοσημείωτο και πολύτιμο χαρακτηριστικό της Οδηγίας 2016/800 είναι η προσοχή που δίνει στην έννοια της ευαλωτότητας κάθε ανηλίκου.

Αν και αυτό μπορεί να ακούγεται ελπιδοφόρο, ο ορισμός της ευαλωτότητας δεν αναπτύσσεται ούτε αποσαφηνίζεται. Είναι, βέβαια, πολύ δύσκολο να προσδιοριστούν οι παράμετροι της ευαλωτότητας, δεδομένου ότι η έννοια μπορεί να περιλαμβάνει πολλούς διαφορετικούς παράγοντες, όπως η ψυχική υγεία, οι μαθησιακές δυσκολίες ή η κοινωνική αποστέρωση. Όπως επισημαίνουν η Vocht (2016) και οι συνεργάτες της: *"Πρόκειται ασφαλώς για ένα πολύ σύνθετο ζήτημα, που συνδέεται στενά με την αναπτυξιακή ψυχολογία - έναν κλάδο με τον οποίο ο μέσος δικηγόρος μάλλον δεν θα είναι (πολύ) εξοικειωμένος. Παρ' όλα αυτά, μια ρητή συζήτηση σχετικά με τις διάφορες πτυχές της ευαλωτότητας των ανηλίκων θα μπορούσε να βοηθήσει στον εντοπισμό και τη διαμόρφωση των ειδικών διασφαλίσεων που απαιτούνται για να τους παρέχεται επαρκής προστασία κατά τα διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας"*²⁸. Οι συγγραφείς τονίζουν ότι, λόγω της πολυπλοκότητας της έννοιας, είναι πολύ σημαντικό να αναγνωριστούν, να εξεταστούν και να αξιολογηθούν οι ειδικές ανάγκες των ανηλίκων και να εντοπιστούν οι τομείς της ευαλωτότητάς τους. Η Οδηγία υποστηρίζει τον στόχο αυτό με τη θέσπιση διατάξεων για την ατομική αξιολόγηση των υπόπτων και κατηγορουμένων ανηλίκων.

Η Οδηγία προβλέπει ότι *"η ατομική αξιολόγηση λαμβάνει ιδιαίτερα υπόψη την προσωπικότητα και την ωριμότητα του παιδιού, το οικονομικό, κοινωνικό και οικογενειακό του υπόβαθρο και τις ειδικές αδυναμίες που ενδέχεται να παρουσιάζει το παιδί. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες των παιδιών ως προς την προστασία, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την ένταξη στην κοινωνία"*²⁹. Έτσι, η οδηγία όχι μόνο τονίζει τη σημασία του εντοπισμού των ειδικών αναγκών των νέων και των ευάλωτων σημείων τους σε διάφορους τομείς, αλλά προβλέπει επίσης μια ενδελεχή και ολοκληρωμένη αξιολόγηση του κοινωνικού περιβάλλοντος και της προσωπικότητας του παιδιού. Πρόκειται για την πρώτη εμφάνιση μιας τέτοιας αξιολόγησης σε ένα νομικά δεσμευτικό έγγραφο.

Επισημαίνοντας την ανάγκη ατομικής αξιολόγησης, η Οδηγία θέτει αναμφίβολα έναν ουσιαστικό και ταυτόχρονα εξαιρετικά φιλόδοξο στόχο, η υλοποίηση του οποίου απαιτεί σαφείς οδηγίες και επεξηγήσεις. Ωστόσο, αν και η Οδηγία ενσωματώνει τη συνολική αξιολόγηση της ψυχικής κατάστασης των ανηλίκων και των διαφόρων συναφών κοινωνικών δομών, ο σκοπός της ατομικής αξιολόγησης δεν καθίσταται απολύτως σαφής, ούτε προσδιορίζονται τα εργαλεία που πρέπει να χρησιμοποιούνται κατά τη διαδικασία αξιολόγησης. Ενδεικτικά, αφενός, η ατομική αξιολόγηση προορίζεται να συμβάλει στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη διαδικασία ή τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, αφετέρου, η αξιολόγηση πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τη λήψη αποφάσεων που αφορούν την καταδίκη του παιδιού. Φαίνεται ότι η Οδηγία προσπαθεί να επιδιώξει και τους δύο στόχους, δηλαδή προβλέπει τη χρήση του εργαλείου ατομικής αξιολόγησης τόσο για δικονομικούς σκοπούς όσο και για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την επιβολή κυρώσεων. Ωστόσο, η εφαρμογή και των δύο θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύγχυση τα κράτη μέλη, κατάσταση εξαιρετικά απευκαταία. Έχει ήδη παρατηρηθεί ότι λόγω της σύγχυσης αυτής τα κράτη μέλη εφαρμόζουν ορισμένες από τις υποχρεώσεις τους ασυνεπώς και ανεπαρκώς³⁰.

²⁵ Caianiello, "To Sanction", 329- S. Rap and D. Zlotnik, "The Right to Legal and Other Appropriate Assistance for Child Suspects and Accused", *European Journal of Crime and Criminal Law and Criminal Justice* 26, no. 2 (2018): 115.

²⁶ Rap και Zlotnik "The Right to Legal and Other Appropriate Assistance," (2018), 129.

²⁷ Vocht κ.ά., "Procedural Safeguards", 488-490- Rap και Zlotnik, "The Right to Legal", 110-131.

²⁸ Vocht κ.ά., "Procedural Safeguards", 489.

²⁹ Οδηγία (ΕΕ) 2016/800, 11 Μαΐου 2016, άρθρο 7.

³⁰ Rap και Zlotnik, "The Right to Legal", 115.

Επιπλέον, υπάρχει ο κίνδυνος τα κράτη μέλη να επιλέξουν να επιτύχουν μόνο έναν (τον δεύτερο) από τους στόχους, εστιάζοντας στις αποφάσεις που αφορούν την επιβολή ποινών³¹.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η Οδηγία δεν προσδιορίζει τα εργαλεία που πρέπει να χρησιμοποιούνται για την ατομική αξιολόγηση και δεν απαιτεί άμεσα την εφαρμογή συγκεκριμένων, τεκμηριωμένων μέτρων ατομικής αξιολόγησης. Το άρθρο 7 αναφέρει απλώς ότι η αξιολόγηση διενεργείται από ειδικευμένο προσωπικό, ακολουθώντας, στο μέτρο του δυνατού, διεπιστημονική προσέγγιση. Μια τέτοια φρασεολογία μπορεί να φαίνεται ότι εκφράζει εμπιστοσύνη στους επαγγελματίες και τα προσόντα τους, αλλά μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως ένα 'παραθυράκι' που επιτρέπει μια πολύ ελάχιστη εφαρμογή του άρθρου 7, στην πραγματικότητα. Η οδηγία προωθεί έναν πραγματικά φιλόδοξο στόχο: να θεσπιστεί η υποχρέωση διενέργειας ατομικής αξιολόγησης των ανήλικων κατηγορουμένων στο συντομότερο δυνατό στάδιο της ποινικής διαδικασίας. Ωστόσο, δεν παρέχει κανένα πλαίσιο για την εφαρμογή της αξιολόγησης αυτής. Ως εκ τούτου, αν και οι πολλαπλοί και φιλόδοξοι στόχοι της Οδηγίας είναι ευπρόσδεκτοι, αφήνονται πολλά περιθώρια για διαφορετικές ερμηνείες των στόχων αυτών, των διαδικασιών και των εργαλείων αξιολόγησης.

Η Οδηγία μπορεί επίσης να επικριθεί επειδή δεν εφαρμόζεται σε νεαρούς ενήλικες ή στις διαδικασίες που το εθνικό δίκαιο δεν χαρακτηρίζει επίσημα ως ποινικές. Είναι ευρέως γνωστό ότι πολλές χώρες δεν ακολουθούν μια αμιγώς ποινική προσέγγιση. Σύμφωνα με τον Dünkel (2014), η νομοθεσία για τη δικαιοσύνη των νέων στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών συνδυάζει τα λεγόμενα μοντέλα "δικαιοσύνης" και "πρόνοιας", ενσωματώνοντας και δίνοντας προτεραιότητα σε διάφορα μέτρα εκπαίδευσης ή/και προστασίας. Εδώ η συνεργασία μεταξύ ποινικών και μη ποινικών διαδικασιών είναι καθοριστικής σημασίας³². Δυστυχώς, η Οδηγία δεν εφαρμόζεται σε μη ποινικές διαδικασίες και οι διατάξεις της δεν δίνονται να έχουν, επομένως, καμία επίδραση σε οποιεσδήποτε διαδικασίες που δεν χαρακτηρίζονται επίσημα από το εθνικό δίκαιο ως ποινικές³³.

Συνολικά, τα επιχειρήματα αυτά μας προσκαλούν σε περαιτέρω εξέταση και ανάλυση της ατομικής αξιολόγησης, των νομικών συνεπειών, των στόχων και της διαδικασίας της, καθώς και των εργαλείων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, και στη συνέχεια σε συζήτηση των προκλήσεων, των ευκαιριών και των συστάσεων για την εφαρμογή της. Τα ερωτήματα αυτά εξετάζονται στα επόμενα κεφάλαια του βιβλίου.

Εν κατακλείδι: η σημασία της δικονομικής δικαιοσύνης στις ποινικές διαδικασίες ανηλίκων

Τα τελευταία πενήντα και πλέον χρόνια η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών και η δικαιοσύνη των ανηλίκων έχουν συζητηθεί, εξεταστεί και αντιμετωπιστεί ευρέως. Έχουν γίνει πολλά για τη θέσπιση και εφαρμογή βελτιωμένης προστασίας και διασφαλίσεων για τους ανήλικους που εμπλέκονται σε οποιοδήποτε στάδιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Η συζήτηση και ο διάλογος πρέπει και θα συνεχιστεί σε όλα τα επίπεδα. Αυτή η συνεχιζόμενη συζήτηση πρέπει να ενημερώνεται από έρευνα σχετικά με το κατά πόσον και πόσο καλά έχουν εφαρμοστεί οι αλλαγές - εξετάζοντας προσεκτικά την εμπειρία τόσο των επαγγελματιών που είναι οι αρμόδιοι για τη δικαιοσύνη ανηλίκων όσο και - κυρίως - των ίδιων των ανηλίκων που επηρεάζονται από αυτήν.

Η δικαιοσύνη των ανηλίκων πρέπει να εξεταστεί στην πράξη ως μια δυναμική διαδικασία. Για να προωθηθεί μια εποικοδομητική συζήτηση που θα οδηγήσει σε θετικές, ευεργετικές αλλαγές, ένα βασικό ερώτημα που πρέπει να εξεταστεί είναι *πώς αισθάνονται οι ανήλικοι όταν ασκούν τα δικαιώματά τους σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας ποινικής δικαιοσύνης* - είναι ικανοποιημένη η ανάγκη του ανηλίκου για ουσιαστική συμμετοχή του· είναι σημαντική η άποψή τους· συμμετέχουν ενεργά και αποτελεσματικά στη διαδικασία· συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων· έχουν εμπιστοσύνη στο δικαστικό σύστημα; και θεωρούν ότι οι αποφάσεις που ελήφθησαν στο πλαίσιο της διαδικασίας, στην οποία είναι μέρος, είναι δίκαιες;

³¹ Vocht κ.ά., "Procedural Safeguards", 501.

³² Dünkel, "Juvenile Justice Systems in Europe - Reform developments between justice, welfare and 'new punitiveness'1," *Kriminologijos studijos* 1, (2014): 31-76.

³³ Vocht κ.ά., "Procedural Safeguards", 485.

Το σημαντικότερο στοιχείο για την άσκηση των δικαιωμάτων είναι η προσωπική αλληλεπίδραση όλων των εμπλεκόμενων. Προκειμένου οι ανήλικοι να αισθάνονται ότι συμμετέχουν πλήρως σε αυτή την αλληλεπίδραση, είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί η αυτονομία τους και να εναρμονιστεί η εκπροσώπησή τους. Ο τρόπος με τον οποίο οι θεσμοί, και ειδικότερα οι δικαστικοί θεσμοί, αντιμετωπίζουν τα άτομα εν γένει μπορεί να επηρεάσει την εικόνα που έχει ένας ανήλικος για τη δικαιοσύνη, την αντίληψη του ανηλίκου για το τι είναι νόμιμο ή όχι, και κατά συνέπεια μπορεί να προάγει ή να μειώσει την αυθόρμητη υπακοή στις δικαστικές αποφάσεις και τη συμμόρφωση με τους υπάρχοντες κανόνες στην κοινωνία.

Οι αλληλεπιδράσεις με τους θεσμούς διαδραματίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, είναι πολύ σημαντικό για τους ανήλικους να αντιμετωπίζονται "ως ενήλικες". Έτσι, μαθαίνουν να περιμένουν όλο και περισσότερο να έχουν λόγο στις αποφάσεις που επηρεάζουν τη ζωή τους και να αντιμετωπίζονται με αξιοπρέπεια και σεβασμό ως πλήρως αναγνωρισμένοι συμμετέχοντες στις διαδικασίες - και όχι ως αντικείμενα, για τα οποία αρμόδιοι ενήλικες λαμβάνουν αποφάσεις³⁴.

Παρατηρούμε ότι, η ανάγκη διασφάλισης της δικονομικής δικαιοσύνης και των δικονομικών εγγυήσεων για τους ανήλικους αυξάνεται σταθερά - και ότι η ποιοτικά προσανατολισμένη εφαρμογή των δικονομικών διασφαλίσεων συμβάλλει στη 'νομική κοινωνικοποίηση' των ανηλίκων και μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στη μελλοντική τους συμπεριφορά. Ως εκ τούτου, είναι ζωτικής σημασίας οι επαγγελματίες που εφαρμόζουν δικονομικές διασφαλίσεις να αναγνωρίζουν τη σημασία της αλληλεπίδρασης μεταξύ ανηλίκων και θεσμικών οργάνων και να διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με τον τρόπο οικοδόμησης μιας θετικής σχέσης που εξυπηρετεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντα των ανηλίκων. Η ατομική αξιολόγηση των υπόπτων ή κατηγορουμένων ανηλίκων που προβλέπεται στην Οδηγία 2016/800 θα πρέπει να θεωρηθεί όχι μόνο ως εργαλείο λήψης αποφάσεων βάσει στοιχείων, αλλά και ως μέσο που μας επιτρέπει να ακούσουμε τον ανήλικο, να τον εκπροσωπήσουμε και να αλληλεπιδράσουμε μαζί του και να εξετάσουμε τη συγκεκριμένη κατάσταση του- μέσο που βοηθά στη λήψη αποφάσεων όσο το δυνατόν πιο φιλικών προς τους ανήλικους και που δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για τη βελτίωση της συμπεριφοράς του ανηλίκου στο μέλλον.

Αναφορές

Bernuz Beneitez, M. J., και E. Dumortier. "Why Children Obey the Law: Rethinking Juvenile Justice and Children's Rights in Europe through Procedural Justice." *Youth Justice* 18, no. 1 (2018): 34-51.

Caianiello, M. "To Sanction (or not to Sanction) Procedural Flaws at EU Level? A Step Forward in the Creation of an EU Criminal Process." *European Journal of Crime and Criminal Law and Criminal Justice* 22, no. 4 (2014): 317-329.

Ενοποιημένες εκδόσεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. 2012/C 326/01. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

Συμβούλιο της Ευρώπης, *Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη* (Στρασβούργο: Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2011).

Daly, A., και S. Rap. "Children's Participation in Youth Justice and Civil Court Proceedings." In *International Human Rights of Children*, υπό την επιμέλεια των U. Kilkelly και T. Liefwaard, 1-21. Σγκαπούρη: Springer, 2018.

Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. OJ L 132, 21.5. (2016).

Dünkel, F. "Juvenile Justice Systems in Europe – Reform developments between justice, welfare and 'new punitiveness' 1." *Kriminologijos studijos* 1, (2014): 31-76.

³⁴ Beneitez και Dumortier, "Why Children Obey", 40.

Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνθήκη της Λισαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, 13 Δεκεμβρίου 2007, 2007/C 306/01.

Ευρωπαϊκή Ένωση, "Ψήφισμα του Συμβουλίου της 30ής Νοεμβρίου 2009 σχετικά με χάρτη πορείας για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες", Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C 295, 4.12.2009.

Liefaard, T. "Child-friendly justice: protection and participation of children in the justice system." *Νομική Επιθεώρηση* 88, no. 4 (2016): 905–927.

Ouwerkerk, J. "EU Competence in the Area of Procedural Criminal Law: Functional vs. Self-standing Approximation of Procedural Rights and Their Progressive Effect on the Charter's Scope of Application." *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 27, no. 2 (2019): 90-94.

Rap, S., and D. Zlotnik. "The Right to Legal and Other Appropriate Assistance for Child Suspects and Accused." *European Journal of Crime and Criminal Law and Criminal Justice* 26, no. 2 (2018): 110-131.

Rap, S., D. Zlotnik, C. Van Leeuwen, και T. Liefaard. *Λευκή Βίβλος σχετικά με την Οδηγία 2016/800 της ΕΕ για τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι σε ποινική διαδικασία. Βασικές πτυχές, προτεραιότητες και προκλήσεις για την εφαρμογή στα κράτη μέλη της ΕΕ. Διεθνές Παρατηρητήριο για τη δικαιοσύνη των ανηλίκων, 2018.*

Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, Ελάχιστοι τυποποιημένοι κανόνες για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους, ΟΗΕ. Doc. A/40/53 (1985)

Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, Κανόνες για την προστασία των ανηλίκων που στερούνται της ελευθερίας τους, Έγγραφο των Ηνωμένων Εθνών. A/Res/45/113 (1990).

Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού (CRC), GA, Res. 44/25 (1989).

Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού (CRC), γενικό σχόλιο αριθ. 10 (2007): CRC/C/GC/10, 25 Απριλίου 2007.

Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC), Γενικό σχόλιο αριθ. 24 (2019): Τα δικαιώματα των παιδιών στο σύστημα δικαιοσύνης των παιδιών, 18 Σεπτεμβρίου 2019, CRC/C/GC/24.

Vocht, De D., M. Panzavolta, M. Vanderhallen, και M. Van Oosterhout. "Procedural Safeguards for Juvenile Suspects in Interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study." *New Journal of European Criminal Law* 5, no. 4 (2014): 480-506.

2. ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Simonas Nikartas (Νομικό Ινστιτούτο του Λιθουανικού Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών)

Εισαγωγή: Διασφάλιση των αναγκών του παιδιού ως προϋπόθεση για την ατομική αξιολόγηση

Η διεθνής νομοθεσία και η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ρυθμίζει διάφορες πτυχές της δικαιοσύνης ανηλικών κατοχυρώνει την αρχή της διασφάλισης του βέλτιστου συμφέροντος και των αναγκών του παιδιού. Η αρχή αυτή συνεπάγεται ότι τα μέτρα ποινικής δικαιοσύνης πρέπει να επιλέγονται και να εφαρμόζονται σύμφωνα με τις ατομικές ανάγκες του ανηλίκου. Η ανάγκη ειδικής προστασίας των ανηλικών που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες (ως ύποπτοι, θύματα ή μάρτυρες) και η εξατομίκευσή της προκύπτει από τα ιδιαίτερα ψυχολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ανηλίκου. Οι ανήλικοι διαφέρουν από τους ενήλικες ως προς τις γνωστικές τους διαδικασίες, τα πρότυπα συναισθηματικής αντίδρασης και τις κοινωνικές τους ανάγκες. Η έρευνα αποκαλύπτει, επίσης, ότι ένα μεγάλο ποσοστό των ανήλικων παραβατών χαρακτηρίζεται από ψυχικές, συναισθηματικές ή συμπεριφορικές διαταραχές³⁵. Τα ειδικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ανήλικων παραβατών³⁶, συνεπάγονται την ανάγκη εφαρμογής μέτρων, πέραν της τυπικής νομικής προστασίας, που να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες ψυχικής υγείας και κοινωνικής ασφάλειάς τους. Αυτό απαιτεί ατομική αξιολόγηση των σχετικών χαρακτηριστικών και προσαρμοσμένες παρεμβάσεις στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.

Οι ανάγκες ενός ανηλίκου δεν είναι, φυσικά, αυτονόητες. Για τον προσδιορισμό τους απαιτείται η βοήθεια εξειδικευμένων επαγγελματιών και η χρήση ειδικών ψυχοκοινωνικών και νομικών εργαλείων που θα επιτρέψουν στους αρμόδιους για τη λήψη αποφάσεων σε ποινικές διαδικασίες να βασίσουν τις αποφάσεις τους, στα συμφέροντα και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του εκάστοτε ανηλίκου. Οι ποινικές διαδικασίες περιλαμβάνουν ψυχιατρική ή ψυχολογική εξέταση, η οποία όμως συνήθως περιορίζεται σε συγκεκριμένους σκοπούς, π.χ. στον προσδιορισμό της επίγνωσης της διάπραξης ποινικού αδικήματος, της ποινικής ευθύνης και στον προσδιορισμό των κατάλληλων παρεμβάσεων³⁷. Η εμπειρογνωμοσύνη, είναι κάτι που απαιτείται, επίσης, στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με την ικανότητα ενός προσώπου να κατανοήσει τη διαδικασία και την ποινική του ευθύνη. Αυτό σίγουρα δεν αποτελεί εργαλείο για τον εντοπισμό όλων των αναγκών των ανηλικών που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι σε ποινικές διαδικασίες. Το εργαλείο αυτό είναι η *ατομική αξιολόγηση* του ανηλίκου, η οποία περιγράφεται σε διεθνή και ενωσιακά κείμενα. Για παράδειγμα, οι Ελάχιστοι Πρότυποι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους (γνωστοί και ως "Κανόνες του Πεκίνου") συνιστούν ότι:

σε όλες τις περιπτώσεις, εκτός από εκείνες που αφορούν ήσσοнос σημασίας αδικήματα, πριν η αρμόδια αρχή εκδώσει οριστική απόφαση πριν από την επιβολή ποινής, το ιστορικό και οι συνθήκες υπό τις οποίες ζει ο ανήλικος ή οι συνθήκες υπό τις οποίες διαπράχθηκε το αδίκημα πρέπει να διερευνηθούν δεόντως, ώστε να διευκολυνθεί η συνετή εκδίκαση της υπόθεσης από την αρμόδια αρχή³⁸.

³⁵ D. Rijo κ. ά., "Mental health problems in male young offenders in custodial versus community based-programmes: Implications for juvenile justice interventions," *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 10, (2016)- R. D. Hoge, "Assessment in Juvenile Justice systems," in *Treating the Juvenile Offender*, ed. R. D. Hoge, N. G. Guerra and P. Boxer (The Guilford press: New York/London, 2008), 54-75- E. S. Scott, "Criminal responsibility in adolescence: στο *Youth on trial: A developmental perspective on juvenile justice*, ed. T. Grisso και R. G. Schwartz (Σικάγο: University of Chicago Press, 2000), 291-323.

³⁶ Εδώ η *τυπική νομική προστασία* νοείται μόνο ως η διασφάλιση των κατάλληλων διαδικασιών βάσει του νόμου, χωρίς να αξιολογείται ο αντίκτυπος των διαδικασιών αυτών ή των ποινικών διαδικασιών στην προσωπικότητα του ατόμου.

³⁷ Ο νομικός σκοπός μιας *ιατροδικαστικής* εξέτασης είναι συνήθως να προσδιοριστεί κατά πόσον ένα πρόσωπο μπορεί να κριθεί νομικά υπεύθυνο. Από την άποψη της *ψυχικής υγείας*, ο σκοπός μιας τέτοιας εξέτασης είναι να προσδιοριστεί εάν ο ανήλικος έχει ψυχική διαταραχή που απαιτεί θεραπεία και, εάν ναι, ποια μέτρα είναι τα καταλληλότερα γι' αυτόν (π.χ. θεραπεία εντός της κοινότητας ή σε ιατρικό ίδρυμα, σωφρονιστικά προγράμματα κ.λπ.)

³⁸ Σύσταση 16.1.

Η σύσταση για την αξιολόγηση των ατομικών αναγκών του ανηλίκου υιοθετείται από την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού στο Γενικό Σχόλιο υπ' αριθ. 24 (2019), *Σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων*. Ένα άλλο σχετικό διεθνές έγγραφο, οι *Κατευθυντήριες Γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη Φιλική προς τα Παιδιά Δικαιοσύνη*, υπογραμμίζει την ανάγκη σεβασμού του δικαιώματος του ανηλίκου στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή και συνιστά ότι

θα πρέπει να ενθαρρύνεται η στενή συνεργασία μεταξύ διαφόρων επαγγελματιών με στόχο την ολοκληρωμένη κατανόηση του παιδιού και την αξιολόγηση της νομικής, ψυχολογικής, κοινωνικής, συναισθηματικής, σωματικής και γνωστικής κατάστασής του.

Ο πιο λεπτομερής ορισμός της ατομικής αξιολόγησης παρέχεται στο άρθρο 7 της Οδηγίας 2016/800³⁹ :

Οδηγία ΕΕ 2016/800-Άρθρο 7

1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες των παιδιών ως προς την προστασία, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την ένταξη στην κοινωνία.
2. Για τον σκοπό αυτό τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών αξιολογούνται ατομικά. Η ατομική αξιολόγηση λαμβάνει ιδιαίτερα υπόψη την προσωπικότητα και την ωριμότητα του παιδιού, το οικονομικό, κοινωνικό και οικογενειακό του υπόβαθρο και τις ειδικές αδυναμίες που ενδέχεται να παρουσιάζει το παιδί.
3. Η έκταση και οι λεπτομέρειες της ατομικής αξιολόγησης μπορούν να διαφέρουν ανάλογα με τις περιστάσεις της υπόθεσης, τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν εάν το παιδί κριθεί ένοχο για το εικαζόμενο ποινικό αδίκημα για το οποίο κατηγορείται, και εάν το παιδί υποβλήθηκε κατά το πρόσφατο παρελθόν σε ατομική αξιολόγηση.
4. Η ατομική αξιολόγηση συμβάλλει στη διαπίστωση και τη συγκέντρωση, σύμφωνα με τη διαδικασία καταγραφής στο οικείο κράτος μέλος, πληροφοριών σχετικά με τα ατομικά χαρακτηριστικά και την κατάσταση του παιδιού οποίες ενδέχεται να χρησιμεύσουν στις αρμόδιες αρχές όταν:
 - α) αποφασίζουν εάν θα πρέπει να ληφθεί κάποιο συγκεκριμένο μέτρο που ωφελεί το παιδί·
 - β) αξιολογούν την καταλληλότητα και την αποτελεσματικότητα ενδεχόμενων ασφαλιστικών μέτρων όσον αφορά το παιδί·
 - γ) λαμβάνουν απόφαση ή αναλαμβάνουν δράση στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, μεταξύ άλλων κατά την επιμέτρηση της ποινής.
5. Η ατομική αξιολόγηση πραγματοποιείται στο πλέον πρώιμο και κατάλληλο στάδιο της διαδικασίας και, υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 6, πριν από την απαγγελία κατηγορίας.
6. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει ατομική αξιολόγηση, μπορεί παρά ταύτα να απαγγελθεί κατηγορία, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό εξυπηρετεί το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού και ότι η ατομική αξιολόγηση είναι διαθέσιμη σε κάθε περίπτωση κατά την έναρξη των ακροαματικών διαδικασιών ενώπιον δικαστηρίου.
7. Οι ατομικές αξιολογήσεις διεξάγονται με ενεργό συμμετοχή του παιδιού. Διενεργούνται από ειδικευμένο προσωπικό βάσει, στο μέτρο του δυνατού, πολυεπιστημονικής προσέγγισης και με τη συμμετοχή, εφόσον κρίνεται σκόπιμο, του ασκούντος τη γονική μέριμνα ή άλλου κατάλληλου ενήλικα όπως αναφέρεται στα άρθρα 5 και 15, και/ή εξειδικευμένου επαγγελματία.

³⁹ Για πρώτη φορά, η Οδηγία 2016/800 καθιέρωσε επίσημα έναν όρο για την ατομική αξιολόγηση ενός παιδιού, ο οποίος χρησιμοποιούνταν προηγουμένως μόνο στη νομοθεσία και την πρακτική ορισμένων κρατών μελών.

8. Αν οι περιστάσεις που αποτελούν τη βάση της ατομικής αξιολόγησης μεταβληθούν σημαντικά, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η ατομική αξιολόγηση επικαιροποιείται καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας.

9. Τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν από την υποχρέωση να διενεργούν ατομική αξιολόγηση, εφόσον η παρέκκλιση αυτή δικαιολογείται από τις περιστάσεις της υπόθεσης, και υπό την προϋπόθεση ότι αυτό εξυπηρετεί το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

Σε αντίθεση με τα έγγραφα καθοδήγησης του ΟΗΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης που αναφέρονται παραπάνω, η Οδηγία είναι δεσμευτική για τα κράτη μέλη της ΕΕ. Πρέπει να εισάγουν την ατομική αξιολόγηση του ανηλίκου στα εθνικά τους συστήματα, σύμφωνα με τα κριτήρια που ορίζονται στην Οδηγία. Αφού εξοικειωθήκαμε με τις επιμέρους πρακτικές εφαρμογής σε διάφορα κράτη μέλη της ΕΕ κατά τη διάρκεια αυτού του έργου, παρατηρήσαμε ότι τόσο το περιεχόμενο των ατομικών αξιολογήσεων, όσο και ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να εφαρμοστεί η Οδηγία γίνονται αντιληπτά με διαφορετικό τρόπο. Καθώς η Οδηγία δεν αποτελεί άμεσα εφαρμοστέα πράξη, είναι φυσικό τα κράτη μέλη να επιλέγουν τους δικούς τους τρόπους εφαρμογής της, λαμβάνοντας υπόψη το εθνικό τους νομικό και νομοθετικό πλαίσιο, τους διαθέσιμους πόρους, τα υφιστάμενα συστήματα και τις υποδομές. Από την άλλη πλευρά, είναι σημαντικό τα κράτη μέλη να την εφαρμόζουν με τρόπο που να επιτυγχάνει τους στόχους της, ώστε να καταστεί αποτελεσματική. Παρατηρήσαμε, επίσης, έλλειψη επιστημονικής βιβλιογραφίας, όχι μόνο για την ερμηνεία του άρθρου 7, αλλά και για τη νομική ρύθμιση και εφαρμογή των ατομικών αξιολογήσεων των ανηλίκων, γενικότερα ⁴⁰.

Η απουσία μιας κοινά αποδεκτής αντίληψης για την ατομική αξιολόγηση και η έλλειψη επιστημονικής βιβλιογραφίας, οδήγησαν στη συγγραφή του παρόντος κεφαλαίου. Επικεντρώνεται στην επεξήγηση του ορισμού της ατομικής αξιολόγησης, που διατυπώνεται στο άρθρο 7, και στην αποκρυστάλλωση των χαρακτηριστικών της. Θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ακόλουθα έξι ερωτήματα:

1. Ποιοί είναι οι στόχοι της ατομικής αξιολόγησης;
2. Ποιό είναι ή πρέπει να είναι το περιεχόμενο μιας ατομικής αξιολόγησης;
3. Πώς πρέπει να διενεργείται η ατομική αξιολόγηση;
4. Ποιός πρέπει να διενεργεί ατομική αξιολόγηση;
5. Ποιός δικαιούται ατομική αξιολόγηση; και
6. Πότε πρέπει να διενεργείται ατομική αξιολόγηση;

Οι στόχοι της ατομικής αξιολόγησης

Το κατά πόσον ένα εργαλείο είναι αποτελεσματικό ή όχι, πρέπει να κρίνεται από το βαθμό, στον οποίο έχουν επιτευχθεί οι στόχοι που έχουν τεθεί γι' αυτό. Συνεπώς, είναι ζωτικής σημασίας να κατανοηθεί ο σκοπός της ατομικής αξιολόγησης, που ορίζεται στην Οδηγία. Αυτό, θα χρησιμεύσει ως σημείο αναφοράς για την ερμηνεία και την αξιολόγηση της εφαρμογής της ατομικής αξιολόγησης στα κράτη μέλη.

Ο γενικός σκοπός της οδηγίας είναι να θεσπίσει δικονομικές διασφαλίσεις, για να διασφαλίσει ότι οι ανήλικοι, δηλαδή τα άτομα κάτω των 18 ετών που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι σε ποινικές διαδικασίες, είναι σε θέση (1) να κατανοούν και να παρακολουθούν τις διαδικασίες αυτές και (2) να ασκούν το δικαίωμά τους σε δίκαιη δίκη. Η οδηγία αποσκοπεί επίσης (3) στην πρόληψη της υποτροπής των ανηλίκων και (4) στην προώθηση της κοινωνικής τους ένταξης⁴¹. Αυτοί είναι οι τέσσερις στόχοι της οδηγίας.

⁴⁰ Η υπάρχουσα επιστημονική βιβλιογραφία ασχολείται κυρίως με τις ψυχολογικές πτυχές της ατομικής αξιολόγησης ενός ανηλίκου (π.χ. Hoge, 1999, 2008). Εν τω μεταξύ, τα νομικά ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του άρθρου 7 της Οδηγίας δεν έχουν αναλυθεί ευρέως (βλ. De Vocht κ.ά., "Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study," *New Journal of European Criminal Law* 5, no. 4 (2014).

⁴¹ Επεξηγηματικό άρθρο 1 της Οδηγίας.

Οι δύο πρώτοι στόχοι, μπορούν να θεωρηθούν ως δικονομικοί, αφού αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του ανηλίκου ως πλήρως συμμετέχοντος σε κάθε ποινική διαδικασία. Ο τρίτος και ο τέταρτος στόχος είναι οι απώτεροι στόχοι της Οδηγίας, που θα επιδιωχθούν μέσω των ποινικών διαδικασιών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, οι στόχοι δεν είναι κατ' ανάγκη χαρακτηριστικοί των ποινικών διαδικασιών. Σε πολλά κράτη, οι ποινικές διαδικασίες συνδέονται παραδοσιακά, με την άμεση και ολοκληρωμένη εξιχνίαση μιας εγκληματικής πράξης και την επιβολή δίκαιης ποινής στον δράστη. Οι στόχοι της πρόληψης της υποτροπής και της προώθησης της κοινωνικής ένταξης, υλοποιούνται μέσω της επιβολής ποινών και του ποινικού δικαίου. Συνεπώς, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η Οδηγία συμπληρώνει τον σκοπό της ποινικής διαδικασίας, που αφορά τους ανήλικους, με τους πρόσθετους στόχους της κοινωνικής ένταξης και της πρόληψης της υποτροπής. Αυτό είναι λογικό και ακολουθεί μια εγκληματολογική αρχή: οι παρεμβάσεις, που αφορούν την εγκληματική συμπεριφορά, πρέπει να ξεκινούν από τα πρώτα στάδια της ποινικής δικαιοσύνης. Δεν είναι μόνο η καταδίκη που πρέπει να ενταχθεί, αλλά και άλλες πτυχές της ποινικής διαδικασίας. Αυτές, επηρεάζουν τα άτομα με διάφορους τρόπους και συχνά διαφέρουν από την επίδραση της τελικής ποινής (βλ π.χ. προσωρινή κράτηση και φυλάκιση ή εντατική επιτήρηση μέσω ηλεκτρονικής παρακολούθησης κ.λ.π.).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι στόχοι (σκοποί) αποτελούν δείκτες της αποτελεσματικότητας των μέτρων. Ανάλογα με το αν ο στόχος που έχει τεθεί έχει επιτευχθεί, μπορούμε να αξιολογήσουμε αν ένα συγκεκριμένο εργαλείο είναι αποτελεσματικό. Τίθεται το ερώτημα, τι γίνεται αν μετά την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης έχοντας εντοπίσει τις ανάγκες του ανηλίκου και έχοντας εξατομικεύσει την τιμωρία, αυτός υποτροπιάσει και η κοινωνική του ένταξη αποτύχει; Μπορούμε να πούμε ότι σε αυτή την περίπτωση η ατομική αξιολόγηση δεν ήταν αποτελεσματική, διότι δεν επιτεύχθηκε ο απώτερος στόχος της πρόληψης της υποτροπής και της κοινωνικής ένταξης; Κατά τη γνώμη μας, οι στόχοι της κοινωνικής ένταξης και της πρόληψης της υποτροπής είναι ευρείς, με την έννοια ότι η επίτευξή τους απαιτεί σύνθετα μέτρα και τη συμμετοχή διαφόρων φορέων. Δεν θα πετύχουμε αυτόν τον στόχο μόνο με τα μέσα της ποινικής διαδικασίας, καθώς χρειαζόμαστε πολύ πιο λεπτομερή και εναλλακτικά μέτρα που στοχεύουν στην προσωπικότητα του παιδιού, στο κοινωνικό του περιβάλλον κ.ο.κ. Ως εκ τούτου, η ατομική αξιολόγηση και η Οδηγία εν γένει, θα πρέπει να θεωρηθούν ως ένα (και όχι το μοναδικό) μέτρο για την επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων. Πιστεύουμε ότι η ατομική αξιολόγηση θα πρέπει να κρίνεται με βάση τους άμεσους στόχους της, δηλαδή αν οι ανάγκες του ανηλίκου έχουν εντοπιστεί σωστά και αν έχουν επιλεγεί, επίσης, κατάλληλα μέτρα που αποσκοπούν στην πρόληψη της υποτροπής για την αντιμετώπιση των αναγκών του, αν τα μέτρα αυτά συμβάλλουν στον μετριασμό των κινδύνων της εγκληματικής του συμπεριφοράς ή διευκολύνουν την κοινωνική του ένταξη.

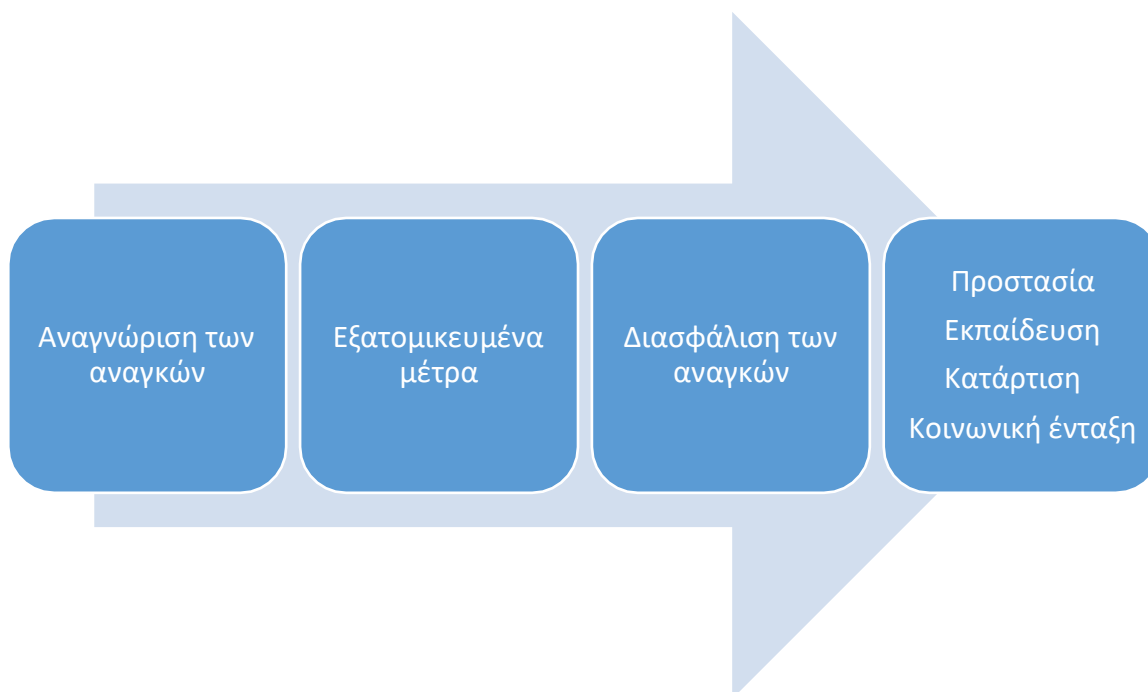
Η διατύπωση του άρθρου 7. 1 της Οδηγίας δείχνει ότι ο πρωταρχικός σκοπός της ατομικής αξιολόγησης είναι να συμβάλει στην προστασία των αναγκών του ανηλίκου, όταν αυτός εμπλέκεται σε ποινική διαδικασία: *Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες των ανηλίκων ως προς την προστασία, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την ένταξη στην κοινωνία.*

Η Οδηγία επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση, να εφαρμόζουν τις διαδικασίες της ατομικής αξιολόγησης, όταν ανταποκρίνονται στο στόχο αυτό. Η ατομική αξιολόγηση νοείται κυρίως ως εργαλείο για τον προσδιορισμό των ψυχοκοινωνικών και εκπαιδευτικών αναγκών ενός ανηλίκου και των μέσων για την κάλυψή τους. Κατά συνέπεια, το άρθρο 7. 4 θεσπίζει νομικούς στόχους για την ατομική αξιολόγηση του ανηλίκου - οι στόχοι αυτοί προσδιορίζουν τις αποφάσεις και τις ενέργειες στην ποινική διαδικασία, όπου πρέπει να χρησιμοποιείται η ατομική αξιολόγηση. Αυτοί είναι οι εξής:

- α) όταν αποφασίζουν εάν θα πρέπει να ληφθεί κάποιο ειδικό μέτρο όσον αφορά τον ανήλικο,
- β) όταν αξιολογούν την καταλληλότητα και την αποτελεσματικότητα ασφαλιστικών μέτρων όσον αφορά τον ανήλικο,
- γ) όταν λαμβάνουν απόφαση ή αναλαμβάνουν δράση στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, μεταξύ άλλων κατά την έκδοση καταδικαστικής απόφασης

Έτσι, η ατομική αξιολόγηση μπορεί να χαρακτηριστεί ως **μέσο για τον εντοπισμό των αναγκών ενός ανηλίκου, που είναι ύποπτος ή κατηγορούμενος σε ποινική διαδικασία, καθώς και ως μέσο για τη διασφάλιση της ικανοποίησης των αναγκών αυτών.**

Οι στόχοι της εξατομικευμένης αξιολόγησης μπορούν να καθοριστούν ως εξής: πρώτα, η εξατομικευμένη αξιολόγηση αποσκοπεί στον εντοπισμό των αναγκών του ανηλίκου, και στη συνέχεια, σύμφωνα με τις ανάγκες αυτές, οι αποφάσεις και τα μέτρα που λαμβάνονται στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας εξατομικεύονται, συμβάλλοντας έτσι στην ικανοποίηση των αναγκών αυτού. Τέλος, οι συστατικές αυτές συμβάλλουν στον γενικό σκοπό της Οδηγίας, δηλαδή την πρόληψη της υποτροπής και την κοινωνική ένταξη (βλ. **εικόνα αριθ. 1**).

Εικόνα αριθ. 1: Η αλληλεπίδραση μεταξύ των στόχων αξιολόγησης

Αλληλεπίδραση μεταξύ των ψυχοκοινωνικών και νομικών στόχων της ατομικής αξιολόγησης

Η ατομική αξιολόγηση δεν είναι, εκ φύσεως, νομικό εργαλείο. Είναι πρωτίστως ένα ψυχοκοινωνικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται από τους επαγγελματίες για την αξιολόγηση της προσωπικότητας και των αναγκών ενός ανηλίκου. Υπάρχουν πολλές ειδικές μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται από ψυχολόγους ή άλλους ειδικευμένους επαγγελματίες για τη διενέργεια ατομικής αξιολόγησης ενός ανηλίκου. Κάθε εργαλείο, έχει το δικό του σκοπό και έχει σχεδιαστεί για να αξιολογήσει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Συνήθως, οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας διαγιγνώσκουν τη διαταραχή ή άλλα προβλήματα ενός ανηλίκου και προσδιορίζουν τη θεραπεία χρησιμοποιώντας μια ποικιλία εργαλείων αξιολόγησής του. Μια σημαντική πρόκληση για έναν ειδικό στην αξιολόγηση ανηλίκων, είναι να διαγνώσει το πρόβλημα και να επιλέξει τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπισή του.

Από τη στιγμή που η ατομική αξιολόγηση γίνεται μέρος της ποινικής διαδικασίας, αποκτά νομική διάσταση. Αυτό σημαίνει ότι το εργαλείο αυτό θα πρέπει πλέον να εστιάζει στα χαρακτηριστικά εκείνα του ανηλίκου που είναι σημαντικά για την επίτευξη των νομικών στόχων της ατομικής αξιολόγησης, δηλαδή για την προσαρμογή των κατάλληλων μέτρων της ποινικής διαδικασίας, στις διαπιστωμένες ανάγκες του.

Ένα παράδειγμα τέτοιων ψυχοκοινωνικών και νομικών αλληλεπιδράσεων είναι η υφιστάμενη πρακτική, κατά την οποία τα εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου συνδυάζονται με μια έκθεση κοινωνικής έρευνας. Οι

εκθέσεις κοινωνικής έρευνας (που ονομάζονται επίσης προδικαστικές εκθέσεις) χρησιμοποιούνται σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες για την εξατομίκευση της ποινής ή/και⁴² των όρων αναστολής. Για παράδειγμα, στη Λιθουανία η έκθεση κοινωνικής έρευνας είναι ένα επίσημο έγγραφο, το οποίο συντάσσεται με τη μεθοδολογία OASys, για την αξιολόγηση του κινδύνου της πιθανότητας ο δράστης να υποπέσει εκ νέου σε αξιόποινη πράξη⁴³. Το περιεχόμενο της έκθεσης κοινωνικής έρευνας έχει ευθυγραμμιστεί με τη δομή της μεθοδολογίας αξιολόγησης OASys. Μπορούμε να πούμε ότι το άρθρο 7 της Οδηγίας, υποδεικνύει μια παρόμοια αλληλεπίδραση μεταξύ κοινωνικοψυχολογικών και νομικών εργαλείων: η ατομική αξιολόγηση θα πρέπει να διενεργείται με τη χρήση ψυχοκοινωνικών εργαλείων από επαγγελματίες που τα κατανοούν, και τα αποτελέσματα της αξιολόγησης αυτής ενσωματώνονται στη συνέχεια σε επίσημο έγγραφο, η δομή του οποίου όχι μόνο αντιστοιχεί στη δομή και το περιεχόμενο των εργαλείων αξιολόγησης, αλλά και πληροί τις δικονομικές απαιτήσεις.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι ψυχοκοινωνικοί και οι νομικοί στόχοι της ατομικής αξιολόγησης, ενδέχεται να μην είναι αλληλένδετοι. Ενδεικτικά, σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι αναπόφευκτη η επιβολή ορισμένων προδικαστικών μέτρων ή ποινών, βάσει των υφιστάμενων νομικών διατάξεων (π.χ. προσωρινή κράτηση ή φυλάκιση για πολύ σοβαρά εγκλήματα). Ωστόσο, η αξιολόγηση του ανηλίκου μπορεί να δείξει ότι, δεδομένων των ατομικών χαρακτηριστικών και των ευάλωτων σημείων του, η φυλάκιση δεν ανταποκρίνεται στις κοινωνικοψυχολογικές του ανάγκες. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ωστόσο, οι νομικοί στόχοι πρέπει να έχουν προτεραιότητα. Σε μια τέτοια περίπτωση, η ατομική αξιολόγηση, θα πρέπει να επικεντρώνεται στον εντοπισμό και την ικανοποίηση των αναγκών του ανηλίκου υπό συνθήκες φυλάκισης.

Αυτή η αλληλεπίδραση ψυχοκοινωνικών και νομικών στόχων πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την αποτελεσματική εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης, βάσει της Οδηγίας. Η διενέργεια ατομικής αξιολόγησης, απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις και εργαλεία, ενώ η λήψη της απόφασης απαιτεί σωστή ερμηνεία του περιεχομένου της ατομικής αξιολόγησης. Οι πληροφορίες που παρέχονται στην έκθεση αξιολόγησης μπορεί να είναι τεκμηριωμένες και να αντικατοπτρίζουν αντικειμενικά τα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά του ανηλίκου, αλλά η ακριβής λήψη αποφάσεων εξαρτάται από την ικανότητα του αρμόδιου λήψης της απόφασης (π.χ. δικαστής, εισαγγελέας, υπάλληλος προδικαστικής έρευνας) να ερμηνεύει και να εφαρμόζει τις παρεχόμενες πληροφορίες. Όπως αποκαλύπτει η έρευνα σχετικά με την ψυχολογική ατομική αξιολόγηση στη δικαιοσύνη ανηλίκων στις ΗΠΑ, οι αρμόδιοι λήψης αποφάσεων σε ποινικές διαδικασίες τείνουν να παρερμηνεύουν τα δεδομένα ατομικής αξιολόγησης και να χρησιμοποιούν διαδικασίες αξιολόγησης και λήψης αποφάσεων που ευνοούν τη διαμόρφωση παράλογων κρίσεων⁴⁴.

Ένα παράδειγμα ανεπαρκούς χρήσης της ατομικής αξιολόγησης είναι όταν οι αρμόδιοι λήψης αποφάσεων, χρησιμοποιούν τα δεδομένα που παρέχονται στην έκθεση αξιολόγησης για να δικαιολογήσουν τη φυλάκιση. Όπως σημειώνει ο Hoge, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι δικαστές των ΗΠΑ, θεωρούν ότι οι διαταραχές του ανηλίκου που περιγράφονται (ιδίως εκείνες που σχετίζονται με πιθανή βίαιη συμπεριφορά) είναι επικίνδυνες για την κοινωνία και, με βάση αυτό το επιχειρήμα, επιβάλλουν φυλάκιση⁴⁵. Δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι παρόμοια παρερμηνεία των δεδομένων της ατομικής αξιολόγησης ενός παιδιού θα μπορούσε να συμβεί και στα κράτη μέλη της ΕΕ που εφαρμόζουν την Οδηγία⁴⁶.

⁴² Van Kalmthout A M και Durnescu I Η επιτήρηση στην Ευρώπη: <https://www.cepprobation.org/knowledgebases/probation-in-europe/>

⁴³ OASys είναι ο συντομευμένος όρος για το Σύστημα Αξιολόγησης Παραβατών. Το μέσο αυτό αναπτύχθηκε και χρησιμοποιήθηκε στην Αγγλία και την Ουαλία για τη μέτρηση των κινδύνων και των αναγκών των ποινικών παραβατών, αλλά έχει επίσης προσαρμοστεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, π.χ. Λιθουανία, Εσθονία, Κροατία, Βουλγαρία. Βλ: Van Kalmthout A M and Durnescu I Probation in Europe: <https://www.cepprobation.org/knowledgebases/probation-in-europe/>.

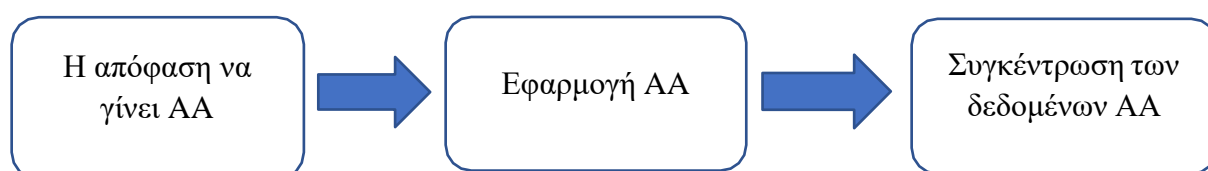
⁴⁴ R. D. Hoge, "An expanded role for psychological assessments in juvenile justice systems," *Criminal Justice and Behaviour* 26, no. 2 (1999): 253.

⁴⁵ *Όπου και προηγουμένως*, 252.

⁴⁶ Για παράδειγμα, Λιθουανοί ερευνητές σημειώνουν ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν είναι καλά εξοικειωμένα με τα εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου, τα αποτελέσματα των οποίων χρησιμοποιούνται ως επιχειρήματα στις αποφάσεις για την αναστολή (βλ.: I. Michailovič και I. Jarutienė, "Problems of password application in Lithuania", *Criminology studies* 4, (2016). Αυτό υποδηλώνει ότι οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων σε ποινικές διαδικασίες στερούνται επίσης γνώσεων σχετικά με την ατομική αξιολόγηση του παιδιού.

Κατά την άποψή μας, η πρακτική της χρήσης της ατομικής αξιολόγησης για να δικαιολογηθεί η εφαρμογή μέτρων περιορισμού της ελευθερίας ενός ανηλίκου (ιδίως με φυλάκιση) θα αρνούνταν προδήλως την αρχή της προτεραιότητας της διασφάλισης του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Η ατομική αξιολόγηση, μπορεί να αποκαλύψει ορισμένα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν πράγματι να υποδηλώνουν ορισμένους κινδύνους για τη δημόσια ασφάλεια κ.λπ., αλλά θα πρέπει να ληφθεί υπόψη εδώ ότι, ο σκοπός της ατομικής αξιολόγησης είναι να καλύψει τις ανάγκες του παιδιού και όχι εκείνες άλλων οντοτήτων (π.χ. της κοινωνίας). Ενώ είναι δύσκολο να βρεθούν ερευνητικές μελέτες που να δείχνουν ότι η φυλάκιση έχει θετικές επιπτώσεις στους ανηλίκους, την ίδια ώρα υπάρχουν πολλές μελέτες που επιβεβαιώνουν ότι η φυλάκιση έχει αρνητικές επιπτώσεις, τόσο στην προσωπικότητα του ανηλίκου (π.χ. πρόκληση ψυχικών, συναισθηματικών διαταραχών και ασθενειών) όσο και στη συμπεριφορά του (π.χ. ενθάρρυνση της υποτροπής)⁴⁷. Κατά συνέπεια, υπάρχει ο κίνδυνος σε ορισμένες περιπτώσεις, ιδίως εάν δεν έχουν θεσπιστεί ορισμένες διασφαλίσεις, η ατομική αξιολόγηση του ανηλίκου, να αποτελέσει μέσο παραβίασης των δικαιωμάτων του αντί προστασίας του. Προκειμένου να αποφευχθεί μια τέτοια εσφαλμένη πρακτική, συνιστούμε οι εθνικές κανονιστικές διατάξεις (1) να απαγορεύουν τη χρήση των δεδομένων της ατομικής αξιολόγησης του παιδιού για τη δικαιολόγηση της επιβολής φυλάκισης και (2) να διασφαλίζουν (π.χ. μέσω επαγγελματικής κατάρτισης) την επάρκεια των αρμόδιων λήψης αποφάσεων σε ποινικές διαδικασίες (δικαστών), ώστε να είναι σε θέση να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν τα δεδομένα της ατομικής αξιολόγησης με τον κατάλληλο τρόπο.

Συνοψίζοντας, μπορεί να ειπωθεί ότι η ατομική αξιολόγηση είναι ένα υβριδικό μέσο που επιδιώκει (1) τον στόχο της κοινωνικής ένταξης και της προστασίας των αναγκών του ανηλίκου και (2) τους νομικούς στόχους της αποτελεσματικής ποινικής δικαιοσύνης. Οι ειδικευμένοι επαγγελματίες (π.χ. ψυχολόγοι, ψυχίατροι κ.λπ.) και τα ψυχοκοινωνικά εργαλεία που χρησιμοποιούν, διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην επίτευξη του πρώτου στόχου. Για την επίτευξη του δεύτερου στόχου, ο τρόπος που λειτουργούν οι αρμόδιοι λήψης αποφάσεων στις ποινικές διαδικασίες (δικαστές, εισαγγελείς, προανακριτικοί υπάλληλοι) είναι σημαντική, καθώς πρέπει να λαμβάνουν αποφάσεις με βάση τις διαπιστωμένες ανάγκες του ανηλίκου. Όσον αφορά τη διαδικασία εφαρμογής, η ατομική αξιολόγηση περιλαμβάνει: 1) την αξιολόγηση των αναγκών του ανηλίκου με την εφαρμογή ειδικών εργαλείων από εξειδικευμένους επαγγελματίες 2) τη σύνοψη των δεδομένων της αξιολόγησης και το "δέσιμό" τους σε μορφή νομικού εγγράφου (π.χ. έκθεση κοινωνικής έρευνας).

Σχήμα 2: Η διαδικασία της ατομικής αξιολόγησης

⁴⁷ U. Gatti, R. E. Tremblay και F. Vitaro, "Iatrogenic effect of juvenile justice," *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 50, (2009): 991–998; *The Effects of Imprisonment: Specific Deterrence and Collateral Effects. Research Summaries.* University of Toronto: (2013); A. Liebling and M. Shadd, *The effects of imprisonment* (Routledge, 2013); J. Murray and D. P. Farrington, "Parental imprisonment: effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life-course," *Journal of Child Psychology and psychiatry* 46, no. 12 (2005): 1269-1278; L. H. Bukstel and P. R. Kilmann, "Psychological effects of imprisonment on confined individuals," *Psychological Bulletin* 88, no. 2 (1980): 469; J. Murray and D. P. Farrington, "Parental imprisonment: Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life course," *Development and psychopathology* 20, no. 1 (2008): 273-290; T. R. Clear, "The effects of high imprisonment rates on communities," *Crime and Justice* 37, no. 1 (2008): 97-132; R. L. Lippke, "Crime Reduction and the Length of Prison Sentences," *Law & Policy* 24, (2002): 17–35; J. Cid, "Is imprisonment criminogenic? A comparative study of recidivism rates between prison and suspended prison sanctions," *European Journal of Criminology* 6, no. 6 (2009): 459-480; S. J. Listwan et al., "The pains of imprisonment revisited: The impact of strain on inmate recidivism," *Justice Quarterly* 30, no. 1 (2013): 144-168; C. Spohn and D. Holleran, "The effect of imprisonment on recidivism rates of felony offenders: A focus on drug offenders," *Criminology* 40, no. 2 (2002): 329-358; P. Gendreau, F. T. Cullen and C. Goggin, *The effects of prison sentences on recidivism* (Ottawa: Solicitor General Canada, 1999); R. H. DeFina and T. M. Arvanites, "The weak effect of imprisonment on crime: 1971–1998," *Social Science Quarterly* 83, no. 3 (2002): 635-653.

Ποια εργαλεία πρέπει να χρησιμοποιούνται για τη διενέργεια ατομικής αξιολόγησης;

Σύμφωνα με τους ερευνητές ψυχολογίας, οι αξιόπιστες και έγκυρες αξιολογήσεις είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματική λήψη αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα της διαδικασίας απονομής δικαιοσύνης σε ανηλίκους⁴⁸. Οι περισσότεροι από εμάς θα συμφωνούσαμε ότι οι στόχοι της ατομικής αξιολόγησης ενός ανηλίκου θα πρέπει να επιτυγχάνονται με την εφαρμογή μιας προσέγγισης βασισμένης σε στοιχεία. Ωστόσο, η Οδηγία δεν προσδιορίζει τα εργαλεία που πρέπει να χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση, ούτε διευκρινίζει ότι τα εργαλεία ατομικής αξιολόγησης πρέπει να βασίζονται σε αποδεικτικά στοιχεία ή/και να είναι αποτελεσματικά. Η Οδηγία αναφέρει απλώς ότι η αξιολόγηση πρέπει να διενεργείται από ειδικευμένο προσωπικό, ακολουθώντας, στο μέτρο του δυνατού, διεπιστημονική προσέγγιση.

Μια τέτοια διατύπωση εκφράζει την εμπιστοσύνη στους επαγγελματίες και τα προσόντα τους, αλλά κατά την άποψή μας θα μπορούσε, επίσης, να θεωρηθεί ως ένα παραθυράκι που επιτρέπει μια ευρεία ερμηνεία της διατύπωσης του κανονισμού, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια μάλλον τυπική παρά πρακτική και, ενδεχομένως, αναποτελεσματική εφαρμογή της οδηγίας.

Η σκέψη αυτή ενισχύεται από παραδείγματα εφαρμογής της Οδηγίας σε χώρες, όπου η ατομική αξιολόγηση ενός ανηλίκου εξισώνεται με τη διαδικασία συλλογής και παροχής πληροφοριών⁴⁹. Η πρακτική αυτή χρήζει κριτικής, διότι στα περισσότερα εθνικά συστήματα, πριν από την έκδοση της Οδηγίας, ο εισαγγελέας ή/και ο δικαστής συνέλεξαν πληροφορίες για έναν ανήλικό από άλλες αρχές. Ωστόσο, η Οδηγία ενθαρρύνει κάτι περισσότερο από την απλή ανταλλαγή πληροφοριών. Απαιτεί μια εμπειριστατωμένη και τεκμηριωμένη αξιολόγηση των χαρακτηριστικών και των αναγκών ενός ανηλίκου, η οποία οδηγεί σε αποτελεσματικές αποφάσεις στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας⁵⁰. Είναι επίσης δύσκολο να φανταστεί κανείς πώς μπορούν να επιτευχθούν οι στόχοι της Οδηγίας, (δηλαδή η κοινωνική ένταξη του ανηλίκου και η πρόληψη της υποτροπής ή η προσαρμογή της ποινικής διαδικασίας σύμφωνα με τις ανάγκες του) χωρίς τη χρήση τεκμηριωμένων εργαλείων αξιολόγησης. Ωστόσο, όπως δείχνουν οι έρευνες⁵¹, ακόμη και με εργαλεία ατομικής αξιολόγησης βασισμένα σε αποδεικτικά στοιχεία, εξακολουθεί να υπάρχει ο κίνδυνος οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων να παρερμηνεύσουν τα δεδομένα της αξιολόγησης.

Η απαίτηση για την πραγματοποίηση αξιολογήσεων με τη βοήθεια ορισμένων εργαλείων εμφανίζεται και σε άλλα διεθνή έγγραφα. Για παράδειγμα, οι κανόνες του Πεκίνου συνιστούν την εφαρμογή των πορισμάτων της έκθεσης κοινωνικής έρευνας. Στην ουσία, η έκθεση κοινωνικής έρευνας⁵² είναι ένα έγγραφο που παρέχει πληροφορίες αξιολόγησης. Ωστόσο, σε πολλές χώρες, οι εκθέσεις κοινωνικής έρευνας είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την εφαρμογή μεθοδολογιών αξιολόγησης κινδύνων βάσει στοιχείων. Ένα άλλο έγγραφο, το Γενικό Σχόλιο του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Παιδιών στη Δικαιοσύνη των Ανηλίκων προτείνει ότι τα κράτη θα πρέπει να εφαρμόζουν προγράμματα παρέμβασης βασισμένα σε αποδείξεις, για την αντιμετώπιση όχι μόνο των διαφόρων ψυχοκοινωνικών αιτιών της εν λόγω συμπεριφοράς, αλλά και των προστατευτικών παραγόντων που ενισχύουν την αντίσταση στην εγκληματική συμπεριφορά, και όπου των παρεμβάσεων προηγείται ενδελεχής, διεπιστημονική αξιολόγηση των αναγκών του ανηλίκου⁵³.

⁴⁸ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice Systems", 54.

⁴⁹ Για παράδειγμα, μια τέτοια πρακτική εφαρμόζεται στη Λιθουανία και την Ελλάδα: η διαδικασία ατομικής αξιολόγησης περιλαμβάνει τη συλλογή πληροφοριών για το παιδί από την Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας (για περισσότερες πληροφορίες βλ. κεφάλαιο 4 και 5).

⁵⁰ Είναι σημαντικό να τονιστεί εδώ ότι η Οδηγία χρησιμοποιεί την έννοια της αξιολόγησης ως διαδικασία και όχι ως συλλογή πληροφοριών.

⁵¹ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice Systems."

⁵² Σε ορισμένες χώρες είναι γνωστές ως "εκθέσεις προ της καταδίκης".

⁵³ Γενικό σχόλιο αριθ. 24 (2019), που αντικαθιστά το Γενικό σχόλιο αριθ. 10 (2007) Τα δικαιώματα των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων. Ηνωμένα Έθνη. Διαθέσιμο: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhsqIkirKQZL>

Ως εκ τούτου, για την αποτελεσματική εφαρμογή της οδηγίας στο πλαίσιο ενός εθνικού συστήματος, θα ήταν λογικό να απαιτείται η διενέργεια ατομικών αξιολογήσεων με τη χρήση τεκμηριωμένων εργαλείων. Η θέση αυτή υποστηρίζεται από τα ακόλουθα επιχειρήματα:

- είναι σύμφωνη με το σκοπό της Οδηγίας: τόσο η πρόληψη της υποτροπής όσο και η κοινωνική ένταξη απαιτούν την εφαρμογή αποτελεσματικών (τεκμηριωμένων) εργαλείων,
- μια απαίτηση που υποχρεώνει τα κράτη να εφαρμόζουν προσεγγίσεις που βασίζονται σε στοιχεία, αποτρέπει την απλώς τυπική και αναποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας,
- η χρήση τεκμηριωμένων εργαλείων αξιολόγησης μειώνει τον κίνδυνο χειραγώγησης των δεδομένων αξιολόγησης, επειδή τα δεδομένα που συλλέγονται με τεκμηριωμένα εργαλεία αξιολόγησης είναι τυποποιημένα σύμφωνα με συγκεκριμένες οδηγίες και οι ειδικοί είναι εκπαιδευμένοι να εφαρμόζουν και να ερμηνεύουν τα εν λόγω εργαλεία,
- η χρήση τυποποιημένων, τεκμηριωμένων εργαλείων συμβάλλει στη διασφάλιση ενιαίας πρακτικής αξιολόγησης, η οποία οδηγεί σε μια ενιαία πρακτική ατομικής αξιολόγησης, διασφαλίζοντας έτσι την εξίσου δίκαιη μεταχείριση όλων των ανηλίκων ως υπόπτων και κατηγορουμένων,
- παρέχεται ανατροφοδότηση, η οποία επιτρέπει τη λήψη αποφάσεων σχετικά με: (1) κατά πόσον τα χρησιμοποιούμενα εργαλεία έχουν επιτύχει τους στόχους που έχουν τεθεί και (2) ποια περαιτέρω μέτρα πρέπει να ληφθούν για τη βελτίωση του συστήματος.

Απομένει να απαντηθεί ένα ερώτημα: **ποια ακριβώς εργαλεία είναι τα καταλληλότερα για την ατομική αξιολόγηση βάσει της Οδηγίας;** Υπάρχουν πολυάριθμα τεκμηριωμένα εργαλεία για την ατομική αξιολόγηση⁵⁴. Η επιλογή εξαρτάται από τους στόχους της αξιολόγησης, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του παιδιού, τα προβλήματα συμπεριφοράς κ.λπ. Στην περίπτωση αυτή, τα κύρια κριτήρια που πρέπει να χρησιμοποιούνται κατά την επιλογή συγκεκριμένων εργαλείων, πρέπει να είναι οι στόχοι της Οδηγίας και οι ατομικές ανάγκες του ανηλίκου. Σύμφωνα με το άρθρο 7, αυτά θα πρέπει να είναι τα εργαλεία για την αξιολόγηση των αναγκών του ανηλίκου όσον αφορά την προστασία, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την κοινωνική ένταξη (άρθρο 7. 1), καθώς και της προσωπικότητας και της ωριμότητας του παιδιού, του οικονομικού, κοινωνικού και οικογενειακού υπόβαθρου του παιδιού και τυχόν ειδικών ευάλωτων σημείων (άρθρο 7. 2). Ως εκ τούτου, οι ειδικοί της ατομικής αξιολόγησης, θα πρέπει να

[K2M58RF%2F5F0vEnG3QGKUxFivhToQfjGxYjV05tUAIgpOwHQJsFPdJXCiixFSrDRwow8HeKLLh8c gOw1SN6vJ%2Bf0RPR9UMtGkA4](#)

⁵⁴ Σύμφωνα με τους επαγγελματίες, ένας μη εξαντλητικός κατάλογος τυποποιημένων εργαλείων αξιολόγησης θα μπορούσε να περιλαμβάνει:

α) Για γενική εφαρμογή και εφαρμογή σε ρυθμίσεις δικαιοσύνης: τεστ προσωπικότητας όπως:

- Το Minnesota Multiphasic Personality Inventory - Adolescent MMPI-A,

- Κλίμακα κατάθλιψης εφήβων Reynolds (RADS),

- Λίστα ελέγχου ψυχοπάθειας: Νεολαίας (PCL:YV),

- Όργανα μέτρησης συμπεριφορικών και συναισθηματικών διαταραχών ή παθολογίας: Κλίμακα αξιολόγησης της λειτουργίας παιδιών και εφήβων (CAFAS)- φόρμες γονέων, εκπαιδευτικών και νέων της λίστας ελέγχου συμπεριφοράς παιδιών (CBCL)- το εργαλείο διαλογής νέων της Μασαχουσέτης (MAYSI-2) και εργαλεία μέτρησης της γνωστικής λειτουργίας: Wechsler Intelligence Scale for Children -IV (WISC-IV).

β) Για εγκληματολογική εφαρμογή:

- κίνδυνος επικινδυνότητας, πολυπλοκότητα - ωριμότητα και εργαλείο μέτρησης της θεραπευτικής επιδεκτικότητας: εργαλεία μέτρησης αντικοινωνικών στάσεων, εγκληματικής σκέψης, αυτοεξυπηρετούμενης γνωστικής διαστρέβλωσης (HIT) και η Κλίμακα Ποινικών Συναισθημάτων Τροποποιημένη (CSS-M)- εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου - εργαλείο μέτρησης κινδύνου υποτροπής/ανάγκης/δυνάμεων - Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI), εργαλείο μέτρησης κινδύνου υποτροπής/ανάγκης ASSET- εργαλείο μέτρησης κινδύνου βίας σε εφήβους: (SAVRY)- δυνάμεις/ευπάθειες/πολλαπλός κίνδυνος (βλάβη σε άλλους και βία, κατάχρηση ουσιών) και βλάβη στον έφηβο (αυτοκτονία, αυτοτραυματισμός κ.λπ.): η βραχυπρόθεσμη αξιολόγηση του κινδύνου και της θεραπευσιμότητας: Adolescent Version (START:AV)- (R. D. Hoge, "Assessment in Juvenile Justice Systems: An overview," στο *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, ed. E. L. Grigorenko (2012).

χρησιμοποιούν ακριβώς εκείνα τα εργαλεία που είναι κατάλληλα για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του ανηλίκου.

Θα ήταν δύσκολο να βρεθεί ένα ενιαίο καθολικό εργαλείο για την αξιολόγηση όλων των αναγκών και των χαρακτηριστικών του παιδιού. Για παράδειγμα, ορισμένες χώρες χρησιμοποιούν μεθοδολογίες αξιολόγησης κινδύνου ως το κύριο εργαλείο για την ατομική αξιολόγηση. Αυτές θεωρούνται κατάλληλες, δεδομένων των νομικών στόχων της ατομικής αξιολόγησης στο άρθρο 7 (δηλαδή εξατομίκευση της ποινικής διαδικασίας και εκτίμηση της ποινικής ευθύνης). Το γεγονός, δυστυχώς, είναι ότι τα εργαλεία αυτά μπορεί να μην επαρκούν για την αξιολόγηση άλλων αναγκαίων πτυχών, όπως οι εκπαιδευτικές ανάγκες ενός παιδιού κ.λπ. Σε τέτοιες περιπτώσεις, θα ήταν λογικό να συνδυάζονται διάφορα εργαλεία και να εμπλέκεται ένα ευρύτερο φάσμα εξειδικευμένων επαγγελματιών, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι όλα τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και οι ανάγκες του παιδιού που καλύπτονται από την οδηγία αξιολογούνται σωστά.

Ποιος δικαιούται να διενεργήσει την ατομική αξιολόγηση;

Όπως προαναφέρθηκε, το άρθρο 7 ορίζει ότι η ατομική αξιολόγηση πρέπει να διενεργείται από ειδικευμένους επαγγελματίες. Η Οδηγία δεν προσδιορίζει, ούτε τους τίτλους αυτών των επαγγελματιών ούτε τους τομείς εξειδίκευσής τους, αφήνοντας στα κράτη μέλη τη διακριτική ευχέρεια να αναθέσουν τη λειτουργία αυτή, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των εθνικών τους συστημάτων. Θεωρούμε ότι είναι σημαντικό να δοθεί προσοχή στις ακόλουθες πτυχές, κατά τον καθορισμό των απαιτήσεων για τα άτομα που θα διεξάγουν τις αξιολογήσεις:

Πρώτον, η έννοια του *ειδικευμένου επαγγελματία* στο άρθρο 7 αναγνωρίζεται ήδη στην έννοια της ατομικής αξιολόγησης. Συνεπώς, ως ειδικευμένος επαγγελματίας θα πρέπει να νοείται ο επαγγελματίας που έχει τις γνώσεις και την ικανότητα να εφαρμόζει με ακρίβεια την ατομική αξιολόγηση. Η επείγουσα ανάγκη για τη συμμετοχή των επαγγελματιών υποστηρίζεται, επίσης, από έρευνες που δείχνουν ότι, σε πάρα πολλές περιπτώσεις, οι ατομικές αξιολογήσεις χορηγούνται, βαθμολογούνται και ερμηνεύονται ακατάλληλα, λόγω έλλειψης εμπειρογνωμοσύνης και προσόντων⁵⁵. Συνεπώς, κατά την άποψή μας, η **Οδηγία δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εφαρμόζεται σωστά, εάν υπάρχει εθνική πρακτική ανάθεσης της ατομικής αξιολόγησης σε επαγγελματίες χωρίς τα κατάλληλα προσόντα**⁵⁶.

Δεύτερον, τόσο οι απαιτήσεις προσόντων για τους επαγγελματίες όσο και η ανάγκη για συγκεκριμένους ειδικούς, υπαγορεύονται από τους στόχους της ατομικής αξιολόγησης (που περιλαμβάνουν τη διασφάλιση των διαφόρων αναγκών του παιδιού - ψυχολογικών, εκπαιδευτικών, κοινωνικών κ.λπ.) Κατά συνέπεια, τα **κράτη θα πρέπει να διασφαλίζουν τη διαθεσιμότητα επαγγελματιών που έχουν την ικανότητα να αξιολογούν τις σχετικές ανάγκες του παιδιού**.

Τρίτον, στην επιστημονική βιβλιογραφία, η τεκμηριωμένη ατομική αξιολόγηση συνδέεται με τις δραστηριότητες που εκτελούν οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν⁵⁷. Ορισμένες τυποποιημένες μεθοδολογίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν από ορισμένους ειδικούς που έχουν υποβληθεί σε πρόσθετη εκπαίδευση αλλά δεν έχουν τα προσόντα των ψυχολόγων ή των ψυχιάτρων⁵⁸. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι ικανότητές τους μπορεί να μην επαρκούν για τη διεξαγωγή μιας βαθύτερης ψυχολογικής αξιολόγησης - για παράδειγμα, όταν ένας ανήλικος μπορεί να χρειάζεται θεραπεία. Συνιστάται: **1) οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας να συμμετέχουν στην ατομική διαδικασία**

⁵⁵ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice systems"

⁵⁶ Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις που η διενέργεια της ατομικής αξιολόγησης ανατίθεται στους επαγγελματίες που εργάζονται στον τομέα της νομικής ή κοινωνικής προστασίας του παιδιού, αλλά δεν διαθέτουν τις ειδικές γνώσεις και ικανότητες για τη διενέργεια της ατομικής αξιολόγησης ή την επαγγελματική σύνοψη των δεδομένων της αξιολόγησης (διαβάστε περισσότερα για το πρόβλημα αυτό στο κεφάλαιο 4). Αυτοί οι επαγγελματίες μπορούν πράγματι να συμμετέχουν στη διαδικασία παρέχοντας πληροφορίες για το παιδί, αλλά δεν θα πρέπει να είναι οι βασικοί αξιολογητές.

⁵⁷ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice systems"

⁵⁸ Στην πράξη, πρόκειται συνήθως για επόπτες, κοινωνικούς λειτουργούς, παιδαγωγούς (ανάλογα με το θεσμικό σύστημα στο οποίο έχει ανατεθεί η ατομική αξιολόγηση).

αξιολόγησης και 2) να προβλέπονται μηχανισμοί που να επιτρέπουν στον ειδικό να εντοπίζει την ανάγκη για βαθύτερη ψυχολογική αξιολόγηση⁵⁹.

Για την ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, δεν είναι σημαντική μόνο η ποιότητα της αξιολόγησης, αλλά και η σωστή ερμηνεία των δεδομένων (αποτελεσμάτων) και η εφαρμογή τους κατά τη λήψη οποιασδήποτε απόφασης ή δράσης στο πλαίσιο της διαδικασίας. Προκειμένου να επιτευχθεί ένα αποτελεσματικό σύστημα ατομικής αξιολόγησης, η **ειδική κατάρτιση των υπευθύνων λήψης αποφάσεων στην ερμηνεία των δεδομένων αξιολόγησης είναι ζωτικής σημασίας**.

Η Οδηγία δεν διευκρινίζει **ποιες αρχές** πρέπει να εφαρμόζονται ή να συντονίζονται την ατομική αξιολόγηση. Κάθε κράτος θα επιλέξει ένα συγκεκριμένο θεσμικό μοντέλο λαμβάνοντας υπόψη τη πρακτική του στη δικαιοσύνη ανηλίκων, τα χαρακτηριστικά των υφιστάμενων εθνικών συστημάτων και τους διαθέσιμους πόρους.

Ο Hoge προσδιορίζει δύο δομικά μοντέλα ατομικής αξιολόγησης:

1) *Συμπληρωματικό μοντέλο*: όπου οι ψυχολόγοι είναι υπάλληλοι μιας δικαστικής αρχής, της ειδικής μονάδας της ή άλλης δικαστικής δομής και ενεργούν υπό τις οδηγίες των δικαστών για τη διενέργεια ατομικής αξιολόγησης. Το συμπληρωματικό μοντέλο είναι πιο διαδεδομένο στις Ηνωμένες Πολιτείες⁶⁰, αν και ένα παρόμοιο μοντέλο εφαρμόζεται επίσης στις χώρες όπου οι ατομικές αξιολογήσεις κινδύνου διενεργούνται από τις υπηρεσίες επιτήρησης⁶¹ που αποτελούν μέρος της δομής των δικαστηρίων (π.χ. Πολωνία)⁶².

2) *Μοντέλο παροχής*: βασισμένο στη θεσμική συνεργασία: η υπηρεσία παρέχεται από ανεξάρτητα (μη δικαστικά) ιδρύματα ή/και οργανισμούς. Το τελευταίο μοντέλο είναι σύνηθες στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες⁶³.

Αναλύοντας την πρακτική των κρατών μελών της ΕΕ, μπορούμε να διακρίνουμε δύο θεσμικά μοντέλα: δικαιοσύνης και κοινωνικής πρόνοιας. Στο μοντέλο της δικαιοσύνης, η λειτουργία της ατομικής αξιολόγησης ανατίθεται στα θεσμικά όργανα του συστήματος δικαιοσύνης, συνήθως στις υπηρεσίες επιτήρησης/εποπτείας, οι οποίες διενεργούν αξιολογήσεις κινδύνου των ανηλίκων και συντάσσουν εκθέσεις κοινωνικής έρευνας (προ της επιβολής ποινής). Το μοντέλο αυτό είναι τυπικό για συστήματα προσανατολισμένα στη διαχείριση του κινδύνου, όπου η αξιολόγηση αποσκοπεί κυρίως στην κατάλληλη εξατομίκευση των ποινικών μέτρων. Στις χώρες που ακολουθούν το μοντέλο δικαιοσύνης, η πλειονότητα των ανήλικων παραβατών βρίσκεται στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και υπόκειται στο ποινικό δίκαιο.

Το μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας είναι γενικά χαρακτηριστικό στα κράτη όπου οι ανήλικοι που έχουν διαπράξει ποινικό αδίκημα τίθενται υπό τη φροντίδα ιδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας. Δεν υπόκεινται σε μέτρα ποινικής ευθύνης. Κατά συνέπεια, τα ιδρύματα του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας διενεργούν την ατομική αξιολόγηση⁶⁴. Σε αυτά τα συστήματα, η Οδηγία εφαρμόζεται μόνο σε ένα μικρό ποσοστό των ανήλικων παραβατών (συνήθως μόνο σε εκείνους που κατηγορούνται για σοβαρά εγκλήματα και συνεπώς υπόκεινται σε ποινικές διαδικασίες)⁶⁵.

⁵⁹ Για παράδειγμα, όταν παρατηρούνται ορισμένες ψυχικές ή άλλες διαταραχές, ο ειδικός θα πρέπει να γνωρίζει ποια μέτρα πρέπει να λάβει, σε ποιον να απευθυνθεί κ.ο.κ.

⁶⁰ Hoge, "An expanded role for psychological assessments in juvenile justice systems," 259-260.

⁶¹ Σε αυτό το εγχειρίδιο οι όροι εποπτεία, επιτήρηση και κηδεμονία χρησιμοποιούνται με παρόμοιο τρόπο

⁶² Μέτρα εποπτείας και εναλλακτικές κυρώσεις στην ΕΕ: https://www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=PL

⁶³ Hoge, "An expanded role for psychological assessments in juvenile justice systems," 260.

⁶⁴ Για παράδειγμα, στη Λιθουανία θα ήταν η Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας που υπάγεται στο Υπουργείο Κοινωνικής Ασφάλισης και Εργασίας της Δημοκρατίας της Λιθουανίας.

⁶⁵ Στα επόμενα κεφάλαια, θα συζητήσουμε λεπτομερέστερα τα παραδείγματα της Κροατίας, της Λιθουανίας και της Ελλάδας, τα οποία αντιπροσωπεύουν τα προαναφερθέντα μοντέλα.

Ποιος έχει δικαίωμα σε ατομική αξιολόγηση;

Τα κύρια κριτήρια που καθορίζουν τα υποκείμενα της Οδηγίας είναι: η ηλικία, η ιδιότητα του συμμετέχοντος σε ποινική διαδικασία, η σοβαρότητα του αδικήματος και η σοβαρότητα της επέμβασης. Θα τα αναλύσουμε λεπτομερέστερα.

Ηλικία

Η Οδηγία θεσπίζει τον γενικό κανόνα ότι οι διατάξεις της εφαρμόζονται στα **παιδιά** (άτομα κάτω των 18 ετών) και στους νέους κάτω των 21 ετών που είναι ύποπτοι και κατηγορούμενοι σε ποινικές διαδικασίες ή που υπόκεινται σε διαδικασίες ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (καταζητούμενοι). Η Οδηγία εφαρμόζεται επίσης σε πρόσωπα (1) τα οποία ήταν παιδιά όταν υπήχθησαν στη διαδικασία, αλλά έχουν συμπληρώσει στη συνέχεια το 18ο έτος της ηλικίας τους και (2) τα οποία έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους κατά την έναρξη της ποινικής διαδικασίας, αλλά το ποινικό αδίκημα διαπράχθηκε όταν το πρόσωπο ήταν παιδί. Η Οδηγία αφήνει στα κράτη μέλη τη διακριτική ευχέρεια να αποφασίσουν εάν στις περιπτώσεις αυτές η εφαρμογή της παρούσας Οδηγίας είναι κατάλληλη, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένης της ωριμότητας και της ευαλωτότητας του ενδιαφερόμενου⁶⁶ προσώπου .

Καθεστώς του συμμετέχοντος σε ποινική διαδικασία (ύποπτος ή κατηγορούμενος)

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας περιορίζεται στις ποινικές διαδικασίες. Η Οδηγία δεν εφαρμόζεται σε άλλα μη ποινικά μέτρα που λαμβάνονται σε σχέση με το παιδί για την εγκληματική του συμπεριφορά, παρόλο που τα μέτρα αυτά (που περιγράφονται στην Οδηγία ως προστατευτικά, αναμορφωτικά ή εκπαιδευτικά μέτρα) διαφέρουν ελάχιστα από τα ποινικά ισοδύναμά τους. Οι De Vocht κ.ά. αυτό το χαρακτηρίζουν ως ένα μειονέκτημα της Οδηγίας, καθώς οι διατάξεις της δεν θα είχαν στην πραγματικότητα καμία επίπτωση στις χώρες όπου η ποινική δικαιοσύνη για τους ανηλίκους τίθεται επισήμως εκτός του πεδίου της ποινικής δικαιοσύνης⁶⁷ .

Σύμφωνα με τους εν λόγω συγγραφείς, το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, θα οδηγήσει σε ποικιλία πρακτικών στα κράτη μέλη- κατά συνέπεια, η νομική προστασία των παιδιών που έχουν διαπράξει ποινικά αδικήματα θα διαφέρει στις διάφορες χώρες⁶⁸.

Από την άλλη πλευρά, χωρίς να αρνούμαστε τη σημασία της διασφάλισης της ισότητας, βλέπουμε επίσης επιχειρήματα υπέρ της συγκεκριμένης προσέγγισης. Πρώτον, η Οδηγία θεσπίζει κοινούς ελάχιστους κανόνες για τα κράτη μέλη (επεξηγηματικό άρθρο 2)⁶⁹. Είναι, επομένως, λογικό η ρύθμισή της να επικεντρώνεται στην ομάδα των ανήλικων παραβατών που αντιμετωπίζουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο δυσμενών νομικών συνεπειών. Από την άποψη της διασφάλισης ελάχιστων προτύπων, η προστασία των παιδιών είναι υψίστης σημασίας, ειδικά στις ποινικές διαδικασίες, οι οποίες στις περισσότερες χώρες συνεπάγονται αυστηρότερους νομικούς περιορισμούς - π.χ. προδικαστικά μέτρα, ιδίως κράτηση - σε σύγκριση με τα εναλλακτικά συστήματα δικαιοσύνης για ανηλίκους. Δεύτερον, η εφαρμογή των διατάξεων της Οδηγίας μόνο σε ύποπτους και κατηγορούμενους σε ποινικές διαδικασίες βρίσκει στήριξη σε εγκληματολογικές έρευνες που δείχνουν τις επιπτώσεις τόσο της ποινικής διαδικασίας όσο και των εναλλακτικών μέτρων (π.χ. προδικασία) στην προσωπικότητα του ανηλίκου (οι αρνητικές αυτές επιπτώσεις

⁶⁶ Οδηγία, επεξηγηματικό άρθρο 11.

⁶⁷ Vocht κ.ά., " Procedural safeguards for juvenile suspects during interrogations ", 481.

⁶⁸ Όπου και προηγουμένως

⁶⁹ Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί εδώ ότι οι ελάχιστες απαιτήσεις της Οδηγίας κατοχυρώνονται επίσης στο άρθρο 23 της Οδηγίας (άρθρο περί τη Μη υποβάθμιση των προτύπων), το οποίο προβλέπει ότι "καμία διάταξη της παρούσας οδηγίας δεν επιτρέπεται να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι περιορίζει ή παρεκκλίνει από τα δικαιώματα και τις δικονομικές εγγυήσεις που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη, την ΕΣΔΑ ή άλλες σχετικές διατάξεις διεθνούς δικαίου, και ιδίως τη σύμβαση του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού, ή το δίκαιο οποιουδήποτε κράτους μέλους που παρέχει υψηλότερο βαθμό προστασίας."

καλύπτουν όχι μόνο την υποτροπή, αλλά και τον στιγματισμό⁷⁰. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής αποκαλύπτουν την καταλληλότητα της ελάχιστης παρέμβασης, σε περιπτώσεις παραβατικότητας ανηλίκων (ιδίως αν το αδίκημα είναι μικρό). Είναι σημαντικό να τονιστεί εδώ ότι, παρά τους θετικούς της στόχους, η ατομική αξιολόγηση ενός παιδιού -όπως και άλλα μέτρα που αναφέρονται στην Οδηγία- πρέπει να θεωρείται παρέμβαση της ποινικής δικαιοσύνης.

Σοβαρότητα (μορφή) του αδικήματος

Η παράγραφος 14 του προοιμίου ορίζει ότι, η Οδηγία δεν θα πρέπει να εφαρμόζεται σε ύποπτα παιδιά που έχουν διαπράξει αδικήματα ήσσονος σημασίας. Τα κράτη διατηρούν το δικαίωμα να καθορίζουν το φάσμα των ποινικών αδικημάτων, στα οποία εφαρμόζονται οι διατάξεις της Οδηγίας. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να πρόκειται για αδίκημα (1) που ορίζεται από τον ποινικό κώδικα και (2) για το οποίο η δίωξη διεξάγεται σύμφωνα με τους νόμους της ποινικής δικονομίας. Αυτή η διάταξη της Οδηγίας θα μπορούσε να επικριθεί, για τον περιορισμό του πεδίου εφαρμογής της νομικής προστασίας. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μας, μια τέτοια πρόβλεψη είναι ευπρόσδεκτη υπό το πρίσμα των προαναφερθεισών εγκληματολογικών μελετών, οι οποίες διαπιστώνουν ομόφωνα ότι είναι καλύτερο να υπάρχει όσο το δυνατόν λιγότερη παρέμβαση για παιδιά που δεν έχουν διαπράξει σοβαρά αδικήματα.

Το κριτήριο της αυστηρότητας της κύρωσης (του μέτρου) στην Οδηγία συνδέεται με τη στέρηση της ελευθερίας. Όπως αναφέρεται στην επεξηγηματική παράγραφο 14 του προοιμίου, η Οδηγία εφαρμόζεται σε ύποπτα ή κατηγορούμενα παιδιά που έχουν ήδη στερηθεί (ή ενδέχεται να στερηθούν) την ελευθερία τους. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να διενεργείται ατομική αξιολόγηση σε όλες τις περιπτώσεις όπου ένας ανήλικος πρόκειται να κρατηθεί προσωρινά ή σε παιδιά που έχουν ήδη στερηθεί την ελευθερία τους (είτε με τη σύλληψη είτε με τη φυλάκιση).

Κατά την άποψή μας, ο γενικός κανόνας που συνδέει τον υποχρεωτικό χαρακτήρα των μέτρων προστασίας του παιδιού, που προβλέπει η Οδηγία αποκλειστικά με τη στέρηση της ελευθερίας ίσως είναι πολύ στενός. Η διασφάλιση της προστασίας ενός ανηλίκου είναι εξίσου σημαντική όταν εξετάζουμε άλλα δικονομικά μέτρα (όπως η προφυλάκιση), ιδίως εκείνα που σχετίζονται με τον περιορισμό της ελευθερίας - π.χ. εντατική επιτήρηση, ηλεκτρονική παρακολούθηση, κατ' οίκον κράτηση, απαγορεύσεις επίσκεψης σε ορισμένους χώρους - περιοριστικά μέτρα κ.λπ.

Θέτοντας γενικά κριτήρια, η Οδηγία αφήνει επίσης περιθώρια για ορισμένες ειδικές καταστάσεις στις οποίες, παρόλο που πληρούνται όλα τα παραπάνω κριτήρια, η ατομική αξιολόγηση μπορεί να μην θεωρηθεί κατάλληλη. Το άρθρο 7. 9 προβλέπει ότι

"Τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν από την υποχρέωση να διενεργούν ατομική αξιολόγηση, εφόσον η παρέκκλιση αυτή δικαιολογείται από τις περιστάσεις της υπόθεσης, και υπό την προϋπόθεση ότι αυτό εξυπηρετεί το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού".

Για παράδειγμα, μια τέτοια διάταξη θα μπορούσε να εφαρμοστεί στις περιπτώσεις, όπου μια ατομική αξιολόγηση θα επιδείωνε τη νομική θέση του παιδιού, όπως η παράταση της προφυλάκισης ή άλλα μέτρα που σχετίζονται με τη στέρηση της ελευθερίας.

Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι η Οδηγία αναφέρει ότι το παιδί *έχει δικαίωμα* σε ατομική αξιολόγηση. Συνεπώς, η ατομική αξιολόγηση δεν θεωρείται δικαίωμα του εισαγγελέα ή του δικαστή, αλλά δικαίωμα του εν λόγω παιδιού. Με άλλα λόγια, η συμμετοχή σε ατομική αξιολόγηση δεν θα πρέπει να αποτελεί υποχρέωση για το παιδί. Η Οδηγία δεν υπεισέρχεται στις λεπτομέρειες του τρόπου με τον οποίο τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι η ατομική αξιολόγηση δεν εφαρμόζεται ως υποχρέωση αλλά ως δικαίωμα. Κατά την άποψή μας, **τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι υπάρχουν μηχανισμοί και προϋποθέσεις που επιτρέπουν τη συμμετοχή του παιδιού και την ακρόαση της γνώμης του, μαζί με το δικαίωμα του παιδιού να μην συμμετέχει στην ατομική αξιολόγηση.** Τούτου λεχθέντος, θα πρέπει να

⁷⁰ A. R. Mahoney, "The Effect of Labeling upon Youths in the Juvenile Justice System: *Law & Society Review* 8, no. 4 (Καλοκαίρι 1974): 583-614- D. B. Anderson και D. F. Schoen, "Diversion Programmes: Effect of Stigmatization on Juvenile/Status Offenders," *Juvenile & Family Court Journal* 36, no. 2 (1985): 13-26.

υπάρχουν ορισμένες εξαιρέσεις όταν η κατάσταση που περιγράφεται παραπάνω είναι αντίθετη προς το συμφέρον του παιδιού ή/και όταν υπάρχει παρέμβαση από τα άτομα που αντιτίθενται σε μια τέτοια αξιολόγηση⁷¹.

Πότε πρέπει να διενεργείται ατομική αξιολόγηση;

Η Οδηγία θεσπίζει τον γενικό κανόνα, ότι η ατομική αξιολόγηση πρέπει να πραγματοποιείται στο πλέον πρώιμο και κατάλληλο στάδιο της διαδικασίας και πριν από την απαγγελία κατηγορίας⁷². Η φράση " στο πλέον πρώιμο και κατάλληλο στάδιο" υποδηλώνει, αφενός, ότι η ατομική αξιολόγηση πρέπει να διενεργείται κατά την έναρξη της προδικαστικής έρευνας. Αφετέρου, δεδομένων των στόχων της ατομικής αξιολόγησης (που αφορούν την εξατομίκευση των κατάλληλων δικονομικών μέτρων), η φράση υποδηλώνει ότι η αξιολόγηση πρέπει να διενεργείται πριν από τη λήψη αναγκαστικών δικονομικών μέτρων. Είναι σαφές, ωστόσο, ότι σε ορισμένες περιπτώσεις τα αναγκαστικά δικονομικά μέτρα πρέπει να εφαρμοστούν άμεσα, οπότε δεν είναι πάντα δυνατό να περιμένει κανείς τα αποτελέσματα της ατομικής αξιολόγησης. Πιστεύουμε ότι σε αυτές τις περιπτώσεις **θα πρέπει να είναι δυνατή η αλλαγή των αποφάσεων που έχουν ληφθεί, εάν, σύμφωνα με την ατομική αξιολόγηση που έχει γίνει, φαίνεται ότι είναι αντίθετες προς το συμφέρον του παιδιού και θα παρεμπόδιζαν την ικανοποίηση των αναγκών του.**

Η Οδηγία επιτρέπει, επίσης, στα κράτη μέλη να παρέχουν εξαιρέσεις και να απαγγέλλουν κατηγορίες χωρίς προηγούμενη ατομική αξιολόγηση, αλλά μόνο εάν αυτό συνάδει με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Για παράδειγμα, σε περίπτωση που ένα παιδί τελεί υπό προσωρινή κράτηση, η αναμονή έως ότου καταστεί διαθέσιμη η ατομική αξιολόγηση θα ενείχε τον κίνδυνο να παραταθεί αδικαιολόγητα η εν λόγω κράτηση. Ωστόσο, ακόμη και σε αυτές τις περιπτώσεις η Οδηγία ορίζει σαφώς, ότι η ατομική αξιολόγηση πρέπει να διενεργείται πριν από την ακρόαση.

Συνοψίζοντας το παρόν κεφάλαιο, η Οδηγία καθορίζει γενικές αρχές για την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης, αφήνοντας στα κράτη μέλη σχετικά μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας ως προς τον τρόπο εφαρμογής αλλά και εφαρμογής της ατομικής αξιολόγησης των παιδιών στα εθνικά τους συστήματα. Ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας ανοίγει ενδεχομένως την πόρτα σε μια μάλλον τυπική ή/και ανεπαρκή εφαρμογή ορισμένων διατάξεων της Οδηγίας. Οι βασικοί δείκτες και τα ορόσημα για την εφαρμογή του άρθρου 7, είναι οι στόχοι της ατομικής αξιολόγησης, οι οποίοι αποσκοπούν στην ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού, οπότε αυτό είναι δυνατόν, κατά τη λήψη αποφάσεων για την επιβολή ποινής. Ως εκ τούτου, κατά τη θέσπιση νομικής ρύθμισης ή τη λήψη ατομικών αποφάσεων σε "γκρίζες ζώνες", όπου δεν υπάρχει σαφής απαίτηση ή απαγόρευση που επιβάλλεται από την οδηγία, η αρχή της προστασίας του βέλτιστου συμφέροντος και της ικανοποίησης των αναγκών του παιδιού πρέπει να είναι πρωταρχικής σημασίας.

⁷¹ Για παράδειγμα, τα μέλη της οικογένειας που είχαν επηρεάσει την παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου.

⁷² Επεξηγηματικό άρθρο 39 της Οδηγίας.

Αναφορές

- Anderson, D. B., και D. F. Schoen. "Diversion Programs: Effect of Stigmatization on Juvenile/Status Offenders." *Juvenile & Family Court Journal* 36, no. 2 (1985): 13-26.
- Bukstel, L. H., και P. R. Kilmann. "Psychological effects of imprisonment on confined individuals." *Psychological Bulletin* 88, no. 2 (1980): 469.
- Cid, J. "Is imprisonment criminogenic? A comparative study of recidivism rates between prison and suspended prison sanctions." *European Journal of Criminology* 6, no. 6 (2009): 459-480.
- Clear, T. R. "The effects of high imprisonment rates on communities." *Crime and Justice* 37, no. 1 (2008): 97-132.
- DeFina, R. H., και T. M. Arvanites. "The weak effect of imprisonment on crime: 1971–1998." *Social Science Quarterly* 83, no. 3 (2002): 635-653.
- Gatti U., R. E. Tremblay, και F. Vitaro. "Iatrogenic effect of juvenile justice." *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 50, (2009): 991–998.
- Gendreau, P., F. T. Cullen, και C. Goggin. *The effects of prison sentences on recidivism*. Ottawa: Solicitor General Canada, 1999.
- Hoge, R. D. "An expanded role for psychological assessments in juvenile justice systems." *Criminal Justice and Behavior* 26, no. 2 (1999).
- Hoge, R. D. "Assessment in Juvenile Justice systems." In *Treating the Juvenile Offender*, επιμέλεια R. D. Hoge, N. G. Guerra και P. Boxer, 54-75. The Guilford press: Νέα Υόρκη/Λονδίνο, 2008.
- Hoge, R. D. "Assessment in Juvenile Justice Systems: An overview." In *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, επιμέλεια E. L. Grigorenko (2012).
- Liebling, A., και M. Shadd. *The effects of imprisonment*. Routledge, 2013.
- Lippke, R. L. "Crime Reduction and the Length of Prison Sentences." *Law & Policy* 24, (2002): 17–35.
- Listwan, S. J., C. J. Sullivan, R. Agnew, F. T. Cullen, και M. Colvin. "The pains of imprisonment revisited: The impact of strain on inmate recidivism." *Justice Quarterly* 30, no. 1 (2013): 144-168.
- Murray, J., και D. P. Farrington. "Parental imprisonment: effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life-course." *Journal of Child Psychology and psychiatry* 46, no. 12 (2005): 1269-1278.
- Murray, J., και D. P. Farrington. "Parental imprisonment: Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life course." *Development and psychopathology* 20, no. 1 (2008): 273-290.
- Michailovič I., και I. Jarutienė. "Problems of password application in Lithuania." *Criminology studies* 4, (2016).
- Mahoney, A. R.. "The Effect of Labeling upon Youths in the Juvenile Justice System: A Review of the Evidence." *Law & Society Review* 8, no. 4 (Καλοκαίρι 1974): 583-614.
- Rijo, D., N. Brazão, R. Barooso, D. Ribeiro da Silva, P. Vagos, A. Vieira, A. Lavado, και A. M. Macedo. "Mental health problems in male young offenders in custodial versus community based-programs: Implications for juvenile justice interventions." *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 10, (2016).
- Scott, E. S. "Criminal responsibility in adolescence: Lessons from developmental psychology." In *Youth on trial: A developmental perspective on juvenile justice*, επιμέλεια T. Grisso and R. G. Schwartz, 291–323. Chicago: University of Chicago Press, 2000.
- Spohn, C., και D. Holleran. "The effect of imprisonment on recidivism rates of felony offenders: A focus on drug offenders." *Criminology* 40, no. 2 (2002): 329-358.

Vocht, De D., M. Panzavolta, M. Vanderhallen, και M. Van Oosterhout. "Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study." *New Journal of European Criminal Law* 5, no. 4 (2014).

3. Εννοιολογική προσέγγιση της ιατροδικαστικής αξιολόγησης ανηλίκων: Θεωρητικές προσεγγίσεις και συζητήσεις

Rūta Vaičiūnienė, Vita Povilaitytė, Jolanta Apolevič (Νομικό Ινστιτούτο του Λιθουανικού Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών), Sabina Mandič (Σχολή Επιστημών Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης του Πανεπιστημίου του Ζάγκρεμπ)

"Η πρόβλεψη του καιρού είναι εύκολη σε σύγκριση με την πρόβλεψη της βίας".

(Monahan και Steadman (1996, σ. 932), στο Jay P. Singh, σ. 215, 2012)

Τα τελευταία 50 χρόνια, ο τομέας της ιατροδικαστικής αξιολόγησης έχει αναπτυχθεί σημαντικά, εισάγοντας τον όρο της ιατροδικαστικής αξιολόγησης της ψυχικής υγείας (FMHA), καθώς και τις έννοιες της τεκμηριωμένης πρακτικής και της λήψης νομικών αποφάσεων με καλύτερη πληροφόρηση.⁷³ Η *ιατροδικαστική αξιολόγηση της ψυχικής υγείας* ή η *ιατροδικαστική αξιολόγηση*⁷⁴, έχει γίνει πλέον μια γνωστή και αποδεκτή φράση, η οποία αναφέρεται στις αξιολογήσεις που χρησιμοποιούνται για την παροχή πληροφοριών για τη λήψη δικαστικών αποφάσεων σε διάφορα στάδια των νομικών διαδικασιών⁷⁵. Στα ανεπτυγμένα σύγχρονα συστήματα δικαιοσύνης, η ιατροδικαστική αξιολόγηση αποτελεί σημαντικό και αναπόσπαστο μέρος της λήψης δικαστικών αποφάσεων. Ως εκ τούτου, το παρόν κεφάλαιο έχει ως στόχο να εκθέσει τις κύριες έννοιες, προσεγγίσεις και συζητήσεις που προκύπτουν τόσο στον ακαδημαϊκό τομέα όσο και μεταξύ των επαγγελματιών. Οι στόχοι, οι αρχές και τα εργαλεία της ιατροδικαστικής αξιολόγησης και της ιατροδικαστικής αξιολόγησης ανηλίκων βρίσκονται στο επίκεντρο του κεφαλαίου και παρουσιάζονται και αναλύονται τα κύρια θεωρητικά παραδείγματα, όπως το μοντέλο «κινδύνου – ανάγκης - ανταποκρισιμότητας» (RNR) και το «μοντέλο καλής ζωής» (Good Lives Model, GLM). Τέλος, αναλύονται και εξετάζονται οι προκλήσεις και οι μελλοντικές προοπτικές που παρουσιάζει η εφαρμογή της εγκληματολογικής αξιολόγησης ανηλίκων.

Ιατροδικαστική αξιολόγηση: Κύριες έννοιες και προσεγγίσεις

Η ιατροδικαστική αξιολόγηση αποσκοπεί στη διευκόλυνση της λήψης νομικά τεκμηριωμένων αποφάσεων και στη μετάδοση κοινών πτυχών της διαδικασίας αξιολόγησης που μοιράζονται όλοι οι επαγγελματίες που την διεξάγουν, ανεξαρτήτως κλάδου⁷⁶. Ιστορικά, η ιατροδικαστική αξιολόγηση έχει συνδεθεί στενά με την αξιολόγηση των ατόμων που εμπλέκονται στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης· στην αρχή επικεντρώθηκε στην ικανότητα να δικάσουν και στη συνέχεια περιέλαβε πιο ποικίλα ζητήματα που σχετίζονται με την καταδίκη, τη θεραπεία και την υποτροπή. Η σύγχρονη ιατροδικαστική αξιολόγηση παρέχει καθοδήγηση για αποφάσεις σχετικά με την προδικασία από το σύστημα, την προδικαστική κράτηση, την παραπομπή σε ποινικό δικαστήριο, την ικανότητα κρίσης, την καταδίκη και την προδιάθεση⁷⁷ μετά

⁷³ K. Heilbrun κ.ά., *Forensic Mental Health Assessment: A Casebook 2nd edition* (Oxford: Oxford University Press, 2014), 1.

⁷⁴ Στη βιβλιογραφία της ψυχολογίας ή της ψυχιατρικής, οι όροι "ιατροδικαστική αξιολόγηση", "ιατροδικαστική αξιολόγηση ψυχικής υγείας" και "ψυχολογική αξιολόγηση" χρησιμοποιούνται ως συνώνυμα και αναφέρονται στις αξιολογήσεις που χρησιμοποιούνται για την υποστήριξη ιατροδικαστικών αποφάσεων. Οι συγγραφείς του παρόντος κεφαλαίου χρησιμοποιούν κυρίως τον όρο "ιατροδικαστική αξιολόγηση".

⁷⁵ K. Heilbrun και D. DeMatteo, "Toward Establishing Standards of Practice in Juvenile Forensic Mental Health Assessment," στο *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, επιμ. E. L. Grigorenko (Βοστώνη: Σπρίνγκερ, 2012), 145-156- R. D. Hoge, "Forensic Assessments of Juveniles Practice and Legal considerations," *Criminal justice and behaviour* 39, no. 9 (Σεπτέμβριος 2012): 1255-1270.

⁷⁶ Heilbrun et al., *Forensic Mental Health Assessment*, 1.

⁷⁷ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations", 1267.

την καταδίκη. Ασχολείται επίσης με την ψυχική υγεία και τη συμπεριφορά του αξιολογούμενου ατόμου, τον κίνδυνο υποτροπής του και τις δυνατότητές του για επανένταξη. Επιπλέον, στις μέρες μας, η ιατροδικαστική ψυχολογία όχι μόνο βοηθά τους νομικούς παράγοντες στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης, αλλά και υποστηρίζει την πιο θεραπευτική εφαρμογή του νόμου, βοηθώντας έτσι το νομικό σύστημα να επιτύχει τους στόχους του⁷⁸. Η ιατροδικαστική αξιολόγηση θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα καλό παράδειγμα εφαρμογής διεπιστημονικών και συστημικών προσεγγίσεων, συνδυάζοντας την ανάπτυξη των νομικών συστημάτων και των συστημάτων ψυχικής υγείας σε συνέργεια και συνεργασία.

Οι Heilbrun, Grisso, Goldstein και Laduke (2012) σημειώνουν ότι

*"η συμπερίληψη του προσδιορισμού "ψυχική υγεία" ως τροποποιητή σήμερα δεν περιορίζει την ιατροδικαστική αξιολόγηση της ψυχικής υγείας στην αξιολόγηση της παρουσίας ή της απουσίας ψυχικών διαταραχών"*⁷⁹

Ο όρος "ψυχική υγεία" αναφέρεται σε διάφορες ψυχικές καταστάσεις, ψυχολογικά φαινόμενα και προδιαθέσεις συμπεριφοράς που είναι πολύ σημαντικές για τη λήψη δικαστικών αποφάσεων. Ως εκ τούτου, τα κύρια χαρακτηριστικά των ιατροδικαστικών αξιολογήσεων είναι άξια συζήτησης. Παρόλο που οι ιατροδικαστικές αξιολογήσεις διενεργούνται από διάφορους επαγγελματίες, συνήθως επαγγελματίες ψυχικής υγείας, όπως ψυχολόγοι ή ψυχίατροι, σε ορισμένες περιπτώσεις συμμετέχουν επίσης λειτουργοί επιτήρησης ή άλλοι επαγγελματίες του συστήματος δικαιοσύνης ή του σωφρονιστικού συστήματος. Κατά τη διενέργεια εγκληματολογικής αξιολόγησης, δεν αρκεί να ακολουθούνται οι συνήθεις μεθοδολογικές κατευθυντήριες γραμμές για την κλινική αξιολόγηση, όπως η επιλογή του καταλληλότερου μοντέλου που θα καθοδηγήσει τη συλλογή, την ερμηνεία και την επικοινωνία των δεδομένων, ή η χρήση πολλαπλών πηγών πληροφοριών και η αξιολόγηση της συνέπειάς τους μεταξύ των πηγών. Η γνώση των γενικών αρχών της κλινικής αξιολόγησης πρέπει να συμπληρώνεται από την κατάλληλη γνώση της εγκληματολογικής εξειδίκευσης, καθώς και από την εξοικείωση με συγκεκριμένες πτυχές του νομικού συστήματος, της νομοθεσίας και της νομολογίας⁸⁰.

Μια από τις σημαντικότερες πρακτικές της ιατροδικαστικής αξιολόγησης δεν είναι να απαντά σε ένα συγκεκριμένο νομικό ερώτημα, αλλά να συμβάλλει στην απάντησή του θέτοντας συναφή ερωτήματα αξιολόγησης δεξιοτήτων και συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, προκειμένου να απαντηθεί ένα νομικό ερώτημα σχετικά με την ικανότητα ενός κατηγορουμένου να δικαστεί, κατά τη διαδικασία αξιολόγησης, ο ειδικός διατυπώνει ερωτήσεις όπως εάν το άτομο κατανοεί τις κατηγορίες εναντίον του, αν θα είναι σε θέση να κατανοήσει τη δίκη και τις διαδικασίες της και να επικοινωνήσει με τον συνήγορό του. Αν και οι επαγγελματίες του νομικού κλάδου συχνά αναμένουν από τα πορίσματα της αξιολόγησης να δώσουν μια πολύ συγκεκριμένη και ακριβή απάντηση σε ένα νομικό ερώτημα, ο αξιολογητής - ο οποίος βασίζεται στα διαθέσιμα δεδομένα και κατανοεί σαφώς τους περιορισμούς της αξιολόγησης - τείνει να απαντά όχι στο συγκεκριμένο ερώτημα, αλλά σε ερωτήσεις που σχετίζονται με αυτό. Σε κάθε περίπτωση, τα συμπεράσματα μιας εγκληματολογικής αξιολόγησης είναι υψίστης σημασίας και, κατά συνέπεια, πρέπει να παρουσιάζονται με αμερόληπτο, ισορροπημένο και αιτιολογημένο τρόπο. Πρέπει να αποκαλύπτουν τους περιορισμούς τους και να διατυπώνονται με τρόπο που να είναι κατανοητός από επαγγελματίες διαφορετικών κλάδων⁸¹. Η ποιότητα των πληροφοριών και των συμπερασμάτων, που παρέχονται από τις ιατροδικαστικές αξιολογήσεις, είναι κρίσιμη για τη διασφάλιση της λήψης δίκαιων και αποτελεσματικών αποφάσεων⁸².

Ωστόσο, δεν είναι μόνο οι ειδικές γνώσεις ή η εξοικείωση με ένα νομικό σύστημα που επιτρέπουν στην ιατροδικαστική αξιολόγηση να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που της επιβάλλονται, αλλά και η κατανόηση του ρόλου και της θέσης του ατόμου ως αξιολογητή, που είναι εξίσου σημαντική. Ο αξιολογητής βιώνει σίγουρα κάποια ένταση κατά τη διεξαγωγή της ιατροδικαστικής αξιολόγησης, επειδή βρίσκεται ανάμεσα

⁷⁸ J. Rebecca και R. Roesch, *Learning Forensic Assessment Research and Practice*, 2η έκδοση (Νέα Υόρκη: Routledge, 2015).

⁷⁹ K. Heilbrun κ.ά., "Foundations of Forensic Mental Health Assessment," στο *Forensic Assessments in Criminal and Civil Law - A Handbook for Lawyers*, εκδ. R. Roesch and P. A. Zaft (Oxford: Oxford University Press, 2012), 3.

⁸⁰ Heilbrun et al., *Forensic Mental Health Assessment*.

⁸¹ *Όπου και προηγουμένως*

⁸² Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations."

σε διαφορετικούς φορείς που συνήθως έχουν διαφορετικές προσδοκίες. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν ένας δικηγόρος που εκπροσωπεί έναν πελάτη, προσπαθεί να κατευθύνει τον εμπειρογνώμονα προς μια ευνοϊκή για τον πελάτη του κατεύθυνση, ενώ το δικαστήριο, έχοντας διατάξει τη διαδικασία αξιολόγησης, μπορεί να προϋποθέσει ότι η πραγματογνωμοσύνη, ενώ είναι ακριβής και αντικειμενική, θα τεκμηριώνει τις αποφάσεις του. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό για τον εμπειρογνώμονα να διατηρεί μια ισορροπία μεταξύ της έμπιστης εξουσίας του εμπειρογνώμονα, των διαφορετικών και ενίοτε υπερβολικών προσδοκιών, της αμερόληπτης θέσης του και, τέλος, των στόχων και των περιορισμών της αξιολόγησης⁸³.

Άλλες σημαντικές πτυχές, που απαιτούν ξεχωριστή συζήτηση, είναι οι μέθοδοι, τα εργαλεία και η διαδικασία αξιολόγησης, όπου υπάρχει μεγάλη ποικιλία. Για παράδειγμα, τεστ προσωπικότητας, δομημένες ή ημιδομημένες συνεντεύξεις, διάφορες λίστες ελέγχου κ.λπ. Ωστόσο, όπως αναφέρεται σε μεταγενέστερα κεφάλαια αυτού του βιβλίου⁸⁴, υπάρχουν δύο βασικές προσεγγίσεις: η κλινική και η τυποποιημένη. Η κλινική αξιολόγηση πραγματοποιείται συνήθως μέσω άτυπων, μη δομημένων συνεντεύξεων, όπου η τελική αξιολόγηση ή διάγνωση βασίζεται στην κατάρτιση και την εμπειρία του επαγγελματία που διενεργεί την αξιολόγηση. Αυτές οι αξιολογήσεις συχνά επικρίνονται για την υποκειμενικότητά τους, ενώ, ταυτόχρονα, η ενεργητική συμμετοχή των επαγγελματιών και η ικανότητά τους να έρχονται σε επαφή και να εστιάζουν σε ποιοτικές, θετικές πτυχές, όπως τα δυνατά σημεία και η ενδυνάμωση του πελάτη, θεωρούνται πλεονεκτήματα της κλινικής αξιολόγησης⁸⁵.

Η τυποποιημένη αξιολόγηση, που χαρακτηρίζεται ως επιστημονικά τεκμηριωμένη προσέγγιση, περιλαμβάνει δομημένες μορφές ή διαδικασίες και τυποποιημένους κανόνες βαθμολόγησης. Αποσκοπεί στην αξιολόγηση διαφόρων πτυχών και διαστάσεων της προσωπικότητας, των συναισθημάτων, της συμπεριφοράς, του εγκληματογόνου κινδύνου κ.λπ. Η έρευνα και η επιστημονική βιβλιογραφία αναγνωρίζουν ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι προτεινόμενες λύσεις που βασίζονται στην τυποποιημένη αξιολόγηση παρέχουν μεγαλύτερη αξιοπιστία και εγκυρότητα. Με άλλα λόγια, οι αποφάσεις που βασίζονται σε τυποποιημένες μετρήσεις είναι ανώτερες από εκείνες που βασίζονται σε κλινικές εκτιμήσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα δύο αυτά μοντέλα δεν πρέπει να βρίσκονται σε αντίθεση-αντίθετα, στην πράξη, πρέπει να συνδυάζονται και να ενσωματώνονται. Για παράδειγμα, η τυποποιημένη αξιολόγηση θα πρέπει να χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση του κινδύνου υποτροπής, αλλά δεν υποδεικνύει ποιοι κλινικοί παράγοντες είναι οι πιο σημαντικοί για οποιαδήποτε παρέμβαση ή ποιες παρεμβάσεις είναι καταλληλότερες για την επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων για ένα συγκεκριμένο άτομο⁸⁶⁸⁷.

Τα διάφορα τυποποιημένα μέσα και διαδικασίες μπορούν επίσης να χωριστούν σε μέσα διαλογής και αξιολόγησης. Τα εργαλεία διαλογής είναι σύντομα και εύκολα στη χορήγηση και παρέχουν προκαταρκτικές πληροφορίες σχετικά με τη λειτουργικότητα και την ψυχική υγεία ενός ατόμου. Όταν εντοπίζονται ζητήματα ψυχικής υγείας ή λειτουργικότητας, μπορεί να διεξαχθεί αργότερα μια πιο ολοκληρωμένη αξιολόγηση. Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας χρησιμοποιούν γενικά τυποποιημένα μέσα αξιολόγησης, που περιλαμβάνουν πιο εκτεταμένη συλλογή πληροφοριών και διερεύνηση σε βάθος των χαρακτηριστικών και των περιστάσεων ενός ατόμου. Έτσι, τα μέσα διαλογής μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως προκαταρκτική πηγή πληροφοριών που βοηθούν να προσδιοριστεί αν χρειάζεται περαιτέρω αξιολόγηση και σε ποια έκταση και με ποιο σκοπό⁸⁸.

Εν κατακλείδι, η ανάλυση της ποικιλίας των διαδικασιών και των εργαλείων που είναι διαθέσιμα στην ιατροδικαστική αξιολόγηση συνεπάγεται ότι, η επιλογή των εργαλείων θα πρέπει να γίνεται προσεκτικά, αναγνωρίζοντας τη σημασία της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας σε σχέση με τις ιατροδικαστικές αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν υπό το πρίσμα των χαρακτηριστικών του αξιολογούμενου προσώπου

⁸³ Rebecca και Roesch, *Learning Forensic Assessment Research and Practice*.

⁸⁴ Βλέπε κεφάλαιο αριθ. 5 αυτού του εγχειριδίου.

⁸⁵ A. White και P. Walsh, *Risk assessment in Child Welfare* (Centre for Parenting & Research. Research, Funding & Business Analysis Division. NSW Department of Community Services: Ashfield NSW, 2006).

⁸⁶ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations", 1256.

⁸⁷ C. Schwalbe, "Strengthening the Integration of Actuarial Risk Assessment with Clinical Judgment in an Evidence-based Practice Framework," *Children and Youth Services Review* 30, (2008): 1458-1464.

⁸⁸ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations", 1256.

και της κατάστασής του⁸⁹. Ο Hawkes (2005)⁹⁰ προειδοποιεί ότι μια συγκεκριμένη προσέγγιση/μοντέλο αξιολόγησης θα πρέπει να απομακρυνθεί από τον αυτόματο και συχνά άκαμπτο "τρόπο λειτουργίας των ειδικών". Ως εκ τούτου, κατά τη διάρκεια της αξιολόγησης, ένας εμπειρογνώμονας πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλες τις ανισότητες και τα χαρακτηριστικά ενός ατόμου, όπως η ηλικία, το φύλο, η φυλή και το εθνικό ή πολιτισμικό υπόβαθρο. Στην ιατροδικαστική ψυχολογία δεν πρέπει να αναγνωρίζεται και να αντανακλάται μόνο η αποτελεσματικότητα της λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης, αλλά και η παροχή βοήθειας σε άτομα με ειδικές ανάγκες, προβλήματα ψυχικής υγείας ή συμπεριφοράς, στερήσεις και ανισότητες.

Ιατροδικαστική αξιολόγηση ανηλίκων

Σήμερα, τόσο οι επαγγελματίες της εγκληματολογίας όσο και οι ερευνητές συμφωνούν ότι μία από τις πιο ευάλωτες ομάδες, των οποίων οι ειδικές ανάγκες είναι ζωτικής σημασίας κατά τη λήψη αποφάσεων, είναι οι ανήλικοι. Η εφηβεία⁹¹ ως αναπτυξιακό στάδιο στο δρόμο προς την ενηλικίωση αναγνωρίστηκε στις αρχές του 20ου αιώνα, όταν έγινε αντιληπτό ότι διαφορετικές πτυχές της γνωστικής και συναισθηματικής λειτουργίας ενός παιδιού αναπτύσσονται σε διαφορετικά στάδια. Μετά την αναγνώριση ότι οι ικανότητες των νέων είναι δυναμικές και ασταθείς και ότι οι νευρολογικές αλλαγές λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της εφηβείας, τα συστήματα δικαιοσύνης αναζήτησαν εκθέσεις σχετικά με την ωριμότητα και την ψυχική υγεία των νεαρών παραβατών. Ως εκ τούτου, στα τέλη του 20ού αιώνα οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας πρότειναν διεπιστημονικές, ολιστικές αξιολογήσεις των νέων, οι οποίες επικεντρώνονταν κυρίως στην επανένταξη. Καθώς αυξανόταν η ανάγκη για τέτοιου είδους αξιολογήσεις, οι τομείς αξιολόγησης και το φάσμα των ερωτημάτων που τέθηκαν διευρύνθηκαν και συμπεριέλαβαν όλο και περισσότερες πτυχές, όπως τα δικαιώματα των ανηλίκων, η προστασία τους και ο εντοπισμός των διαφορετικών αναγκών τους. Τις τελευταίες δεκαετίες, το πεδίο εφαρμογής της αξιολόγησης των ανηλίκων επεκτάθηκε, ώστε να περιλαμβάνει προτάσεις για ένδικα μέσα που βασίζονται στην αξιολόγηση της ψυχικής υγείας του ανηλίκου, της ωριμότητας, του κινδύνου (επαν)παραβατικότητας, της κρίσης, της επάρκειας και της πιθανής αποτελεσματικότητας της θεραπείας⁹².

Σε κάθε περίπτωση, όπως έχει ήδη αναφερθεί, σημαντική ώθηση αποτέλεσε η αναγνώριση ότι η αξιολόγηση της ωριμότητας του ανηλίκου, αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο για τη λήψη αποφάσεων. Παρά το γεγονός αυτό και παρόλο που η σημασία της αξιολόγησης της ωριμότητας τονίζεται σε πολλές ερευνητικές εργασίες και διεθνή έγγραφα, εξακολουθεί να λείπει ένας ενιαίος ορισμός της ωριμότητας τόσο από ψυχολογική όσο και από νομική άποψη. Στην πράξη, η κρίση συχνά καταλήγει στην εξέταση ποικίλων πληροφοριών σχετικά με τις γνωστικές και συναισθηματικές ικανότητες ενός ανηλίκου και στην παροχή ενός κλινικού συμπεράσματος σχετικά με το επίπεδο ωριμότητάς του. Το τελευταίο, με τη σειρά του, προϋποθέτει τη διαπίστωση της σχέσης μεταξύ του επιπέδου ωριμότητας και του εξεταζόμενου νομικού ζητήματος. Με άλλα λόγια, η αξιολόγηση της ωριμότητας μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με τη συγκεκριμένη περίπτωση ή το εν λόγω ζήτημα, σχετικά με το οποίο πρέπει να ληφθεί νομική απόφαση. Η αξιολόγηση της ωριμότητας έχει ιδιαίτερη σημασία για τις αποφάσεις σχετικά με την ικανότητα για δίκη, τη μεταφορά ανηλίκου σε δικαστήριο ενηλίκων και την ψυχική κατάσταση του δράστη κατά τον χρόνο τέλεσης του αδικήματος⁹³. Οι Grisso και Kavanaugh τονίζουν ότι η αξιολόγηση ενός ανηλίκου αποτελείται από έναν αριθμό παραγόντων, που σχετίζονται τόσο με την ωριμότητα και τις ικανότητες του ανηλίκου, όσο και με άλλους, εξίσου σημαντικούς, που σχετίζονται με το κοινωνικό περιβάλλον του ανηλίκου ή/και άλλες σημαντικές περιστάσεις. Οι συγγραφείς διαχωρίζουν τους παράγοντες αυτούς σε:

⁸⁹ *Όπου και προηγουμένως*

⁹⁰ S. Hawkes, *The Assessment of Need and the Assessment of Risk: The Challenges for Child Protection* (Πανεπιστήμιο του Sheffield, 2005).

⁹¹ T. Grisso, "Three Opportunities for the Future of Juvenile Forensic Assessment," *Criminal Justice and Behaviour* 46, no. 12 (December 2019): 1671-1677.

⁹² K. Heilbrun κ.ά., *Evaluating Juvenile Transfer and Disposition: International Perspectives on Forensic Mental Health*, 1η έκδοση (Νέα Υόρκη: Routledge, 2017), 4.

⁹³ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations"

- ανωριμότητα λήψης αποφάσεων, η οποία περιγράφεται ως μια μη ανεπτυγμένη αίσθηση ευθύνης που οδηγεί σε απερισκεψία, παρορμητικότητα, ανάληψη κινδύνων ασυνείδητα και αδυναμία αξιολόγησης των συνεπειών,
- παράγοντες εξάρτησης, οι οποίοι περιλαμβάνουν την εξάρτηση από την οικογένεια και το περιβάλλον του νέου (έχοντας υπόψη ότι η ικανότητα των νέων να αποφεύγουν επιβλαβείς συνθήκες είναι περιορισμένη),
- παράγοντες του πλαισίου του αδικήματος, οι οποίοι περιλαμβάνουν ανάλυση των περιστάσεων ενός αδικήματος, ερωτήματα σχετικά με το πόσο προγραμματισμένη ή παρορμητική ήταν η συμμετοχή ενός νέου και σε ποιο βαθμό σχετίζεται με προηγούμενες καταχρήσεις ή άλλες επιρροές,
- την προοπτική επανένταξης και παράγοντες που σχετίζονται με τη δυνατότητα του νέου να αλλάξει μέσω της επανένταξης, της θεραπείας και της ωρίμανσης, και
- παράγοντες νομικής επάρκειας, που συνίστανται στην ικανότητα αντιμετώπισης νομικών διαδικασιών⁹⁴.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες αποκαλύπτουν ότι η ιατροδικαστική αξιολόγηση μπορεί να είναι πολύ εκτεταμένη, αλλά, για την αναζήτηση των πιο αποτελεσματικών αποφάσεων, η αξιολόγηση είναι βέβαιο ότι θα επικεντρωθεί σε ορισμένους συναφείς τομείς.

Οι αξιολογήσεις πραγματοποιούνται σε διάφορα στάδια της νομικής διαδικασίας - από την πρώτη επαφή με το νομικό σύστημα έως το τέλος της (επιβολής ή έκτισης) ποινής⁹⁵ - και μπορούν να ταξινομηθούν με βάση την υπόθεση, τη πτυχή ή ένα συγκεκριμένο σημείο λήψης αποφάσεων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της δικαιοσύνης ανηλίκων. Ο Grisso (2019) κατηγοριοποιεί τα σχετικά σημεία λήψης αποφάσεων ως εξής:

- επιτήρηση ή προσαγωγή στο δικαστήριο ανηλίκων (όπου συχνά λαμβάνει χώρα η προδικασία/ή η αποχή από την ποινική δίωξη)
- προσωρινή κράτηση,
- εκδίκαση,
- κατάσταση κατά την έκδοση της απόφασης,
- σοφρωνισμός ανηλίκων, και
- επανένταξη στην κοινότητα⁹⁶.

Αυτά τα σημεία απόφασης συνδέονται στενά με διάφορα νομικά και εγκληματολογικά ζητήματα αξιολόγησης. Για παράδειγμα, στο στάδιο της προδικασίας ή της κράτησης, ο νομικά αρμόδιος λήψης αποφάσεων πρέπει να αποφασίσει αν ένας ανήλικος μπορεί να αφεθεί ελεύθερος ή πρέπει να κρατηθεί εν αναμονή της διαδικασίας εκδίκασης. Τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν προκειμένου να ληφθεί αυτή η απόφαση είναι τα εξής: ποιο είναι το επίπεδο κινδύνου του ανηλίκου να μην εμφανιστεί ή να επιστρέψει στο δικαστήριο και ποιο είναι το επίπεδο κινδύνου να βλάψει τον εαυτό του/της και τους άλλους. Κατά συνέπεια, στο στάδιο της ακρόασης ή της διάθεσης, ο δικαστής ή το δικαστήριο εξετάζει την κατάλληλη τοποθέτηση (επιτήρηση ή κράτηση) για τον ανήλικο και το επίπεδο ασφαλείας και τις παρεμβάσεις που απαιτούνται για να εξασφαλιστούν οι καλύτερες δυνατότητες μείωσης της πιθανότητας υποτροπής. Σε αυτό το στάδιο τα ερωτήματα που σχετίζονται με τις αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν, είναι οι παράγοντες που οδηγούν στην παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου, ο κίνδυνος που διατρέχει

⁹⁴ A. Kavanaugh και T. Grisso, *Evaluations for Sentencing of Juveniles in Criminal Court* (Oxford: Oxford University Press, 2021), 9.

⁹⁵ L. M. Grossi, A. Brereton και R. A. Prentky, "Forensic Assessment of Juvenile Offenders", στο *The Safer Society Handbook of Assessment and Treatment of Adolescents who have Sexually Offended*, εκδ. S. Righthand και W. Murphy (Brandon, VT: Safer Society Press, 2016).

⁹⁶ Grisso, "Three Opportunities for the Future of Juvenile Forensic Assessment", 1671-1677.

για τη δημόσια ασφάλεια και οι καλύτεροι τομείς - στόχοι για παρέμβαση ώστε να μειωθεί η πιθανότητα υποτροπής ή παραβατικής δραστηριότητας κ.λπ.⁹⁷.

Από την άλλη πλευρά, η ταξινόμηση βάσει φάσεων χωρίζει τις εγκληματολογικές αξιολογήσεις ανηλίκων σε τρεις κατηγορίες που επικεντρώνονται σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Η πρώτη κατηγορία επικεντρώνεται στην ανακάλυψη της ψυχικής κατάστασης, των κινήτρων, των στάσεων και των συμπεριφορών ενός ατόμου κατά τη διάρκεια παρελθόντων γεγονότων που σχετίζονται με το υπό εξέταση νομικό ζήτημα (π.χ. ποινική ευθύνη, εγκυρότητα ομολογίας κ.λπ.). Η δεύτερη κατηγορία που βασίζεται σε καθήκοντα περιλαμβάνει αξιολογήσεις στις οποίες στόχος είναι να περιγραφεί η τρέχουσα ψυχική κατάσταση ενός ατόμου και η ικανότητά του να λειτουργεί στο τρέχον συγκεκριμένο πλαίσιο (π.χ. ικανότητα να δικάσει, ικανότητα να απολογηθεί κ.λπ.). Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει αξιολογήσεις στις οποίες το καθήκον είναι να εκτιμηθεί η μελλοντική συμπεριφορά και η πιθανή ψυχική κατάσταση (π.χ. καταδίκη, κίνδυνος περαιτέρω παραβατικότητας για προδικαστική ασφαλή τοποθέτηση ή για τοποθέτηση μετά την έκδοση απόφασης ή για αποφυλάκιση κ.λπ.⁹⁸.

Η ανωτέρω ταξινόμηση των διαφόρων καθήκοντων και ερωτημάτων που θέτει η ιατροδικαστική αξιολόγηση και οι νομικοί τομείς και διαδικασίες, υποδεικνύει ότι ο αξιολογητής δεν πρέπει μόνο να έχει γνώση των νομικών διαδικασιών, αλλά και να είναι σε θέση να επιλέγει τα καταλληλότερα εργαλεία για την αντιμετώπιση ενός συγκεκριμένου νομικού ζητήματος και να συσχετίζει τα αποτελέσματα της αξιολόγησης με τα εν λόγω νομικά ζητήματα ή διαδικασίες.

Προκειμένου η αξιολόγηση να επιτύχει τους στόχους της, είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί η **ποιότητα της αξιολόγησης** και να τηρηθούν ορισμένες αρχές διασφάλισης ποιότητας. Πρώτον, όλοι οι επαγγελματίες της ιατροδικαστικής ψυχικής υγείας αναμένεται να ακολουθούν τους αντίστοιχους κώδικες δεοντολογίας και να προσπαθούν να πληρούν τις κατευθυντήριες γραμμές της ειδικότητας, που συμπληρώνουν τους κώδικες επαγγελματικής δεοντολογίας. Στην Ευρώπη αυτοί είναι οι εξής: ο *Μετα - κώδικας Ηθικής της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Συλλόγων Ψυχολόγων (EFPA)* (EFPA, 1995, αναθεωρημένο 2005) - τα *Πρότυπα της EFPA για την ψυχολογική αξιολόγηση* (EFPA, 2013) - ο *Ευρωπαϊκός ψυχολόγος στην ιατροδικαστική εργασία και ως πραγματογνώμονας, Συστάσεις για μια δεοντολογική πρακτική* (EFPA, 2001). Όμως, κανένα από αυτά τα κείμενα δεν καθορίζει πρότυπα πρακτικής στις εγκληματολογικές αξιολογήσεις ανηλίκων. Για την καθοδήγηση σχετικά με τις τεκμηριωμένες, κατάλληλες, επαρκείς και αξιόπιστες αξιολογήσεις ανηλίκων στον τομέα της δικαιοσύνης, αυτά τα πρότυπα βέλτιστης πρακτικής της EFPA μπορούν να συμπληρωθούν από τις αρχές των ιατροδικαστικών αξιολογήσεων ανηλίκων, που έχουν καθιερωθεί και συζητηθεί στην ακαδημαϊκή έρευνα. Για παράδειγμα, οι Kirk Heilbrun και David DeMatteo (2012) περιέγραψαν επτά γενικές αρχές και τριανταμία αρχές οργανωμένες γύρω από τέσσερα στάδια της ιατροδικαστικής αξιολόγησης: προετοιμασία, συλλογή δεδομένων, ερμηνεία δεδομένων και κοινοποίηση των αποτελεσμάτων. Μεταξύ αυτών των τριάντα οκτώ αρχών, ορισμένες είναι πανομοιότυπες με τις θεμελιώδεις αρχές των εγκληματολογικών αξιολογήσεων ενηλίκων και άλλες είναι ειδικές για ανηλίκους. Οι Heilbrun και DeMatteo (2012) σχολιάζουν λεπτομερώς τις ειδικές για ανηλίκους αρχές των εγκληματολογικών αξιολογήσεων. Παρουσιάζονται στον **πίνακα αριθ. 1** παρακάτω:

Γενικές αρχές:

Να έχουν επίγνωση των σημαντικών διαφορών μεταξύ του κλινικού και του εγκληματολογικού τομέα, οι οποίες μπορεί να τονίζονται λιγότερο λόγω της προτεραιότητας της αποκατάστασης στο σύστημα ανηλίκων.

Να αποκτήσουν την κατάλληλη εκπαίδευση, κατάρτιση και εμπειρία στον τομέα της εγκληματολογικής εξειδίκευσης και της ανθρώπινης ανάπτυξης.

⁹⁷ G. M. Vincent, L. S. Guy και T. Grisso, "Risk Assessment in Juvenile Justice: A Guidebook for Implementation," *Implementation Science and Practice Advances Research Center Publications* (2012).

⁹⁸ K. Heilbrun, T. Grisso και A. M. Goldstein, "The Nature and Evolution of Forensic Mental Health Assessment", στο *Foundations of forensic mental health assessment*, επιμ. K. Heilbrun, T. Grisso και A. M. Goldstein (Νέα Υόρκη, NY, US: Oxford University Press, 2009), 5-40- Heilbrun κ.ά., "Foundations of Forensic Mental Health Assessment".

Να είναι εξοικειωμένοι με συγκεκριμένες πτυχές του νομικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένης της επικοινωνίας, της ανακάλυψης, της κατάθεσης και της μαρτυρίας - ιδίως με εκείνες που εφαρμόζονται ξεχωριστά στο σύστημα ανηλίκων.

Αρχές προετοιμασίας:

Προσδιορισμός των σχετικών εγκληματολογικών ζητημάτων, εστιάζοντας ιδιαίτερα στα επαναλαμβανόμενα ζητήματα του κινδύνου και της αποκατάστασης (ανάγκες και επιδεξιότητα).

Να δέχονται παραπομπές μόνο στον τομέα της ειδικότητάς τους, ο οποίος θα πρέπει να περιλαμβάνει την ανθρώπινη ανάπτυξη καθώς και την κλινική και εγκληματολογική εμπειρογνωμοσύνη.

Να απορρίπτουν παραπομπή όταν διακυβεύεται η αμεροληψία του αξιολογητή, λόγω π.χ. ισχυρών πεποιθήσεων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την εξισορρόπηση της δημόσιας ασφάλειας και της επανένταξης των εφήβων.

Λήψη της κατάλληλης άδειας/εξουσιοδότησης, η οποία είναι κάπως πιο περίπλοκη για εφήβους κάτω των 18 ετών.

Αρχές συλλογής δεδομένων:

Να συλλέγουν σχετικές ιστορικές πληροφορίες, με ιδιαίτερη έμφαση στους διακριτούς τομείς της οικογένειας, του σχολείου και των συνομηλίκων.

Να αξιολογούν τα κλινικά χαρακτηριστικά με σχετικούς, αξιόπιστους και έγκυρους τρόπους, λαμβάνοντας υπόψη τη μικρότερη σταθερότητα των προσωπικών χαρακτηριστικών λόγω των αναπτυξιακών αλλαγών.

Αξιολόγηση της συμπεριφοράς που σχετίζεται με τη διαδικασία σε σχέση με τις αναπτυξιακές επιδράσεις της αστάθειας των ικανοτήτων.

Να παρέχουν την κατάλληλη ενημέρωση για το σκοπό ή/και να λαμβάνουν την κατάλληλη εξουσιοδότηση πριν από την έναρξη, λαμβάνοντας υπόψη τις πρόσθετες πολυπλοκότητες όταν οι νέοι δεν είναι ακόμη 18 ετών.

Να καθορίζουν αν το άτομο κατανοεί τον σκοπό της αξιολόγησης και τα σχετικά όρια εμπιστευτικότητας, εκτιμώντας τον αντίκτυπο της αναπτυξιακής ανωριμότητας καθώς και των κλινικών και γνωστικών ελλειμμάτων.

Αρχές ερμηνείας δεδομένων:

Χρήση ειδικών κατά περίπτωση (ιδιογραφικών) στοιχείων για την αξιολόγηση της κλινικής κατάστασης, των λειτουργικών ικανοτήτων και της αιτιώδους συνάφειας. Η "κλινική κατάσταση" περιλαμβάνει και την αναπτυξιακή ανωριμότητα.

Χρήση νομότυπων στοιχείων για την αξιολόγηση της κλινικής κατάστασης, των λειτουργικών ικανοτήτων και της αιτιώδους συνάφειας. Η "κλινική κατάσταση" περιλαμβάνει και την αναπτυξιακή ανωριμότητα.

Αρχές επικοινωνίας:

Να προσπαθούν να αποκτούν, να διατηρούν και να ανακτούν τον έλεγχο του νοήματος και του αντίκτυπου των όσων παρουσιάζονται στη μαρτυρία του εμπειρογνώμονα. Ο δικαστής μπορεί να είναι πιο ενεργός στην εξέταση του εμπειρογνώμονα, προσθέτοντας ερωτήσεις που δεν είναι αντιφατικές.

Πίνακας αριθ. 1: Αρχές της ιατροδικαστικής αξιολόγησης ειδικά για ανηλίκους⁹⁹.

⁹⁹ Heilbrun και DeMatteo, "Toward Establishing Standards of Practice in Juvenile Forensic Mental Health Assessment. "

Όταν επιδιώκεται η αξιολόγηση υψηλής ποιότητας στα πλαίσια της δικαιοσύνης ανηλίκων, πρέπει να διασφαλίζεται η αναπτυξιακά ευαίσθητη αξιολόγηση των ανήλικων παραβατών. Ο Beyer (2000)¹⁰⁰ παρέχει παραδείγματα και έναν κατάλογο ερωτήσεων που πρέπει να τεθούν και να απαντηθούν όταν αποφασίζεται ο τρόπος παρέμβασης κατά την εφαρμογή αυτής της αναπτυξιακά ευαίσθητης προσέγγισης¹⁰¹. Ο κατάλογος μπορεί, επίσης, να χρησιμεύσει ως κατευθυντήρια γραμμή για τη διαδικασία αξιολόγησης και τη σύνταξη εκθέσεων πέραν των προαναφερθέντων (**Πίνακας αριθ. 2**).

Πίνακας 2

Ωριμότητα της σκέψης

- Κατά τη στιγμή του αδικήματος, σε ποιο βαθμό ο νέος αυτός προσδοκούσε αποτελέσματα; Αντιδρούσε στην απειλή; Ελαχιστοποιούσε τις συνέπειες; Έβλεπε μόνο μία επιλογή;
- Θα μπορούσε ο νέος να προβλέψει τις συνέπειες των πράξεών του;
- Μπορούσε το νεαρό άτομο να προγραμματίσει όπως ένας ενήλικας και, υπό συνθήκες άγχους, αντέδρασε παρόμοια ή διαφορετικά από έναν ενήλικα αν τα πράγματα δεν συνέβαιναν όπως είχαν προγραμματιστεί;

Ηθικές αξίες

- Ποιες είναι οι αντιλήψεις αυτού του νεαρού ατόμου για τη δικαιοσύνη, τα δικαιώματα και την ευθύνη;
- Θεωρεί αυτό το νεαρό άτομο ότι η αφοσίωση αποτελεί ανώτερη ηθική αρχή από τις συμβατικές απόψεις για το σωστό και το λάθος;

Ενσυναίσθηση

- Είναι αυτό το νεαρό άτομο ικανό για ενσυναίσθηση; Ερμηνεύεται ο εφηβικός λεονταρισμός («μαγκιά») του νεαρού ή/και η άποψή του/της ότι το αδίκημα ήταν τυχαίο ως έλλειψη μεταμέλειας;

Προηγούμενο τραύμα

- Υπάρχουν ενδείξεις προηγούμενου τραύματος; Σοβαρή παιδική κακοποίηση ή παραμέληση; Ποια σχέση υπάρχει, αν υπάρχει, μεταξύ του τραύματός του/της και του αδικήματος;
- Πώς επηρεάζει, αν επηρεάζει καθόλου, το προηγούμενο τραύμα αυτού του νέου ατόμου τις γνωστικές του διαδικασίες; Την αντίληψή του/της για την απειλή;

Θέματα μάθησης

- Έχει ο νέος αυτός ιστορικό σχολικών προβλημάτων ή μαθησιακών δυσκολιών; Εάν ναι, ποιες σχέσεις, εάν υπάρχουν, υπάρχουν μεταξύ του ιστορικού σχολικών προβλημάτων ή μαθησιακών δυσκολιών του νεαρού και του αδικήματος;
- Ποιες συνδέσεις υπάρχουν, αν υπάρχουν, μεταξύ των μαθησιακών προβλημάτων αυτού του νεαρού ατόμου και των γνωστικών του διαδικασιών; Την αντίληψή του/της για την απειλή;

Σκοποί που εξυπηρετεί η παραβατική συμπεριφορά

- Σε ποιο βαθμό η προσβλητική συμπεριφορά αυτού του νεαρού ατόμου οφείλεται στην ανάγκη για έγκριση;

Ανταπόκριση και επιδεκτικότητα στη θεραπεία

- Θέλει ο νέος να αλλάξει; Έχει ο νέος την επιθυμία για έγκριση που θα μπορούσε να οδηγήσει σε αλλαγή;

¹⁰⁰ M. Beyer, (1999), στο *Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Courting*, εκδ. L. M. Rosado (Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum, 2000).

¹⁰¹ Βλέπε Παράρτημα Ε για τον πλήρη κατάλογο των ερωτήσεων στη σελίδα 177, στο L. M. Rosado, *Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Courting* (Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum, 2000).

Πίνακας αριθ. 2: Κατάλογος ερωτήσεων (Beyer, 2000) που πρέπει να καλύπτει μια αναπτυξιακά ευαίσθητη αξιολόγηση των ανηλίκων¹⁰².

Για να εξασφαλιστεί η υψηλή ποιότητα της αξιολόγησης και, κυρίως, η εγκυρότητα και η αξιοπιστία της, δεν αρκεί η απλή γνώση των γενικών αρχών. Για να δημιουργηθεί μια αποτελεσματική διαδικασία αξιολόγησης, είναι απαραίτητα έγκυρα και αξιόπιστα εργαλεία και διαδικασίες αξιολόγησης. Μία από τις σημαντικότερες αρχές της βέλτιστης πρακτικής υποδεικνύει τη χρήση τυποποιημένων εργαλείων αξιολόγησης. Τα τυποποιημένα εργαλεία και οι διαδικασίες αξιολόγησης είναι ¹⁰³

"εργαλεία ή διαδικασίες με

α) σταθερό ερέθισμα, απάντηση και μορφή βαθμολόγησης,

β) ποσοτικές βαθμολογίες, και

γ) να διαθέτουν κανονιστικά και ψυχομετρικά δεδομένα"¹⁰⁴

Στην επαγγελματική βιβλιογραφία για την ψυχική υγεία υπάρχουν τυποποιημένα εργαλεία και διαδικασίες αξιολόγησης, που έχουν αναπτυχθεί για γενική εφαρμογή και είναι επίσης κατάλληλα για χρήση σε περιβάλλοντα δικαιοσύνης ανηλίκων, καθώς και εργαλεία και διαδικασίες που έχουν αναπτυχθεί ειδικά για εγκληματολογική εφαρμογή. Συνήθως, τα τυποποιημένα εργαλεία χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των γνωστικών, ακαδημαϊκών, συναισθηματικών και συμπεριφορικών ικανοτήτων, καθώς και της δυνατότητας θεραπείας, του συνόλου των περιστάσεων, του κινδύνου υποτροπής και των εγκληματογενετικών αναγκών¹⁰⁵.

Κατά τη μέτρηση της γνωστικής λειτουργίας, μπορούν να χρησιμοποιηθούν έγκυρα και αξιόπιστα εργαλεία (τεστ IQ), τα οποία εκτιμούν την κατανόηση, τη λογική, τη μνήμη και άλλες γνωστικές ικανότητες ενός νέου. Για παράδειγμα, το WISC-4¹⁰⁶ χρησιμοποιείται ευρέως σε εγκληματολογικές και θεραπευτικές αξιολογήσεις. Προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις που σχετίζονται με την ψυχική κατάσταση κατά τη στιγμή ενός αδικήματος ή της μεταφοράς σε ποινικό δικαστήριο, μετράται η συναισθηματική ή η συμπεριφορική λειτουργία. Χρησιμοποιούνται τυποποιημένες μετρήσεις με τη μορφή δομημένων προγραμμάτων συνέντευξης, τεστ προσωπικότητας και τυποποιημένες κλίμακες αξιολόγησης- για παράδειγμα, το τεστ Minnesota Multiphasic Personality Inventory-Adolescent (MMPI-A), η ορολογία του *Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου Ψυχικών Διαταραχών* (προτεινόμενο από την Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία), η κλίμακα κατάθλιψης Reynolds Adolescent Depression Scale (RADS), ο κατάλογος ελέγχου ψυχοπάθειας: Youth Version (PCL:YV) και πολλά άλλα. Ωστόσο, προκειμένου ο εντοπισμός και ο ορισμός των παθολογιών να συμβάλει χρήσιμα στη λήψη αποφάσεων, είναι απαραίτητο να εκτιμηθεί η σημασία των εντοπισμένων παθολογιών σε σχέση με τη μία ή την άλλη απόφαση.

Άλλες σημαντικές πτυχές που απαιτούν ξεχωριστή συζήτηση είναι οι μέθοδοι, τα εργαλεία και οι διαδικασίες αξιολόγησης, από τις οποίες υπάρχει μεγάλη ποικιλία. Για παράδειγμα, μια ποινή κράτησης/φυλάκισης θα μπορούσε να αποφευχθεί με την απόδειξη ότι οι εγκληματογενετικές ανάγκες ενός νέου μπορούν να καλυφθούν από μια θεραπεία που βασίζεται στην κοινότητα. Συνήθως, τα συμπεράσματα εξάγονται από την εξέταση των πληροφοριών του φακέλου σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα των τυποποιημένων δοκιμασιών γνωστικής ικανότητας και προσωπικότητας που αναφέρθηκαν παραπάνω.

¹⁰² M. Beyer, (1999), στο *Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Courting*, εκδ. L. M. Rosado (Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum, 2000).

¹⁰³ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations.", Heilbrun και DeMatteo, "Toward Establishing Standards of Practice in Juvenile Forensic Mental Health Assessment.", Heilbrun κ.ά., "Foundations of Forensic Mental Health Assessment. "

¹⁰⁴ R. D. Hoge, "Assessment in Juvenile Justice Systems: An Overview", στο *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, εκδ. E. L. Grigorenko (Springer, Βοστώνη, 2012), 159.

¹⁰⁵ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations"

¹⁰⁶ (Wechsler, 2004)

Τέλος, ένας πολύ συνηθισμένος τομέας των αξιολογήσεων στα συστήματα δικαιοσύνης ανηλίκων είναι η αξιολόγηση του κινδύνου υποτροπής. Για την αξιολόγηση του κινδύνου αυτού, χρησιμοποιούνται ευρέως άτυπες, μη τυποποιημένες αξιολογήσεις από αστυνομικούς, εισαγγελείς ή άλλους φορείς, καθώς και διάφορα τυποποιημένα εργαλεία. Υπάρχει ένας αριθμός καλά επικυρωμένων εργαλείων αξιολόγησης του κινδύνου: «εργαλείο μέτρησης του κινδύνου υποτροπής/ανάγκες/δυνατότητες»· «Youth Level of Service / Case Management Inventory (YLS/CMI)»· «εργαλείο μέτρησης του κινδύνου υποτροπής/ανάγκες ASSET»· «εργαλείο μέτρησης του κινδύνου βίας στους εφήβους Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY)»· «εργαλείο μέτρησης δύναμης / ευαλωτότητας / πολλαπλού κινδύνου [βλάβη σε άλλους και παραβιάσεις κανόνων (βία, μη βίαια αδικήματα, κατάχρηση ουσιών, μη εξουσιοδοτημένες απουσίες από το σχολείο), και βλάβη στον έφηβο (αυτοκτονία, μη αυτοκτονικός αυτοτραυματισμός, θυματοποίηση, παραμέληση υγείας)]»· «το εργαλείο μέτρησης βραχυπρόθεσμης αξιολόγησης κινδύνου και θεραπευσιμότητας: Adolescent Version (START:AV)»¹⁰⁷. Πολλά από αυτά τα εργαλεία βασίζονται στην αξιολόγηση τόσο στατικών (ηλικία, ποινικό ιστορικό/μητρώο) όσο και δυναμικών (αντικοινωνική ή επιθετική συμπεριφορά) παραγόντων και θεωρούνται ως μέσα κινδύνου/ανάγκης. Οι παράγοντες κινδύνου που υπόκεινται σε αλλαγή και μειώνουν την πιθανότητα μελλοντικής παραβατικότητας περιγράφονται ως εγκληματογενείς ανάγκες¹⁰⁸. Η εννοιολόγηση των εγκληματογενών αναγκών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το μοντέλο κινδύνου / ανάγκης / ευθύνης, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο συναφή μοντέλα που εφαρμόζονται παγκοσμίως, ιδίως όταν πρόκειται για ανήλικους παραβάτες¹⁰⁹. Η πολύτιμη συμβολή αυτού του μοντέλου στην ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας και στην πρακτική χρήση της εγκληματολογικής αξιολόγησης απαιτεί λεπτομερέστερη ανάλυση.

Παραδείγματα αξιολόγησης κινδύνου

Το μοντέλο κινδύνου-ανάγκης-ανταποκρισιμότητας

Το μοντέλο κινδύνου-ανάγκης-ανταποκρισιμότητας (στο εξής: μοντέλο RNR) προκύπτει από μια σειρά μελετών που διεξήχθησαν τα τελευταία είκοσι χρόνια στο πλαίσιο του παραδείγματος "Τι λειτουργεί;". Το παράδειγμα αυτό δημιουργήθηκε ως αντίδραση στον ισχυρισμό του Martinson το 1974 ότι "Τίποτα δεν λειτουργεί στην επανένταξη των παραβατών"¹¹⁰. Ο Martinson διαπίστωσε ότι οι πτυχές της εφαρμογής ενός προγράμματος συμπεριφορικής διόρθωσης, δεν δημιουργούν θετικό αντίκτυπο στην πρόληψη της υποτροπής και συμπεράνε ότι η ιδεολογία της αποκατάστασης θα πρέπει να υποχωρήσει από την κυρίαρχη θέση της

¹⁰⁷ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice Systems: An Overview": Huss, *Forensic psychology: research, practice, and applications* (Malden (Mass.): *Forensic psychology: research, practice, and applications*): Blackwell Publishing, 2009)- V. Klimukienė κ.ά., "Examination of Convergent Validity of Start: AV Ratings among Male Juveniles on Probation," *International journal of psychology: a biopsychosocial approach*. Kaunas: *Vytauto Didžiojo universitetas* 22, (2018): 31-54- J. Savignac, *Tools to Identify and Assess the Risk of Offending Among Youth* (Ottawa, Canada: National Crime Prevention Centre, 2010).

¹⁰⁸ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations."

¹⁰⁹ D. A. Andrews, J. Bonta και J. S. Wormith, "The Recent Past and Near Future of Risk and / or Need Assessment," *Crime & Delinquency* 52, no. 1 (2006): 7-27., J. Bonta και D. A. Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation," *Rehabilitation* 6, (2007): 1-22.- T. Ward, J. Melsner and P. M. Yates, "Reconstructing the Risk-Need-Responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation," *Aggression and Violent Behaviour* 12, no. 2 (2007): 208-228- D. D. Andrews, J. Bonta and J. S. Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," *Criminal Justice and Behaviour* 38, no. 7 (2011): 735-755- J. Bonta και D. A. Andrews, "Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-needs-responsivity model," in *Offender Supervision: New Directions in Theory, Research and Practice*, ed. F. McNeill, P. Raynor και C. Trotter (Taylor & Francis Group, 2012), 19-40- N. Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions* (Ministry of social policy and youth. Zagreb, Croatia, 2012)- N. Koller-Trbović, A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines* (Zάγκρεπ: UNICEF Γραφείο Κραοτίας, 2017).

¹¹⁰ L. E. Marshall, "The Risk/Needs/Responsivity Model: The Crucial Features of General Responsivity," *Advances in Programme Evaluation* 13, (2012): 29-45- S. Maloić, "Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community," *Criminology & Social Integration* 24, no. 2 (2016): 140-165.

στην πρακτική της ποινικής πολιτικής. Οι δηλώσεις του Martinson άρχισαν να αμφισβητούνται με την αναδιατύπωση των βασικών του σημείων, δηλαδή, αντί για το ερώτημα "τι είναι αποτελεσματικό και κατάλληλο για όλους τους παραβάτες", το νέο ερώτημα είναι: "ποιες μέθοδοι είναι οι πλέον κατάλληλες για διάφορες ομάδες παραβατών, συμπεριλαμβανομένων των ανηλίκων"¹¹¹. Οι Καναδοί ερευνητές Andrews και Bonta έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην αναβίωση των ιδεών της επανένταξης. Περιέγραψαν λεπτομερώς τους παράγοντες κινδύνου και ανέπτυξαν μια μεθοδολογία για τη διαχείριση των παραγόντων αυτών, συμβάλλοντας ταυτόχρονα σε αλλαγές στη συμπεριφορά και τις στάσεις των παραβατών. Αν και το μοντέλο RNR αναπτύχθηκε για χρήση με ενήλικες παραβάτες¹¹², η ικανότητά του να ταιριάζει αποτελεσματικές θεραπείες με τις εγκληματογενείς ανάγκες δείχνει ότι μπορεί επίσης να εφαρμοστεί με επιτυχία σε ανηλίκους¹¹³, ιδίως δεδομένου ότι τα συστήματα δικαιοσύνης ανηλίκων στοχεύουν στην επανένταξη των ανηλίκων παραβατών και στην ανάπτυξη σε αυτούς της ικανότητας για αλλαγή¹¹⁴. Η καταλληλότητα της χρήσης του μοντέλου RNR για ανηλίκους έχει αποδειχθεί σε πολλές μελέτες. Για παράδειγμα, τα αποτελέσματα μιας τέτοιας εμπειρικής μελέτης δείχνουν ότι η προσήλωση στις αρχές των αναγκών και της ανταποκρισιμότητας (όχι στην αρχή του κινδύνου) σχετίζεται με θετικά αποτελέσματα¹¹⁵.

Η έννοια αυτή είναι απαραίτητη όχι μόνο για την εξήγηση της παραβατικής συμπεριφοράς, αλλά και για την ανάλυση της "αιτιότητας" της, **την επιλογή, τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των παρεμβάσεων**¹¹⁶. Η κεντρική παραδοχή της σύγχρονης θεώρησης της παρέμβασης στους ανήλικους παραβάτες βασίζεται, μεταξύ άλλων, στην κατανόηση των "αιτιών" της παραβατικής συμπεριφοράς¹¹⁷. Όπως κωδικοποιείται στον τίτλο του μοντέλου RNR, οι βασικές ιδέες βασίζονται σε τρεις αρχές: κίνδυνος, ανάγκη και ανταπόκριση.

Ο κίνδυνος αποτελείται από δύο προτάσεις: πρόβλεψη και αναλογικότητα. Για να αποφασιστεί η καταλληλότερη παρέμβαση, είναι απαραίτητο να εκτιμηθεί και να προβλεφθεί το επίπεδο κινδύνου ενός ατόμου να υποτροπιάσει. Ο βαθμός έντασης της παρέμβασης πρέπει στη συνέχεια να αναλογεί με αυτό το επίπεδο κινδύνου, το οποίο αξιολογείται με τον εντοπισμό και την πρόβλεψη των παραγόντων κινδύνου. Ως παράγοντες κινδύνου μπορούν να οριστούν όλα τα χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην παραβατική συμπεριφορά¹¹⁸ και να ταξινομηθούν με βάση δύο ομάδες κριτηρίων: *ατομικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες κινδύνου και στατικοί και δυναμικοί παράγοντες κινδύνου*. Ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός ατόμου (όπως η δύσκολη ιδιοσυγκρασία ή η διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητας), καθώς και περιβαλλοντικά (χαρακτηριστικά της οικογένειας, των συνομηλίκων και της κοινότητας) προβλέπουν την παραβατική συμπεριφορά¹¹⁹. Οι ατομικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες κινδύνου μπορούν, επίσης, να συσχετιστούν με στατικούς και δυναμικούς παράγοντες κινδύνου. Οι στατικοί και οι δυναμικοί παράγοντες κινδύνου διακρίνουν την αμεσότητα του αντίκτυπου μιας παρέμβασης σε σχέση με τους εντοπισμένους κινδύνους. *Οι στατικοί*

¹¹¹ T. Francis, "Cullen The Twelve people who saved Rehabilitation: How the Science of Criminology made a Difference," *Εγκληματολογία* 43, αριθ. 1 (2005): 10.

¹¹² R. E. Redding, N. E. S. Goldstein και K. Heilbrun, "Juvenile delinquency past and present", στο *Juvenile delinquency: K. K. Heilbrun, N. E. S. Goldstein and R. E. Redding* (Oxford University Press, 2005), 3-18- F. S. Taxman and D. Marlowe, "Risk, needs, responsivity: *Crime and Delinquency* 52, no. 1 (2006): 3-6.

¹¹³ L. Brogan κ.ά., "Applying the risk-needs-responsivity (RNR) model to juvenile justice," *Criminal Justice Review* 40, no. 3 (2015): 277-302.

¹¹⁴ Koller-Trbović, Miroslavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*.

¹¹⁵ J. P. Singh, S. L. Desmarais, B. G. Sellers, T. Hylton, M. Tirotti, & R. A. Van Dorn, "From risk assessment to risk management: *Children and Youth Services Review* 47, (2014): 1-9.

¹¹⁶ Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*.

¹¹⁷ N. G. Guerra κ.ά., "Theoretical and Research Advances in Understanding the Causes of Juvenile Offending," in *Treating the Juvenile Offender*, ed. R. D. Hoge, N. G. Guerra και P. Boxer (The Guilford Press, 2008), 33-53.

¹¹⁸ J. B. Sprott, J. M. Jenkins και A. N. Doob, *Early Offending: Understanding the Risk and Protective Factors of Delinquency* (Applied Research Branch, Strategic Policy - Human Resources Development Canada, 2000)- J. R. P. Ogloff και M. R. Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: *Psychology, Crime & Law* 10, no. 3 (2004): 229-242- M. Shader, *Risk Factors for Delinquency: An Overview*(Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP), US Department of Justice, 2004)- Bonta και Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation.", Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*.

¹¹⁹ Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*.

παράγοντες κινδύνου είναι χαρακτηριστικά και συνθήκες που δεν υπόκεινται σε αλλαγές. Έχουν ιστορικό χαρακτήρα και ως τέτοιοι τείνουν να παραμένουν σταθεροί, ή, μπορεί να υποδηλώνουν μεγαλύτερο κίνδυνο με την πάροδο του χρόνου. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να είναι διάφορα γεγονότα που συνέβησαν στο παρελθόν, σημάδεψαν την ανάπτυξη ενός νέου και επηρέασαν την ανάπτυξη της παραβατικής συμπεριφοράς του, αλλά είναι αμετάβλητα στο παρόν. Σε αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην ηλικία κατά το πρώτο αδίκημα, τη φύση και τη σοβαρότητα του αδικήματος, τον αριθμό και τη φύση των προηγούμενων αδικημάτων, τις παρεμβάσεις που έχουν γίνει μέχρι σήμερα και τα αποτελέσματά τους (όπως η εποπτεία της γονικής μέριμνας ή η τοποθέτηση σε ίδρυμα για παιδιά με διαταραχές συμπεριφοράς)¹²⁰. Από την άλλη πλευρά, οι *δυναμικοί παράγοντες κινδύνου* αντιπροσωπεύουν προγνωστικά χαρακτηριστικά και συνθήκες, που υπόκεινται σε αλλαγές και που μπορούν να μεταβληθούν με την αλλαγή των συνθηκών. Μπορούν να παρατηρηθούν τόσο σε ατομικό όσο και σε περιβαλλοντικό επίπεδο. Η διασταύρωση μεταξύ των παραγόντων κινδύνου παρουσιάζεται στον πίνακα (Πίνακας αριθ. 3) που ακολουθεί:

		ΣΤΑΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΔΥΝΑΜΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ
ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ	ηλικία κατά τη διάπραξη του πρώτου αδικήματος	επιθετική συμπεριφορά
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ	συχνή αλλαγή κατοικίας	ανεπαρκής συμμετοχή των γονέων στην επίβλεψη του παιδιού

Πίνακας αριθ. 3: Παράδειγμα εγκληματογόνων παραγόντων κινδύνου σε σχέση με στατικά/δυναμικά και ατομικά/περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά.

Ωστόσο, είναι προφανές σε κάθε επαγγελματία ότι είναι αδύνατο να δράσει σε όλους τους παράγοντες ταυτόχρονα, όπως επίσης ότι δεν είναι όλοι οι προσδιορισμένοι παράγοντες εξίσου επιδεκτικοί στην επιρροή και, συνεπώς, στην αλλαγή. Ως εκ τούτου, ορισμένοι συγγραφείς¹²¹ αναφέρουν ότι οι "δυνάμεις" πρέπει να κατευθύνονται πρώτα στους πιο "κοντινούς" παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα την παραβατική συμπεριφορά και σε εκείνους που είναι πιο επιρρεπείς στην αλλαγή¹²².

Στην άλλη πλευρά του φάσματος είναι οι *προστατευτικοί παράγοντες*¹²³. Πρόκειται για χαρακτηριστικά και συνθήκες που μειώνουν την πιθανότητα παραβατικής συμπεριφοράς ή μειώνουν την επίδραση των παραγόντων κινδύνου. Ο Shader παραθέτει δύο αντιλήψεις για τους προστατευτικούς παράγοντες. Σύμφωνα με την πρώτη, οι παράγοντες κινδύνου και οι προστατευτικοί παράγοντες θεωρούνται ως αντίθετοι πόλοι ενός φάσματος. Για παράδειγμα, ένα υψηλό επίπεδο γονικού ελέγχου και κατάλληλες

¹²⁰ Sprott, Jenkins και Doob, *Early Offending*: Ogloff και Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Andrews, Bonta και Wormith, "The Recent Past and Near Future of Risk and / or Need Assessment.", Andrews, Bonta και Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention.", Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*, Koller-Trbović, Miroslavljević and Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*.

¹²¹ Guerra κ.ά., "Theoretical and Research Advances in Understanding the Causes of Juvenile Offending"

¹²² Ogloff και Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach", Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*, T. Ward, "Detection of dynamic risk factors and correctional practice," *Criminology & Public Policy* 14, no. 1 (2015): 105-112, Koller-Trbović, Miroslavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*.

¹²³ Sprott, Jenkins και Doob, *Early Offending*: Ogloff και Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Shader, *Risk Factors for Delinquency*: Bonta και Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation", Andrews, Bonta και Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention.", Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*.

γονικές μεθόδους, θα μπορούσαν να αποτελούν προστατευτικό παράγοντα- ένα χαμηλό επίπεδο γονικού ελέγχου και ακατάλληλες γονικές μεθόδους, θα μπορούσαν να αποτελούν παράγοντα κινδύνου. Η δεύτερη αντίληψη θεωρεί τους προστατευτικούς παράγοντες ως διαφορετικά χαρακτηριστικά, που μπορεί να δρουν ή να μην δρουν προστατευτικά σε αλληλεπίδραση με τους παράγοντες κινδύνου, οπότε, είναι απαραίτητο να παρατηρηθεί κάθε παράγοντας ξεχωριστά και στη συνέχεια πώς αλληλεπιδρούν με άλλους¹²⁴. Για παράδειγμα, ο υψηλός δείκτης νοημοσύνης και οι καλές γνωστικές ικανότητες ορίζονται συνήθως ως προστατευτικοί παράγοντες. Όμως, αν ένας ανήλικος έχει έκδηλα αντικοινωνικές συμπεριφορές και στερείται ενσυναίσθησης, οι καλές γνωστικές ικανότητες μπορεί να αποτελέσουν πρόσθετη πρόκληση για τη θεραπεία και μπορεί να υποδηλώνουν υψηλότερο επίπεδο κινδύνου. Οι προστατευτικοί παράγοντες θα πρέπει να αξιολογούνται κατά τη διάρκεια όλου του σχεδιασμού της θεραπείας. Πρόκειται για τις λεγόμενες "ισχυρές δυνάμεις" ή πλεονεκτήματα του νεαρού ατόμου ή του περιβάλλοντός του, που αντιπροσωπεύουν δυνατότητες αλλαγής και αποτελούν τη βάση για την υλοποίηση παρεμβάσεων¹²⁵.

Με βάση τους δυναμικούς παράγοντες κινδύνου και τους προστατευτικούς παράγοντες που έχουν εντοπιστεί, καθορίζονται οι *εγκληματογενείς (θεραπευτικές) ανάγκες*. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά, στα οποία βασίζεται η θεραπεία και οι τομείς που πρέπει να αλλάξουν. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να συμπεριληφθούν και να ληφθούν υπόψη οι μεταβλητές που υπόκεινται σε αλλαγές. Κατά συνέπεια, οι στόχοι της θεραπείας προκύπτουν από τις εγκληματογενείς ανάγκες. Υπάρχει γενική σύμφωνη άποψη στη βιβλιογραφία, ότι ο πρωταρχικός στόχος των θεραπευτικών προγραμμάτων είναι να βοηθήσουν τους παραβάτες να μάθουν να διαχειρίζονται τη συμπεριφορά τους σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο και όχι να αλλάξουν το πλαίσιο¹²⁶.

Στο έργο τους, οι Andrews και Bonta (2007)¹²⁷ επισημαίνουν συχνά δύο τύπους εγκληματογενετικών αναγκών, βάσει των οποίων είναι δυνατόν να καθοριστούν οι στόχοι της θεραπείας. Πρόκειται για τους: πολλά υποσχόμενους έμμεσους στόχους και τους λιγότερο υποσχόμενους έμμεσους στόχους. Η βασική θέση αυτής της έννοιας είναι ότι καθίσταται απαραίτητο οι παρεμβάσεις να κατευθύνονται με σαφήνεια και δομημένο τρόπο προς τους παράγοντες κινδύνου που προβλέπουν καλύτερα την παραβατική συμπεριφορά. Όταν αντιμετωπίζονται μέσω των προσδιορισμένων εγκληματογενετικών αναγκών, θα πρέπει να ακολουθήσει ο σημαντικότερος αντίκτυπος στη μείωση της υποτροπής¹²⁸. Ο **Πίνακας αριθ. 4** παρουσιάζει το σύνολο των (δυναμικών) εγκληματογενετικών αναγκών, που είναι πιο σημαντικές για τη θεραπεία των παραβατών, επειδή προβλέπουν την υποτροπή. Αυτές οι εγκληματογενείς ανάγκες προσδιορίστηκαν από μια μετα-ανάλυση των σημαντικότερων παραγόντων κινδύνου¹²⁹.

Ανάπτυξη μη εγκληματικής, εναλλακτικής συμπεριφοράς σε επικίνδυνες καταστάσεις,

Ενίσχυση των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων, των δεξιοτήτων αυτοελέγχου, του ελέγχου του θυμού και της αντιμετώπισης επικίνδυνων καταστάσεων,

Μείωση της αντικοινωνικής αντίληψης, αναγνώριση της επικίνδυνης σκέψης και των συναισθημάτων, δημιουργία ενός εναλλακτικού, λιγότερο επικίνδυνου τρόπου σκέψης και συναισθημάτων, αποδοχή και αλλαγή της εγκληματικής ταυτότητας,

¹²⁴ Shader, *Risk Factors for Delinquency: An Overview*,

¹²⁵ Bonta και Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation.", Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*, Koller-Trbović, Miroslavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*.

¹²⁶ Guerra κ.ά., "Theoretical and Research Advances in Understanding the Causes of Juvenile Offending."

¹²⁷ Bonta και Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation.",

¹²⁸ Ogloff και M. R. Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Bonta και Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation." Andrews, Bonta και Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention.", Maloić, "Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community".

¹²⁹ Andrews, Bonta και Wormith, "The Recent Past and Near Future of Risk and / or Need Assessment. "

Μείωση των σχέσεων με φίλους με παραβατική συμπεριφορά, διατήρηση δεσμών με φιλοκοινωνικούς ανθρώπους,

Μείωση των οικογενειακών συγκρούσεων, οικοδόμηση θετικών οικογενειακών σχέσεων, ενθάρρυνση της γονικής εποπτείας

Ενθάρρυνση της ακαδημαϊκής/εργασιακής επιτυχίας, παροχή ρεαλιστικών ανταμοιβών και αίσθηση ικανοποίησης,

Συμμετοχή σε δομημένες ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Ενθάρρυνση της επιτυχίας, των ανταμοιβών και της ικανοποίησης στις δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου,

Μείωση της κατανάλωσης ψυχοδραστικών ουσιών και των συμπεριφορών και στάσεων που την υποστηρίζουν.

Πίνακας αριθ. 4: Οι σημαντικότερες εγκληματογενετικές ανάγκες (Andrews, Bonta & Wortmith, 2006).

Η τρίτη αρχή του μοντέλου είναι η *ανταποκρισιμότητα*, η οποία εξετάζει τους παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν ή να εμποδίσουν την ανταπόκριση ενός ατόμου στις παρεμβάσεις. Οι παράγοντες ανταπόκρισης είναι τα χαρακτηριστικά ή οι συνθήκες που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο θα ανταποκριθεί στις διαδικασίες παρέμβασης, αν και δεν είναι απαραίτητο να σχετίζονται άμεσα με αρνητικές συνέπειες¹³⁰. Το γνωστικό μοντέλο, οι αναγνωστικές και ακαδημαϊκές δεξιότητες, τα κίνητρα για αλλαγή, οι θετικές σχέσεις γονέων-παιδιών ή οι σχέσεις με τους συνομηλίκους, καθώς και οι φιλοκοινωνικές στάσεις και πεποιθήσεις και η συμμετοχή σε θετικές δραστηριότητες στην κοινότητα, αποτελούν παραδείγματα παραγόντων που δεν σχετίζονται άμεσα με την εγκληματική συμπεριφορά, αλλά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την επιλογή μιας παρέμβασης (οι παράγοντες αυτοί μπορούν να διευκολύνουν ή να περιπλέξουν σημαντικά τους στόχους της θεραπείας)¹³¹. Οι γνωστικοί/διαπροσωπικοί παράγοντες όπως το επίπεδο ενσυναίσθησης, η διαπροσωπική ωριμότητα, η αυτορυθμιστική ικανότητα και η λεκτική νοημοσύνη τονίζονται ιδιαίτερα από τους Andrews και Bonta¹³², ξεκινώντας από τη θέση ότι η θεραπεία πρέπει να εναρμονίζεται με αυτούς τους παράγοντες, ανεξάρτητα από το περιβάλλον (παρεμβάσεις στην κοινότητα ή ιδρυματική θεραπεία).

Η συνολική "εξίσωση" όλων των παραγόντων κινδύνου και των προστατευτικών παραγόντων, καθώς και των παραγόντων ανταπόκρισης, αντιπροσωπεύει το επίπεδο του *εγκληματογόνου κινδύνου*¹³³. Οι πληροφορίες αυτές λαμβάνονται συχνότερα με τη χρήση εργαλείων αξιολόγησης του εγκληματογόνου κινδύνου και των αναγκών, όπου η συνολική βαθμολογία του εργαλείου αποτελεί μέτρο του εγκληματογόνου κινδύνου (όπως το Washington State Juvenile Court Pre-Screen Assessment ή το εργαλείο μέτρησης του κινδύνου υποτροπής/ανάγκης ASSET).

Παρά τις πολλές θετικές και χρήσιμες πτυχές του μοντέλου RNR, οι επαγγελματίες πρέπει να γνωρίζουν και τις πιθανές ελλείψεις του. Ο Vincent (2012) αναφέρει ότι οι επαγγελματίες συχνά παρεξηγούν και χρησιμοποιούν μηχανικά (τεχνοκρατικά) και κανονιστικά τα μέσα αξιολόγησης κινδύνων και αναγκών που βασίζονται στο μοντέλο RNR¹³⁴. Ωστόσο, τα εν λόγω μέσα δεν είναι κανονιστικά. Για παράδειγμα, μπορεί να υποδεικνύουν ένα επίπεδο υψηλού κινδύνου που υποδηλώνει ότι ένας νέος πρέπει να παραπεμφθεί σε ίδρυμα. Αλλά δεν καθορίζουν (δεν προδικάζουν) την τελική ή οποιαδήποτε συγκεκριμένη απόφαση για

¹³⁰ R. D. Hoge, *The Juvenile Offender*: Ogloff και M. R. Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-need-response approach.", Andrews, Bonta και Wormith, "The risk-need-response (RNR) model: does the addition of the good life model contribute to effective crime prevention.", Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*, G. Bourgon και J. Bonta, "Reconsidering the Responsibility Principle: A Way to Move Forward," *Federal Probation* 78, no. 2 (2014): 3-10- Koller-Trbović, Mirosavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*.

¹³¹ Hoge, *The Juvenile Offender*: Ogloff και M. R. Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-need-response approach."

¹³² Bonta και Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation."

¹³³ Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*.

¹³⁴ G. M. Vincent, *Screening and Assessment in Juvenile Justice Systems: Technical Assistance Partnership for Child and Family Mental Health*, (2012).

περαιτέρω παρεμβάσεις. Η διακριτική ευχέρεια του εμπειρογνώμονα και η γνώμη του, παρά τη βαθμολογία/το επίπεδο κινδύνου στο εργαλείο, παραμένει **κρίσιμη**. Τα εν λόγω εργαλεία δεν αξιολογούν όλες τις ανάγκες ενός παιδιού ή νέου, αλλά μάλλον αξιολογούν το επίπεδο κινδύνου και τις εγκληματογενείς ανάγκες- κατά την αξιολόγηση άλλων αναγκών θα πρέπει να χρησιμοποιούνται διάφορα εργαλεία και μέθοδοι, τεχνικές ή προσεγγίσεις.

Σήμερα η RNR επικρίνεται ως στοιχείο της νεοφιλελεύθερης πολιτικής και πρακτικής της δικαιοσύνης για τους νέους, εστιάζοντας στην ποσοτική αξιολόγηση του κινδύνου, στην κλιμακωτή προσέγγιση και στην ανάληψη της ευθύνης των παιδιών για την παραβατική τους συμπεριφορά. Αυτή η αναδρομική, ελλειμματοκεντρική, απλουστευτική θεώρηση των παιδιών και της συμπεριφοράς τους, τα αποσυνδέει από εποικοδομητικές παρεμβάσεις της δικαιοσύνης των νέων. Η απεμπλοκή των νέων παράγεται σε μεγάλο βαθμό με τη χρήση επιβαλλόμενων, ενηλικοκεντρικών και ποσοτικοποιημένων παραγόντων που αξιολογούνται από τους επαγγελματίες μέσω ευθειών (ναι/όχι) ερωτήσεων και κλιμάκων αξιολόγησης. Οι παράγοντες κινδύνου ερμηνεύονται μόνο από την οπτική γωνία του επαγγελματία, που αποκλίνει από την αυτοαξιολόγηση των παραγόντων κινδύνου από το παιδί και την οπτική γωνία του παιδιού, για άλλα σημαντικά στοιχεία της ζωής του. Σε μια τέτοια κατάσταση τα παιδιά δεν είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τα οφέλη της αξιολόγησης και της παρέμβασης και δεν εμπλέκονται θετικά και ενεργά στις διαδικασίες της δικαιοσύνης για τους νέους¹³⁵.

‘Good Lives Model’ (GLM)

Παράλληλα με το μοντέλο RNR, το μοντέλο *‘Good Lives Model’ (GLM)*, στο οποίο ο χρήστης βρίσκεται στο επίκεντρο και όχι η παρέμβαση, έχει λάβει πρόσφατα σημαντική προσοχή. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, οι παρεμβάσεις προς τους ανήλικους παραβάτες αποσκοπούν στη βελτίωση της ικανότητάς τους να ζουν μια ουσιαστική, εποικοδομητική και ποιοτική ζωή, ώστε να μπορούν να απέχουν από περαιτέρω παραβατική συμπεριφορά. Οι συγγραφείς του μοντέλου ξεκινούν από την υπόθεση ότι οι περισσότεροι παραβάτες διαπράττουν εγκλήματα όταν δεν διαθέτουν εσωτερικούς και εξωτερικούς πόρους για να επιτύχουν τους στόχους τους με τρόπο φιλικό προς την κοινωνία. Έτσι, η διάπραξη εγκληματικών πράξεων αντανακλά έναν ανεπαρκή τρόπο ικανοποίησης των αναγκών τους. Το μοντέλο δίνει έμφαση στη σημασία της σχέσης "επαγγελματία-χρήστη", αλλά και των σχέσεων με άτομα που είναι σημαντικά για το νεαρό άτομο, στην ανάπτυξη και διατήρηση των κινήτρων, στην ενεργό συμμετοχή στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των παρεμβάσεων, καθώς και στην ενίσχυση του κοινωνικού δικτύου, και της κοινωνικής ένταξης των παραβατών¹³⁶. Βασίζεται στην υπόθεση ότι ένα έγκλημα συμβαίνει λόγω δυσκολιών στον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο επιδιώκει να επιτύχει θεμελιώδεις ανθρώπινες ανάγκες (ανθρώπινα αγαθά), οι οποίες σχετίζονται, για παράδειγμα, με το αίσθημα της ευτυχίας, τις καλές διαπροσωπικές σχέσεις, την εμπειρία της επιτυχίας στην εργασία και τις δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου. Οι εγκληματογενείς ανάγκες ορίζονται ως εμπόδια που εμποδίζουν ή περιορίζουν την υλοποίηση των βασικών αξιών φιλικών προς την κοινωνία¹³⁷. Η εστίαση στον χρήστη και στις δυνάμεις του είναι επίσης βασικά στοιχεία αυτού του μοντέλου. Κατά συνέπεια, οι παρεμβάσεις πρέπει να στοχεύουν στην αύξηση της συνειδητοποίησης των βασικών αξιών των χρηστών και στην εφαρμογή αυτών των αξιών σε συγκεκριμένα σχέδια και συμπεριφορές. Εκτός από τις παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην ανάπτυξη προσωπικών δεξιοτήτων διαχείρισης της ζωής, δηλαδή στην ενίσχυση του προσωπικού κεφαλαίου, είναι απαραίτητο να ενισχυθεί η ικανότητα για αλλαγή και να ενισχυθεί το κοινωνικό δίκτυο των χρηστών και οι κοινοτικοί πόροι γενικότερα¹³⁸.

¹³⁵ S. Case και K. Haines, "Children First, Offenders Second: The Centrality of Engagement in Positive Youth Justice", *The Howard Journal* 54, no. 2 (Μάιος 2015): 158- 161.

¹³⁶ Shapland κ.ά., (2012), στο S. Maloić, "Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community," *Criminology & Social Integration* 24, no. 2 (2016): 140-165.

¹³⁷ F. McNeill και B. Weaver, *Changing Lives? Desistance Research and Offender Management* (Εκθεση έργου SCCJR αριθ. 03/2010, 2010).

¹³⁸ Maloić, "Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community.", Koller-Trbović, Miroslavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*.

Όταν πρόκειται για τον σκοπό της μείωσης της εγκληματικής θυματοποίησης, τα ερευνητικά στοιχεία δείχνουν ότι η τήρηση της RNR είναι το κύριο εργαλείο που χρησιμοποιείται. Οι παρεμβάσεις με βάση το GLM μπορεί να μη διαφέρουν από τις ορθά εφαρμοσμένες παρεμβάσεις RNR, εάν οι πρώτες αντιμετωπίζουν τους δυναμικούς παράγοντες κινδύνου του δράστη. Επιπλέον, η αντιμετώπιση μη εγκληματογόνων αναγκών μπορεί να διευκολύνει τη δέσμευση του δράστη στη θεραπεία¹³⁹ (Yates και Ward (2008)), η GLM υποτιμά την ισχυρή πιθανότητα εγκληματογόνων επιδράσεων όταν η επιδίωξη της ευημερίας δεν αντιμετωπίζει μια εξατομικευμένη κατανόηση των σημαντικών αιτιών του εγκλήματος.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, επιβεβαιώνεται μια προφανής επικάλυψη μεταξύ RNR και GLM, αλλά η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας δείχνει συγκεκριμένες διαφορές που προκύπτουν από την ανάλυση αυτών των μοντέλων. Το μοντέλο RNR σχεδιάζει τις παρεμβάσεις του με βάση τους παράγοντες πρόβλεψης της εγκληματικής συμπεριφοράς, ενώ το GLM βασίζεται κυρίως σε παράγοντες που οδηγούν στην αντίσταση στην παραβατικότητα.

Το GLM εστιάζει στα κίνητρα και τις δυνάμεις του δράστη και στην ανάληψη ενεργού ρόλου στο σχεδιασμό ενός σχεδίου ζωής που θα έχει νόημα και θα είναι εποικοδομητικό για τον ίδιο, εντός των νομικών κανόνων. Στο μοντέλο RNR, η έμφαση δίνεται περισσότερο στους παράγοντες κινδύνου και στις εγκληματογενείς ανάγκες και στις παρεμβάσεις που απαιτούνται για τη μείωση του δυνητικού κινδύνου.

Το μοντέλο RNR βασίζεται ουσιαστικά στην αναλογιστική αξιολόγηση, ενώ το GLM δίνει πολύ μεγαλύτερη έμφαση στην κλινική ικανότητα των επαγγελματιών να αναπτύσσουν εξατομικευμένες παρεμβάσεις σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες κάθε παραβάτη.

Η σημαντική διαφορά έγκειται στον προσανατολισμό. Το RNR λέγεται ότι δίνει έμφαση στα ελλείμματα (δηλ. τις εγκληματογενείς ανάγκες), ενώ το GLM δίνει έμφαση στα πλεονεκτήματα (δηλ. τα πρωτογενή θετικά)¹⁴⁰.

Κατά την εξέταση αυτών των διαφορών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει γενική συμφωνία για την ύπαρξη αυτών των διαφορών. Για παράδειγμα, παρόλο που το GLM προωθείται εν μέρει ως εναλλακτική λύση και εν μέρει ως πιθανή βελτίωση του μοντέλου RNR, οι Andrews, Bonta και Wormith (2012)¹⁴¹ καταλήγουν στην εργασία τους στο συμπέρασμα ότι το GLM μπορεί να προσθέσει ελάχιστα στο μοντέλο RNR. Επιβεβαιώνουν ότι μπορεί κανείς να διδαχθεί από την έκκληση των επαγγελματιών, που δέχεται το GLM, να δοθεί έμφαση στον δράστη και στα δυνατά του σημεία. Ως εκ τούτου, η σύγχρονη προσέγγιση εντοπίζει μια μετατόπιση της έμφασης από την εστίαση στην αποφυγή του κινδύνου, όπως στο RNR, σε μια διπλή εστίαση στην ενίσχυση της ευημερίας των παραβατών, καθώς και στην ενίσχυση της ενεργού συμμετοχής τους και της αναγνώρισης των οφελών των αξιολογήσεων και των παρεμβάσεων.

Έτσι, αν και χρήσιμο και σημαντικό, το μοντέλο RNR θα πρέπει να συνδυάζεται με άλλα μοντέλα (όπως το GLM που περιγράφηκε) με σαφή εστίαση του εμπειρογνώμονα στην αξιολόγηση των αναγκών και των δυνατών σημείων ενός νέου ατόμου και του περιβάλλοντός του, στην ανάπτυξη της ανθεκτικότητας και στην κατανόηση της συνολικής λειτουργίας και συμπεριφοράς του. Τα παραπάνω μοντέλα είναι σημαντικά επειδή παρουσιάζουν πλουραλισμό και καταδεικνύουν την ανάγκη για συμπληρωματικότητα και ενσωμάτωση διαφορετικών προσεγγίσεων και μοντέλων αξιολόγησης τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι τόσο σημαντικό ποια προσέγγιση/μοντέλο πρέπει (ή θα μπορούσε) να ακολουθηθεί, αλλά πώς να γίνει η ατομική αξιολόγηση όσο το δυνατόν πιο υψηλής ποιότητας, ώστε να ανταποκρίνεται στους στόχους που έχουν τεθεί και να δικαιολογεί τον σκοπό της.

Συνοψίζοντας, τα τυποποιημένα εργαλεία αξιολόγησης (εκτίμησης) κινδύνου είναι σημαντικά και πρέπει να βασίζονται σε επιστημονικά στοιχεία και αναλύσεις, αλλά θα πρέπει να ενημερώνουν και όχι να

¹³⁹ Yates και Ward, (2008), στο Andrews, Bonta και Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention."

¹⁴⁰ Andrews, Bonta και Wormith, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation." F. T. Cullen, "Taking rehabilitation seriously: creativity, science, and the challenge of offender change," *Punishment & Society* 14, no. 1 (2012): 94-114, F. McNeill, "Four forms of "offender" rehabilitation: Bourgon και Bonta, "Reconsidering the Responsivity Principle: A Way to Move Forward."

¹⁴¹ Andrews, Bonta και Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention."

αντικαθιστούν την επαγγελματική κρίση. Οι επαγγελματίες θα πρέπει επίσης να γνωρίζουν ότι ο κίνδυνος μπορεί να είναι ένα "επιστημονικό γεγονός", αλλά είναι επίσης κοινωνικά κατασκευασμένος ή συγκεκριμένου πλαισίου και, ως εκ τούτου, υπόκειται σε κριτική ανάλυση. Ως εκ τούτου, συμφωνούμε με τον Barry (2007), ο οποίος σημειώνει ότι το επίκεντρο ενός συστήματος ποινικής δικαιοσύνης πρέπει να παραμείνει η διαχείριση του κινδύνου, αλλά και η άμβλυση άλλων προβλημάτων στη ζωή των παραβατών που μπορεί να επηρεάζουν τη συμπεριφορά τους. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι ο κίνδυνος μπορεί να συσχετίζεται με τα αποτελέσματα αλλά όχι απαραίτητα με την άμεση αιτία τους. Οι επαγγελματίες συχνά δέχονται πιέσεις να επικεντρωθούν σε ένα στιγμιότυπο του χρόνου, να εστιάσουν σε αρνητικά και όχι σε θετικά αποτελέσματα και να σκεφτούν τη στόχευση των υπηρεσιών και όχι των αναγκών. Τείνουν να επικεντρώνονται περισσότερο στο ζήτημα του "γιατί" όσον αφορά την παρέμβαση παρά στο "πώς". Ωστόσο, και τα δύο είναι εξίσου σημαντικά. Για τα παιδιά και τους εφήβους, ο κίνδυνος δεν εκδηλώνεται απαραίτητα στο ίδιο στάδιο, στο ίδιο πλαίσιο και με τον ίδιο τρόπο. Εξίσου, όπως τονίζει ο Barry, διαφορετικοί συνδυασμοί κινδύνου θα έχουν διαφορετικές επιπτώσεις στους ανθρώπους, ανάλογα όχι μόνο με την ηλικία και την πορεία του ατόμου στη ζωή, αλλά και με περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς παράγοντες ξένους προς το άτομο¹⁴². Ως εκ τούτου, υπάρχει ανάγκη επανεξέτασης των προαναφερθέντων μοντέλων και των εναλλακτικών μοντέλων που προτείνονται, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθούν και να ταιριάξουν με τις ανάγκες μιας φιλικής προς το παιδί, κατάλληλης προς το παιδί και επικεντρωμένης στο παιδί προσέγγισης¹⁴³.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις και μελλοντική πορεία της εγκληματολογικής αξιολόγησης ανηλίκων

Σήμερα, η ιατροδικαστική αξιολόγηση αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της λήψης νομικών αποφάσεων, ένα απαραίτητο εργαλείο για να είναι οι αποφάσεις αξιόπιστες, ισορροπημένες και αποτελεσματικές. Αν και ο σκοπός της ιατροδικαστικής αξιολόγησης και της εφαρμογής της σχετίζεται πρωτίστως με την επίλυση νομικών ζητημάτων, το πεδίο εφαρμογής της αξιολόγησης είναι ιδιαίτερα ευρύ και σίγουρα διεπιστημονικό. Το πεδίο αυτό χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία κατηγοριών αξιολόγησης, νομικών ερωτημάτων και στόχων αξιολόγησης. Το παρόν βιβλίο προσπάθησε να αποκαλύψει και να παρουσιάσει αυτή την ποικιλομορφία. Καταρχάς, αυτό έγινε καταδεικνύοντας την τεράστια προστιθέμενη αξία της αξιολόγησης της ψυχικής υγείας, των συμπεριφορικών και άλλων γνωστικών, συναισθηματικών ή ακαδημαϊκών ικανοτήτων ενός δράστη- επίσης, αποκαλύπτοντας τη σημασία της συμμετοχής των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και, τέλος, αναδεικνύοντας τα οφέλη και τη σημασία της συνεργασίας μεταξύ των επιστημών ψυχικής υγείας και των νομικών επιστημών. Επιπλέον, όχι μόνο η ψυχική υγεία, αλλά και άλλες σημαντικές κοινωνικές δομές είναι εξίσου σημαντικές για τη διενέργεια αξιολογήσεων, ιδίως όταν πρόκειται για τον εντοπισμό κινδύνου ή την επιδεκτικότητα στη θεραπεία. Ποικιλομορφία υπάρχει επίσης στη διατύπωση των στόχων της αξιολόγησης ή στη διατύπωση συγκεκριμένων νομικών ερωτημάτων. Η ιατροδικαστική αξιολόγηση πραγματοποιείται με την αντιμετώπιση των ζητημάτων της προδικασίας από το σύστημα, της προδικαστικής κράτησης, της παραπομπής σε ποινικό δικαστήριο, της αρμοδιότητας των φορέων λήψης αποφάσεων, της καταδίκης και της διάθεσης μετά την καταδίκη και άλλων νομικά σημαντικών ζητημάτων. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι οι δυνατότητες της αξιολόγησης στη λήψη αποφάσεων είναι τεράστιες, αλλά το ουσιαστικό καθήκον παραμένει αυτό της απάντησης των νομικών ερωτημάτων που τίθενται με την επιλογή των καταλληλότερων μεθόδων και εργαλείων αξιολόγησης, καθώς και με τη διατύπωση συγκεκριμένων συμπερασμάτων που είναι κατανοητά για τους παραβάτες, τις οικογένειές τους και τους επαγγελματίες όλων των ενδιαφερομένων μερών.

Η διαδικασία αξιολόγησης αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν πρόκειται για τη συμμετοχή των ανηλίκων στο σύστημα δικαιοσύνης, ιδίως στην ποινική δικαιοσύνη. Τόσο η επιστημονική βιβλιογραφία όσο και η πρακτική αναγνωρίζουν ότι η αναπτυξιακή ανωριμότητα των ανηλίκων μειώνει την ενοχή τους και αυξάνει τις δυνατότητές τους για συμμόρφωση και επανένταξη. Ως εκ τούτου, η ιατροδικαστική αξιολόγηση είναι υψίστης σημασίας. Αναγνωρίζοντας ότι οι ικανότητες των νέων είναι δυναμικές και ότι οι νευρολογικές αλλαγές λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της εφηβείας, υπάρχει η σύμφωνη άποψη, ότι η

¹⁴² M. Barry, *Effective Approaches to Risk Assessment in Social Work: (Κοινωνική έρευνα της Σκωτίας, 2007)*.

¹⁴³ Case και Haines, "Children First, Offenders Second: The Centrality of Engagement in Positive Youth Justice", 157- 175.

ιατροδικαστική αξιολόγηση των ανηλίκων πρέπει να διεξάγεται με ιδιαίτερη ευαισθησία και στο πλαίσιο μιας αναπτυξιακής προσέγγισης. Για να διασφαλιστεί η ποιότητα και η αξιοπιστία των αξιολογήσεων ανηλίκων και η αποτελεσματικότητα των αποφάσεων που ακολουθούν - μια ποικιλία τυποποιημένων, επιστημονικά τεκμηριωμένων εργαλείων υιοθετείται ολοένα και περισσότερο από διάφορα νομικά συστήματα και εφαρμόζεται στην πράξη. Τα εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου χρησιμοποιούνται σήμερα ιδιαίτερα ευρέως, βοηθώντας στον εντοπισμό των εγκληματογενών αναγκών και στον σχεδιασμό περαιτέρω παρεμβάσεων. Ωστόσο, όσον αφορά την αξιολόγηση των ανηλίκων, παρατηρούνται νέες τάσεις. Πρώτον, συζητήσαμε την τυποποιημένη αξιολόγηση κινδύνου, η οποία επικρίνεται για την παρεμπόδιση της ενεργού, θετικής συμμετοχής των νέων και της νομικής τους εκπροσώπησης. Ωστόσο, οι τυποποιημένες αξιολογήσεις διενεργούνται από εμπειρογνώμονες και η ερμηνεία τους βασίζεται στην αντίληψη του αξιολογητή. Είναι η τελευταία κριτική που αυξάνει την ανάγκη να συμπεριληφθούν νέες προσεγγίσεις, που όχι μόνο θα ενθαρρύνουν την πιο εντατική και με κίνητρα συμμετοχή και εκπροσώπηση των παιδιών που αξιολογούνται, αλλά και, όπως υποστηρίζει ο Grisso, θα επιτρέψουν την προσαρμογή των εγκληματολογικών αξιολογήσεων ανηλίκων στην πολιτισμική ποικιλομορφία¹⁴⁴. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, ότι σε σχέση με ένα παιδί, πρέπει να εφαρμόσουμε την πιο εξατομικευμένη προσέγγιση και να δώσουμε μια ευαισθητοποιημένη απάντηση σε όλες τις ψυχοκοινωνικές συνθήκες που συμβάλλουν στην εγκληματική συμπεριφορά ενός ανηλίκου. Μόνο οι λύσεις που βασίζονται σε μια τέτοια ολοκληρωμένη αξιολόγηση, η οποία προωθεί τη συμμετοχή του παιδιού και την κατανόηση της σημασίας της αξιολόγησης, μπορούν να συμβάλουν στη μείωση της βλάβης που προκαλείται από την εμπλοκή στην ποινική δικαιοσύνη. Ως εκ τούτου, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι πολλά πράγματα δεν μπορούν να μετρηθούν με αριθμούς ή κλίμακες, ότι ο κύριος στόχος δεν είναι να ληφθούν όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικές αποφάσεις, αλλά να προωθηθεί η ευημερία των νέων και να βοηθηθούν ώστε να γίνουν ώριμοι και ισορροπημένοι ενήλικες.

¹⁴⁴ Grisso, " Three Opportunities for the Future of Juvenile Forensic Assessment ".

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Andrews, D. A., J. Bonta και J. S. Wormith. "The Recent Past and Near Future of Risk and / or Need Assessment." *Crime & Delinquency* 52, no. 1 (2006): 7-27.

Andrews, D. D., J. Bonta και J. S. Wormith. "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention." *Criminal Justice and Behavior* 38, no. 7 (2011): 735-755.

Barry, M. . *Effective Approaches to Risk Assessment in Social Work: An International Literature Review Final report*. Κοινωνική έρευνα της Σκωτίας, 2007.

Bonta, J., και D. A. Andrews. "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation." *Rehabilitation* 6, (2007): 1-22.

Bonta, J., και D. A. Andrews. "Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-needs-responsivity model." In *Offender Supervision: New Directions in Theory, Research and Practice*, επιμέλεια: F. McNeill, P. Raynor και C. Trotter, 19-40. Taylor & Francis Group, 2012.

Bourgon, G. και J. Bonta. "Reconsidering the Responsivity Principle: A Way to Move Forward." *Federal Probation* 78. *Federal Probation* 78, no. 2 (2014): 3-10.

Brogan, L., E. Haney-Caron, A. NeMoyer και D. DeMatteo. "Applying the risk-needs-responsivity (RNR) model to juvenile justice." *Ανασκόπηση Ποινικής Δικαιοσύνης* 40, no. 3 (2015): 277-302. <https://doi.org/10.1177/0734016814567312>

Case, S. και K. Haines. "Children First, Offenders Second: The Centrality of Engagement in Positive Youth Justice". *The Howard Journal* 54, αρ. 2 (Μάιος 2015): 157-175.

Cullen, F. T. "Taking rehabilitation seriously: creativity, science, and the challenge of offender change" (Παίρνοντας την επανένταξη στα σοβαρά: δημιουργικότητα, επιστήμη και η πρόκληση της αλλαγής των παραβατών). *Punishment & Society* 14, no. 1 (2012): 94-114.

Francis, T. "Cullen Οι δώδεκα άνθρωποι που έσωσαν την αποκατάσταση: Πώς η επιστήμη της εγκληματολογίας έκανε τη διαφορά". *Εγκληματολογία* 43, αριθ. 1 (2005): 1-42.

Grossi, L. M., A. Brereton και R. A. Prentky. "Forensic Assessment of Juvenile Offenders". Στο *The Safer Society Handbook of Assessment and Treatment of Adolescents who have Sexually Offended*, επιμέλεια: S. Righthand και W. Murphy. Brandon, VT: Safer Society Press, 2016.

Grisso, T. "Cullen The Twelve people who saved Rehabilitation: How the Science of Criminology made a Difference." *Criminal Justice and behavior* 46, no. 12 (Δεκέμβριος 2019): 1671-1677.

Guerra, N. G., K. R. Williams, P. H. Tolan και K. L. Modeck. "Theoretical and Research Advances in Understanding the Causes of Juvenile Offending" (Θεωρητικές και ερευνητικές εξελίξεις στην κατανόηση των αιτιών της παραβατικότητας των ανηλίκων). Στο *Treating the Juvenile Offender*, επιμέλεια: R. D. Hoge, N. G. Guerra και P. Boxer, 33-53. The Guilford Press, 2008.

Hawkes, S. *The Assessment of Need and the Assessment of Risk: The Challenges for Child Protection* Πανεπιστήμιο του Sheffield, 2005. <https://doksi.net/get.php?lid=27588>.

Heilbrun, K. και D. DeMatteo. "Toward Establishing Standards of Practice in Juvenile Forensic Mental Health Assessment". Στο *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, επιμέλεια E. L. Grigorenko, 145-156. Βοστώνη: Springer, 2012.

Heilbrun, K. , D. DeMatteo, S. Brooks Holliday και C. LaDuke. *Forensic Mental Health Assessment: A Casebook 2η έκδοση*. Οξφόρδη: Oxford University Press, 2014.

Heilbrun, K. , D. DeMatteo, C. King και S. Filone. *Evaluating Juvenile Transfer and Disposition: International Perspectives on Forensic Mental Health*, 1η έκδοση. Νέα Υόρκη: Routledge, 2017.

Heilbrun, K., T. Grisso και A. M. Goldstein. "The Nature and Evolution of Forensic Mental Health Assessment". In *Foundations of forensic mental health assessment*, επιμ. K. Heilbrun, T. Grisso και A. M. Goldstein, 5-40. Νέα Υόρκη, ΗΠΑ: Oxford University Press, 2009.

Heilbrun, K. , T. Grisso, A. M. Goldstein και C. Laduke. "Foundations of Forensic Mental Health Assessment". Στο βιβλίο *Forensic Assessments in Criminal and Civil Law - A Handbook for Lawyers*, επιμέλεια R. Roesch και P. A. Zaft, 1-14. Οξφόρδη: Oxford University Press, 2012.

Hoge, R. D. *The Juvenile Offender: Theory, Research, and Applications*. Kluwer Academic Publishers, 2001.

Hoge, R. D. "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations." *Criminal justice and behavior* 39, αριθ. 9 (Σεπτέμβριος 2012): 1255-1270.

Hoge, R. D. ""Assessment in Juvenile Justice Systems: An Overview." In *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, επιμέλεια: E. L. Grigorenko, 157-168. Springer, Βοστώνη, 2012.

Huss, M. T. *Forensic psychology: research, practice, and applications* Malden (Mass.): Έκδοση Blackwell, 2009.

Kavanaugh, A. , και Thomas Grisso. *Evaluations for Sentencing of Juveniles in Criminal Court*. Οξφόρδη: Oxford University Press, 2021.

Klimukienė V., A. Laurinavičius, I. Laurinaitytė, L. Ustinavičiūtė και M. Baltrūnas. "Examination of Convergent Validity of Start: AV Ratings among Male Juveniles on Probation." *International journal of psychology: a biopsychosocial approach*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas 22, (2018): 31-54.

Koller-Trbović, N., A. Mirosavljević, and I. Jeđud Borić. Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines. Ζάγκρεπ: UNICEF Γραφείο Κροατίας, 2017.

Maloić, S. "Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community." *Criminology & Social Integration* 24, no. 2 (2016): 140–165.

Marshall, L. E. "The Risk/Needs/Responsivity Model: The Crucial Features of General Responsivity." *Advances in Program Evaluation* 13, (2012): 29–45.

McNeill, F. "Four forms of "offender" rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective." *Legal and Criminological Psychology* 17, no. 1 (2012): 18–36.

McNeill, F., and B. Weaver. *Changing Lives? Desistance Research and Offender Management*. SCCJR Project Report no. 03/2010, 2010.

https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2012/11/Report_2010_03_Changing_Lives.pdf

Ogloff, J. R. P., και M. R. Davis. "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk–needs–responsivity approach." *Psychology, Crime & Law* 10, no. 3 (2004): 229– 242.

Rebecca, J., και R. Roesch. *Learning Forensic Assessment Research and Practice*, 2nd Edition. New York: Routledge, 2015.

Redding, R. E., N. E. S. Goldstein, and K. Heilbrun. "Juvenile delinquency past and present." In *Juvenile delinquency: Prevention, assessment, and intervention*, επιμ. K. Heilbrun, N. E. S. Goldstein and R. E. Redding, 3-18. Oxford University Press, 2005.

Ricijaš, N. *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*. Ministry of social policy and youth. Ζάγκρεπ, Κροατία 2012.

Rosado, L. M. *Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Courting*. Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum, 2000.

Savignac, J. *Tools to Identify and Assess the Risk of Offending Among Youth*. Ottawa, Καναδάς: Εθνικό Κέντρο Πρόληψης του Εγκλήματος, 2010.

Schwalbe, C. "Strengthening the Integration of Actuarial Risk Assessment with Clinical Judgment in an Evidence-based Practice Framework." *Children and Youth Services Review* 30, (2008): 1458–1464.

Shader, M. Risk Factors for Delinquency: An Overview. Γραφείο Δικαιοσύνης των Ανηλίκων και Πρόληψης της Παραβατικότητας (OJJDP), Υπουργείο Δικαιοσύνης των ΗΠΑ, 2004.

Singh, J. P., S. L. Desmarais, B. G. Sellers, T. Hylton, M. Tirotti, & R. A. Van Dorn. "From risk assessment to risk management: Matching interventions to adolescent offenders' strengths and vulnerabilities." *Children and Youth Services Review* 47, (2014): 1–9.

Sprott, J. B., J. M. Jenkins, and A. N. Doob. *Early Offending: Understanding the Risk and Protective Factors of Delinquency*. Applied Research Branch, Strategic Policy - Human Resources Development Canada, 2000.

Taxman, F. S., and D. Marlowe. "Risk, needs, responsivity: In action or inaction?" *Crime and Delinquency* 52, no. 1 (2006): 3–6.

Vincent, G. M. *Screening and Assessment in Juvenile Justice Systems: Identifying Mental Health Needs and Risk of Reoffending*. Technical Assistance Partnership for Child and Family Mental Health, 2012.

Vincent, G. M., L. S. Guy, and T. Grisso. "Risk Assessment in Juvenile Justice: A Guidebook for Implementation." *Implementation Science and Practice Advances Research Center Publications* (2012). https://escholarship.umassmed.edu/psych_cmhsr/573/

Ward, T. "Detection of dynamic risk factors and correctional practice." *Criminology & Public Policy* 14, no. 1 (2015): 105–112. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12115>

Ward, T., J. Melsner, και P. M. Yates. "Reconstructing the Risk–Need–Responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation." *Aggression and Violent Behavior* 12, no. 2 (2007): 208–228.

White, A., και P. Walsh. *Risk assessment in Child Welfare*. Centre for Parenting & Research. Research, Funding & Business Analysis Division. NSW Department of Community Services: Ashfield NSW, 2006.

4. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗ ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ

Simonas Nikartas, Rūta Vaičiūnienė, Jolanta Arolevič (Νομικό Ινστιτούτο του Λιθουανικού Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών)

Νομικό υπόβαθρο και ρύθμιση του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων στη Λιθουανία

Σύστημα μέτρων για την παραβατική συμπεριφορά των παιδιών

Το λιθουανικό σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων χαρακτηρίζεται από ένα ευρύ φάσμα ποινικών και άλλων νομικών μέτρων που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση της εγκληματικής συμπεριφοράς¹⁴⁵ των παιδιών. Στη Λιθουανία, κατά την αντιμετώπιση της συμπεριφοράς ενός ανήλικου παραβάτη, μπορούμε να εφαρμόσουμε:

ποινικές κυρώσεις και αναμορφωτικά μέτρα - αποκλειστικά για ποινικά αδικήματα,

διοικητικά μέτρα (ποινές και κυρώσεις)-για διοικητικές παραβάσεις¹⁴⁶ και

ελάχιστα και μέτριας έντασης μέτρα επιτήρησης - για τα αδικήματα εκείνα για τα οποία το παιδί δεν έχει την ηλικία της ποινικής ευθύνης ή δεν έχει συμμορφωθεί με μια νομική υποχρέωση, όταν η παράβαση δεν συνιστά ποινικό ή διοικητικό αδίκημα, π.χ. να απέχει από το σχολείο¹⁴⁷.

Οι Λιθουανοί ερευνητές περιγράφουν ένα τέτοιο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων ως ένα σύστημα *ευρείας παρέμβασης*, στο οποίο χρησιμοποιούνται νομικά μέτρα για την αντιμετώπιση της κοινωνικά ανεπιθύμητης συμπεριφοράς ενός παιδιού οποιασδήποτε ηλικίας. Έτσι, ποικίλα αναμορφωτικά μέτρα μπορούν να εφαρμοστούν νομικά σε παιδιά οποιασδήποτε ηλικίας όχι μόνο για παράβαση του νόμου, αλλά και για μη φοίτηση στο σχολείο ή για κάποια άλλη επικίνδυνη ή επιβλαβή συμπεριφορά¹⁴⁸. Παρακάτω, συζητάμε λεπτομερέστερα διάφορες πτυχές του ποινικού και διοικητικού δικαίου που αφορούν τους ανηλίκους, καθώς και τη ρύθμιση των μέτρων *ελάχιστης και μέτριας επιτήρησης*.

Ποινική ευθύνη

Η ποινική ευθύνη των ανηλίκων ρυθμίζεται από τον Ποινικό Κώδικα (ΠΚ)¹⁴⁹. Γενικά, ένα πρόσωπο μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για ποινικό αδίκημα μόνο εάν έχει συμπληρώσει το 16ο έτος της ηλικίας του, αν και ένα πρόσωπο ηλικίας 14 ετών και άνω μπορεί να κριθεί ένοχο για ορισμένα συγκεκριμένα *σοβαρά* αδικήματα, τα οποία απαριθμούνται στο άρθρο 13 του ΠΚ¹⁵⁰.

¹⁴⁵ S. Nikartas κ.ά., *The measures of minimal care of the child in Lithuania: assumptions, situation and problems of implementation* (Βίλνιους: Νομικό Ινστιτούτο Λιθουανίας, 2013).

¹⁴⁶ Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η Λιθουανία έχει ένα διπλό σύστημα νομικής ευθύνης για παραβάσεις του νόμου, το οποίο αποτελείται από ποινική ευθύνη για *σοβαρότερα* αδικήματα και διοικητική ευθύνη για *ήσσονος σημασίας* αδικήματα (διοικητικά πλημμελήματα), όπως μικροκλοπές, μικροαπάτες (έως 150 ευρώ), ήπιος χουλιγκανισμός, ήπια οδήγηση υπό την επήρεια αλκοόλ, πορνεία και ένα ευρύ φάσμα άλλων παραβάσεων των κανόνων που έχουν θεσπιστεί από το κράτος (π.χ. οικολογικές, μεταφορές και κυκλοφορία, εμπόριο, αποθήκευση επικίνδυνων υλικών και άλλες παραβάσεις κανόνων). Η διοικητική ευθύνη έχει ηπιότερες νομικές συνέπειες σε σύγκριση με την ποινική ευθύνη. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει ποινικό μητρώο και δεν υπάρχουν κυρώσεις που σχετίζονται με τον περιορισμό της ελευθερίας.

¹⁴⁷ Βλ. την περιγραφή του λιθουανικού συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων παρακάτω στον πίνακα αριθ. 1.

¹⁴⁸ Nikartas κ.ά., *The measures of minimal care of the child in Lithuania*, 24.

¹⁴⁹ Δεν υπάρχουν ειδικοί νόμοι σχετικά με την ποινική ευθύνη των ανηλίκων. Ωστόσο, ο ΠΚ περιέχει ειδικό κεφάλαιο για την ευθύνη των ανηλίκων.

¹⁵⁰ Αυτά τα *σοβαρά αδικήματα* περιλαμβάνουν φόνο, σοβαρό τραυματισμό, βιασμό, σεξουαλική παρενόχληση, κλοπή, ληστεία, εκβιασμό περιουσίας, καταστροφή ή φθορά περιουσίας, κατάσχεση

Πίνακας 1. Το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στη Λιθουανία ¹⁵¹

Φύση του αδικήματος και είδος ποινής ή μέτρου

Νομική βάση της εφαρμογής της ποινής ή του μέτρου	Ποινή ή μέτρο	Στήλη στο (ii) παρακάτω
Ποινικό αδίκημα	Ποινικές κυρώσεις	1
Ποινικό αδίκημα όταν είναι ανήλικος: απαλλάσσεται από την ποινική ευθύνη, εφαρμόζεται αναστολή (αναστολή της ποινής και αποφυλάκιση υπό όρους)	Μεταρρυθμιστικά μέτρα	2
Διοικητικό πλημμέλημα	Διοικητικές κυρώσεις και διοικητικά μέτρα	3
1) Ποινικό αδίκημα/διοικητικό πλημμέλημα όταν το πρόσωπο δεν έχει συμπληρώσει την ηλικία ποινικής ή διοικητικής ευθύνης 2) Διοικητικό πλημμέλημα, αλλά δεν επιβλήθηκε διοικητική ποινή ή διοικητικό μέτρο, 3) Μη εκπλήρωση της υποχρέωσης ανηλίκου (κάτω των 16 ετών) σε φοίτηση	Μέτρα ελάχιστης εποπτείας του παιδιού	4
1) Ποινικό αδίκημα/διοικητικό πλημμέλημα, όταν το πρόσωπο δεν έχει συμπληρώσει την ηλικία της ποινικής ή διοικητικής ευθύνης και η συμπεριφορά του παιδιού ενέχει κίνδυνο για τη ζωή, την υγεία ή την περιουσία του ίδιου ή άλλου προσώπου.	Μέτρα μέτριας εποπτείας του παιδιού	5

πυροβόλου όπλου, πυρομαχικών, εκρηκτικών υλών ή εκρηκτικών υλικών, κλοπή, εκβιασμό ή άλλη παράνομη κατάσχεση ναρκωτικών ή ψυχοτρόπων ουσιών, ζημιές σε οχήματα, δρόμους και συναφείς εγκαταστάσεις (άρθρο 13 ΠΚ). Η ηλικία ευθύνης για τα διοικητικά πλημμελήματα είναι τα 16 έτη (άρθρο 6, ΠΚ).

¹⁵¹ Nikartas κ.ά. ό.π. σ. 23-24. (με μικρές τροποποιήσεις)

2) Περιπτώσεις στις οποίες δεν έχει επιτευχθεί θετική αλλαγή στη συμπεριφορά του παιδιού κατά τη διάρκεια της περιόδου ελάχιστης επιτήρησης (εκτός από την παραβίαση της υποχρέωσης για μελέτη).		

Πίνακας αριθ. 1: Το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στη Λιθουανία ¹⁵²

Διαχείριση των κυρώσεων και των μέτρων

	(1) Ποινικές κυρώσεις	(2) Μεταρρυθμιστικά μέτρα	(3) Διοικητικές κυρώσεις και διοικητικά μέτρα	(4) Μέτρα ελάχιστης εποπτείας του παιδιού	(5) Μέτρα μέτριας εποπτείας του παιδιού
Φορέας που επιβάλλει την ποινή ή το μέτρο	Δικαστήριο		Δικαστήριο	Δημοτική Διοίκηση Επιτροπή παιδικής πρόνοιας	Δημοτική Διοίκηση Επιτροπή Πρόνοιας Παιδιών με την έγκριση του Δικαστηρίου
Φορέας αρμόδιος για την εκτέλεση των κυρώσεων και των μέτρων	Σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων (φυλακή) Υπηρεσία επιτήρησης για περιορισμό της ελευθερίας, κοινωνική εργασία και τα περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα Κέντρο κοινωνικοποίησης για αναμορφωτικά μέτρα και τοποθέτηση σε ειδική αναμορφωτική εγκατάσταση/σωφρονιστικό ίδρυμα Δικαστικοί επιμελητές για πρόστιμα Άλλοι φορείς και οργανώσεις		Αστυνομία Άλλη αρμόδια αρχή	Σχολεία Κέντρα ημερήσιας φροντίδας παιδιών και νέων Ιδρύματα υγειονομικής περίθαλψης Άλλοι φορείς και οργανώσεις	Κέντρο κοινωνικοποίησης (κοινωνικής ένταξης)
Φορέας αρμόδιος για την επιβολή κυρώσεων και μέτρων	Εισαγγελέας Τμήμα Φυλακών του Υπουργείου Δικαιοσύνης		Αστυνομία Δήμος Άλλη αρμόδια αρχή	Δημοτική διοίκηση Δημοτικές επιτροπές παιδικής πρόνοιας	
Συντονιστικό Υπουργείο	Υπουργείο Δικαιοσύνης		Υπουργείο Δικαιοσύνης Υπουργείο Εσωτερικών Υποθέσεων	Υπουργείο Παιδείας, Επιστημών και Αθλητισμού	

Σε ανηλίκους που έχουν διαπράξει ποινικό αδίκημα μπορούν να επιβληθούν τόσο ποινικές κυρώσεις όσο και αναμορφωτικά μέτρα. Με εξαίρεση την ισόβια κάθειρξη, τα παιδιά υπόκεινται στις ίδιες ποινές με τους

¹⁵² Nikartas κ.ά., *The measures of minimal care of the child in Lithuania*, 23-24.

ενηλίκους - όπως, ποινή φυλάκισης, σύλληψη (προσωρινή στέρηση της ελευθερίας), στέρηση της ελευθερίας και κοινωνική εργασία.

Ο ΠΚ προβλέπει μικρότερες και πιο ήπιες ποινές για τους ανηλίκους σε σύγκριση με τους ενήλικες (βλ. Πίνακα 2). Η μέγιστη διάρκεια της ποινής παροχής κοινωφελούς εργασίας για ανηλίκους είναι 240 ώρες (480 ώρες για ενήλικες για εγκλήματα και 240 ώρες για πλημμελήματα). Ένας ανήλικος μπορεί να τιμωρηθεί με πρόστιμο ύψους μεταξύ 5 και 50 βασικών κοινωνικών επιδομάτων (BSA)¹⁵³ (για έναν ενήλικα, μεταξύ 15 και 6.000 BSA ανάλογα με το είδος του εγκλήματος). Ο ΠΚ ορίζει επίσης ότι πρόστιμο μπορεί να επιβληθεί μόνο σε ανήλικο που εργάζεται ή έχει περιουσία. Ένας ανήλικος μπορεί να καταδικαστεί σε προσωρινή κράτηση μεταξύ 5 και 45 ημερών (για τους ενήλικες, κυμαίνεται από 15 έως 90 ημέρες για ένα έγκλημα και από 10 έως 45 ημέρες για ένα πλημμέλημα).

Ο ΠΚ ορίζει ειδικές προϋποθέσεις για την επιβολή ποινής φυλάκισης: πρώτον, η ποινή φυλάκισης ανηλίκου δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δέκα έτη· δεύτερον, ο ανήλικος μπορεί να καταδικαστεί από το δικαστήριο σε ποινή φυλάκισης όταν υπάρχει βάσιμος λόγος να πιστεύει το δικαστήριο ότι άλλα είδη ποινής δεν θα ήταν επαρκή για να μεταβάλουν την εγκληματική τάση του ανηλίκου ή αν ο ανήλικος έχει διαπράξει σοβαρό ή πολύ σοβαρό έγκλημα· τρίτον, ο ΠΚ μειώνει την ελάχιστη ποινή φυλάκισης για τους ανηλίκους. Σύμφωνα με το άρθρο 91, η ελάχιστη ποινή για έναν ανήλικο είναι η μισή από την ελάχιστη ποινή που θα επιβαλλόταν σε έναν ενήλικα¹⁵⁴.

Πίνακας αριθ. 2: Διάρκεια ποινικών κυρώσεων για ανηλίκους και ενήλικες

Τύπος ποινής	Διάρκεια της ποινής - ανήλικοι	Διάρκεια της ποινής - ενήλικες
Ποινή φυλάκισης	Από 6 εβδομάδες έως 10 έτη	Από 3 μήνες έως 20 έτη
Επιτήρηση (αναστολή της ποινής φυλάκισης)	1 - 3 χρόνια	1 - 3 χρόνια
Σύλληψη (προσωρινή κράτηση)	5 - 45 ημέρες	10 - 90 ημέρες από 15 έως 90 ημέρες για εγκλήματα, από 10 έως 45 ημέρες για πλημμελήματα
Περιορισμός της ελευθερίας	3 μήνες - 2 χρόνια	3 μήνες - 2 χρόνια
Κοινωνική υπηρεσία	1 - 12 μήνες Συνολικά 240 ώρες εργασίας κατ' ανώτατο όριο	1 - 12 μήνες Συνολικά όχι περισσότερες από 480 ώρες εργασίας για εγκλήματα ¹ και όχι περισσότερες από 240 ώρες για πλημμελήματα

¹⁵³ Το βασικό κοινωνικό επίδομα είναι ένας δείκτης για τον καθορισμό και τον υπολογισμό της κοινωνικής ασφάλισης και άλλων επιδομάτων που καθορίζονται από νομικές πράξεις- το ακριβές ποσό του εγκρίνεται από την κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Λιθουανίας (το BSA για το έτος 2021 στη Λιθουανία είναι 40 ευρώ).

¹⁵⁴ Για τα συγκεκριμένα εγκλήματα, καθορίζεται η ελάχιστη και η μέγιστη διάρκεια της ποινής φυλάκισης,

¹ Σ.τ.μ.: οι όροι «εγκλήματα» και «πλημμελήματα» προκύπτουν από την πιστή μετάφραση του κειμένου και δεν αντανακλούν τις σημασίες των όρων στο ελληνικό ποινικό δίκαιο απαραίτητα.

αφήνοντας στα δικαστήρια να αποφασίσουν για τη διάρκεια της ποινής σε κάθε περίπτωση. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι η μέση ποινή στερητικής της ελευθερίας που επιβάλλεται σε έναν ανήλικο είναι περίπου η μισή από εκείνη ενός ενήλικα.

Τα αναμορφωτικά μέτρα μπορούν να επιβληθούν σε ανήλικο που έχει διαπράξει ποινικό αδίκημα και έχει απαλλαγεί από την ποινική ευθύνη ή την ποινή, καθώς και σε ανήλικο που του έχει επιβληθεί ποινή με αναστολή ή απαλλαγή από τη φυλάκιση. Σε ανήλικο μπορούν να επιβληθούν οι ακόλουθες αναμορφωτικές κυρώσεις:

- 1) μια προειδοποίηση¹⁵⁵
- 2) αποζημίωση (ή αποκατάσταση) ζημιών σε περιουσιακά στοιχεία¹⁵⁶
- 3) μη αμειβόμενη αναμορφωτική εργασία¹⁵⁷
- 4) τοποθέτηση σε αναδοχή για επίβλεψη, σε γονείς ή άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που αναλαμβάνουν τη φροντίδα των παιδιών¹⁵⁸,
- 5) περιορισμούς στη συμπεριφορά¹⁵⁹
- 6) τοποθέτηση σε ειδικό αναμορφωτήριο¹⁶⁰

¹⁵⁵ Η προειδοποίηση μπορεί να δοθεί σε ανήλικο ως ανεξάρτητη αναμορφωτική κύρωση ή σε συνδυασμό με άλλες τέτοιες κυρώσεις. Κατά την επιβολή αυτής της αναμορφωτικής κύρωσης σε ανήλικο, το δικαστήριο τον προειδοποιεί εγγράφως για τις πιθανές έννομες συνέπειες που μπορεί να προκύψουν από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων (άρθρο 83). Στη νομολογία η προειδοποίηση αυτή επιβάλλεται συνήθως ως πρόσθετο μέτρο σε άλλα αναμορφωτικά μέτρα.

¹⁵⁶ Αποζημίωση ή αποκατάσταση της υλικής ζημίας διατάσσεται μόνο όταν ο ανήλικος διαθέτει πόρους τους οποίους μπορεί να διαθέσει ανεξάρτητα ή όταν είναι σε θέση να αποκαταστήσει τη ζημία με δική του εργασία. Η περιουσιακή ζημία πρέπει να αποζημιωθεί ή να αποκατασταθεί με δική του εργασία εντός προθεσμίας που ορίζει το δικαστήριο (άρθρο 84).

¹⁵⁷ Η μη αμειβόμενη αναμορφωτική εργασία μπορεί να επιβληθεί για χρονικό διάστημα από 20 έως 100 ώρες για την εκτέλεση σε υπηρεσίες υγείας, επιτροπείας, κηδεμονίας ή άλλους κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς και οργανισμούς, όταν η εργασία έχει αναμορφωτικό χαρακτήρα. Το μέτρο αυτό μπορεί να επιβληθεί μόνο με τη συγκατάθεση του ανήλικου (άρθρο 85). Το άρθρο 85 ορίζει επίσης ότι η απλήρωτη εργασία δεν μπορεί να επιβληθεί σε ανήλικο όταν αυτός τοποθετείται σε ειδική αναμορφωτική εγκατάσταση.

¹⁵⁸ Η τοποθέτηση σε αναδοχή, σε γονείς ή άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που αναλαμβάνουν τη φροντίδα παιδιών μπορεί να διαταχθεί για περίοδο από έξι μήνες έως τρία έτη, αλλά όχι πέραν της ημερομηνίας κατά την οποία ο ανήλικος συμπληρώνει την ηλικία των 18 ετών. Σύμφωνα με το άρθρο 86 το μέτρο μπορεί να επιβληθεί με τους ακόλουθους όρους:

1) οι γονείς ή άλλα πρόσωπα συμφωνούν να αναθρέψουν και να εποπτεύουν τον ανήλικο, να μην ασκούν αρνητική επιρροή στον ανήλικο, να παρέχουν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και συμφωνούν να παρέχουν τις απαραίτητες πληροφορίες στα εποπτευόμενα όργανα,

2) ο ανήλικος συμφωνεί ότι τα αναφερόμενα πρόσωπα μπορούν να τον αναθρέψουν και να τον επιβλέπουν και υπόσχεται να τους υπακούει και να συμπεριφέρεται σωστά.

Η τοποθέτηση ανήλικου σε γονείς ή άλλα πρόσωπα για ανατροφή και εποπτεία μπορεί να διαταχθεί ως ανεξάρτητο μέτρο ή σε συνδυασμό με άλλες αναμορφωτικές κυρώσεις. Το μέτρο δεν μπορεί να επιβληθεί όταν ο ανήλικος τοποθετείται σε ειδική αναμορφωτική εγκατάσταση (άρθρο 86).

¹⁵⁹ Οι περιορισμοί συμπεριφοράς περιλαμβάνουν υποχρεώσεις και απαγορεύσεις που επιβάλλονται από το δικαστήριο, όπως: να βρίσκεται στο σπίτι σε συγκεκριμένη ώρα· να συνεχίζει τη φοίτησή του ή να αναλαμβάνει εργασία· να αποκτά ορισμένες γνώσεις ή να μαθαίνει κανόνες (κανόνες οδικής ασφάλειας, σχολικοί κανονισμοί κ.λπ.)· να ολοκληρώνει ένα πρόγραμμα θεραπείας για τον εθισμό στο αλκοόλ, τον εθισμό στα ναρκωτικά ή τον εθισμό σε τοξικές ουσίες ή για μια σεξουαλικά μεταδιδόμενη ασθένεια. Με αίτηση των γονέων ή των κηδεμόνων και με τη συναίνεση του ανήλικου, μπορεί να επιβληθεί αναγκαστική απαγόρευση· να υποχρεωθεί να συμμετάσχει σε μέτρα κοινωνικής αγωγής ή απεξάρτησης που διοργανώνονται από κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς και οργανώσεις· να μην παίζει τυχερά παιχνίδια· να μην ασχολείται με ορισμένα είδη δραστηριοτήτων· να μην οδηγεί μηχανοκίνητο όχημα· να μην επισκέπτεται χώρους που επηρεάζουν αρνητικά τη συμπεριφορά του ή να μην επικοινωνεί με άτομα που ασκούν αρνητική επιρροή σε αυτόν· και να μην αλλάζει τόπο διαμονής χωρίς να ειδοποιεί τα όργανα που επιβλέπουν την κύρωση αυτή (άρθρο 87). Οι περιορισμοί αυτοί μπορούν να επιβληθούν για διάστημα από τριάντα ημέρες έως δώδεκα μήνες, με τη διάρκεια να υπολογίζεται σε ημέρες και μήνες. Κατά την κρίση του (και μετά από αίτηση του ανήλικου ή άλλων συμμετεχόντων στη διαδικασία), το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει και άλλες υποχρεωτικές ή απαγορευτικές απαγορεύσεις που δεν προβλέπονται από τον ποινικό νόμο, αλλά οι οποίες, κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, θα έχουν θετικό αντίκτυπο στη συμπεριφορά του ανήλικου. Ο περιορισμός της συμπεριφοράς του ανήλικου μπορεί να επιβληθεί στον ανήλικο ως ανεξάρτητη αναμορφωτική κύρωση ή σε συνδυασμό με άλλες τέτοιες κυρώσεις. Η κύρωση αυτή δεν μπορεί να επιβληθεί όταν ο ανήλικος τοποθετείται σε ειδικό αναμορφωτήριο.

¹⁶⁰ Τα ιδρύματα αυτά είναι κέντρα κοινωνικοποίησης, τα οποία είναι εκπαιδευτικά/αναμορφωτικά ιδρύματα υπό τη διοίκηση του Υπουργείου Παιδείας, Επιστημών και Αθλητισμού. Στην πράξη, ο χαρακτήρας αυτών

Στη Λιθουανία δεν υπάρχουν εναλλακτικά μέτρα για ανηλίκους. Ωστόσο, το άρθρο 93 του ΠΚ προβλέπει την *απαλλαγή ανηλίκου από την ποινική ευθύνη*. Όταν ένας ανήλικος έχει διαπράξει πλημμέλημα, πράξη αμέλειας ή λιγότερο σοβαρό έγκλημα εκ προμελέτης για πρώτη φορά, μπορεί να απαλλαγεί από την ποινική ευθύνη από το δικαστήριο, εάν:

1. έχει ζητήσει συγγνώμη από το θύμα και έχει αποζημιώσει ή αποκαταστήσει (εν όλω ή εν μέρει) τυχόν υλικές ζημιές, είτε σε χρήμα είτε με τις πράξεις του,
2. διαπιστώνεται ότι έχει μειωμένη ικανότητα, ή
3. δηλώνει ένοχος και μετανιώνει για τη διάπραξη της αξιόποινης πράξης ή υπάρχουν άλλοι λόγοι να πιστεύεται ότι στο μέλλον ο ανήλικος θα τηρεί το νόμο και δεν θα διαπράξει νέες αξιόποινες πράξεις.

Αφού απαλλάξει τον ανήλικο από την ποινική ευθύνη, το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλει αναμορφωτικές κυρώσεις.

Διοικητική ευθύνη

Ένας ανήλικος ηλικίας 16 ετών και άνω που έχει διαπράξει διοικητικό πλημμέλημα μπορεί να υπόκειται σε διοικητικές κυρώσεις και μέτρα. Ο Κώδικας Διοικητικών Πλημμελημάτων (ΚΔΠ) προβλέπει τα ακόλουθα είδη κυρώσεων:

- 1) προειδοποίηση,
- 2) πρόστιμο,
- 3) δημόσια έργα (άρθρο 23 του ΚΔΠ).

Τα διοικητικά μέτρα που μπορούν να επιβληθούν είναι τα εξής:

- 1) στέρηση οποιουδήποτε ειδικού δικαιώματος,
- 2) δήμευση περιουσίας,
- 3) υποχρέωση συμμετοχής σε προγράμματα για την πρόληψη του αλκοολισμού και των ναρκωτικών, την έγκαιρη παρέμβαση, την υγειονομική περίθαλψη, την επανακοινωνικοποίηση, την αλληλεπίδραση με τα παιδιά, την τροποποίηση της βίαιης συμπεριφοράς ή άλλα μαθήματα,
- 4) απαγόρευση συμμετοχής σε δημόσιες εκδηλώσεις (άρθρο 27 ΚΔΠ).

Ο ΚΔΠ δεν προβλέπει ειδικές ποινές ή μέτρα για τους ανηλίκους. Ωστόσο, το άρθρο 2 του κώδικα θέτει τη γενική προϋπόθεση ότι, κατά την επιβολή διοικητικής ποινής ή μέτρου σε ανήλικο, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η ηλικία και η προσωπικότητά του και ορίζει ότι η επιβολή διοικητικής ποινής ή μέτρου σε ανήλικο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη. Το άρθρο 44 προβλέπει ότι ο ανήλικος τιμωρείται με πρόστιμο ίσο με το ήμισυ του προστίμου που θα επιβαλλόταν αν ήταν ενήλικος (αλλά όχι λιγότερο από πέντε και όχι περισσότερο από 900 ευρώ). Επίσης, το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να μην επιβάλει διοικητική ποινή ή μέτρο, αλλά να επιβάλει *ελάχιστη ή μέτρια επιτήρηση* (άρθρο 43 ΠΚ).

Ελάχιστη και μέτρια επιτήρηση

Τα παιδιά που διαπράττουν εγκλήματα ή διοικητικά πλημμελήματα, αλλά είναι κάτω από την ηλικία ευθύνης που έχει οριστεί από το ΠΚ ή ο ΚΔΠ, μπορούν να υπόκεινται σε **ελάχιστα ή μέτρια**¹⁶¹ μέτρα επιτήρησης. Τα μέτρα αυτά μπορούν επίσης να εφαρμοστούν σε ανηλίκους κάτω των 18 ετών που δεν έχουν διαπράξει έγκλημα ή διοικητικό παράπτωμα αλλά δεν έχουν συμμορφωθεί με άλλες νόμιμες υποχρεώσεις, όπως η φοίτηση στο σχολείο. Ο ΚΔΠ προβλέπει επίσης ότι το δικαστήριο μπορεί να αντικαταστήσει τις διοικητικές κυρώσεις για τους ανηλίκους με ένα ελάχιστο ή μέτριο μέτρο επιτήρησης,

των ιδρυμάτων είναι κοντά σε αυτόν μιας ανοικτής φυλακής -αν και τα παιδιά δεν βρίσκονται φυσικά υπό κράτηση, είναι υποχρεωμένα να παραμείνουν στο ίδρυμα για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ενώ οι επισκέψεις στους γονείς ή τους κηδεμόνες τους επιτρέπονται κατά τη διάρκεια των διακοπών.

¹⁶¹ Νόμος για την Ελάχιστη και Μέτρια Εποπτεία των Παιδιών (NEMEP).

λαμβάνοντας υπόψη την προσωπικότητα του ανηλίκου, τη φύση του πλημμελήματος και τη φύση της διοικητικής ευθύνης που καθορίζεται στον ΚΔΠ. Τα ελάχιστα μέτρα επιτήρησης παρουσιάζονται στον πίνακα αριθ. 3.

	Μέτρο	Μέγιστη Διάρκεια
1	Επίσκεψη σε ειδικό	Έως 1 έτος
2	Φοίτηση σε παιδικό σταθμό ή άλλο ίδρυμα ή οργανισμό που παρέχει εκπαιδευτικές, πολιτιστικές, αθλητικές, κοινωνικές ή παρόμοιες υπηρεσίες, ή Εργασία στην κοινότητα, συμπεριλαμβανομένης μιας μη κυβερνητικής οργάνωσης, όπως ορίζεται στο νόμο για την ανάπτυξη μη κυβερνητικών οργανώσεων	
3	Να συνεχίσει τις σπουδές του στο ίδιο ή σε άλλο σχολείο ή ίδρυμα επαγγελματικής εκπαίδευσης σύμφωνα με τα υποχρεωτικά εκπαιδευτικά προγράμματα	
4	Να συμμετέχει σε αθλητικά, καλλιτεχνικά ή άλλα θεραπευτικά προγράμματα, ειδικά προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης, αλλαγής συμπεριφοράς, κοινωνικής αγωγής και πρόληψης, που εφαρμόζονται από κρατικούς ή δημοτικούς φορείς, επιχειρήσεις και μη κυβερνητικές οργανώσεις, για να επηρεάσουν θετικά τη συμπεριφορά του παιδιού.	
5	Θεραπεία ψυχικών διαταραχών και διαταραχών συμπεριφοράς που οφείλονται στη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών, παθολογικό τζόγο ή άλλες συνήθειες και εξαρτήσεις.	Καθορίζεται ατομικά
6	Να συμμετάσχει σε διαμεσολάβηση	Μέχρι 20 ώρες
7	Εκτέλεση δραστηριοτήτων χρήσιμων για την κοινότητα ή για ένα εκπαιδευτικό ή άλλο ίδρυμα	

Πίνακας αριθ. 3: Ελάχιστα μέτρα επιτήρησης

Ένα μέτρο **μέτριας** επιτήρησης περιλαμβάνει τον αποχωρισμό του ανηλίκου από το αρνητικό κοινωνικό του περιβάλλον με την τοποθέτησή του σε ειδικό *κέντρο αποκατάστασης*. Ο ΝΕΜΕΠ ¹⁶² αναφέρει ότι η μέτρια επιτήρηση μπορεί να επιβληθεί σε παιδί ηλικίας 14 ετών και άνω. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβληθεί μέτρια επιτήρηση σε παιδί κάτω των 14 ετών - όταν το παιδί έχει διαπράξει ποινικό αδίκημα και όταν η συμπεριφορά του θέτει σε κίνδυνο τη ζωή, την υγεία ή την περιουσία του ίδιου ή άλλου προσώπου.

Μπορεί να διαταχθεί μέτρια επιτήρηση για διάστημα έως και ενός έτους, και δεν μπορεί να συνεχιστεί μετά τη συμπλήρωση της ηλικίας των δεκαοκτώ ετών του παιδιού. Η συνολική διάρκεια της μέτριας επιτήρησης ενός παιδιού (συμπεριλαμβανομένης οποιασδήποτε παράτασης ή επαναπροσδιορισμού) δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 3 έτη. Η διάρκεια της μέτριας επιτήρησης ενός παιδιού υπολογίζεται από τη στιγμή που τίθεται σε ισχύ.

Τα μέτρα αυτά είναι πολύ παρόμοια με τα μεταρρυθμιστικά μέτρα που προβλέπονται στο ΠΚ. Η ανάπτυξη της ποινικής δικαιοσύνης για ανηλίκους κατά τη δεκαετία του 1990 προέβλεπε ένα ολοκληρωμένο σύστημα κυρώσεων για τα παιδιά που επιδεικνύουν παραβατική συμπεριφορά, το οποίο περιελάμβανε τόσο τα τρέχοντα αναμορφωτικά μέτρα του ΠΚ όσο και μέτρα ελάχιστης και μέτριας επιτήρησης.

¹⁶² Νόμος για την Ελάχιστη και Μέτρια Εποπτεία των Παιδιών (ΝΕΜΕΠ).

Ωστόσο, στην πράξη, το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων έχει χωριστεί σε δύο διακριτούς τομείς της δημόσιας διοίκησης:

1. τα μέτρα που απευθύνονται σε παιδιά που έχουν διαπράξει αδίκημα και έχουν συμπληρώσει την ηλικία της ποινικής ευθύνης, έχουν ανατεθεί στο σύστημα δικαιοσύνης του Υπουργείου Δικαιοσύνης, και
2. τα μέτρα για τους ανήλικους παραβάτες που δεν υπέχουν ποινική ευθύνη, έχουν ενταχθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα υπό το Υπουργείο Παιδείας, Επιστημών και Αθλητισμού.

Η διάκριση αυτή είχε μικρή επίδραση στη φύση των μέτρων. Τα περισσότερα από αυτά έχουν παρόμοιο περιεχόμενο, αν και η διάρκεια, οι συνέπειες της μη συμμόρφωσης, η επιβολή και τα εποπτικά όργανα είναι διαφορετικά.

Ιδρύματα αρμόδια για ποινικές διαδικασίες κατά ανηλίκων

Οι ποινικές διαδικασίες ανηλίκων ρυθμίζονται από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ). Σε αντίθεση με τον Ποινικό Κώδικα, ο ΚΠΔ δεν περιέχει ξεχωριστό κεφάλαιο για την ποινική διαδικασία ανηλίκων, αλλά υπάρχουν ειδικές διατάξεις για την ποινική διαδικασία για τους ανήλικους υπόπτους. Τα κύρια όργανα είναι τα δικαστήρια, η εισαγγελία και η αστυνομία¹⁶³. Δεν υπάρχουν εξειδικευμένα δικαστήρια ή τμήματα επιβολής του νόμου για την αντιμετώπιση υποθέσεων ανηλίκων. Ωστόσο, υπάρχουν στοιχεία εξειδίκευσης μεταξύ μεμονωμένων δικαστών, εισαγγελέων και αστυνομικών.

Το άρθρο 111 του *Λιθουανικού Συντάγματος* και το άρθρο 13 του *Νόμου Περί Δικαστηρίων*, προβλέπουν τη σύσταση εξειδικευμένων δικαστηρίων ανηλίκων. Ωστόσο, οικονομικοί λόγοι και ο μικρός αριθμός υποθέσεων συνεπάγονται ότι επί του παρόντος δεν υπάρχουν ειδικά δικαστήρια για οικογενειακές υποθέσεις και υποθέσεις ανηλίκων. Το άρθρο 34 του *Νόμου Περί Δικαστηρίων* προβλέπει τη δημιουργία κατηγοριών εξειδικευμένων δικαστών για συγκεκριμένα είδη υποθέσεων, και η Εθνική Διοίκηση Δικαστηρίων έχει καταρτίσει κατάλογο δικαστών που ειδικεύονται σε υποθέσεις ανηλίκων και οικογενειακές υποθέσεις. Οι ειδικές κατηγορίες υποθέσεων ανατίθενται συνήθως σε δικαστή με τη σχετική εξειδίκευση και η κατάρτιση και τα προσόντα των δικαστών πρέπει να σχετίζονται με την εξειδίκευσή¹⁶⁴ τους. Ωστόσο, αυτό δεν εγγυάται ότι ένας δικαστής θα ασχολείται μόνο με ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων ή ότι μια συγκεκριμένη κατηγορία υποθέσεων θα εκδικάζεται μόνο από δικαστή που ειδικεύεται στον συγκεκριμένο τομέα. Κατά συνέπεια, η υπόθεση ενός νεαρού παραβάτη δεν είναι απαραίτητο να εκδικάζεται από δικαστή που ειδικεύεται σε υποθέσεις οικογένειας και ανηλίκων¹⁶⁵. Έτσι η εξειδίκευση των δικαστών είναι μόνο προαιρετική.

Η εξειδίκευση μεταξύ άλλων λειτουργιών της ποινικής δικαιοσύνης είναι παρόμοια. Για τους εισαγγελείς ακολουθούνται οι συστάσεις που εγκρίνει ο *Γενικός Εισαγγελέας*. Η εξειδίκευση λαμβάνει χώρα σε όλα τα επίπεδα - υπάρχουν εξειδικευμένα τμήματα δικαιοσύνης ανηλίκων στα γραφεία των περιφερειακών εισαγγελέων, καθώς και στο Τμήμα Εισαγγελίας του Γραφείου του Γενικού Εισαγγελέα. Σε περίπτωση προδικαστικών ερευνών που αφορούν πολλές ειδικότητες, η δικαιοσύνη ανηλίκων έχει προτεραιότητα, με την προδικαστική έρευνα να γίνεται από εισαγγελέα που ειδικεύεται σε υποθέσεις ανηλίκων. Ωστόσο, σε περίπτωση αδυναμίας συμμετοχής του εντεταλμένου εισαγγελέα ή προκειμένου να εξισορροπηθεί ο

¹⁶³ Υπάρχουν και άλλα όργανα που διεξάγουν προδικαστικές έρευνες. Τα καθήκοντα της προδικαστικής έρευνας ανατίθενται από το νόμο σε διάφορα όργανα ανάλογα με τον τομέα δραστηριότητας και το είδος του εγκλήματος. Για παράδειγμα, η διερεύνηση εγκλημάτων που σχετίζονται με τη διαφθορά υπάγεται στην αρμοδιότητα της *Ειδικής Υπηρεσίας Ερευνών*, η διερεύνηση οικονομικών εγκλημάτων διενεργείται από την *Υπηρεσία Ερευνών Οικονομικού Εγκλήματος*, τα εγκλήματα που σχετίζονται με παράνομα εμπορεύματα και λαθρεμπόριο από τις *τελωνειακές υπηρεσίες*, τα εγκλήματα που σχετίζονται με παραβιάσεις των κρατικών συνόρων από την *Υπηρεσία Κρατικής Συνοριοφυλακής*, τα εγκλήματα που διαπράττονται στις φυλακές από το *Τμήμα Φυλακών*. Ωστόσο, τα περισσότερα εγκλήματα διερευνώνται από την *αστυνομία*. Οι προδικαστικές έρευνες συντονίζονται και ελέγχονται από τους εισαγγελείς.

¹⁶⁴ Σύμφωνα με τη διαδικασία για τον καθορισμό της εξειδίκευσης των δικαστών σε ορισμένες κατηγορίες και τον νόμο Περί Δικαστηρίων.

¹⁶⁵ L. Üselė, "Consistency of juvenile justice legal acts: procedural issues," *Teisės Problemos* 4, no. 86 (2014): 68-96.

φόρτος εργασίας των εισαγγελέων ή για άλλους σημαντικούς λόγους, οι προδικαστικές έρευνες μπορούν να ανατίθενται σε εισαγγελείς ανεξάρτητα από τις διατάξεις των κατευθυντήριων γραμμών. Τέλος, η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της εξειδίκευσης και της συνεπούς κατάρτισης των εισαγγελέων στον τομέα της δικαιοσύνης ανηλίκων μπορεί να μην είναι εξασφαλισμένη, καθώς οι εξειδικεύσεις των εισαγγελέων επανεξετάζονται ετησίως¹⁶⁶.

Μέχρι το 2016 στην αστυνομία οι εξειδικευμένοι λειτουργοί ανηλίκων ήταν υπεύθυνοι για την εργασία με ανηλίκους. Τα καθήκοντά τους ήταν ευρύτατα, αλλά επικεντρώνονταν στην πρόληψη του εγκλήματος και στην εποπτεία των ποινών που επιβλήθηκαν σε ανηλίκους. Οι λειτουργοί ανηλίκων μπορούσαν επίσης να αναλάβουν ορισμένα διαδικαστικά βήματα σε προδικαστικές έρευνες για εξαφανισμένα παιδιά, αλλά ένας ευρύτερος ρόλος τους σε μια προδικαστική έρευνα μπορούσε να καθοριστεί μόνο με ειδική εντολή του Γενικού Αστυνομικού Διευθυντή¹⁶⁷. Στο πλαίσιο των αστυνομικών μεταρρυθμίσεων του 2016 – 2018, η εξειδικευμένη θέση του αξιωματικού ανηλίκων έπαψε να υφίσταται. Ως αποτέλεσμα, οι αστυνομικοί που ασχολούνται σήμερα με ανηλίκους παραβάτες ασκούν συνήθως και άλλα καθήκοντα.

Όργανα αρμόδια για την επιβολή κυρώσεων σε ανήλικους παραβάτες

Η εκτέλεση των ποινών εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Η εκτέλεση των ποινών (εκτός από τα πρόστιμα) και τα αναμορφωτικά μέτρα εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Τμήματος Φυλακών του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Η φυλάκιση λαμβάνει χώρα στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων. Η επιτήρηση και τα αναμορφωτικά μέτρα (εκτός από την τοποθέτηση σε ειδικό ίδρυμα) είναι αρμοδιότητα της *Εποπτικής Υπηρεσίας*.

Σε γενικές γραμμές, οι διοικητικές κυρώσεις και τα διοικητικά μέτρα μπορούν να διερευνηθούν και να εφαρμοστούν από ένα ευρύ φάσμα αρχών - αστυνομία, δικαστήρια και διάφορες υπηρεσίες και εποπτικές αρχές εντός του τομέα αρμοδιότητάς τους. Τα πρόστιμα επιβάλλονται από δικαστικούς επιμελητές. Σε περιπτώσεις ανηλίκων, ο ΚΔΠ προβλέπει ότι όλα τα διοικητικά παραπτώματα των ανηλίκων εκδικάζονται και διερευνώνται από τα διοικητικά δικαστήρια (άρθρο 614 ΚΔΠ).

Το σύστημα ελάχιστης και μέτριας εποπτείας υπάγεται στο Υπουργείο Παιδείας, Επιστημών και Αθλητισμού. Τα μέτρα ελάχιστης και μέτριας εποπτείας εγκρίνονται επίσημα από τον δημοτικό σύμβουλο μετά από εισήγηση της Επιτροπής Παιδικής Ευημερίας. Ανάλογα με το αντικείμενο, τα μέτρα ελάχιστης εποπτείας εκτελούνται από σχολεία, ΜΚΟ και υπηρεσίες υγείας (π.χ. όταν παρέχεται εξειδικευμένη εποπτεία). Η μέτρια εποπτεία του παιδιού (η οποία απαιτεί δικαστική έγκριση) πραγματοποιείται σε εξειδικευμένα κέντρα αποκατάστασης, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν ως κέντρα κράτησης ανηλίκων με επιεικές καθεστώδες.

Νομικό υπόβαθρο και ρύθμιση της ατομικής αξιολόγησης

Η εφαρμογή της Οδηγίας 2016/800 που απαιτεί ατομική αξιολόγηση του παιδιού, τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2020. Υπάρχουν δύο σημεία που πρέπει να σημειωθούν σχετικά με το προηγούμενο σύστημα ατομικής αξιολόγησης στη Λιθουανία.

Πρώτον, ο ΚΠΔ προβλέπει ότι τα δικαστήρια μπορούν να ζητούν έκθεση κοινωνικής έρευνας με λεπτομερή αξιολόγηση της προσωπικότητας του ανηλίκου, του κοινωνικού του περιβάλλοντος, του εγκληματογόνου κινδύνου και των προστατευτικών παραγόντων¹⁶⁸ υπηρεσίας επιτήρησης (ή της σωφρονιστικής υπηρεσίας,

¹⁶⁶ Όπου και προηγούμενως

¹⁶⁷ Όπου και προηγούμενως

¹⁶⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 36 παράγραφος 1 του ΚΠΔ, η έκθεση κοινωνικής έρευνας είναι ένα έγγραφο που συντάσσεται από ειδικό και περιγράφει το κοινωνικό περιβάλλον του κατηγορουμένου ή του καταδικασθέντος, τους εγκληματογόνους παράγοντες και άλλες πληροφορίες που θα βοηθήσουν το δικαστήριο να εξατομικεύσει τους όρους αναστολής. Ο δικαστής μπορεί να ζητήσει κοινωνική έρευνα κατά την κρίση του ή κατόπιν αιτήματος του εισαγγελέα, του κατηγορουμένου ή του δικηγόρου του. Η έκθεση κοινωνικής έρευνας συντάσσεται από την Υπηρεσία Επιτήρησης εντός 20 εργάσιμων ημερών. Αποτελείται από τρία μέρη: γενικές πληροφορίες, ειδικά στοιχεία και συμπεράσματα. Το μέρος με τις γενικές

εάν ο ανήλικος βρισκόταν στη φυλακή) σύμφωνα με μεθοδολογίες αξιολόγησης κινδύνου που βασίζονται σε στοιχεία. Επί του παρόντος, η μεθοδολογία αξιολόγησης κινδύνου για τους ανήλικους είναι η START¹⁶⁹. Ωστόσο, ο σκοπός της έκθεσης κοινωνικής έρευνας περιοριζόταν στον καθορισμό των όρων αναστολής και, ως εκ τούτου, δεν ανταποκρινόταν στους στόχους της ατομικής αξιολόγησης που απαιτεί η οδηγία¹⁷⁰.

Δεύτερον, υπήρχαν ρυθμίσεις για τη δι-ιδρυματική συνεργασία μεταξύ της εισαγγελίας, των δικαστηρίων, των υπηρεσιών προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού και άλλων φορέων για την παροχή πληροφοριών σχετικά με την προσωπικότητα και το περιβάλλον του παιδιού¹⁷¹. Τα δεδομένα αυτά χρησιμοποιούνταν από τους εισαγγελείς και τα δικαστήρια για την εξατομίκευση των ποινικών διαδικασιών και των μέτρων ποινικής ευθύνης. Ωστόσο, η πρακτική αυτή δεν ρυθμιζόταν από το νόμο και δεν ήταν υποχρεωτικό για τους εισαγγελείς ή τους υπαλλήλους προδικαστικής έρευνας να την ακολουθούν. Κατά συνέπεια, η Κρατική Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας σπάνια λάμβανε τέτοια αιτήματα. Αυτό υποδηλώνει ότι δεν παρασχέθηκαν ατομικές αξιολογήσεις για πολλούς από τους υπόπτους ή κατηγορούμενους ανήλικους που έχουν πλέον αυτό το δικαίωμα βάσει της Οδηγίας. Αυτές οι κανονιστικές ελλείψεις οδήγησαν σε νομοθεσία που εφαρμόζει πλήρως τις διατάξεις της Οδηγίας για την ατομική αξιολόγηση¹⁷².

Η προηγούμενη εμπειρία από την ατομική αξιολόγηση, υπέδειξε δύο πιθανές προσεγγίσεις για την εφαρμογή της Οδηγίας:

να αναθέσει τη διενέργεια της αξιολόγησης για τα σωφρονιστικά ιδρύματα στην εποπτική υπηρεσία και στα αναμορφωτήρια και σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων, ή

πληροφορίες περιλαμβάνει πληροφορίες (1) για τον αξιολογητή, (2) για τον κατηγορούμενο ή τον δράστη που αξιολογείται και (3) για τις τεχνικές της έρευνας. Το δεύτερο μέρος της έκθεσης περιλαμβάνει περιγραφή (1) του κατηγορούμενου (δράστη) και του κοινωνικού του περιβάλλοντος (προηγούμενα αδικήματα, διαμονή, εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχολησιμότητα, οικονομική διαχείριση και εισόδημα, σχέσεις, τρόπος ζωής, κατάχρηση ουσιών, συναισθηματική ευεξία, σκέψη και συμπεριφορά, στάσεις), (2) σε περίπτωση που εξετάζεται η αποφυλάκιση υπό όρους, της συμπεριφοράς του δράστη κατά τη διάρκεια της φυλάκισής του, της συμμετοχής του σε σωφρονιστικά προγράμματα και των αποτελεσμάτων, της εκπλήρωσης των υποχρεώσεων των γονέων, που προβλέπονται στον Αστικό Κώδικα και (3) κάθε άλλο σημαντικό στοιχείο. Το τελευταίο μέρος της έκθεσης, το συμπέρασμα, περιλαμβάνει (1) αξιολόγηση του κινδύνου παραβατικότητας και των εγκληματογενετικών αναγκών και (2) αιτιολογημένη γνώμη σχετικά με την εξατομίκευση των όρων αναστολής (συνιστώμενοι όροι αναστολής και αιτιολόγηση των συστάσεων). Το δεύτερο μέρος της έκθεσης κοινωνικής έρευνας συγκεντρώνει τον κατάλογο των παραγόντων που σχετίζονται με την πιθανότητα υποτροπής, οι οποίοι περιλαμβάνονται στο εργαλείο αξιολόγησης κινδύνου του OASys.

Αυτές οι διατάξεις του ΚΠΔ εφαρμόζονται όταν αποφασίζεται αν θα ανασταλεί η ποινή (αναστολή) σε ποινικές διαδικασίες. Συνεπώς, εφαρμόζονται μόνο σε λίγες περιπτώσεις ποινικών διαδικασιών.

¹⁶⁹ "Η βραχυπρόθεσμη αξιολόγηση του κινδύνου και της θεραπευσιμότητας: Adolescent Version - START: AV" που καθοδηγεί την αξιολόγηση του κινδύνου δυσμενών αποτελεσμάτων που σχετίζονται με τη βλάβη των άλλων και τις παραβιάσεις των κανόνων, συμπεριλαμβανομένης της αξιολόγησης τόσο των δυνατών όσο και των ευάλωτων σημείων των ανηλίκων (βλ.: V. Klimukienė et al., "Examination of Convergent Validity of Start: AV Ratings among Male Juveniles on Probation," *International journal of psychology: a biopsychosocial approach*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas 22, (2018): 31-54).

¹⁷⁰ Οι στόχοι της ατομικής αξιολόγησης που ορίζονται στην Οδηγία αναλύονται λεπτομερώς στο κεφάλαιο 2.

¹⁷¹ Δεδομένα σχετικά με τις συνθήκες διαμονής και εκπαίδευσης ενός παιδιού παρέχονται επίσης στους ενδιαφερόμενους φορείς στη βάση συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ πέντε μερών (Γραφείο Γενικής Εισαγγελίας, Αστυνομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εσωτερικών της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, Υπουργείο Κοινωνικής Ασφάλισης και Εργασίας, Κρατική Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας, καθώς και Ίδρυμα Διαμεσολαβητή των Δικαιωμάτων του Παιδιού της Δημοκρατίας της Λιθουανίας). Βάσει αυτής της συμφωνίας, εάν η Κρατική Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας λάβει αίτημα από τον εισαγγελέα ή την αστυνομία, παρέχει πληροφορίες εντός 7 ημερολογιακών ημερών από την παραλαβή του αιτήματος, εκτός από επείγουσες περιπτώσεις, εξετάζει το οικογενειακό περιβάλλον και υποβάλλει στον εισαγγελέα ή την αστυνομία όλες τις διαθέσιμες ή πρόσφατα ελεγχθείσες πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες διαμονής και εκπαίδευσης του ανηλίκου.

¹⁷² Δείτε παρακάτω τα σχόλια των εμπειρογνομόνων που συμμετείχαν στην έρευνα.

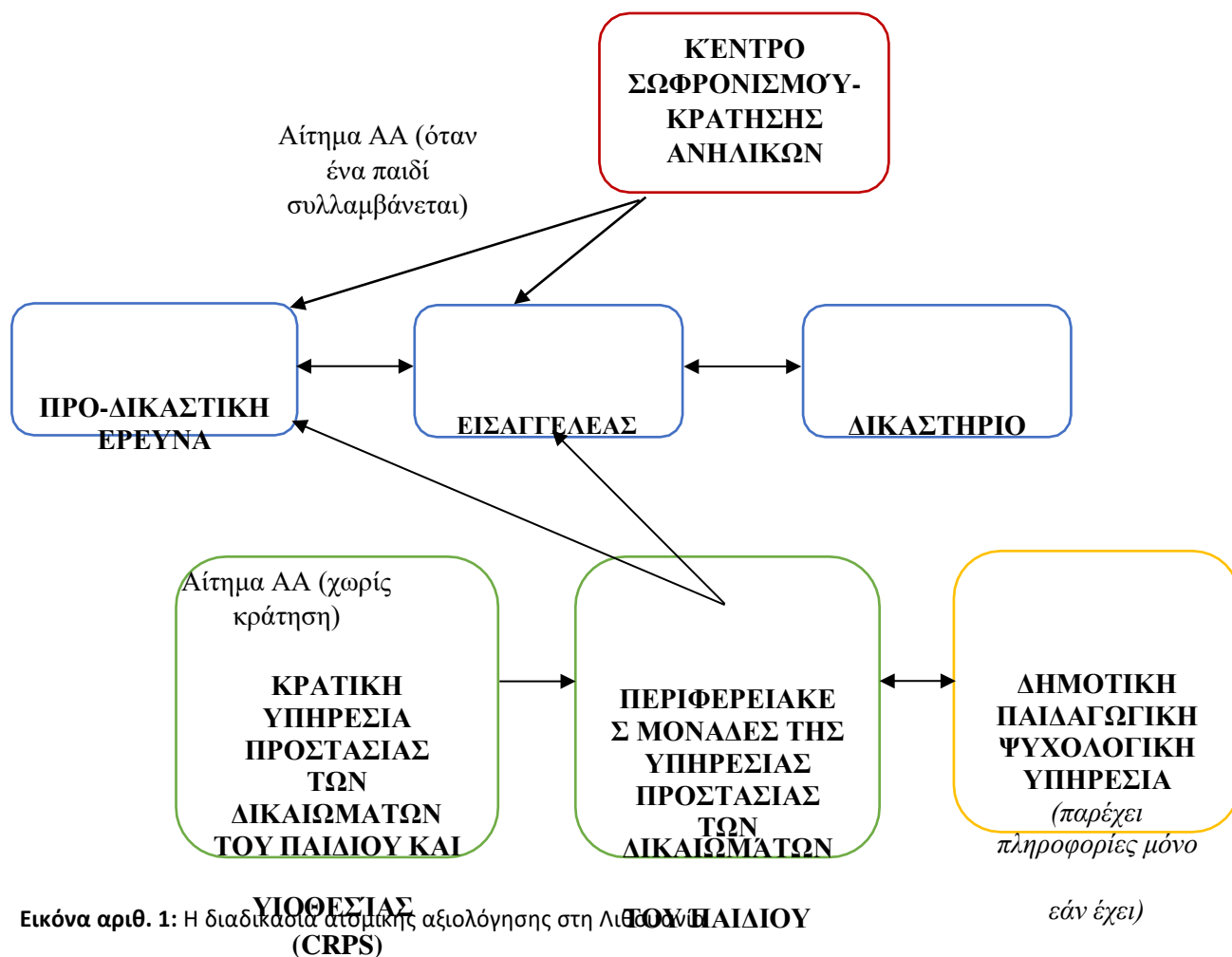
να συνεχιστεί η μέθοδος συνεργασίας μεταξύ των φορέων για τη συλλογή και την ανταλλαγή πληροφοριών, χωρίς όμως να διευκρινίζεται η χρήση εργαλείων αξιολόγησης ή εκπαιδευμένων ειδικών.

Η νομοθεσία επιλέγει ένα μικτό θεσμικό μοντέλο. Για τα παιδιά που δεν έχουν προφυλακιστεί, η ατομική αξιολόγηση είναι αρμοδιότητα της Υπηρεσίας Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας, η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Κοινωνικής Ασφάλισης και Εργασίας. Για τα παιδιά υπό κράτηση, η λειτουργία αυτή έχει ανατεθεί στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων και τα σωφρονιστικά καταστήματα που υπάγονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. (βλέπε σχήμα αριθ. 5)¹⁷³.

Νομική ρύθμιση της ατομικής αξιολόγησης στον ΚΔΠ
Νομικός ορισμός. Άρθρο 27 παράγραφος 2 του ΚΔΠ
Η ατομική αξιολόγηση ενός υπόπτου ή κατηγορούμενου ανηλίκου είναι μια σύνοψη των πληροφοριών σχετικά με την προσωπικότητα του ανηλίκου, το περιβάλλον του και τις ανάγκες του για προστασία, εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη. Συντάσσεται από το κρατικό ίδρυμα προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού ή από το ίδρυμα κράτησης όπου κρατείται ο ανήλικος.
Διαδικασία. Άρθρο 189 παράγραφος 1 μέρος 1 του ΚΔΠ.
Κατά την πρώτη ανάκριση ενός ανηλίκου υπόπτου, ο προανακριτικός υπάλληλος υποβάλλει αμέσως αίτημα στο κρατικό ίδρυμα προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού σχετικά με την ατομική αξιολόγηση του ανηλίκου υπόπτου σύμφωνα με τις διαδικασίες που θεσπίζει ο Υπουργός Κοινωνικής Ασφάλισης και Εργασίας. Το Κρατικό Ίδρυμα Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού έχει το δικαίωμα να λάβει από τη δημοτική παιδαγωγική ψυχολογική υπηρεσία στοιχεία σχετικά με τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες του ανηλίκου, την αξιολόγηση της προσωπικότητάς του και την ωριμότητά του. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να παρέχονται εντός δέκα εργάσιμων ημερών από την παραλαβή του αιτήματος. Εάν ο ανήλικος τελεί υπό κράτηση, το αίτημα για τη διενέργεια της ατομικής του αξιολόγησης υποβάλλεται στο ίδρυμα κράτησης όπου κρατείται ο ανήλικος. Η ατομική αξιολόγηση του ανηλίκου πρέπει να διενεργείται και περίληψη των πληροφοριών να υποβάλλεται στον προανακριτικό υπάλληλο ή στον εισαγγελέα με την προβλεπόμενη γραπτή μορφή το αργότερο εντός είκοσι πέντε εργάσιμων ημερών από την ημερομηνία παραλαβής του αιτήματος.
Σκοπός (στόχοι) της ατομικής αξιολόγησης ΚΔΠ Άρθρο. 189 (1) μέρος 2 δ.
Η ατομική αξιολόγηση του ανηλίκου θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν: - γίνεται επιλογή της προσωρινής κράτησης και άλλων μέτρων δικονομικού εξαναγκασμού για τον ανήλικο, - αποφασίζεται εάν θα τερματίσει την προδικαστική έρευνα ή θα παραπέμψει την υπόθεση σε δικαστήριο, - γίνεται η προετοιμασία της διαδικασίας με ύποπτο ή κατηγορούμενο ανήλικο, - αποφασίζεται η επιβολή ποινής, τιμωρητικών ή εκπαιδευτικών μέτρων σε ανήλικο.
Περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν χρειάζεται να διενεργηθεί ατομική αξιολόγηση ανηλίκου (εάν δεν έρχεται σε σύγκρουση με τα συμφέροντα του ανηλίκου) (άρθρο 189 παράγραφος 1 μέρος 3 του ΚΠΔ).
Περιπτώσεις που: - διερευνώνται στο πλαίσιο της συνοπτικής διαδικασίας, - εκδίδεται ποινική διαταγή, - αφορούν αδικήματα ήσσονος σημασίας ή αμέλειας, ή - πλημμελήματα

Πίνακας αριθ. 4: Ατομική αξιολόγηση-νομικός ορισμός και διαδικασίες

¹⁷³ Ο νομικός ορισμός της ατομικής αξιολόγησης, καθώς και μια πιο λεπτομερής περιγραφή της διαδικασίας διεξαγωγής της ατομικής αξιολόγησης παρέχονται στους πίνακες αριθ. 4 και 5.

Η Λιθουανία άσκησε τη διακριτική ευχέρεια που προβλέπει η Οδηγία να μην διενεργεί ατομικές αξιολογήσεις σε περιπτώσεις ήσσονος σημασίας αδικημάτων. Το άρθρο 189 μέρος 1 του ΚΠΔ προβλέπει δυνατότητα εξαίρεσης σε περιπτώσεις

- που βρίσκονται στο πλαίσιο συνοπτικής διαδικασίας,
- όταν έχει εκδοθεί ποινικό διάταγμα, ή
- που αφορούν ήσσονος σημασίας ή επουσιώδεις αδικήματα ή πλημμελήματα, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό δεν αντίκειται στο συμφέρον του νεαρού ατόμου.

Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί εδώ ότι η συνοπτική διαδικασία και οι διαδικασίες ποινικών διαταγμάτων εφαρμόζονται γενικά και σε ήσσονος σημασίας και λιγότερο σοβαρά αδικήματα. Έτσι, στην πράξη, η ατομική αξιολόγηση θα εφαρμόζεται μόνο σε ανήλικους που έχουν διαπράξει σοβαρά ή πολύ σοβαρά εγκλήματα. Αυτό δεν είναι αντίθετο με την Οδηγία, αλλά σημαίνει ότι η ατομική αξιολόγηση θα εφαρμοστεί μόνο σε ένα πολύ μικρό ποσοστό των υπόπτων ή κατηγορουμένων ανηλίκων¹⁷⁴.

Ο ΚΠΔ δεν ορίζει την έννοια του *ανηλίκου*, οπότε δεν είναι σαφές αν η ατομική αξιολόγηση μπορεί να εφαρμοστεί σε νέους κάτω των 21 ετών, εάν η κοινωνική και ψυχική τους ωριμότητα αντιστοιχεί σε εκείνη του ανηλίκου. Είναι αλήθεια ότι μια τέτοια έννοια κατοχυρώνεται στον ΠΚ, αλλά οι διατάξεις του ΠΚ περιορίζονται στην εφαρμογή της ποινικής ευθύνης και δεν καλύπτουν μέτρα εκτός του πεδίου εφαρμογής της ποινικής διαδικασίας. Εάν το δικαστήριο ή ο εισαγγελέας έχει αμφιβολίες για την κοινωνική ωριμότητα

¹⁷⁴ Για παράδειγμα, το 2019, μόνο 95 ανήλικοι (8%) καταγράφηκαν από τον συνολικό αριθμό των υπόπτων ανηλίκων (1167) που ήταν ύποπτοι για τη διάπραξη σοβαρού ή πολύ σοβαρού αδικήματος/εγκλήματος (βλέπε: Τμήμα Πληροφορικής και Επικοινωνιών του Υπουργείου Εσωτερικών της Δημοκρατίας της

Λιθουανίας). Στοιχεία σχετικά με την εγκληματικότητα των υπόπτων (κατηγορουμένων) στη Δημοκρατία της Λιθουανίας. (Εντυπο-2). Πρόσβαση στις 16 Δεκεμβρίου 2020: https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8190&datasource=41187.

ενός νέου κάτω των 21 ετών, ζητείται η γνώμη ειδικού ψυχιάτρου ή ψυχολόγου. Στην περίπτωση αυτή, πραγματοποιείται αξιολόγηση της κοινωνικής ωριμότητας του νεαρού ατόμου - όμοια ως προς το περιεχόμενο με την ατομική αξιολόγηση. Εντούτοις, ο νομικός σκοπός της αξιολόγησης της κοινωνικής ωριμότητας είναι περιορισμένος σε σχέση με τους στόχους της Οδηγίας, δεδομένου ότι καθορίζει μόνο κατά πόσον θα ήταν σκόπιμο να εφαρμοστούν οι διατάξεις Περί Ποινικής Ευθύνης Ανηλίκων. Ο σκοπός της αξιολόγησης της κοινωνικής ωριμότητας δεν σχετίζεται άμεσα με τη διασφάλιση των αναγκών του ανηλίκου στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας ή με την εξατομίκευση των μέτρων της ποινικής διαδικασίας (ιδίως εκείνων που περιλαμβάνουν εξαναγκασμό).

Οι λιθουανικοί νομικοί κανονισμοί δεν απαιτούν την εφαρμογή συγκεκριμένων εργαλείων ατομικής αξιολόγησης ή εργαλείων αξιολόγησης βάσει τεκμηρίων. Ο ΚΔΠ συνδέει την ατομική αξιολόγηση με τη συλλογή και ανάλυση πληροφοριών σχετικά με την προσωπικότητα του παιδιού και το περιβάλλον του, αλλά η επιλογή της μεθόδου και των μέσων συλλογής αυτών των πληροφοριών παραμένει στη διακριτική ευχέρεια των φορέων που διενεργούν την ατομική αξιολόγηση.

Πίνακας αριθ. 5: Ατομική αξιολόγηση-θέματα κατά την εφαρμογή της Οδηγίας

Ποιος δικαιούται ατομική αξιολόγηση;	Ανήλικοι (άτομα κάτω των 18 ετών) που είναι ύποπτοι ή κατηγορούνται για τη διάπραξη σοβαρών και πολύ σοβαρών εγκλημάτων.
Πότε πρέπει να εφαρμόζεται ατομική αξιολόγηση;	Μετά την πρώτη ανάκριση, ο αξιωματικός προανάκρισης ή ο εισαγγελέας υποβάλλει αμέσως αίτημα για ατομική αξιολόγηση.
Ποιοι φορείς είναι υπεύθυνοι για τη διενέργεια της ατομικής αξιολόγησης;	Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας του Υπουργείου Κοινωνικής Ασφάλισης και Εργασίας - για περιπτώσεις ανηλίκων που δεν έχουν προφυλακιστεί. Ίδρυμα προφυλάκισης και σωφρονισμού ανηλίκων - για όσους βρίσκονται υπό κράτηση.
Ποια όργανα συμμετέχουν στη διαδικασία ατομικής αξιολόγησης;	Οι δημοτικές υπηρεσίες ψυχικής υγείας παρέχουν πληροφορίες για το παιδί, εφόσον ζητηθούν από την Υπηρεσία Προστασίας Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας.
Ποιοι επαγγελματίες διενεργούν την ατομική αξιολόγηση;	Υπάλληλοι των υπηρεσιών παιδικής προστασίας (κοινωνικοί λειτουργοί), ψυχολόγοι που εργάζονται στις Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας (εάν είναι απαραίτητο)- ψυχολόγοι από το σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων.
Υπάρχει υποχρέωση για τους επαγγελματίες να συμμετέχουν σε κατάρτιση σχετικά με την ατομική αξιολόγηση;	Δεν υπάρχει τέτοια απαίτηση για τους επαγγελματίες της Υπηρεσίας Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και της Υιοθεσίας. Υπάρχουν εσωτερικές προϋποθέσεις (που επιβάλλονται από το Τμήμα Φυλακών) για τους επαγγελματίες των σωφρονιστικών καταστημάτων ανηλίκων να εκπαιδεύονται στην εφαρμογή των κατάλληλων εργαλείων αξιολόγησης (π.χ. START, OASys κ.λπ.).
Υπήρξε οργανωμένη ειδική εκπαίδευση για τον τρόπο διεξαγωγής μιας ατομικής αξιολόγησης;	Οι ψυχολόγοι των σωφρονιστικών καταστημάτων ανηλίκων και άλλοι υπάλληλοι του σωφρονιστικού συστήματος παρακολουθούν ειδική εκπαίδευση σχετικά με τη μεθοδολογία αξιολόγησης του κινδύνου ανηλίκων START.
Υπάρχει υποχρέωση χρήσης εργαλείων βασισμένων σε αποδείξεις;	Δεν υπάρχει τέτοια υποχρέωση στη νομοθεσία.
Εφαρμόζονται τεκμηριωμένα εργαλεία;	Η Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας δεν χρησιμοποιεί τέτοια εργαλεία - απλώς συλλέγει πληροφορίες για το παιδί.

Εξίσου σημαντική είναι η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των διατάξεων αυτών. Στην επόμενη ενότητα, με βάση τα αποτελέσματα της ποιοτικής μας έρευνας που περιλαμβάνει συνεντεύξεις με εμπειρογνώμονες, συζητάμε ορισμένες δυσκολίες και προβληματικές πτυχές στην εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης στην πράξη.

Εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης από τη σκοπιά των εμπειρογνομόνων

Προκειμένου να διερευνήσουμε τον πιθανό αντίκτυπο των νομοθετικών αλλαγών στην ατομική αξιολόγηση, διεξήγαμε ένα ερευνητικό ερωτηματολόγιο που αποσκοπούσε στην ανάδειξη των απόψεων των εμπειρογνομόνων που είτε διενεργούν είτε χρησιμοποιούν την ατομική αξιολόγηση. Πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με συνολικά 17 εμπειρογνώμονες - δέκα που διενεργούν ατομικές αξιολογήσεις (ψυχολόγοι, ψυχίατροι και άλλοι ειδικοί) και επτά που τις χρησιμοποιούν (εισαγγελείς). Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Αυγούστου και Οκτωβρίου του 2019. Εκείνη την περίοδο, οι νέες ρυθμίσεις δεν είχαν ακόμη τεθεί σε ισχύ. Οι εμπειρογνώμονες βασίστηκαν, για τα σχόλιά τους, στο σχέδιο νόμου όπως ίσχυε τότε. Λεπτομέρειες σχετικά με τη μεθοδολογία της έρευνας παρατίθενται στο παράρτημα.

Σύμφωνα με αυτή την ομάδα εμπειρογνομόνων, οι **θετικές** πτυχές των νέων κανονισμών είναι:

- η καθιέρωση σαφούς διαδικασίας για τη διενέργεια ατομικής αξιολόγησης, και
- ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της ατομικής αξιολόγησης.

Όσον αφορά την πρώτη πτυχή, οι εισαγγελείς τόνισαν ότι μετά την έναρξη ισχύος των νέων διαδικασιών, η μορφή και η κάλυψη των στοιχείων που πρέπει να υποβάλλονται θα γίνουν πιο συγκεκριμένες και ομοιόμορφες. Σημείωσαν επίσης, ότι κάθε χαρακτηριστικό που σχετίζεται με τη διαδικασία προσωπικής ανάπτυξης και ανατροφής και το οποίο θα μπορούσε να παράσχει η Παιδαγωγική-Ψυχολογική Υπηρεσία θα ήταν χρήσιμο σε κάθε περίπτωση αξιολόγησης ανηλίκου. Η αξιολόγηση της ικανότητας μάθησης είναι σημαντική τόσο για την περιγραφή ενός ανηλίκου όσο και για την επιλογή των κατάλληλων εκπαιδευτικών μέτρων.

Όσον αφορά τη δεύτερη πτυχή, ειδικοί από την Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας τόνισαν ότι, πριν από τους νέους κανονισμούς οι εισαγγελείς δεν ήταν υποχρεωμένοι να ζητούν στοιχεία για το παιδί και ότι δεν υπήρχαν πολλές τέτοιες αιτήσεις. Μόλις τεθεί σε ισχύ η νέα νομοθεσία, η ατομική αξιολόγηση ενός παιδιού δεν θα είναι πλέον στη διακριτική τους ευχέρεια. Από την άλλη πλευρά, οι ερωτηθέντες σημείωσαν ότι ο αυξημένος αριθμός αιτήσεων θα αυξήσει τον φόρτο εργασίας των ειδικών της Υπηρεσίας Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και της Υιοθεσίας.

Ωστόσο, οι εμπειρογνώμονες διαπίστωσαν αρκετές ελλείψεις στο μοντέλο που θεσπίστηκε με τους κανονισμούς.

Πρώτον, ο νέος κανονισμός δεν αλλάζει ουσιαστικά τη διαδικασία που βασίζεται στη συμφωνία συνεργασίας μεταξύ των πέντε μερών που ίσχυε προηγουμένως. Εισαγγελείς και ειδικοί στην υπηρεσία προστασίας των παιδιών σημείωσαν ότι η νέα διαδικασία δεν διαφέρει σημαντικά από την προηγούμενη πρακτική της διατμηματικής συνεργασίας. Ο νέος κανονισμός επικρίθηκε ως τυπικός και δεν προσθέτει αξία ή ποιότητα στην υφιστάμενη πρακτική. Ορισμένοι εμπειρογνώμονες επεσήμαναν, επίσης, ότι οι συντάκτες των τροποποιήσεων δεν είχαν λάβει υπόψη ούτε τους διαθέσιμους ανθρώπινους πόρους ούτε την υπάρχουσα εμπειρία από την εφαρμογή εργαλείων αξιολόγησης στο έργο της υπηρεσίας επιτήρησης:

"Το κράτος εξέτασε το θέμα μόνο τυπικά. Δεν βασίστηκαν στην έκθεση κοινωνικής έρευνας, η οποία διενεργήθηκε από την Εποπτική Υπηρεσία και είναι στοχευμένη και ήδη εξειδικευμένη για τέτοιου είδους

κατηγορούμενους ή υπόπτους. Απλώς διπλασίασαν τις λειτουργίες των θεσμών - ως εκ τούτου, δεν θα έχουμε κανένα πραγματικό όφελος από αυτό. Όπως σας είπα προηγουμένως, θα συλλέξουμε τις ίδιες πληροφορίες που συνήθως συλλέγουμε, δηλαδή τα περιγραφικά στοιχεία από όλα τα άλλα θεσμικά όργανα." (Εισαγγελέας από την Εισαγγελία της περιφέρειας Clairéda.)

Δεύτερον, οι ερωτηθέντες επεσήμαναν την έλλειψη τεχνογνωσίας όσον αφορά τη συγκέντρωση και την ερμηνεία των δεδομένων που συλλέγονται κατά τη διαδικασία αξιολόγησης. Οι ερωτηθέντες, οι οποίοι εκπροσωπούσαν την κρατική υπηρεσία προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού και υιοθεσίας, αμφέβαλλαν αν η νέα διαδικασία θα ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις της Οδηγίας, καθώς δεν υπάρχει εξειδικευμένη επαγγελματική συμμετοχή στη σύνοψη και ερμηνεία των δεδομένων που συλλέγονται για τα παιδιά. Κατά τη γνώμη τους, η αξιολόγηση και η σύνοψη των δεδομένων και η εξαγωγή συμπερασμάτων, θα πρέπει να γίνεται από ειδικούς με τα κατάλληλα προσόντα και αρμοδιότητες. Για την επίτευξη των στόχων της Οδηγίας, οι αρμοδιότητες των υπαλλήλων προδικαστικής έρευνας ή των εισαγγελέων ενδέχεται να είναι ανεπαρκείς:

"Ακόμη και σε περιπτώσεις που μια οικογένεια είναι γνωστή για μεγάλο χρονικό διάστημα, η εν λόγω ατομική αξιολόγηση δεν θα γίνεται με τον τρόπο που γίνεται κατανοητή στην Οδηγία, διότι το υλικό [από την Κρατική Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας] θα συλλέγεται και θα τοποθετείται απλώς παράλληλα με τις πληροφορίες που λαμβάνονται από την Παιδαγωγική-Ψυχολογική Υπηρεσία. Για την εξαγωγή συμπερασμάτων από αυτές τις πηγές απαιτούνται ειδικές γνώσεις. Δεν είναι σαφές αν οι ανακριτές και οι εισαγγελείς διαθέτουν τέτοιες γνώσεις, αν και ενδεχομένως να τις έχουν. Έτσι θα ήταν απαραίτητο να υπάρχει ένα ξεχωριστό πρόσωπο -έναν ψυχολόγο- για να το κάνει." (Ειδικός της Κρατικής Υπηρεσίας Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας)

Σύμφωνα με τους εισαγγελείς που συμμετείχαν στην έρευνα, σύμφωνα με τις νέες ρυθμίσεις, όλα τα δεδομένα που συλλέγονται θα ρυθμίζονται με μεγαλύτερη σαφήνεια και σε ενιαία και υποχρεωτική μορφή. Ωστόσο, η κάλυψη, η εξειδίκευση και η ποιότητα των αξιολογήσεων δεν θα αλλάξουν ουσιαστικά. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα δεδομένα που συλλέγονται δεν θα συμπληρώνονται από ανάλυση εμπειρογνομόνων που θα τα περιγράφει και θα τα ερμηνεύει. Οι εισαγγελείς ισχυρίστηκαν ότι ερμηνεύουν οι ίδιοι διάφορα δεδομένα και ότι είναι επαρκώς ικανοί να ερμηνεύουν τα δεδομένα σε πολλές περιπτώσεις, αν και η ερμηνεία τους μπορεί να μην είναι επαρκής σε πιο σύνθετες υποθέσεις. Επομένως, σε πιο σύνθετες υποθέσεις, οι εισαγγελείς ζητούν από τους εμπειρογνώμονες συμβουλές σχετικά με την αναζήτηση περαιτέρω εμπειρογνομώσεων. Ωστόσο, η εν λόγω περαιτέρω εμπειρογνομωσύννη αποσκοπεί στην απάντηση πολύ συγκεκριμένων ερωτημάτων σχετικά με την ευθύνη του ανήλικου για το έγκλημα που διαπράχθηκε, καθώς και την ικανότητά του να συμμετέχει και να κατανοεί την ποινική διαδικασία.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο χρόνος που απαιτείται για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την ανάγκη περαιτέρω εμπειρογνομωσύννης και στη συνέχεια για την πρόσληψή της μπορεί να είναι πολύ μεγάλος και να οδηγήσει σε καθυστερήσεις στην ποινική διαδικασία- ως εκ τούτου, οι εισαγγελείς συχνά αποφεύγουν να ζητήσουν τη συνδρομή των εμπειρογνομώσεων.

Τρίτον, μια σημαντική πτυχή, την οποία παρατήρησαν οι ερωτηθέντες, είναι **ο περιορισμένος αριθμός δεδομένων που μπορούν να συλλεχθούν κατά τη διάρκεια της αξιολόγησης**. Βάσει των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων τους, οι ειδικοί της Υπηρεσίας Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και της Υιοθεσίας είναι σε θέση να παρέχουν μόνο τις πληροφορίες που διαθέτει ο εν λόγω φορέας - όπως οι φυσικές και κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης κ.λπ:

"Έτσι, περιγράφουν ό,τι βλέπουν, αναφέρουν τον αριθμό των δωματίων, αναφέρουν αν ένα παιδί έχει ξεχωριστό χώρο, κρεβάτι ή γραφείο. Εν τω μεταξύ, αφού επισκεφθούμε μια οικογένεια για πρώτη φορά, δεν θα είμαστε σε θέση να καταλάβουμε τι είδους συναισθηματικός δεσμός έχει δημιουργηθεί μεταξύ ενός παιδιού και των γονιών του, επειδή μπορεί να πουν: "Όλα είναι εντάξει, ζούμε μαζί έχοντας φιλικές σχέσεις". Οποιοδήποτε συμπέρασμα θα είναι επιφανειακό. Θα έλεγα ότι δεν θα είναι τόσο βαθύ όσο θα μπορούσε να είναι αν μπορούσαμε πραγματικά να ανακαλύψουμε πώς μεγάλωσε αυτό το παιδί και γιατί έγινε όπως είναι τώρα, καθώς και πώς θα μπορούσε να ενθαρρυνθεί να επανενταχθεί στην κοινωνία. Θα ήταν απαραίτητο να έχουμε έναν ειδικό για αυτό. Θα έλεγα ότι θα μπορούσε να είναι ένας ψυχολόγος, ο οποίος θα μπορούσε να αξιολογήσει καλύτερα την προσωπικότητα ενός τέτοιου παιδιού και να εξηγήσει

πώς έγινε όπως είναι". (Ειδικός από το περιφερειακό τμήμα της κρατικής υπηρεσίας προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού και υιοθεσίας.)

Έτσι, οι ερωτηθέντες επεσήμαναν ότι μια τέτοια αξιολόγηση θα αντανάκλασε μόνο έναν από τους στόχους της οδηγίας - την αξιολόγηση των οικονομικών, κοινωνικών και οικογενειακών συνθηκών. Η προσωπικότητα και η ωριμότητα του παιδιού δεν θα αξιολογούνται ή θα αξιολογούνται μόνο εν μέρει αφού η Παιδαγωγική - Ψυχολογική Υπηρεσία παράσχει ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικής ανάπτυξης του παιδιού και της συμμετοχής του στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, όπως επισημάνθηκε από εκπροσώπους της Παιδαγωγικής - Ψυχολογικής Υπηρεσίας του Βίλνιους, η υπηρεσία μπορεί να παρέχει πληροφορίες σχετικά με την αξιολόγηση ενός παιδιού και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε άλλους φορείς μόνο εάν το παιδί έχει ήδη αξιολογηθεί από ειδικούς της υπηρεσίας. Εάν η Παιδαγωγική - Ψυχολογική Υπηρεσία δεν έχει στοιχεία για τον ανήλικο, δεν διενεργείται περαιτέρω αξιολόγηση.

Τέταρτον, ένα ζήτημα, το οποίο αναφέρθηκε ιδίως από ιατροδικαστές, είναι η **κακή ποιότητα των δεδομένων που συλλέγονται** από διάφορα ιδρύματα:

"... Οι πληροφορίες για ένα άτομο είναι συχνά ελλιπείς ή πολύ ανεπαρκείς, για παράδειγμα, τα σχολεία παρέχουν πολύ σύντομες πληροφορίες για ένα παιδί. Ας πούμε ότι μια οικογένεια έχει μακροχρόνια προβλήματα. Παρόλο που η οικογένεια αυτή έχει κοινωνικά και άλλα προβλήματα, οι αρμόδιες αρχές δεν γνωρίζουν τίποτα γι' αυτό και οι υπηρεσίες αυτές σπεύδουν να πραγματοποιήσουν αξιολόγηση μόνο αφού συμβεί κάποιο ατύχημα.... Ή ας πούμε ότι ένας ανήλικος, ο οποίος θα έπρεπε να επισκεφτεί την Παιδαγωγική - Ψυχολογική Υπηρεσία, έχει μαθησιακές δυσκολίες, αλλά το σχολείο του δεν τον στέλνει στην Υπηρεσία ή η οικογένειά του δεν είναι σε θέση να ταξιδέψει εκεί. Τότε δεν θα υπάρξει παιδαγωγική - ψυχολογική αξιολόγηση. Απλώς δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες. Αν λοιπόν κάθε φορέας μπορούσε να λειτουργήσει στα όρια των αρμοδιοτήτων του και μπορούσε να έχει και να παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες για ένα τέτοιο παιδί και την οικογένειά του, τότε η γενική αξιολόγηση για την οποία μιλάμε θα ήταν πιο ολοκληρωμένη". (Ψυχολόγος της Κρατικής Υπηρεσίας Ιατροδικαστικής Ψυχιατρικής.)

Πέμπτον, μεταξύ των ελλείψεων που επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα των δεδομένων εμπειρογνομόνων και την αξιολόγηση, οι ερωτηθέντες τόνισαν την **ανάγκη μεγαλύτερης συμμετοχής των επαγγελματιών ψυχικής υγείας (ψυχίατροι και ψυχολόγοι) στην ατομική αξιολόγηση ενός παιδιού**:

"Θα μπορούσε να είναι μια καθορισμένη απαίτηση, για παράδειγμα, ότι ένας ψυχολόγος πρέπει να διεξάγει την αξιολόγηση, δεν θα μπορούσε; Ας πούμε ότι διενεργεί ένα ψυχολογικό τεστ. Η κοινωνική του ωριμότητα είναι λογική. Τότε θα μπορούσαμε πιθανώς να λάβουμε μια απόφαση σχετικά με την έκβαση της προδικαστικής έρευνας. Ίσως, θα μπορούσαμε να τον απαλλάξουμε από την ποινική ευθύνη πιο εύκολα, έτσι δεν είναι; Ίσως, τότε θα ήμασταν σε θέση να ζητήσουμε από το δικαστήριο απαλλαγή από την ευθύνη ή ελαφρύτερη ποινή πριν προβούμε σε άλλες ενέργειες, ώστε να επωφεληθεί" (Εισαγγελέας της Εισαγγελίας της περιφέρειας Κλαϊπέντα).

Σύμφωνα με τους εισαγγελείς, για να καταστεί η ατομική αξιολόγηση σημαντική στο έργο τους, τα δεδομένα που συλλέγονται από διάφορα όργανα θα πρέπει να συνοψίζονται με την παροχή ενός συμπεράσματος εμπειρογνομόνων. Ένα τέτοιο συμπέρασμα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από τους εισαγγελείς κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, είτε από ψυχολόγο που περιλαμβάνεται σε κατάλογο εμπειρογνομόνων είτε από ειδικό, εγκεκριμένο από τη νομοθεσία (π.χ. αξιωματικό επιτήρησης). Η ατομική αξιολόγηση ενός υπόπτου ή κατηγορούμενου ανηλίκου χωρίς συμπέρασμα από εμπειρογνώμονα ή ειδικό θα έχει την ίδια αξία με τα περιγραφικά δεδομένα που συλλέγονταν πριν από τους νέους κανονισμούς. Ως εκ τούτου, είναι πιθανό ότι οι νέοι κανονισμοί για την ατομική αξιολόγηση δεν θα οδηγήσουν σε καμία βελτίωση της ποινικής διαδικασίας και ότι οι στόχοι της Οδηγίας θα εφαρμοστούν μόνο εν μέρει.

Έκτον, το ζήτημα της ποιότητας θα μπορούσε να επιλυθεί με την **εισαγωγή και εφαρμογή εργαλείων βασισμένων σε αποδείξεις**. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι υπηρεσίες παιδικής προστασίας δεν έχουν στη διάθεσή τους εργαλεία αξιολόγησης βασισμένα σε αποδείξεις. Τέτοια εργαλεία χρησιμοποιούνται από ψυχολόγους και ψυχιάτρους εμπειρογνώμονες και σε σωφρονιστικά ιδρύματα (σωφρονιστικά καταστήματα και εποπτική υπηρεσία). Η συμμετοχή των πρώτων στην ατομική αξιολόγηση είναι πολύ περιορισμένη. Εν τω μεταξύ, το σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων διαθέτει μεθοδολογία αξιολόγησης

κινδύνου START για ανηλικούς, αλλά μέχρι να τεθούν σε ισχύ οι νέες τροποποιήσεις, αυτή εφαρμοζόταν μόνο σε καταδικασθέντες ανηλικούς. Οι ψυχολόγοι του Σωφρονιστικού Καταστήματος Ανηλίκων του Κάουνας εξέφρασαν αμφιβολίες σχετικά με τη συμβατότητα της START με τους στόχους της Οδηγίας, καθώς δεν καλύπτει τις εκπαιδευτικές ανάγκες. Έτσι, χρησιμοποιούν μια ημιδομημένη συνέντευξη για την αξιολόγηση των υπόπτων ανηλίκων:

"Μόνο μια ημιδομημένη συνέντευξη μπορεί να καλύψει τα θέματα που ορίζονται στην Οδηγία. Ας πούμε ότι περιλαμβάνει διάφορες πτυχές, αλλά μπορούμε επίσης να τον ρωτήσουμε για την εκπαίδευση ή τις ανάγκες του - ωστόσο, αυτές είναι μόνο οι δικές μας ερωτήσεις. Δεν πρόκειται για μεθοδολογία". (Ψυχολόγος, Φυλακή-Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων του Κάουνας.)

Ο εν λόγω εμπειρογνώμονας επιβεβαίωσε την έλλειψη ενός ενοποιητικού εργαλείου, που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κατά την αξιολόγηση και τον προγραμματισμό της περαιτέρω εργασίας με τους υπόπτους και τους κατηγορούμενους. Οι ειδικοί από την Υπηρεσία Επιτήρησης συμφώνησαν με την άποψη που εξέφρασαν οι ψυχολόγοι από το Κάουνας - σήμερα, η μεθοδολογία START:AV χρησιμοποιείται μόνο για τους ανηλικούς που έχουν καταδικαστεί. Αυτό εγείρει το αναπόφευκτο ερώτημα σχετικά με την εφαρμογή της μεθοδολογίας για τους υπόπτους και τους κατηγορούμενους.

Διαφορετική άποψη εξέφρασαν οι λειτουργοί επιτήρησης, οι οποίοι **δεν περιλαμβάνονται** στη διαδικασία της ατομικής αξιολόγησης. Οι ειδικοί της Εποπτικής Υπηρεσίας τόνισαν ότι η συμμετοχή τους στη διαδικασία της ατομικής αξιολόγησης είναι απαραίτητη, διότι **διαθέτουν ένα εργαλείο που τους βοηθά να εκτιμήσουν τους κινδύνους και τα δυνατά σημεία ενός ατόμου** και μπορούν να επιλέξουν τα κατάλληλα αναμορφωτικά μέτρα. Επιπλέον, **γνωρίζουν καλά τα μέτρα που εφαρμόζονται σήμερα στην Υπηρεσία Επιτήρησης για την** αλλαγή της συμπεριφοράς και γνωρίζουν ποια μέτρα θα ήταν τα καταλληλότερα για έναν ανήλικο. Οι λειτουργοί επιτήρησης που συμμετείχαν στην έρευνα, δήλωσαν ότι πρέπει να **πηγαίνουν συχνά στο δικαστήριο σχετικά με την επιβολή πρόσθετων μέτρων ή την αλλαγή ακατάλληλων μέτρων**. Η σύνταξη κοινωνικών εκθέσεων για τους υπόπτους ή κατηγορούμενους ανηλικούς, σε συνδυασμό με τη χρήση της αξιολόγησης START:AV σε συνδυασμό με δεδομένα που παρέχονται από άλλους φορείς, **θα συνέβαλε σημαντικά** στην επίτευξη των στόχων της Οδηγίας, στον **προσδιορισμό της ποινικής ευθύνης και στην επιλογή των κατάλληλων κυρώσεων ή εκπαιδευτικών μέτρων**. Σύμφωνα με τους ειδικούς της Υπηρεσίας Αναστολών, η διαδικασία της ατομικής αξιολόγησης θα πρέπει να έχει την ακόλουθη μορφή:

"... Για παράδειγμα, γενικές πληροφορίες [από την Κρατική Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας] θα μπορούσαν να παρέχονται κατά τη διάρκεια του πρώτου βήματος. Στη συνέχεια, οι πληροφορίες που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια της διερεύνησης της κοινωνικής ωριμότητας του παιδιού, συμπεριλαμβανομένων όλων των απαραίτητων κριτηρίων, θα μπορούσαν να παρέχονται κατά το δεύτερο βήμα. Στη συνέχεια, οι υπάλληλοί μας θα μπορούσαν πιθανώς να ενεργήσουν βάσει αυτών των πρόσθετων πληροφοριών. Πιστεύω ότι θα μπορούσαν να πραγματοποιήσουν START και να παράσχουν τα συμπεράσματά τους τότε. Διότι, όπως μπορείτε να δείτε, ένα παιδί βρίσκεται εδώ όχι μόνο λόγω της κοινωνικής του ανωριμότητας, αλλά και λόγω του αδικήματος, οπότε, λογικά, θα πρέπει να αξιολογηθεί η κοινωνική του ωριμότητα και στη συνέχεια η φύση του αδικήματος, συμπεριλαμβανομένης της επικινδυνότητας, των δυνατών και αδύναμων σημείων, καθώς και άλλων παραγόντων. Τέλος, θα πρέπει να δοθούν συστάσεις σχετικά με την επιβολή ποινής. Έτσι, τα βήματα θα πρέπει να είναι με την ακόλουθη σειρά: η αξιολόγησή τους [που παρέχεται από άλλα ιδρύματα], στη συνέχεια μια αξιολόγηση που παρέχεται από την υπηρεσία επιτήρησης μας και, τέλος, η Υπηρεσία Επιτήρησης θα πρέπει να παρέχει εγγράφως τα συμπεράσματά της". (Επικεφαλής Εξειδικευμένος Επιστήμονας της Υπηρεσίας Επιτήρησης.)

Συμπέρασμα και συστάσεις

Η νομοθεσία που τέθηκε σε ισχύ το 2020 για την εφαρμογή της Οδηγίας καθιέρωσε σαφείς διαδικασίες για τη διενέργεια ατομικής αξιολόγησης και κατέστησε υποχρεωτική την ατομική αξιολόγηση ενός παιδιού στον τομέα των ποινικών διαδικασιών. Ωστόσο, η έρευνά μας αποκάλυψε ορισμένες προβληματικές πτυχές της ρύθμισης και της εφαρμογής της ατομικής αξιολόγησης, οι οποίες θέτουν εν αμφιβόλω την αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας.

Πρώτον, το νέο μοντέλο στερείται προστιθέμενης αξίας σε σύγκριση με την προηγούμενη πρακτική αξιολόγησης ενός παιδιού στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας: ο κανονισμός επαναλαμβάνει προηγούμενες διατάξεις σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών για το παιδί μεταξύ των θεσμικών οργάνων, αν και στην πράξη εξακολουθεί να υπάρχει έλλειψη αξιολόγησης των συλλεχθέντων δεδομένων σε επίπεδο εμπειρογνομόνων, υψηλής ποιότητας σύνοψη αυτών και, τέλος, έλλειψη εφαρμογής εργαλείων που βασίζονται σε στοιχεία.

Δεύτερον, η έρευνα κατέδειξε ότι οι επαγγελματίες της προστασίας παιδιού που είναι επιφορτισμένοι με την ατομική αξιολόγηση μπορεί να έχουν περιορισμένες πληροφορίες για το παιδί, επομένως ορισμένα χαρακτηριστικά του παιδιού (ιδίως ψυχολογικά ή σχετικά με την κοινωνική ωριμότητα) μπορεί να παραμένουν ατεκμηρίωτα. Μια τέτοια αξιολόγηση θα επιτύγχανε μόνο εν μέρει τους στόχους της Οδηγίας.

Τρίτον, υπάρχει έλλειψη συμμετοχής εξειδικευμένων επαγγελματιών (ιδίως επαγγελματιών ψυχικής υγείας), τόσο όσον αφορά τη νομική ρύθμιση όσο και την πρακτική εφαρμογή.

Συστάσεις

Το Υπουργείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Εργασίας θα πρέπει να διασφαλίσει την εφαρμογή τεκμηριωμένων μέτρων για την ατομική αξιολόγηση ενός παιδιού, που εμπλέκεται σε ποινική διαδικασία, και θα πρέπει να εκπαιδεύσει το προσωπικό που διενεργεί την ατομική αξιολόγηση αναλόγως,

Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας θα πρέπει να συμμετέχουν στη διαδικασία της ατομικής αξιολόγησης, ιδίως στις περιπτώσεις που απαιτείται μια ολοκληρωμένη (βαθύτερη) αξιολόγηση του παιδιού,

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης και το Υπουργείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Εργασίας, θα πρέπει να συνεργαστούν για την εφαρμογή των εργαλείων ατομικής αξιολόγησης που είναι ήδη διαθέσιμα στα σωφρονιστικά ιδρύματα.

Παράρτημα

Μεθοδολογία έρευνας

Για την επίτευξη του στόχου της έρευνας χρησιμοποιήθηκε μια ποιοτική προσέγγιση πολλαπλών μεθόδων, με τη χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων και ομάδων εστίασης. Ο γενικός σκοπός της χρήσης ημιδομημένης συνέντευξης ατομικά ή σε ομάδες είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων και των πεποιθήσεων των βασικών συμμετεχόντων, προκειμένου να γίνει κατανοητό ένα συγκεκριμένο θέμα από τη δική τους οπτική γωνία. Η ημιδομημένη συνέντευξη χρησιμοποιείται καλύτερα για τη συλλογή αξιόπιστων, συγκρίσιμων ποιοτικών δεδομένων σε έργα, όταν συμμετέχουν πολλοί συνεντευκτές για τη συλλογή δεδομένων σχετικά με το θέμα¹⁷⁵. Στην έρευνα εφαρμόστηκε μια τεχνική δειγματοληψίας εμπειρογνομόνων (επιλεκτική/ σκόπιμη). Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου εφαρμόστηκε για την ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της έρευνας.

Το δείγμα των εμπειρογνομόνων προερχόταν από επαγγελματίες του ποινικού δικαστικού συστήματος για ανηλικούς και από σχετικούς ενδιαφερόμενους φορείς. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε από τον Αύγουστο του 2019 έως τον Οκτώβριο του 2019 σε τρεις μεγάλες πόλεις: Βίλνιους, Κάουνας και Κλαϊπέντα. Μία εβδομάδα πριν από τις συνεντεύξεις, οι βασικοί συμμετέχοντες έλαβαν μια εισαγωγική επεξήγηση για το παρόν έργο IA-CHILD σε γραπτή μορφή, καθώς και για το άρθρο 7 της Οδηγίας 2016/800. Προγραμματίστηκαν ατομικές και ομαδικές συνεντεύξεις με τους βασικούς συμμετέχοντες σε χρόνο και τόπο που τους βόλευε.

Ένα ή δύο μέλη της ερευνητικής ομάδας διεξήγαγαν τις ατομικές ή ομαδικές συνεντεύξεις με τους εμπειρογνώμονες. Οι ατομικές συνεντεύξεις διήρκεσαν από 35 λεπτά έως 1 ώρα και η ομάδα εστίασης διήρκεσε 1 ώρα και 15 λεπτά. Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν 10 συνεντεύξεις: 6 ατομικές συνεντεύξεις, 2 ομαδικές συνεντεύξεις και 2 ομάδες εστίασης. Δεκαεπτά εμπειρογνώμονες συμμετείχαν στην έρευνα: 10 εμπειρογνώμονες που πραγματοποιούν και 7 που χρησιμοποιούν ατομική αξιολόγηση. Οι λεπτομέρειες παρουσιάζονται στον πίνακα 5.

Οι συνεντευκτές απηύθυναν τις ερωτήσεις στους εμπειρογνώμονες με τρόπο που θα ενθάρρυνε την ελεύθερη λεκτική έκφρασή τους. Όλοι οι συμμετέχοντες έδωσαν προφορικά τη συγκατάθεσή τους να συμμετάσχουν στις συνεντεύξεις ή στις ομάδες εστίασης και όλοι υπέγραψαν τον κατάλογο των ερωτώμενων. Όλες οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν για την παρούσα έρευνα ηχογραφήθηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν κατά λέξη.

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, η νομοθεσία για την εφαρμογή των διατάξεων της Οδηγίας δεν είχε ακόμη τεθεί σε ισχύ, επομένως οι εμπειρογνώμονες αξιολόγησαν την τρέχουσα πρακτική αξιολόγησης των παιδιών στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και τα νέα σχέδια κανονισμών *όπως ίσχυαν εκείνη τη στιγμή*.

¹⁷⁵ H. R. Bernard, *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches* (Rowman Altamira, 2006).

Πίνακας αριθ. 7: Χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα

	Συνέντευξη	Ίδρυμα	Θέση
Οι ειδικοί που κάνουν ΑΑ	1.	Κρατική Υπηρεσία Ιατροδικαστικής Ψυχιατρικής του Υπουργείου Υγείας	Ιατροδικαστικός ψυχολόγος
	2.	Κρατική Υπηρεσία Ιατροδικαστικής Ψυχιατρικής του Υπουργείου Υγείας	Ιατροδικαστής ψυχίατρος
	3.	Περιφερειακό τμήμα της Κλαϊπέντα, Υπηρεσία Επιτήρησης.	Επικεφαλής ειδικός
			Ειδικός
			Ειδικός
	4.	Κάουνας	Ψυχολόγος
	5.	Κάουνας	Ψυχολόγος
6.	Κρατική Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Υιοθεσίας του Υπουργείου Κοινωνικής Ασφάλισης	Επικεφαλής ειδικός Ειδικός στην περιφερειακή μονάδα.	
7.	Υπουργείο Κοινωνικής Ασφάλισης και Εργασίας	Ειδικός	
Εμπειρογνώμονες που χρησιμοποιούν ΑΑ	8.	Εισαγγελία της περιφέρειας του Κάουνας	Εισαγγελέας
	9.	Εισαγγελία της περιφέρειας Κλαϊπέντα	Εισαγγελέας
			Εισαγγελέας
	10.	Εισαγγελία της περιφέρειας του Βίλνιους	Εισαγγελέας
Εισαγγελέας			

Αναφορές

Bernard, H. R.. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Rowman Altamira, 2006.

Klimukienė, V., A. Laurinavičius, I. Laurinaitytė, L. Ustinavičiūtė και M. Baltrūnas "Examination of Convergent Validity of Start: AV Ratings among Male Juveniles on Probation." *Διεθνές περιοδικό ψυχολογίας: μια βιοψυχοκοινωνική προσέγγιση. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas* 22, (2018): 31-54. (Στα λιθουανικά).

Nikartas, S. , L. Ūselė, S. Zaksaitė, J. Žukauskaitė και T. Žėkas. The measures of minimal care of the child in lithuania: assumptions, situation and problems of implementation. Βίλνιους: Λιθουανίας, 2013. (Στα λιθουανικά).

Ūselė, L. "Consistency of juvenile justice legal acts: procedural issues." *Teisės Problemos* 4, αρ. 86 (2014): 68-96. (Στα λιθουανικά).

5. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

*Αγγελική Πιτσελά, Γεώργιος Νούσκαλης, Χαράλαμπος Καραγιαννίδης, Αναστασία Γιάγκου
(Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)*

Νομικό υπόβαθρο και σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων λειτουργεί ως εξειδικευμένη μορφή απονομής δικαιοσύνης και διέπεται από τις αρχές της αγωγής και της προστασίας του συμφέροντος του παιδιού¹⁷⁶. Το άρθρο 21 του ελληνικού Συντάγματος ορίζει ότι η παιδική ηλικία τελεί υπό την προστασία του κράτους και ότι το κράτος θα παρέχει ειδικά μέτρα για την προστασία αυτή. Το άρθρο 96 διευκρινίζει:

πρώτον, ότι ειδική νομοθεσία θα πρέπει να ρυθμίζει τα θέματα που αφορούν τα *δικαστήρια ανηλίκων*,

δεύτερον ότι οι αρχές της *δημοσιότητας των* συνεδριάσεων όλων των δικαστηρίων¹⁷⁷ και της εκδίκασης των κακουργημάτων και των πολιτικών εγκλημάτων από *μικτά ορκωτά δικαστήρια*¹⁷⁸ δεν χρειάζεται να εφαρμόζονται σε υποθέσεις παιδιών, και

τρίτον ότι οι αποφάσεις των δικαστηρίων ανηλίκων μπορούν να εκδίδονται *κεκλεισμένων των θυρών*¹⁷⁹.

Το όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο του Γενικού Μέρους του ελληνικού Ποινικού Κώδικα¹⁸⁰ τιτλοφορείται *Ειδικές Διατάξεις για τους Ανηλίκους*, καθώς περιέχει διατάξεις ουσιαστικού δικαίου για τους νεαρούς παραβάτες και λειτουργεί ως *lex specialis* στο πλαίσιο του γενικού ποινικού δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι οι γενικές διατάξεις του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα εφαρμόζονται στα παιδιά μόνο όταν δεν περιέχονται σχετικές διατάξεις στο όγδοο κεφάλαιο και πάντα υπό την προϋπόθεση ότι οι γενικές διατάξεις είναι σύμφωνες με την έννοια και τον σκοπό των ειδικών διατάξεων για τα παιδιά¹⁸¹. Ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας του 1950 τροποποιήθηκε το 2019^{182,183}.

Η *ποινική διαδικασία* που εφαρμόζεται σε περιπτώσεις *ανηλίκων που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο* ρυθμίζεται από τις διατάξεις του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας¹⁸⁴. Οι διατάξεις του εφαρμόζονται γενικά τόσο σε ενήλικες όσο και σε ανηλίκους, αλλά ο ΚΠΔ περιέχει ορισμένους ειδικούς δικονομικούς κανόνες που αφορούν μόνο τους ανηλίκους - όπως οι διατάξεις για την αποχή από την ποινική δίωξη, τα περιοριστικά μέτρα, την προσωρινή κράτηση και τα δικαστήρια ανηλίκων¹⁸⁵. Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας του 1950 αντικαταστάθηκε, επίσης, από τον ελληνικό Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ) το 2019¹⁸⁶.

Η *σωφρονιστική μεταχείριση* ανηλίκων και ανηλίκων κρατουμένων διέπεται από τις νομικές διατάξεις του Ελληνικού Σωφρονιστικού Κώδικα¹⁸⁷ του 1999, ο οποίος περιέχει ορισμένες διατάξεις για τους ανηλίκους.

¹⁷⁶ C Σπινέλλης, Κ. Δ. "Το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα". Στο European Juvenile Justice Systems, επιμέλεια V. Patané, 171-199. Milano: Giuffrè, 2007., 171-199- C. D. Σπινέλλης, Κ. Δ., και Α. Τσιτσούρα. "Το αναδυόμενο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα". Στο International Handbook of Juvenile Justice, υπό την επιμέλεια των J. Junger-Tas και S. H. Decker, 309-324. (Dordrecht: Springer, 2006) 309-324- Κουράκης, Ν. "Τυπολογία των συστημάτων δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ευρώπη". Στο Ανθρώπινα δικαιώματα, έγκλημα, ποινική πολιτική: Ανθρώπινα δικαιώματα, έγκλημα, ποινική πολιτική. Δοκίμια προς τιμήν της Αλίκης Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, επιμέλεια Α. Μαγγανάς, 251-273. (2003) Πιτσέλα, Α. Ελλάδα. Η ποινική ευθύνη των ανηλίκων στην εθνική και διεθνή έννομη τάξη. Revue Internationale de Droit Pénal 75, 2004. 7η έκδ. (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2013), 66-99.

¹⁷⁷ Το Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 93 παράγραφος 2.

¹⁷⁸ Το Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 97.

¹⁷⁹ Το Σύνταγμα της Ελλάδας, ανακτήθηκε στις 25.09.2019 από: <http://www.hri.org/docs/syntaxma/artcl120.html>.

¹⁸⁰ Κύρωση του ελληνικού Ποινικού Κώδικα με το νόμο 4619/2019.

¹⁸¹ Πιτσέλα, Α. "Ελλάδα". Στο: Συστήματα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ευρώπη. Current Situation and Reform Developments: Current Situation and Reform Developments 2η έκδ. (Forum Verlag Godesberg, 2011), 624-625.

¹⁸² Νόμος αριθ. 4619/2019 (σε ισχύ από 7.7.2019).

¹⁸³ Κύρωση του ελληνικού Ποινικού Κώδικα με το νόμο αριθ. 4619/2019. Ανακτήθηκε στις 25.09.2019 από: http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=d-elhEXNm_Y%3d&tabid=534.

¹⁸⁴ Κύρωση του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας με τον νόμο αριθ. 4620/2019, σε ισχύ από 1.7.2019.

¹⁸⁵ Πιτσέλα, "Ελλάδα", 625.

¹⁸⁶ Κύρωση του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του 1950 με το νόμο αριθ. 1493/1950, σε ισχύ από 1.1.1951. Νόμος αριθ. 4620/2019: Ανακτήθηκε στις 25.09.2019 από: <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=tUzwSIbnWNY%3d&tabid=534>.

Θ. Ι. 2η έκδ. (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2020). (στα ελληνικά).

¹⁸⁷ Κύρωση του Ελληνικού Σωφρονιστικού Κώδικα με το νόμο 2776/1999.

Το 2005 δημιουργήθηκε^{188,189} ειδικό νομικό πλαίσιο για τη λειτουργία των *ιδρυμάτων για νεαρούς παραβάτες*.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών του 21ου αιώνα και υπό την επίδραση των διεθνών προτύπων για τα *ανθρώπινα δικαιώματα*, το ελληνικό δίκαιο ανηλίκων βρίσκεται σε διαδικασία μεταρρύθμισης. Η ψήφιση πολλών νόμων¹⁹⁰ έδωσε έναν *φιλικό προς τα παιδιά* προσανατολισμό στο ελληνικό σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων¹⁹¹. Αυτές οι σημαντικές εξελίξεις συζητούνται παρακάτω αναλύοντας τις διάφορες νομικές πτυχές της δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα.

Ηλικία ποινικής ευθύνης

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της *Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού*¹⁹², ο όρος *παιδί* μπορεί να αναφέρεται σε κάθε ανθρώπινο ον κάτω των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο που εφαρμόζεται για το παιδί, η ενηλικίωση επιτυγχάνεται σε προγενέστερη ηλικία¹⁹³.

Στο ελληνικό ποινικό δίκαιο των ανηλίκων, ως *ηλικία ποινικής ευθύνης* νοείται η ελάχιστη ηλικία πάνω από την οποία ένας ανήλικος μπορεί να καταδικαστεί σε κράτηση σε ίδρυμα νεαρών παραβατών¹⁹⁴. Η κράτηση σε ίδρυμα νεαρών παραβατών είναι μια ποινή που επιβάλλεται μόνο όταν ένας ανήλικος θεωρείται ποινικά υπεύθυνος. Από την άλλη πλευρά, η επιβολή αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων δεν εξαρτάται από τη διαπίστωση της ποινικής ευθύνης του ανηλίκου¹⁹⁵. Στην πραγματικότητα, όταν επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή/και θεραπευτικά μέτρα, ο ανήλικος δεν θεωρείται υπαίτιος¹⁹⁶.

Το 1950 η ηλικία ποινικής ευθύνης ορίστηκε στην ηλικία των 12 ετών. Έκτοτε αυξήθηκε δύο φορές: στα 13 έτη το 2003¹⁹⁷ και στα 15 έτη το 2010, όπου και βρίσκεται σήμερα^{198,199}.

Οι ειδικές διατάξεις του όγδοου κεφαλαίου του Ποινικού Κώδικα εφαρμόζονται στους ανηλίκους, δηλαδή στα πρόσωπα που ήταν μεταξύ 12 και 18 ετών κατά τον χρόνο τέλεσης του αδικήματος²⁰⁰, οι οποίοι *δεν φέρουν ποινική ευθύνη* και, εάν παραβιάζουν τον ποινικό νόμο, υπόκεινται μόνο σε σωφρονιστικά ή θεραπευτικά μέτρα²⁰¹.

Τα άτομα ηλικίας 15 έως 18 ετών που κρίνονται *μη ποινικά υπεύθυνα* μπορούν να υπόκεινται μόνο σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. Ωστόσο, εάν κριθούν *ποινικά υπεύθυνα*, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει την κράτηση σε ίδρυμα για νέους παραβάτες. Αυτό ισχύει μόνο όταν ο ανήλικος έχει διαπράξει ορισμένες κατηγορίες κακουργημάτων και αν το δικαστήριο κρίνει ότι τα αναμορφωτικά μέτρα δεν θα ήταν επαρκή για να τον αποτρέψουν από την τέλεση περαιτέρω εγκλημάτων²⁰².

¹⁸⁸ Σύμφωνα με τον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας των Ιδρυμάτων Κράτησης Νέων, Υπουργική Απόφαση 47503/2005.

¹⁸⁹ Πιτσέλα, "Ελλάδα", 625.

¹⁹⁰ Ν.3189/2003, Ν. 3860/2010, Ν. 4322/2015, Ν. 4356/2015, Ν. 4619/2019 και Ν. 4620/2019.

¹⁹¹ Πιτσέλα, "Ελλάδα", 625.

¹⁹² Επικυρώθηκε στην Ελλάδα με το νόμο αριθ. 2101/1992.

¹⁹³ Π. Νάσκου-Περράκη, Κ. Χρυσόγονος και Χ. Ανθόπουλος, *Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού και η εθνική έννομη τάξη* (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002), 31-37.

¹⁹⁴ Ν. *Θεωρία για το έγκλημα* (Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, 2000), 465.

¹⁹⁵ Πιτσέλα, Α. Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας 55, 199-204- Α. Πιτσέλα, *Ελλάδα. Η ποινική ευθύνη των ανηλίκων στην εθνική και διεθνή έννομη τάξη. Revue Internationale de Droit Pénal* 75, 2004), 355-378.

¹⁹⁶ Α. Μαργαρίτης, Ν. Παρασκευόπουλος και Γ. Νούσκαλης, *Ποινολογία (Θεωρία της ποινής)* άρθρα 50-133 του Νέου Ποινικού Κώδικα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, 20.

¹⁹⁷ Νόμος αριθ. 3189/2003 (άρθρο 1).

¹⁹⁸ Νόμος αριθ. 3860/2010 (άρθρο 2), καθώς και με το Νόμο αριθ. 4322/2015 (άρθρο 7).

¹⁹⁹ Χ. Δημόπουλος και Κ. Κοσμάτος, *Δίκαιο ανηλίκων. Θεωρία και πράξη*. 2nd Ed. (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2011), 46-48- Γ. Αθ. Ευαγγελάτος, *Το δίκαιο των ανηλίκων παραβατών. Ερμηνεία άρθρων-σχολίων-εφαρμογών* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2014), 27-33- Η. Νικ. Σεφερίδης, *Η ποινική μεταχείριση των ανήλικων δραστών* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2015), 42-64.

²⁰⁰ Άρθρο 121 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα (Ν. 4619/2019).

²⁰¹ Μαργαρίτης, Παρασκευόπουλος και Νούσκαλης, *Ποινολογία*, 25.

²⁰² Άρθρα 126 και 127 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

Τα άτομα ηλικίας μεταξύ 18 και 25 ετών είναι *νεαροί ενήλικες* και όταν παραβιάζουν τον ποινικό νόμο, το δικαστήριο μπορεί να τους επιβάλει:

α) *κράτηση σε ίδρυμα νεαρών παραβατών*, εάν κρίνει ότι η διάπραξη του αδικήματος οφείλεται στην ατελή ανάπτυξη της προσωπικότητάς του λόγω του νεαρού της ηλικίας του και ότι η κράτηση σε ίδρυμα νεαρών παραβατών θα είναι επαρκής για να αποτρέψει τον νεαρό ενήλικα από τη διάπραξη περαιτέρω εγκλημάτων, ή

β) *μειωμένη ποινή*, η οποία συνίσταται στη συνήθη φυλάκιση, μειωμένη όμως, σύμφωνα με την απόφαση του δικαστή^{203,204}.

Τύποι μέτρων/κυρώσεων για ανήλικους παραβάτες

Στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων έχει καθιερωθεί ένα ανεξάρτητο σύστημα μέτρων και κυρώσεων για τους ανηλίκους. Οι έννομες συνέπειες των αξιόποινων πράξεων των ανηλίκων διακρίνονται σε:

- αναμορφωτικά μέτρα,
- θεραπευτικά μέτρα, και
- κράτηση σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες.

Η γενική ιδέα είναι ότι η *μη στερητική της ελευθερίας μεταχείριση* έχει προτεραιότητα και ότι η στέρηση της ελευθερίας επιβάλλεται μόνο ως έσχατο μέτρο²⁰⁵. Για το λόγο αυτό, ο κατάλογος των *μη στερητικών της ελευθερίας εκπαιδευτικών μέτρων* έχει εμπλουτιστεί σημαντικά²⁰⁶, έχει εισαχθεί²⁰⁷ η *μη στερητική της ελευθερίας θεραπευτική αγωγή*, και η *κράτηση σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες* επιβάλλεται μόνο όταν πληρούνται αυστηρά καθορισμένες προϋποθέσεις^{208,209}.

Τα **αναμορφωτικά μέτρα** είναι κυρίως μια μη στερητική της ελευθερίας μορφή παρέμβασης που αποσκοπεί στην προώθηση της εκπαίδευσης και της κοινωνικής ένταξης των νεαρών παραβατών²¹⁰. Η ποινική ευθύνη του παιδιού δεν αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την επιβολή τέτοιων μέτρων²¹¹.

Μεταξύ του 1950 και της μεταρρύθμισης του 2003 εφαρμόστηκαν²¹² μόνο τέσσερα αναμορφωτικά μέτρα. Το 2003 προστέθηκε ένας μακρύς κατάλογος μέτρων, έτσι ώστε τα αναμορφωτικά μέτρα να προβλέπονται πλέον εξαντλητικά στο κείμενο του νόμου, με διαβάθμιση ανάλογα με την ένταση της θεραπείας, και να παρουσιάζονται στο συνοδευτικό πλαίσιο:

Αναμορφωτικά μέτρα για ανηλίκους

²⁰³ Άρθρα 83 και 133 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁰⁴ Βλέπε νόμο αριθ. 4619/2019.

²⁰⁵ Ν. Παρασκευόπουλος, *Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου* (Αθήνα: Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλας, 2008), 281.

²⁰⁶ Άρθρο 122 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 1 του νόμου 3189/2003.

²⁰⁷ Άρθρο 123 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 1 του νόμου 3189/2003.

²⁰⁸ Άρθρο 127 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 του Ν. 3860/2010, το άρθρο 7 του Ν. 4322/2015, το άρθρο 26 του Ν. 4356/2015 και το Ν. 4619/2019.

²⁰⁹ Πιτσέλα, "Ελλάδα," 634- Νόμος αριθ. 4322/2015. ανακτήθηκε στις 12.10.2019 από:

<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=cnpkwa3KnDE%3d&tabid=132>, Νόμος αριθ. 4356/2015. ανακτήθηκε στις 12.10.2019 από:

http://www.ministryofjustice.gr/site/Portals/0/uploaded_files/uploaded_15/N_4356.pdf (στα ελληνικά)- βλέπε επίσης νόμο αριθ. 4619/2019.

²¹⁰ Άρθρο 122 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²¹¹ Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 199-208.

²¹² Νόμος αριθ. 3189/2003.

- α) η επίπληξη του ανηλίκου,
- β) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του,
- γ) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια,
- δ) η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων,
- ε) η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης,
- στ) η αποζημίωση του θύματος ή η κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο,
- ζ) η παρακολούθηση κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς,
- η) η φοίτηση σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης,
- θ) η παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής,
- ι) η παροχή κοινωφελούς εργασίας,
- ια) η ανάθεση της επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων (ο Κώδικας αναφέρεται για δεύτερη φορά στο μέτρο αυτό, λόγω της εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας, όπως αναλύεται κατωτέρω) και
- ιβ) η τοποθέτηση σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής²¹³.

Σε κάθε περίπτωση, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει περαιτέρω υποχρεώσεις σε σχέση με τον τρόπο ζωής ή την εκπαίδευση του ανηλίκου^{214,215}.

Στο πλαίσιο μιας άλλης νομικής μεταρρύθμισης²¹⁶ είναι πλέον σαφές ότι η αρχή της αναλογικότητας εφαρμόζεται όταν ένα δικαστήριο πρέπει να αποφασίσει ποια αναμορφωτικά μέτρα θα επιβληθούν. Τα αναμορφωτικά μέτρα α-ι στο πλαίσιο έχουν προτεραιότητα έναντι των μέτρων κ-μ²¹⁷. Το περιεχόμενο και η διάρκεια κάθε μέτρου πρέπει να είναι ανάλογα με τη βαρύτητα του αδικήματος που διαπράχθηκε, την προσωπικότητα του ανηλίκου και τις συνθήκες διαβίωσής του²¹⁸.

Τα **θεραπευτικά μέτρα** αποτελούν ειδική μορφή θεραπείας και επιβάλλονται όταν η ψυχική κατάσταση ή η κατάσταση της υγείας του ανηλίκου απαιτεί θεραπευτική παρέμβαση²¹⁹. Για να υποβληθεί σε θεραπευτική αγωγή, ο ανήλικος μπορεί να μην έχει διανοητική ικανότητα και δεν πρέπει να θεωρείται ποινικά υπεύθυνος²²⁰.

Πριν από τη μεταρρύθμιση του 2003, η θεραπευτική αγωγή ήταν διαθέσιμη μόνο ως μέτρο κράτησης ή με τοποθέτηση σε κατάλληλο ίδρυμα²²¹. Μια μη στερητική της ελευθερίας μορφή θεραπευτικής παρέμβασης είναι τώρα δυνατή²²², και σύμφωνα με το νόμο του 2019²²³ οι όροι για τη θεραπευτική αγωγή έχουν μεταρρυθμιστεί ελαφρώς²²⁴.

Ειδικότερα, όταν ο ανήλικος πάσχει από ψυχική ασθένεια ή οργανική νόσο ή βρίσκεται σε κατάσταση που προκαλεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία ή είναι εθισμένος στο διαδίκτυο, στο αλκοόλ ή στα ναρκωτικά

²¹³ Πιτσέλα, "Ελλάδα", 634.

²¹⁴ Μαργαρίτης, Παρασκευόπουλος και Νούσκαλης, *Ποινολογία*, 62.

²¹⁵ Πιτσέλα, "Ελλάδα", 635.

²¹⁶ Νόμος αριθ. 4619/2019.

²¹⁷ Άρθρο 122 παράγραφος 1 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²¹⁸ Βλέπε νόμο αριθ. 4619/2019.

²¹⁹ Άρθρο 123 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²²⁰ Πιτσέλα, "Ελλάδα", 635-636- Ευαγγελιάτος, *Το δίκαιο των ανήλικων δραστών*, 17-22.

²²¹ Νόμος αριθ. 3189/2003, άρθρο 1.

²²² Δημόπουλος και Κοσμάτος, *Δίκαιο ανηλίκων. Θεωρία και πράξη*, 87-88.

²²³ Νόμος αριθ. 4619/2019.

²²⁴ Όπου και προηγουμένως

και δεν μπορεί να συνέλθει μόνος του ή όταν παρουσιάζει σημαντική καθυστέρηση στην ηθική ή διανοητική ανάπτυξη, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει ένα από τα ακόλουθα μέτρα:

- α) την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επιτρόπους του ή σε ανάδοχη οικογένεια,
- β) την ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων,
- γ) την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο ή
- δ) την παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάσταση.

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει τα μέτρα που αναφέρονται στα στοιχεία α) και β) σε συνδυασμό με το μέτρο που αναφέρεται στο στοιχείο γ) ²²⁵.

Μια περαιτέρω επιδιωκόμενη μεταρρύθμιση ήταν ότι τα θεραπευτικά μέτρα θα μπορούσαν να διατάσσονται μόνο αφού ένα μέλος μιας εξειδικευμένης ομάδας γιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών -υπεύθυνων προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης, τα κέντρα υγείας ή τα δημόσια νοσοκομεία- είχε προβεί σε διάγνωση και είχε εκφράσει γνώμη για την κατάσταση της υγείας του παιδιού. Ωστόσο, η εν λόγω ομάδα ειδικών δεν έχει συσταθεί και, ως εκ τούτου, δεν είχε σημειωθεί πρόοδος ως προς αυτό το μέρος της διάταξης μέχρι την έκδοση του Νόμου 4689/2020 από την Ελλάδα για τη *μεταφορά* της Οδηγίας 2016/800²²⁶.

Η **κράτηση** σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες (*περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων*) είναι η κύρωση που επιβάλλεται στους ανηλίκους και οδηγεί σε στέρηση της ελευθερίας^{227,228}, όμως οι ανήλικοι θα πρέπει να είναι *ποινικά υπεύθυνοι*, για να μπορεί το δικαστήριο να επιβάλει την κράτηση σε ίδρυμα νεαρών παραβατών. Αν και η κράτηση σε ίδρυμα νεαρών παραβατών είναι μια *sui generis* ποινή, αποσκοπεί κυρίως στην εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων αναγκών ενός νεαρού παραβάτη, ιδίως του σωφρονισμού και της κοινωνικής του ένταξης²²⁹. Επιβάλλεται ως έσχατο μέτρο και οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή της έχουν αναμορφωθεί με την πάροδο των ετών με διάφορους νόμους^{230,231}.

Πριν από τη μεταρρύθμιση του 2010²³², η κράτηση σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες μπορούσε να επιβληθεί σε ανηλίκους άνω των 13 ετών και ιδίως όταν - μετά από εξέταση των περιστάσεων του αδικήματος και της προσωπικότητας του ανηλίκου - το δικαστήριο έκρινε ότι η ποινή φυλάκισης ήταν αναγκαία για να αποτρέψει τον ανήλικο από την υποτροπή. Με τον τρόπο αυτό, η ποινή ενός ανηλίκου συνδεόταν με την πρόβλεψη του κινδύνου υποτροπής²³³.

Μετά τη μεταρρύθμιση του 2010, η κράτηση σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες μπορούσε να επιβληθεί μόνο σε ανηλίκους άνω των 15 ετών **και** όταν το έγκλημα που διαπράχθηκε ήταν κακούργημα²³⁴ **και**

²²⁵ Πιτσέλα, "Ελλάδα", 635-636- Νόμος αριθ. 4619/2019.

²²⁶ Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*. 254- Σεφερίδης, Χ. Νικ. *Η ποινική μεταχείριση των ανήλικων δραστών*, 105.

²²⁷ Άρθρο 127 σε συνδυασμό με το άρθρο 51 παράγραφος 1 και το άρθρο 54 του ελληνικού ποινικού κώδικα.

²²⁸ Το στερητικό αναμορφωτικό μέτρο της τοποθέτησης του ανηλίκου σε κατάλληλο δημόσιο, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα (άρθρο 122 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα), καθώς και το στερητικό θεραπευτικό μέτρο της τοποθέτησης του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο ίδρυμα (άρθρο 123 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα) οδηγούν επίσης σε στέρηση της ελευθερίας.

²²⁹ Μαργαρίτης, Παρασκευόπουλος και Νούσκαλης, *Ποινολογία*, 31.

²³⁰ Ν. 3860/2010 (άρθρο 2), Ν. 4322/2015 (άρθρο 7), Ν. 4356/2015 (άρθρο 26) και Ν. 4619/2019.

²³¹ Πιτσέλα, "Ελλάδα", 636- Νόμος αριθ. 4322/2015, αριθ. 4356/2015 και αριθ. 4619/2019.

²³² Νόμος αριθ. 3860/2010 (άρθρο 2).

²³³ Δημόπουλος και Κοσμάτος, *Δίκαιο ανηλίκων. Θεωρία και πράξη*, 94-102- Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 257-271- Ευαγγελάτος, *Το δίκαιο των ανήλικων παραβατών*, 29-33- Σεφερίδης, *Η ποινική αντιμετώπιση των ανήλικων παραβατών*, 115-124.

²³⁴ Στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, η διαφορά μεταξύ κακούργηματος και πλημμελήματος έγκειται στη βαρύτητα του αδικήματος. Τα κακούργηματα είναι πράξεις που τιμωρούνται με ποινή κάθειρξης από 5 έως 15 έτη, ενώ τα πλημμελήματα είναι πράξεις μικρότερης βαρύτητας, που τιμωρούνται με ποινή φυλάκισης από δέκα ημέρες έως 5 έτη. Το κακούργημα τιμωρείται με *κάθειρξη*, ενώ το πλημμέλημα τιμωρείται με *φυλάκιση*. Το ποινικό δίκαιο ανά τον κόσμο δεν κάνει διαχωρισμό μεταξύ των δύο τύπων τιμωρίας, καθώς και οι δύο αναφέρονται στον εγκλεισμό, δηλαδή στην φυλάκιση. Προφανώς η φύση των δύο τύπων ποινών στέρησης της *ελευθερίας*, όπως φαίνεται από τα όρια τους, μπορεί να επικαλύπτεται,

περιείχε στοιχεία βίας ή στρεφόταν κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας και διαπράχθηκε κατ' επάγγελμα ή κατ' εξακολούθηση. Έτσι, οι όροι κράτησης έγιναν αυστηρότεροι²³⁵.

Σύμφωνα με τις μεταρρυθμίσεις που έγιναν το 2015²³⁶, η κράτηση σε ίδρυμα νεαρών παραβατών μπορεί να επιβληθεί σε ανήλικους άνω των 15 ετών σε σχέση με:

- τη διάπραξη σοβαρού αδικήματος,
- αδίκημα που θα χαρακτηριζόταν ως κακούργημα και θα τιμωρούνταν με ισόβια κάθειρξη αν διαπράττονταν από ενήλικα,
- βιασμός²³⁷ ατόμου κάτω των 15 ετών, ή
- εάν ένας ανήλικος άνω των 15 ετών υποβλήθηκε σε μέτρο εκπαιδευτικής τοποθέτησης σε εκπαιδευτικό ίδρυμα και μετά την τοποθέτησή του στο ίδρυμα διέπραξε αδίκημα, το οποίο θα χαρακτηριζόταν ως κακούργημα εάν είχε διαπραχθεί από ενήλικα.

Έτσι, το πλαίσιο για την επιβολή της κράτησης έγινε πιο ακριβές²³⁸.

Σύμφωνα με τη νομοθετική μεταρρύθμιση του 2019²³⁹, η κράτηση σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες μπορεί να επιβληθεί σε ανήλικους άνω των 15 ετών, όταν το έγκλημα που διαπράχθηκε θα χαρακτηριζόταν ως κακούργημα εάν είχε διαπραχθεί από ενήλικα και περιλαμβάνει στοιχεία βίας ή στρέφεται κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας. Με τον τρόπο αυτό, οι Έλληνες νομοθέτες επιβεβαίωσαν τις προϋποθέσεις κράτησης, όπως αυτές είχαν περιγραφεί σε γενικές γραμμές στο νόμο του 2010^{240, 241}.

Η αρχή ότι τα αναμορφωτικά μέτρα έχουν προτεραιότητα έναντι της κράτησης σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες, κατοχυρώνεται από διάταξη του Ποινικού Κώδικα. Το άρθρο 127 απαιτεί ρητά ότι η απόφαση που επιβάλλει την κράτηση σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες πρέπει να περιλαμβάνει ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολόγηση²⁴² των λόγων που οδήγησαν το δικαστήριο να αποφασίσει ότι τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν ήταν επαρκή για να αποτρέψουν τον ανήλικο από την επανάληψη της αξιόποινης πράξης, και απαιτεί επίσης να ληφθούν υπόψη οι ιδιαίτερες περιστάσεις του αδικήματος και η προσωπικότητα του ανήλικου²⁴³.

Διάρκεια των διαφόρων μέτρων/κυρώσεων για τους ανήλικους παραβάτες

Στην απόφασή του το δικαστήριο πρέπει να καθορίσει τη μέγιστη διάρκεια²⁴⁴ κάθε αναμορφωτικού μέτρου²⁴⁵ που επιβάλλει. Το δικαστήριο που επιβάλλει αναμορφωτικά μέτρα έχει το δικαίωμα να τα

όταν συντρέχουν ελαφρυντικοί παράγοντες. Όμως οι δύο τύποι έχουν διαφορετικές συνέπειες. Για παράδειγμα, η *καθειρξη* - που αναφέρεται σε κακούργηματα - χρειάζεται να περάσει περισσότερος χρόνος (3/5 της αρχικής ποινής ή 20 χρόνια, άρθρο 105B ΠΚ) προτού ο κρατούμενος μπορεί να υποβάλει αίτηση για πρόωρη αποφυλάκιση, ενώ *στη φυλάκιση* ο χρόνος αυτός μειώνεται στα 2/5 της αρχικής ποινής. Επίσης, η ποινή για κακούργηματα παραμένει στο ποινικό μητρώο για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από ό,τι αυτή που επιβάλλεται για πλημμέλημα.

²³⁵ Δημόπουλος και Κοσμάτος, *Δίκαιο ανήλικων. Θεωρία και πράξη*, 94-102- Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 257-271- Ευαγγελάτος, *Το δίκαιο των ανήλικων παραβατών*, 29-33- Σεφερίδης, *Η ποινική αντιμετώπιση των ανήλικων παραβατών*, 115-124.

²³⁶ Νόμος αριθ. 4322/2015 (άρθρο 7) και αριθ. 4356/2015 (άρθρο 26).

²³⁷ Άρθρο 336 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²³⁸ Νόμος αριθ. 4322/2015 και αριθ. 4356/2015.

²³⁹ Νόμος αριθ. 4619/2019.

²⁴⁰ Νόμος αριθ. 3860/2010.

²⁴¹ Νόμος αριθ. 4619/2019. Σχετικά με την ποινική μεταχείριση των ανήλικων και των νεαρών ενηλίκων, βλ.: Στ. Παύλου και Κ. Κοσμάτος, *Οι κυρώσεις στον νέο Ποινικό Κώδικα* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2020), 95- Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου και Ι. Ναζίρη, "Το σύστημα των ποινικών κυρώσεων στο ελληνικό ποινικό δίκαιο", *Ποινικά Χρονικά* 70, (2020): 81-92- Μαργαρίτης, Παρασκευόπουλος και Νούσκαλης, *Ποινολογία*, 20.

²⁴² Μαργαρίτης, Παρασκευόπουλος και Νούσκαλης, *Ποινολογία*, 24.

²⁴³ Πιτσέλα, "Greece", 636.

²⁴⁴ Άρθρο 122 παράγραφος 4 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁴⁵ Ευαγγελάτος, *Το δίκαιο των ανήλικων δραστών*, 5, 13-14- Νόμος αριθ. 4619/2019.

αντικαταστήσει με άλλα, οποτεδήποτε το κρίνει αναγκαίο, και το δικαστήριο ανακαλεί τα μέτρα όταν ο σκοπός τους έχει εκπληρωθεί²⁴⁶.

Ομοίως, το δικαστήριο που επιβάλλει θεραπευτικά μέτρα έχει το δικαίωμα να τα αντικαταστήσει με άλλα, ανά πάσα στιγμή, όταν αυτό κρίνεται αναγκαίο και θα τα ανακαλέσει όταν ο σκοπός τους έχει εκπληρωθεί²⁴⁷, μετά από έκθεση αξιολόγησης που συντάσσεται από εμπειρογνώμονες. Το αργότερο ένα έτος μετά την επιβολή των μέτρων, το δικαστήριο θα εξετάσει αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις αντικατάστασης ή ανάκλησης των μέτρων²⁴⁸.

Τα αναμορφωτικά μέτρα που επιβάλλονται από το δικαστήριο λήγουν *ipso jure* όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του²⁴⁹. Το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει τη συνέχιση των μέτρων έως ότου ο νέος συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας του, αλλά πρέπει να αιτιολογήσει εμπειριστωμένα την απόφασή του αυτή. Το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει τη συνέχιση των θεραπευτικών μέτρων έως ότου ο νέος συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας του, αλλά μόνο αφού λάβει υπόψη του έκθεση εμπειρογνώμονα^{250,251}.

Σε περιπτώσεις όπου το άτομο ήταν ανήλικο κατά τη διάπραξη του αδικήματος, αλλά ήταν άνω των 18 ετών κατά την καταδίκη, τα αναμορφωτικά μέτρα που επιβλήθηκαν από το δικαστήριο λήγουν *ipso jure* μόλις το άτομο συμπληρώσει την ηλικία των 25 ετών²⁵².

Οι κανόνες σχετικά με την αντικατάσταση ή την ανάκληση των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων, καθώς και η διάρκειά τους, μεταρρυθμίστηκαν τόσο το 2003 όσο και το 2019^{253,254}.

Η *διάρκεια της κράτησης σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες ήταν απεριόριστη*. Μετά τη μεταρρύθμιση του 2003, η κράτηση επιβάλλεται πλέον για *καθορισμένο χρονικό διάστημα*^{255,256,257}. Όταν το δικαστήριο επιβάλλει την κράτηση, πρέπει να καθορίζει την ακριβή διάρκεια της ποινής²⁵⁸. Η αόριστη τιμωρία θεωρείται ποινή, η οποία είναι κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η οποία παραβιάζει συγκεκριμένα το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, όπως έχει επανειλημμένα αποφασίσει²⁵⁹ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Μετά τη μεταρρύθμιση του 2019²⁶⁰, όπου το αδίκημα τιμωρείται από το νόμο για έναν ενήλικα με φυλάκιση έως και 10 έτη, η διάρκεια της κράτησης για έναν ανήλικο μπορεί να κυμαίνεται από 6 μήνες έως 5 έτη. Εάν το αδίκημα τιμωρείται για ενήλικες με φυλάκιση άνω των 10 ετών ή ισόβια, η διάρκεια της κράτησης για έναν ανήλικο μπορεί να κυμαίνεται από 2 έως 8 έτη²⁶¹.

Ποινική διαδικασία για ανήλικους παραβάτες

²⁴⁶ Άρθρο 124 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁴⁷ Ωστόσο, λόγω της ιδιαίτερης φύσης τους, τα θεραπευτικά μέτρα δεν έχουν τυπική διάρκεια που καθορίζεται από το δικαστήριο. Μαργαρίτης, Παρασκευόπουλος και Νούσκαλης, *Ποινολογία*, 62.

²⁴⁸ Ευαγγελάτος, *Το δίκαιο των ανήλικων δραστών*, 22-25- Νόμος αριθ. 4619/2019.

²⁴⁹ Άρθρο 125 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁵⁰ Άρθρο 123 παράγραφος 2 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁵¹ Ευαγγελάτος, *Το δίκαιο των ανήλικων δραστών*, 25-26- Νόμος αριθ. 4619/2019.

²⁵² Ευαγγελάτος, *Το δίκαιο των ανήλικων δραστών*, 47-51- Νόμος αριθ. 4619/2019.

²⁵³ Άρθρο 1 του νόμου αριθ. 3189/2003 καθώς και πρόσφατα με τον νόμο αριθ. 4619/2019.

²⁵⁴ Πιτσέλα, "Greece", 635- Νόμος αριθ. 4619/2019.

²⁵⁵ Άρθρα 127 και 54 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁵⁶ Νόμος αριθ. 3189/2003 (άρθρο 1 παράγραφος 8).

²⁵⁷ Ειδικότερα στο άρθρο 54 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁵⁸ Δημόπουλος και Κοσμάτος, *Δίκαιο ανήλικων*. Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 273.

²⁵⁹ Α. Κιβρακίδου, "Αδικήματα κατά της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας: συγκριτική ανάλυση του ελληνικού δικαίου και της ΕΣΔΑ (άρθρο 3)", *Εθνικό Μητρώο Διδακτορικών Διατριβών* (2017).

²⁶⁰ Νόμος αριθ. 4619/2019.

²⁶¹ Νόμος αριθ. 4619/2019.

Ο ελληνικός Κώδικας Ποινικής Δικονομίας διατυπώνει την αρχή της νομιμότητας²⁶². Αυτό σημαίνει ότι ο Εισαγγελέας δικαιούται και υποχρεούται να κινήσει ποινική διαδικασία εάν οι ενδείξεις ότι διαπράχθηκε έγκλημα είναι αρκετά ισχυρές.

Εάν ο εισαγγελέας Πρωτοδικών κρίνει ότι μια καταγγελία για έγκλημα από τρίτο πρόσωπο ή μια κατηγορία από θύμα εγκλήματος είναι αξιόπιστη, νομικά τεκμηριωμένη και μπορεί να εκτιμηθεί από τις δικαστικές αρχές, διατάσσει προκαταρκτική εξέταση:

υποχρεωτικά για κακουργήματα ή πλημμελήματα που εκδικάζονται από το τριμελές πρωτοδικείο ή το τριμελές εφετείο και ²⁶³

προαιρετικά σε όλες τις άλλες περιπτώσεις.

Η υποβολή έκθεσης κοινωνικής έρευνας δεν προβλέπεται στο παρόν στάδιο της διαδικασίας. Εάν φαίνεται ότι υπάρχει υπόθεση που πρέπει να εξεταστεί, ο εισαγγελέας του Πρωτοδικείου θα κινήσει ποινική δίωξη με έναν από τους ακόλουθους τρεις τρόπους:

- με την άμεση παραπομπή της υπόθεσης σε ακρόαση στο δικαστήριο ²⁶⁴,
- διατάσσοντας προκαταρκτική έρευνα- ή ²⁶⁵
- διατάσσοντας κύρια έρευνα²⁶⁶.

Σε περιπτώσεις ανηλίκων που κατηγορούνται ότι διέπραξαν έγκλημα²⁶⁷, το οποίο θα χαρακτηριζόταν ως κακούργημα εάν είχε διαπραχθεί από ενήλικα και για το οποίο προβλέπεται ως ποινή η κράτηση σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες²⁶⁸, ο εισαγγελέας παραπέμπει την υπόθεση στο δικαστικό συμβούλιο του Πρωτοδικείου υποβάλλοντας την πρότασή του και το συμβούλιο κηρύσσει το τέλος της έρευνας εκδίδοντας διάταξη και αποφασίζοντας εάν ο κατηγορούμενος θα παραπεμφθεί σε δίκη ή όχι. Σε όλες τις περιπτώσεις, *μετά την* κίνηση της ποινικής δίωξης και *πριν από* την ακροαματική διαδικασία στο δικαστήριο, η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων έχει την υποχρέωση να υποβάλει έκθεση κοινωνικής έρευνας²⁶⁹.

Όταν ένας ανήλικος διαπράττει πλημμέλημα, ο εισαγγελέας μπορεί να αποφασίσει να μην ασκήσει δίωξη²⁷⁰ εάν, αφού εξετάσει τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης και την προσωπικότητα του ανηλίκου, κρίνει ότι η δίωξη δεν είναι αναγκαία για να αποτρέψει τον ανήλικο από την τέλεση περαιτέρω αξιόποινων πράξεων. Ο εισαγγελέας μπορεί να διατάξει τον ανήλικο να λάβει ένα ή περισσότερα μη

²⁶² Άρθρο 43 παράγραφος 1 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁶³ Άρθρο 111 παράγραφος 6 του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁶⁴ Όλα τα πλημμελήματα, εκτός εάν πρέπει να εφαρμοστεί το άρθρο 43 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας σχετικά με τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης.

²⁶⁵ Στις περιπτώσεις των άρθρων 245, 322 και 323 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ιδίως όταν αποκαλύπτεται η ταυτότητα άγνωστου δράστη και ανασύρεται η δικογραφία από το αρχείο (άρθρο 245) και όταν ο κατηγορούμενος έχει ασκήσει έφεση κατά της άμεσης εισαγωγής της υπόθεσης σε ακροατήριο του Πρωτοδικείου ή του Εφετείου και ο Εισαγγελέας κρίνει ότι πρέπει να συγκεντρωθεί επιπλέον αποδεικτικό υλικό (άρθρα 322 και 323).

²⁶⁶ Στην περίπτωση του άρθρου 246 του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ιδίως για κακουργήματα και για πλημμελήματα για τα οποία προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής προφυλάκισης, καθώς και για πλημμελήματα για τα οποία, σύμφωνα με την κρίση του εισαγγελέα, μπορούν να επιβληθούν τα περιοριστικά μέτρα του άρθρου 283 του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁶⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 308 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁶⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 127 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁶⁹ Νόμος αριθ. 4620/2019- άρθρα 7 και 8 του Προεδρικού Διατάγματος 49/1979.

²⁷⁰ Άρθρο 46 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Στο άρθρο αυτό εφαρμόζεται η αρχή της σκοπιμότητας, ως εξαίρεση από τη γενική αρχή της νομιμότητας. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, ο Εισαγγελέας μπορεί να απέχει από την άσκηση ποινικής δίωξης κατά ανηλίκου σε περίπτωση πλημμελήματος, όταν - ακόμη και αν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις για την τέλεση της πράξης- αν ερευνώντας τις συνθήκες της πράξης και τη συνολική προσωπικότητα του ανηλίκου δεν κρίνει αναγκαία την έναρξη της ποινικής δίωξης, προκειμένου να αποτραπεί ο ανήλικος από την τέλεση νέας αξιόποινης πράξης. (παρ. 1). Ο Εισαγγελέας μπορεί ακόμη να επιβάλει θεραπευτικά μέτρα, όπως προβλέπει ο νόμος, μαζί με προθεσμία για να συμμορφωθεί ο ανήλικος με αυτά. Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης, ο εισαγγελέας μπορεί να παραιτηθεί από την αποχή και να ασκήσει δίωξη κατά του ανηλίκου (παρ. 2).

στερητικά της ελευθερίας συμμορφωτικά μέτρα²⁷¹ (βλ. πλαίσιο ανωτέρω) και καθορίζει το χρονικό διάστημα εντός του οποίου πρέπει να εκπληρωθούν οι υποχρεώσεις αυτές. Ο εισαγγελέας οφείλει πάντοτε να αιτιολογεί την επιβολή αναμορφωτικών μέτρων²⁷², και οφείλει να ακούσει τον ανήλικο πριν αποφασίσει για την αποχή από την ποινική δίωξη, λαμβάνοντας υπόψη του την έκθεση που συντάσσει ο υπεύθυνος επιμελητής ανηλίκων²⁷³.

Οι τροποποιήσεις στις διατάξεις του άρθρου 46 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

*πρώτον*²⁷⁴ την υποχρεωτική ακρόαση του ανηλίκου από τον εισαγγελέα²⁷⁵,

δεύτερον, την υποχρεωτική υποβολή έκθεσης από τον υπεύθυνο επιμελητή ανηλίκων και²⁷⁶

τρίτον, η διαγραφή της διάταξης που προβλέπει ότι ο εισαγγελέας μπορεί να επιβάλει την καταβολή χρηματικού ποσού έως 1000 ευρώ υπέρ ενός μη κερδοσκοπικού ιδρύματος^{277,278}.

Ιδρύματα που είναι αρμόδια για την ποινική διαδικασία για ανήλικους παραβάτες

Το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ελλάδα θεωρείται συστατικό στοιχείο του συστήματος δικαιοσύνης, αλλά και ζωτικό μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για την πρόληψη και τον έλεγχο της παραβατικότητας των ανηλίκων. Μαζί με τα Δικαστήρια Ανηλίκων, το σύστημα περιλαμβάνει και άλλους φορείς και υπηρεσίες, όπως

1. την Αστυνομία,
2. την Εισαγγελία,
3. το Δικηγορικό Σώμα (δικηγόροι υπεράσπισης),
4. την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και την Υπηρεσία Επιτήρησης Κοινωνικής Πρόνοιας, οι οποίες συγχωνεύθηκαν με την Υπηρεσία Επιθεωρητών Ανηλίκων και Επιθεωρητών Κοινωνικής Πρόνοιας,
5. τις Ενώσεις Προστασίας Νέων,
6. το Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων και
7. τα σωφρονιστικά και θεραπευτικά ιδρύματα και το αναμορφωτικό ίδρυμα²⁷⁹.

Τα Δικαστήρια Ανηλίκων είναι αρμόδια να αποφασίζουν για την επιβολή μέτρων ή κυρώσεων που προβλέπονται στον Ποινικό Κώδικα για τους ανήλικους παραβάτες, ιδίως για τους ανήλικους που ήταν μεταξύ 12 και 18 ετών κατά το χρόνο τέλεσης του αδικήματος^{280,281}.

²⁷¹ Άρθρο 122 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁷² Άρθρο 139 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁷³ Πιτσέλα, "Greece", 632-633.

²⁷⁴ Άρθρο 5 Νόμος αριθ. 3860/2010.

²⁷⁵ Επεξηγηματική έκθεση του νόμου αριθ. 3860/2010. Ανακτήθηκε στις 2.10.2019 από: <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=EDGoAWfMKgM%3d&tabid=132>.

²⁷⁶ Άρθρο 9 Νόμος αριθ. 4322/2015.

²⁷⁷ Όπου και προηγούμενως

²⁷⁸ Επεξηγηματική έκθεση του νόμου αριθ. 4322/2015. Ανακτήθηκε στις 2.10.2019 από http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=_1ulBzQXENA%3d&tabid=132. Στην έκθεση εξηγείται ότι η επιβολή ενός οικονομικού μέτρου σε περίοδο οικονομικής κρίσης θα μπορούσε να εφαρμοστεί μόνο σε περιορισμένο αριθμό ανηλίκων, ενώ το σωφρονιστικό της αποτέλεσμα φαίνεται να είναι περιορισμένο, καθώς το μέτρο είναι πιθανότερο να εκπληρωθεί από τους γονείς ή τους κηδεμόνες των ανηλίκων και όχι από τους ανήλικους.

²⁷⁹ Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 332.

²⁸⁰ Άρθρο 121 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

²⁸¹ Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 309.

Τα δικαστήρια ανηλίκων εκδικάζουν υποθέσεις αδικημάτων που διαπράττουν ανήλικοι και επιβάλλουν είτε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, είτε ποινές που ορίζονται από τον ελληνικό ποινικό κώδικα²⁸², όπως οι ακόλουθες κατηγορίες:

(i) Το *τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων* εκδικάζει τα αδικήματα που διαπράττονται από ανηλίκους και καλύπτονται από το άρθρο 127²⁸³ του Ποινικού Κώδικα και

ii) Το *μονομελές δικαστήριο ανηλίκων* δικάζει κάθε άλλη πράξη που διαπράττουν ανήλικοι.

Τα εφετεία ανηλίκων εκδικάζουν εφέσεις κατά αποφάσεων τόσο των μονομελών όσο και των τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων²⁸⁴.

Εάν ένας ανήλικος εμπλέκεται σε ποινικά αδικήματα μαζί με ενήλικες δράστες, η ποινική δίωξη διαχωρίζεται και ο ανήλικος δικάζεται από το Δικαστήριο Ανηλίκων²⁸⁵. Πριν από τη μεταρρύθμιση του 2009²⁸⁶, ήταν δυνατή η συνένωση της δίκης της υπόθεσης ανηλίκου με ενήλικους δράστες σε ορισμένες περιπτώσεις, δηλαδή όταν:

α) το έγκλημα ήταν πλημμέλημα,

β) ο ανήλικος συμμετέχων είχε συμπληρώσει την ηλικία των 15 ετών κατά τον χρόνο τέλεσης του εγκλήματος και

γ) ο εισαγγελέας ή το δικαστικό συμβούλιο έκρινε ότι ο διαχωρισμός δεν είναι κατάλληλος για λόγους που σχετίζονται με το συμφέρον της Δικαιοσύνης.

Στο στοιχείο γ) ο εισαγγελέας έπρεπε να δικαιολογήσει το *μη* διαχωρισμό της υπόθεσης του ανηλίκου από εκείνη των ενήλικων παραβατών²⁸⁷.

Η Αστυνομία είναι η πρώτη *επίσημη* μορφή εξουσίας και κοινωνικού ελέγχου με την οποία έρχεται σε επαφή ένας ανήλικος. Ο ανήλικος θα έχει έρθει σε επαφή με επίσημες και ανεπίσημες πηγές κοινωνικού ελέγχου - π.χ. γονείς, σχολείο και κοινότητα - είτε πριν είτε ταυτόχρονα με την επαφή με την αστυνομία. Ως μέλη του πρώτου υποσυστήματος του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων, οι αστυνομικοί είναι συνήθως οι πρωταρχικοί φορείς επιβολής του νόμου²⁸⁸.

Η προστασία των ανηλίκων αποτελεί κύριο μέλημα του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη²⁸⁹ και του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας. Στην Ελληνική Αστυνομία λειτουργούν εξειδικευμένες και κατάλληλα στελεχωμένες υπηρεσίες τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Οι υπηρεσίες αυτές είναι οι εξής:

1. η Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, η οποία είναι υπεύθυνη για τον συντονισμό των περιφερειακών υπηρεσιών και την καθοδήγησή τους για τον ορθό χειρισμό των υποθέσεων ανηλίκων,
2. το Τμήμα Προστασίας Ανηλίκων της Διεύθυνσης Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος,
3. τη Διεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων της Διεύθυνσης Ασφάλειας Αττικής,

²⁸² Άρθρο 113 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁸³ Το άρθρο 127 του Ποινικού Κώδικα αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου επιβάλλεται η ποινή της κράτησης σε ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες. Οι προϋποθέσεις για να επιβληθεί αυτή η ποινή είναι α) ο ανήλικος να είναι τουλάχιστον 15 ετών β) η πράξη του αν είχε διαπραχθεί από ενήλικα θα χαρακτηριζόταν κακούργημα και γ) να έχει επίσης στοιχεία βίας ή να παραβίαζε ή να προσπαθούσε να παραβιάσει τα προστατευόμενα αγαθά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας. Η απόφαση που επιβάλλει την ποινή αυτή πρέπει να έχει ειδική και λεπτομερή αιτιολογία για τους λόγους για τους οποίους τα θεραπευτικά ή αναμορφωτικά μέτρα (ή η εκτέλεση της ποινής στο σπίτι, σε συνδυασμό με τέτοια θεραπευτικά ή αναμορφωτικά μέτρα) δεν κρίνονται επαρκή, όσον αφορά τις ειδικές περιστάσεις της πράξης και την προσωπικότητα του ανηλίκου.

²⁸⁴ Άρθρο 114 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁸⁵ Άρθρο 130 παράγραφος 3 του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁸⁶ Πριν από την τροποποίηση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας το 2009.

²⁸⁷ Δημόπουλος και Κοσμάτος, *Δίκαιο ανηλίκων. Θεωρία και πράξη*, 159-160- Νόμος αριθ. 4620/2019.

²⁸⁸ Δ. Σπινέλλης και Α. Τρωιανού, *Δίκαιο ανηλίκων - Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές επεκτάσεις* (Αθήνα - Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1987), 64-68.

²⁸⁹ Πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης.

4. το Τμήμα Ανηλίκων της Διεύθυνσης Ασφάλειας Θεσσαλονίκης και
5. τα Γραφεία Ανηλίκων των Διευθύνσεων Ασφαλείας Πατρών και Ηρακλείου.

Όπου δεν υπάρχει εξειδικευμένο Τμήμα, η σχετική αρμοδιότητα για την αντιμετώπιση των υποθέσεων ανηλίκων ασκείται από τις Υπηρεσίες Ασφαλείας υπό τη διεύθυνση της Διεύθυνσης Δημόσιας Ασφάλειας του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας – βλ. (α) ανωτέρω²⁹⁰.

Ο εισαγγελέας ασκεί δίωξη στο όνομα του κράτους²⁹¹. Στα δικαστήρια της Αθήνας, του Πειραιά, της Θεσσαλονίκης και της Πάτρας, ο Εισαγγελέας Εφετών ορίζει έναν Εισαγγελέα και έναν αναπληρωτή του για την *άσκηση ποινικής δίωξης κατά ανηλίκων*. Εισαγγελική αρχή είναι ο Εισαγγελέας του κάθε δικαστηρίου²⁹².

Ο συνήγορος υπεράσπισης έχει ενεργό ρόλο σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, καθώς εκπροσωπεί τον ύποπτο ή κατηγορούμενο ανήλικο και τον υποστηρίζει σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας²⁹³. Κατά τη διάρκεια της κύριας ακροαματικής διαδικασίας ο Δικαστής Ανηλίκων υποχρεούται να διορίσει συνήγορο υπεράσπισης για τον κατηγορούμενο ανήλικο που δεν διαθέτει, όταν ο ανήλικος κατηγορείται ότι διέπραξε έγκλημα, το οποίο θα ήταν κακούργημα αν είχε διαπραχθεί από ενήλικα και περιλαμβάνει στοιχεία βίας ή στρέφεται κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας²⁹⁴.

Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων²⁹⁵ κατέχει κεντρική θέση στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων, καθώς συμβάλλει στην αποτελεσματική εκπλήρωση της αρχής της εκπαίδευσης και της κοινωνικής επανένταξης, κυρίως μέσω της διεξαγωγής *κοινωνικών ερευνών* και της *εφαρμογής και εποπτείας* αναμορφωτικών μέτρων χωρίς φυλάκιση. Η Υπηρεσία Επιτήρησης Ανηλίκων ανήκει οργανωτικά στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, και λειτουργεί σε κάθε Πρωτοδικείο^{296,297}.

Τέλος, οι Ενώσεις Προστασίας Νέων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, καθώς πρωταρχικός τους στόχος είναι να συμβάλλουν ενεργά στην πρόληψη της θυματοποίησης και της παραβατικότητας των παιδιών. Μεταξύ άλλων δραστηριοτήτων, οι Σύλλογοι Προστασίας Νέων υποστηρίζουν τους ανηλικούς που εκκρεμούν σε ποινικές διαδικασίες και παρέχουν επίσης στους κατηγορούμενους ανηλικούς νομική συνδρομή^{298,299} και ανήκουν στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου των Ενώσεων Προστασίας Νέων πρέπει, κατά προτίμηση, να είναι ή να έχει διατελέσει δικαστής ανηλίκων ή εισαγγελέας ανηλίκων^{300,301}.

Ατομική αξιολόγηση στην Ελλάδα

Στο ελληνικό σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων, η ανάγκη για ατομική αξιολόγηση των ανηλικών παραβατών βασίζεται στην αρχή της *εξατομικευμένης θεραπείας*. Ωστόσο, ο όρος *εξατομικευμένη θεραπεία* δεν αναφέρεται ρητά σε κανένα νομικό κείμενο για τη δικαιοσύνη ανηλίκων. Η αρχή αυτή σημαίνει ότι κάθε παιδί που βρίσκεται σε σύγκρουση με το νόμο, πρέπει να αντιμετωπίζεται με τρόπο που να λαμβάνεται υπόψη η προσωπικότητά του/της, οι ειδικές ανάγκες του/της, οι ευαλωτότητές του/της και το πραγματικό οικογενειακό, κοινωνικό και οικονομικό του/της υπόβαθρο. Πρωταρχικός στόχος είναι όλοι οι επαγγελματίες που εργάζονται στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων να είναι σε θέση να κατανοήσουν τις

²⁹⁰ Το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. Ανακτήθηκε στις 14.10.2019 από: <http://www.mopocp.gov.gr>. Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας. Ανακτήθηκε στις 14.10.2019 από: <http://www.hellenicpolice.gr>. (Στα ελληνικά).

²⁹¹ Άρθρο 27 παράγραφος 1 του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁹² Νόμος αριθ. 4620/2019- άρθρο 27, παράγραφος 3 του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

²⁹³ Άρθρα 89 και επόμενα.

²⁹⁴ Άρθρο 340 § 1 του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας- άρθρα 89 και επόμενα- άρθρο 127 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα- νόμος αριθ. 4620/2019.

²⁹⁵ Συγχωνεύθηκε με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και Επιμελητών Κοινωνικής Πρόνοιας.

²⁹⁶ Προεδρικό Διάταγμα αριθ. 49/1979.

²⁹⁷ Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 340.

²⁹⁸ Άρθρο 18 του νόμου αριθ. 2298/1995- νόμος αριθ. 3860/2010.

²⁹⁹ Άρθρο 11 του νόμου αριθ. 4109/2013.

³⁰⁰ Άρθρο 18 του νόμου αριθ. 2298/1995, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 11 του νόμου αριθ. 3860/2010.

³⁰¹ Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 350-351.

ιδιαίτερες προσωπικές και εκπαιδευτικές ανάγκες, την οικογενειακή κατάσταση και το πλαίσιο του κοινωνικού, σχολικού ή εργασιακού περιβάλλοντος κάθε παιδιού, έτσι ώστε οι ειδικοί που έρχονται σε επαφή με το παιδί και ασχολούνται με την υπόθεση να είναι σε θέση να εφαρμόσουν την πλέον κατάλληλη, αποτελεσματική και επικοινωνιακή μέθοδο θεραπείας³⁰².

Η αρχή της *εξατομικευμένης θεραπείας* εκπληρώνεται στην Ελλάδα με τον ακόλουθο τρόπο: Οι Επιμελητές Ανηλίκων έχουν ως καθήκον τη διενέργεια κοινωνικών ερευνών για τα παιδιά που βρίσκονται σε σύγκρουση με το νόμο, καθώς επίσης, και την υποβολή εκθέσεων στις δικαστικές αρχές³⁰³. Ως κοινωνική έρευνα ορίζεται η συλλογή πληροφοριών σχετικά με τον τρόπο ζωής, τις στάσεις και την προσωπικότητα του ανηλίκου, που γίνεται μέσω άμεσης επαφής με τον ανήλικο, τα μέλη της οικογένειάς του, τους συγγενείς, τους δασκάλους ή τους εργοδότες του³⁰⁴. Για κάθε παιδί, η κοινωνική έρευνα αρχίζει από την πρώτη στιγμή της επαφής με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων για τη διάγνωση των ατομικών αναγκών του παιδιού αυτού και, εάν είναι απαραίτητο, για την πραγματοποίηση συγκεκριμένης παρέμβασης³⁰⁵.

Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

Οι κοινωνικές έρευνες διεξάγονται από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων^{306,307}. Πρόκειται για μια εξειδικευμένη υπηρεσία που λειτουργεί ως περιφερειακό τμήμα του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Κύρια αποστολή της είναι η παροχή βοήθειας και υποστήριξης στο Δικαστήριο Ανηλίκων καθώς και σε υπόπτους ή κατηγορούμενους ανηλίκους. Η εξειδίκευση των ποινικών διαδικασιών κατά των παιδιών απαιτεί την καθιέρωση αυτής της μορφής *δεσμού* μεταξύ του παιδιού και του Δικαστηρίου ή της δικαστικής αρχής.

Το ρόλο αυτό διαδραματίζει ο Επιμελητής Ανηλίκων, ο οποίος αξιολογεί την προσωπικότητα, το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού, προτείνει το καταλληλότερο μέτρο ή κύρωση/ποινή και δίνει τη δυνατότητα στις δικαστικές αρχές να αποφασίσουν κατάλληλα για την περίπτωση του παιδιού. Ο Επιμελητής Ανηλίκων ενεργεί σε όλα τα στάδια της διαδικασίας - στο στάδιο της προδικασίας, της διερεύνησης της υπόθεσης πριν από την εισαγωγή της υπόθεσης στο δικαστήριο, καθώς και μετά την καταδίκη και κατά τη διάρκεια της κράτησης σε ίδρυμα νεαρών παραβατών. Λόγω των ανωτέρω, η παρουσία του Λειτουργού στην κεκλεισμένων των θυρών δίκη θεωρείται απαραίτητη. Η σχετική διάταξη³⁰⁸ δεν ορίζει ρητά την υποχρεωτική παρουσία του Επιμελητή Ανηλίκων στη δίκη. Αναφέρει ότι:

*εκτός από τους διαδίκους, τους δικηγόρους τους και τους επιμελητές ανηλίκων, μπορούν να παρίστανται οι γονείς ή οι κηδεμόνες καθώς και οι εκπρόσωποι της αρμόδιας Ένωσης Προστασίας Νέων*³⁰⁹.

Η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων λειτουργεί ως συνδυετικός κρίκος, ως "γέφυρα" μεταξύ του συστήματος πρόνοιας ανηλίκων, της κοινωνικής εργασίας και του Νόμου περί Δικαιοσύνης Ανηλίκων. Ωστόσο, το νομικό καθεστώς της υπηρεσίας δεν είναι σαφώς καθορισμένο. Δεν είναι αμιγώς ανακριτικό όργανο, ούτε βοηθός της αστυνομίας ή των δικαστικών αρχών, ούτε συνήγορος ή εκπρόσωπος του ανηλίκου. Είναι από τη φύση της ένα ερευνητικό όργανο, διότι ένα από τα βασικά της καθήκοντα είναι να διεξάγει έρευνα και

³⁰² Α. Τρωιανού-Λούλα, *Η ποινική νομοθεσία για τους ανηλίκους. Κείμενα - Βιβλιογραφία - Νομολογία - Σχόλια* (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1995), 188- Α. Τρωιανού-Λούλα, *Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων του Δικαστηρίου Ανηλίκων* (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1999), 188-189, 192-193.

³⁰³ Άρθρα 7 και 8 του προεδρικού διατάγματος 49/1979.

³⁰⁴ Τρωιανού-Λούλα, *Η ποινική νομοθεσία για τους ανηλίκους*, 186-187.

³⁰⁵ Ένωση Λειτουργών Επιμελητών Ανηλίκων σχετικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του έργου των υπηρεσιών επιμελητών ανηλίκων. Ανακτήθηκε στις 20.02.2019 από: <http://www.epimelitesanilikon.gr/roioutika.html>.

³⁰⁶ Η δικαστική αρωγή ανηλίκων ή η υπηρεσία εποπτείας ανηλίκων- Α. Πιτσέλα "Δικαιοσύνη για τους νέους και επιτήρηση". Στο: Έγκλημα και τιμωρία στη σύγχρονη Ελλάδα: *International Comparative Perspectives*, επιμ.. L. K. Cheliotis και S. Xenakis (Oxford: Peter Lang, 2011), 505-527.

³⁰⁷ Νόμος αριθ. 378/1976, προεδρικά διατάγματα αριθ. 49/1979, 101/2014, 96/2017, 81/2019 και νόμος αριθ. 4625/2019.

³⁰⁸ Άρθρο 1 παράγραφος 1 του νόμου 3315/1955.

³⁰⁹ Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 340-350.

να υποβάλλει έκθεση κοινωνικής έρευνας σε σχέση με την προσωπικότητα και τις κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης του ανηλίκου στις αρχές σε διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας³¹⁰.

Παρόλο που ένα από τα σημαντικότερα καθήκοντα των Επιμελητών Ανηλίκων είναι η διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών, δεν προσφέρεται ειδική εκπαίδευση για τον τρόπο διεξαγωγής της ατομικής αξιολόγησης ενός ανηλίκου. Δεν υπάρχει ένα κοινό σύνολο αρχών που να καθορίζει τα βήματα που πρέπει να ακολουθούνται για τον τρόπο προσέγγισης των ανηλίκων και έτσι οι επιμελητές αναστολών ανηλίκων ενεργούν κατά το δοκούν. Φυσικά, το πράττουν στο πλαίσιο των κατευθυντήριων αρχών της Υπηρεσίας, αλλά με βάση το δικό τους εκπαιδευτικό υπόβαθρο και το δικό τους σύστημα ηθικών αξιών. Οι Επιμελητές Ανηλίκων δεν έχουν κοινό εκπαιδευτικό υπόβαθρο και ο καθένας εντάσσεται στον τομέα με τα δικά του ακαδημαϊκά, εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά και εργαλεία³¹¹.

Το 2017 το Υπουργείο Δικαιοσύνης εξέδωσε πρακτικές κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με το έργο των επιμελητών ανηλίκων και των επιμελητών κοινωνικής πρόνοιας στο πλαίσιο προγράμματος τεχνικής βοήθειας για τη μεταρρύθμιση του ελληνικού δικαστικού συστήματος, το οποίο εκτελείται με τη συνδρομή της αυστριακής οργάνωσης *Neustart*. Οι πρακτικές κατευθυντήριες γραμμές αποτελούν ένα χρήσιμο εργαλείο κατάρτισης για τους επαγγελματίες του τομέα και αποτελούνται από τρεις κύριες ενότητες που αφορούν παρουσίαση του προφίλ και του ρόλου των υπηρεσιών αυτών στην Ελλάδα, από θεωρητική και κανονιστική άποψη, εργασία με ανήλικους και ενήλικες δράστες, καλύπτοντας συμβουλευτικές δεξιότητες, ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα και διαχείριση θυμού, και τεχνικές εργασίας και μια λεπτομερή παρουσίαση των μεθόδων εργασίας των λειτουργών επιτήρησης στην *Neustart*³¹².

Η έρευνα δείχνει ότι οι ίδιοι οι Επιμελητές Ανηλίκων αναγνωρίζουν τη σημασία της εξειδικευμένης κατάρτισης.

Κοινωνική έρευνα-διαδικασία και μέθοδοι

Η διαδικασία αξιολόγησης ενός ανήλικου παραβάτη με ατομικό τρόπο εμπίπτει σε δύο διαδοχικές φάσεις: τη διεξαγωγή έρευνας και τη σύνταξη έκθεσης που παρέχει συμπεράσματα.

Κατά την πρώτη φάση, ο Επιμελητής Ανηλίκων έχει καθήκον να διεξάγει έρευνα: πρέπει να συλλέξει γεγονότα και δεδομένα και να τα αξιολογήσει ώστε να μπορέσει να διατυπώσει διαγνωστικά συμπεράσματα σχετικά με τους καθοριστικούς παράγοντες, τα αίτια και τα γεγονότα που συνέβαλαν στην παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου. Έτσι, είναι σε θέση να λάβει απόφαση και να προτείνει το καταλληλότερο μέτρο σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση³¹³.

³¹⁰ Α. Πιτσέλα και Α. Γιαγκου, ". "Η Υπηρεσία Επιτήρησης Ανηλίκων σε μια ελληνογερμανική σύγκριση". Στο: Η πορεία προς τη δικαιοσύνη: Συνέδριο προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Στέργιου Αλεξιάδη, επιμέλεια Α. Πιτσέλα, 103-135. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2012, 104, 109- Α. Πιτσέλα και Α. Γιάγκου, "Θεσμοί στην ελληνική έννομη τάξη που προάγουν το συμφέρον του παιδιού και την αρχή της αγωγής", Δοκίμια προς τιμήν του καθηγητή Füsün Sokullu-Akinci, *Κωνσταντινούπολη*: (2013): 1003-1020.

³¹¹ Μ. Πυκνή, "Οι εκπαιδευτικές ανάγκες των Επιμελητών Νέων του Υπουργείου Δικαιοσύνης υπό το πρίσμα της Μετασχηματίζουσας Μάθησης του J. Mezriow", δοκίμια προς τιμήν του καθηγητή Σ. Αλεξιάδη, *Εκδόσεις Σάκκουλας, Εγκληματολογία: Αναζητώντας απαντήσεις* (2010): 919, 921.

³¹² Πρακτικές κατευθυντήριες γραμμές για το έργο των επιμελητών αναστολών ανηλίκων και των επιμελητών κοινωνικής πρόνοιας (2017).

³¹³ Τροιάνου-Λούλα, *Η ποινική νομοθεσία για τους ανήλικους*, 187- Τροιάνου-Λούλα, *Η υπηρεσία του επιμελητή ανηλίκων του δικαστηρίου ανηλίκων*, 185.

Προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του σε αυτή την πρώτη φάση, ο Επιμελητής Ανηλίκων καλεί τον ανήλικο και τους γονείς του στο γραφείο του για συνέντευξη. Μπορεί επίσης να επισκεφθεί τον ανήλικο και τους γονείς του στην κατοικία τους- ωστόσο, στην πράξη, τέτοιες επισκέψεις πραγματοποιούνται σπάνια.

Ο Επιμελητής Ανηλίκων μπορεί να καλέσει τον ανήλικο και τους γονείς του για περισσότερες από μία συναντήσεις-συνεντεύξεις, καθώς είναι σημαντικό για τον ίδιο να κατανοήσει την προσωπικότητα του ανηλίκου και το κοινωνικό και οικογενειακό του υπόβαθρο. Στην πρώτη συνάντηση, στην αρχή της συζήτησης, ο/η Επιμελητής/τρια Ανηλίκων θα εξηγήσει τον ιδιαίτερο ρόλο και την αποστολή του/της, ώστε ο/η ανήλικος ή/και οι γονείς του/της να αισθάνονται άνετα. Η οικοδόμηση μιας γέφυρας εμπιστοσύνης με τον ανήλικο είναι μια από τις πρωταρχικές προκλήσεις στο έργο του Επιμελητή Ανηλίκων. Είναι επίσης ζωτικής σημασίας να αφήσει τον ανήλικο και τους γονείς του να μιλήσουν ελεύθερα και να εκφράσουν τις απόψεις τους χωρίς διακοπή ή οποιαδήποτε μομφή. Πάνω απ' όλα, οι Επιμελητές Ανηλίκων πρέπει να δείχνουν σεβασμό και διακριτικότητα, να εμπνέουν εμπιστοσύνη και να έχουν κατά νου τη σημασία της θέσης τους και της αρμοδιότητάς τους³¹⁴.

Οι υπεύθυνοι επιμελητές ανηλίκων μπορούν επίσης να έρθουν σε επαφή με άλλους συγγενείς ή με επαγγελματίες στο εκπαιδευτικό ή εργασιακό περιβάλλον του ανηλίκου, εάν πιστεύουν ότι αυτό είναι απαραίτητο για την πλήρη διάγνωση. Αυτές οι επαφές μπορεί να είναι πολύ χρήσιμες, καθώς επιτρέπουν στον υπεύθυνο επιμελητή ανηλίκων να παρατηρήσει άμεσα τις συνθήκες, τις σχέσεις και τα προβλήματα που προκύπτουν στο περιβάλλον του ανηλίκου, τα οποία δεν θα αποκαλύπτονταν εύκολα από τις καταθέσεις τρίτων. Ωστόσο -εκτός αν υπάρχει επιτακτικός λόγος- αποφεύγεται η έρευνα στο σχολείο ή στο εργασιακό περιβάλλον προκειμένου να προστατευθεί ο ανήλικος από ενδεχόμενο στιγματισμό³¹⁵.

Το σχετικό νομικό πλαίσιο³¹⁶ για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη και οι διατάξεις του να τηρούνται προσεκτικά από τους Επιμελητές Ανηλίκων, κατά τη διεξαγωγή μιας κοινωνικής έρευνας³¹⁷.

Κατά τη δεύτερη φάση, ο υπεύθυνος επιμελητής ανηλίκων έχει καθήκον να συντάξει έκθεση κοινωνικής έρευνας και να την υποβάλει στις δικαστικές αρχές. Η έκθεση έχει προκαθορισμένη δομή σε κάθε περιοχή της Ελλάδας. Ωστόσο, δεν υπάρχει κοινή δομή για την έκθεση στο σύνολο της χώρας.

Στη Θεσσαλονίκη, οι επιμελητές ανηλίκων συμπληρώνουν ένα ατομικό φύλλο με τυποποιημένες "ανοικτές" ερωτήσεις αφού έχουν πραγματοποιήσει την έρευνά τους. Οι πληροφορίες περιλαμβάνουν μια σύντομη περιγραφή των ακόλουθων πληροφοριών σχετικά με την κατάσταση του ανηλίκου:

1. σύνθεση και υπόβαθρο της οικογένειας, προσωπικά στοιχεία για τα μέλη της οικογένειας, εκπαίδευση, ποιότητα των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας και ειδικά με τον ανήλικο,
2. τις συνθήκες διαβίωσης του ανηλίκου, την κατοικία και το περιβάλλον του,
3. την προσωπικότητα του ανηλίκου και τα κύρια χαρακτηριστικά του χαρακτήρα του, όπως η σωματική, πνευματική, συναισθηματική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και το επίπεδο εκπαίδευσης, η φοίτηση στο σχολείο, η επαγγελματική απασχόληση, άλλες δραστηριότητες και χόμπι,
4. οποιοδήποτε γεγονός στη ζωή του/της που μπορεί να τον/την επηρέασε έντονα- και
5. τις περιστάσεις του αδικήματος.

Οι υπεύθυνοι επιμελητές ανηλίκων δεν εκφράζουν γνώμη σχετικά με την ποινική ευθύνη του παιδιού.

³¹⁴ Τροιάνου-Λούλα, *Η ποινική νομοθεσία για τους ανηλίκους*, 188-201- Τροιάνου-Λούλα, *Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων του Δικαστηρίου Ανηλίκων*, 184-189- Άρθρο 15 του Προεδρικού Διατάγματος 49/1979 για τη λειτουργία των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων.

³¹⁵ Τροιάνου-Λούλα, *Η ποινική νομοθεσία για τους ανηλίκους*, 187-188- Τροιάνου-Λούλα, *Η υπηρεσία επιμελητή ανηλίκων του δικαστηρίου ανηλίκων*, 186-188- Τ., Κοσκινιάδου, *Η έννοια και η πρακτική εφαρμογή της κοινωνικής έρευνας ή της ψυχοκοινωνικής αξιολόγησης* (2012).

³¹⁶ Νόμος αριθ. 4624/2019, 29 Αυγούστου 2019.

³¹⁷ Νόμος αριθ. 4624/2019. ανακτήθηκε στις 12.10.2019 από:

<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=RGmIORriSZE%3d&tabid=534> (στα ελληνικά).

Με βάση αυτές τις πληροφορίες, ο υπεύθυνος επιμελητής ανηλίκων πρέπει να καταλήξει σε μια πρόταση σχετικά με το καταλληλότερο μέτρο για τη θεραπεία του ανηλίκου. Η πρόταση πρέπει να αιτιολογείται διεξοδικά και να συνδυάζεται με τις πληροφορίες και τα στοιχεία που προκύπτουν από την κοινωνική έρευνα, ώστε να είναι αντικειμενική και τεκμηριωμένη.

Εάν ο υπεύθυνος επιτήρησης ανηλίκων καταλήξει στο συμπέρασμα ότι -εκτός από τη δική του έρευνα- υπάρχει ανάγκη για **ψυχιατρική** ή **ψυχολογική** εξέταση, προβαίνει στην απαραίτητη προετοιμασία και υποβάλλει αίτημα για τη διενέργεια της εν λόγω εξέτασης. Τα σχετικά συμπεράσματα τυχόν περαιτέρω αξιολογήσεων επισυνάπτονται στην έκθεση κοινωνικής έρευνας. Σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, η ανάγκη ψυχιατρικής αξιολόγησης μπορεί επίσης να αναγνωρισθεί από τις δικαστικές αρχές, όταν θα διατάξουν τους αρμόδιους εμπειρογνώμονες να εκφράσουν γνώμη για τον ανήλικο³¹⁸.

Η έκθεση κοινωνικής έρευνας δεν είναι δεσμευτική για τις δικαστικές αρχές. Ωστόσο, σύμφωνα με απόφαση του Αρείου Πάγου³¹⁹, η έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων αποτελεί *ειδική πηγή αποδεικτικών στοιχείων* για το Δικαστήριο Ανηλίκων και πρέπει να λαμβάνεται ρητά υπόψη κατά τη διαμόρφωση των αποφάσεων. Έτσι, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ελλάδας έχει τονίσει τον κομβικό ρόλο της έκθεσης του Επιμελητή Ανηλίκων στην ποινική διαδικασία ανηλίκων, αναγνωρίζοντας ότι η έκθεση είναι ειδική και διακριτή μεταξύ των άλλων αποδεικτικών εγγράφων³²⁰.

Κοινωνικές έρευνες στα διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας

Η έκθεση κοινωνικής έρευνας χρησιμοποιείται από τους εισαγγελείς ανηλίκων, τους ανακριτές ανηλίκων και τους δικαστές ανηλίκων σε διάφορα στάδια της διαδικασίας μετά τη σύγκρουση του ανηλίκου με το νόμο και την προσαγωγή του ενώπιον δικαστικής αρχής. Η έκθεση χρησιμοποιείται:

1. στο στάδιο της προδικασίας πριν από την άσκηση ποινικής δίωξης,
2. στο στάδιο της διερεύνησης του εγκλήματος, καθώς και
3. κατά τη διάρκεια της κύριας ακροαματικής διαδικασίας στη δίκη³²¹

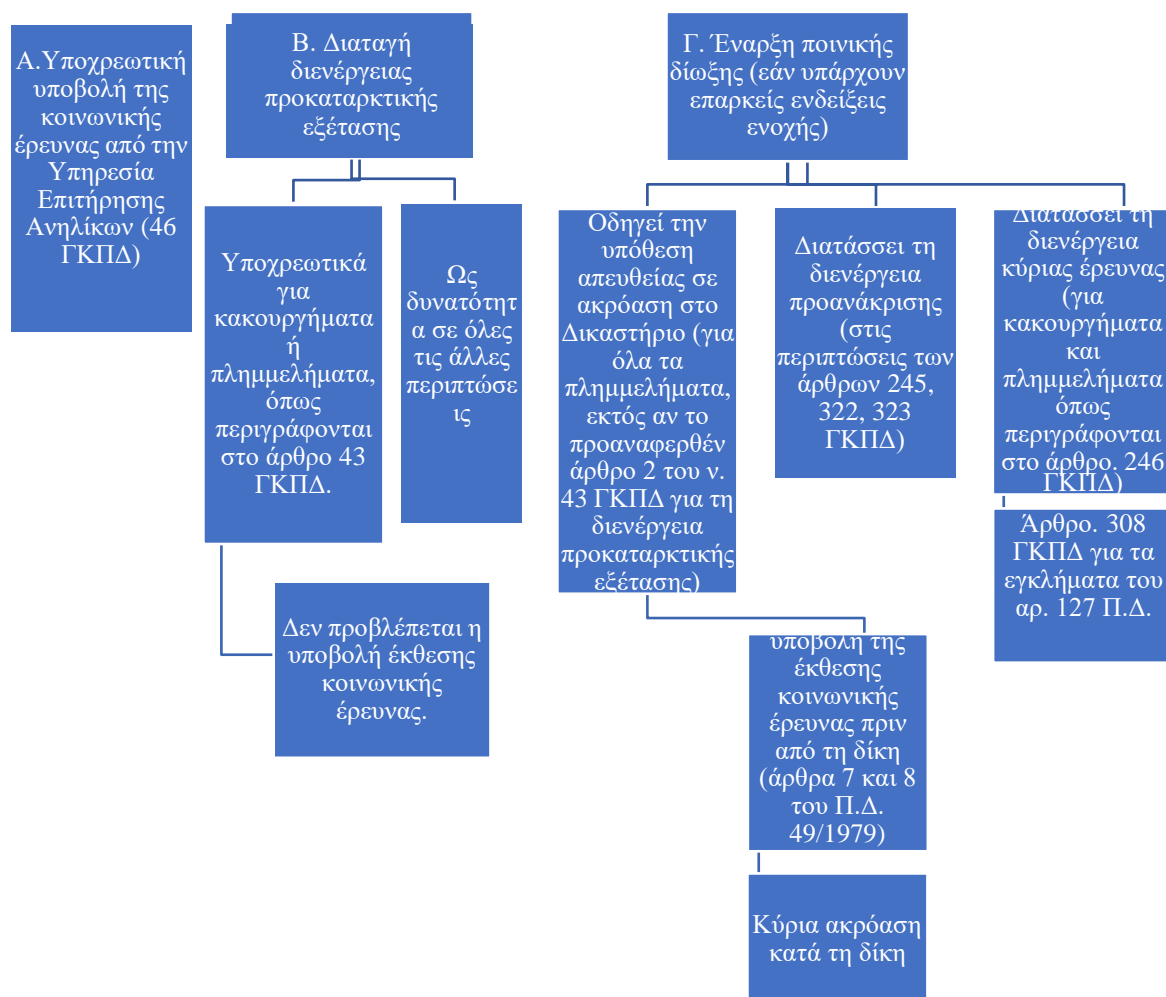
Η χρήση των εκθέσεων κοινωνικής έρευνας στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας παρουσιάζεται στο **σχέδιο αριθ. 1**

³¹⁸ Άρθρα 80 και 200 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

³¹⁹ Άρειος Πάγος, αριθ. 948/2016.

³²⁰ Επεξηγηματική έκθεση του νόμου αριθ. 4322/2015.

³²¹ Πιτσέλα, *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*, 295-332.

Πρώτον, στο στάδιο της προδικασίας πριν από την άσκηση ποινικής δίωξης, οι Επιμελητές Ανηλίκων πρέπει να υποβάλουν έκθεση κοινωνικής έρευνας για να αποφασίσει ο Εισαγγελέας Ανηλίκων α) αν θα απέχει από την άσκηση ποινικής δίωξης και β) για την επιβολή εκπαιδευτικών μέτρων (χωρίς στέρηση της ελευθερίας). Η αποχή μπορεί να εφαρμοστεί μόνο όταν το παιδί έχει διαπράξει *πλημμέλημα*. Ο Εισαγγελέας Ανηλίκων χρησιμοποιεί την έκθεση κοινωνικής έρευνας για να καταλήξει στο συμπέρασμα εάν η ποινική δίωξη είναι αναγκαία ή όχι για την αποτροπή του παιδιού από περαιτέρω αξιόποινες πράξεις και -εάν αποφασιστεί η αποχή από την ποινική δίωξη- εάν είναι αναγκαία τα μη στερητικά της ελευθερίας αναμορφωτικά μέτρα³²³.

Μετά την άσκηση ποινικής δίωξης σε περιπτώσεις όπου ένα παιδί κατηγορείται για διάπραξη *κακουργήματος*, μπορεί να ανατεθεί από τις ανακριτικές αρχές ή τον ανακριτή στους Επιμελητές Ανηλίκων η διενέργεια και υποβολή έκθεσης κοινωνικής έρευνας. Η έκθεση πρέπει να παρέχει στοιχεία για τη σωματική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού, τις οικογενειακές συνθήκες και το γενικότερο περιβάλλον. Οι Επιμελητές Ανηλίκων μπορούν επίσης να έρθουν σε επαφή με τα μέλη της οικογένειας του παιδιού, τους συγγενείς, τους δασκάλους ή τους εργοδότες του, ώστε να συλλέξουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο ζωής του παιδιού και τις κοινωνικές και οικογενειακές συνθήκες. Με τον τρόπο αυτό, ο δικαστής και ο εισαγγελέας είναι σε θέση να σχηματίσουν τη σωστή εικόνα της προσωπικότητας του παιδιού και να λάβουν σωστές αποφάσεις σχετικά με την υπόθεση του παιδιού κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας³²⁴. Όταν υπάρχουν *σοβαρές ενδείξεις ενοχής* του ανηλίκου, η έκθεση μπορεί να

³²² Αγγελική Πιτσέλα, Γεώργιος Νούσκαλης, Χαράλαμπος Καραγιαννίδης, Αναστασία Γιάγκου.

³²³ Άρθρο 46 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

³²⁴ Άρθρο 239 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

βοηθήσει τον ανακριτή να αποφασίσει στο προδικαστικό στάδιο και αφού ο κατηγορούμενος ανήλικος υπερασπιστεί τον εαυτό του εάν θα διατάξει περιοριστικά μέτρα, κατ' οίκον περιορισμό υπό ηλεκτρονική επιτήρηση ή προφυλάκιση.

Πριν από την εκδίκαση της υπόθεσης στο δικαστήριο, ο δικαστής ανηλίκων πρέπει να διαβάσει και να λάβει υπόψη του την έκθεση κοινωνικής έρευνας που υπέβαλε ο υπεύθυνος επιτήρησης ανηλίκων. Έτσι, ο δικαστής μπορεί να σχηματίσει γνώμη για την προσωπικότητα και το οικογενειακό και κοινωνικό υπόβαθρο του ανηλίκου. Αν και ο δικαστής, δεν είναι υποχρεωμένος να ακολουθήσει τις προτάσεις του Επιμελητή Ανηλίκων σχετικά με το καταλληλότερο μέτρο για τη θεραπεία του ανηλίκου, ωστόσο θα πρέπει να αποφασίσει ποιο είδος παρέμβασης θα ήταν το καταλληλότερο. Η έκθεση κοινωνικής έρευνας αποτελεί βασικό στοιχείο για την απόφαση αυτή³²⁵.

Έρευνα σχετικά με την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης στην Ελλάδα

Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας σχετικά με την ατομική αξιολόγηση και την εφαρμογή της Οδηγίας 2016/800, πραγματοποιήσαμε έρευνα για να λάβουμε τις απόψεις και την εμπειρία των εμπειρογνομόνων που συντάσσουν, επί του παρόντος, εκθέσεις κοινωνικής έρευνας για νεαρούς παραβάτες και των ειδικών χρηστών των εν λόγω εκθέσεων.

Κατά την περίοδο Ιουλίου-Οκτωβρίου 2019, έξι (γυναίκες) Επιμελητές Ανηλίκων, οι οποίοι διενεργούν ατομικές αξιολογήσεις, έλαβαν μέρος σε συνεντεύξεις. Πέντε εργάζονται στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Θεσσαλονίκης^{326,327} και μία στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Δράμας. Και οι έξι έχουν πολυετή επαγγελματική εμπειρία στον τομέα (από 13 έως 23 έτη). Δύο από τους Επιμελητές Ανηλίκων έχουν σπουδάσει νομικά, έχουν αποκτήσει εξειδικευμένες γνώσεις στο δίκαιο των ανηλίκων και είναι υποψήφιοι διδάκτορες στον τομέα του δικαίου των ανηλίκων. Οι υπόλοιποι Επιμελητές Επιτήρησης Ανηλίκων έχουν σπουδάσει κοινωνική εργασία και ψυχολογία και έχουν εκπαιδευτεί στη βασική χρήση εργαλείων συνέντευξης κατά τη διάρκεια των σπουδών τους.

Άλλες έξι συνεντεύξεις διεξήχθησαν με εμπειρογνώμονες που χρησιμοποιούν τις εκθέσεις κοινωνικής έρευνας που συντάσσουν οι Επιμελητές Ανηλίκων. Τρεις συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με δικαστές ανηλίκων και τρεις με εισαγγελείς ανηλίκων κατά την περίοδο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2019. Η επαγγελματική τους ενασχόληση με νεαρούς παραβάτες κυμαινόταν από 1 έως 13 χρόνια.

Η άποψη των εμπειρογνομόνων που προβαίνουν σε αξιολογήσεις

Σύμφωνα με τους Επιμελητές Ανηλίκων που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, το σύγχρονο καθεστώς για την ατομική αξιολόγηση των υπόπτων ή κατηγορουμένων παιδιών σε ποινικές διαδικασίες στην Ελλάδα περιλαμβάνει τη διενέργεια κοινωνικών ερευνών και τη σύνταξη ατομικών ή κοινωνικών προφίλ. Όλοι οι συμμετέχοντες συμφώνησαν ότι η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για τη διενέργεια ατομικών αξιολογήσεων σε νεαρούς παραβάτες. Κάθε κοινωνική έρευνα ακολουθείται από τη σύνταξη έκθεσης κοινωνικής έρευνας.

Στη Θεσσαλονίκη και τη Δράμα αυτό συνεπάγεται ουσιαστικά τη συμπλήρωση ενός ατομικού εντύπου. Πρόκειται για ένα προεκτυπωμένο έντυπο που περιέχει ερωτήσεις που πρέπει να απαντήσει ο ανήλικος. Ωστόσο, δεν υπάρχουν συγκεκριμένες οδηγίες ή πρωτόκολλα σχετικά με την αξιολόγηση. Υπάρχουν κάποιες βασικές αρχές -όπως η αρχή της *εξατομικευμένης θεραπείας*- που ενσωματώνονται στο δίκαιο ανηλίκων και τις οποίες οι επιμελητές ανηλίκων επιδιώκουν να ακολουθούν. Ένας συμμετέχων δήλωσε ότι κάθε Επιμελητής Ανηλίκων χρησιμοποιεί τη δική του/της τεχνογνωσία για να αποφασίσει πώς θα διεξάγει μια έρευνα και πώς θα αντλήσει και θα αξιολογήσει πληροφορίες σχετικά με τον νεαρό παραβάτη. Δηλαδή

³²⁵ Άρθρο 7 του Προεδρικού Διατάγματος 49/1979.

³²⁶ Η Δράμα είναι μια πόλη που βρίσκεται επίσης στο βόρειο τμήμα της Ελλάδας, περίπου 117 χιλιόμετρα μακριά από τη Θεσσαλονίκη.

³²⁷ Η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Ελλάδας και είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας μετά την Αθήνα.

ο ψυχολόγος θα αξιολογήσει ορισμένες πτυχές, ο κοινωνικός λειτουργός θα εστιάσει σε διαφορετικά ζητήματα και ο νομικός θα θέσει άλλα ζητήματα.

Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, η αξιολόγηση από τους Επιμελητές Ανηλίκων βασίζεται συνήθως στη γνώση και την εμπειρία. Όλοι οι Επιμελητές Ανηλίκων έχουν συμμετάσχει σε μαθήματα κατάρτισης και σεμινάρια, αλλά ελάχιστα ήταν ειδικά για την ατομική αξιολόγηση και σχετιζόνταν μόνο έμμεσα με τη διεξαγωγή τέτοιων αξιολογήσεων.

Στη Θεσσαλονίκη κανένας Επιμελητής Ανηλίκων δεν έχει εξειδίκευση στην ψυχολογία. Στη Δράμα, η Επιμελήτρια Ανηλίκων έχει σπουδάσει ψυχολογία και η εξειδίκευσή της της επιτρέπει να κάνει συνεντεύξεις με τους ανηλικούς για να εκτιμήσει το επίπεδο νοημοσύνης τους και το βαθμό στον οποίο κατανοούν τη γλώσσα και αντιλαμβάνονται το χρόνο.

Εάν ο Επιμελητής Ανηλίκων διαπιστώσει ότι ένας ανήλικος έχει προβλήματα υγείας ή συμπεριφοράς που χρήζουν εξειδικευμένης διερεύνησης, μπορεί να ζητήσει τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης ή παιδοψυχιατρικής αξιολόγησης με τη χρήση εργαλείων ή διαγνωστικών δοκιμασιών. Ένας Επιμελητής Ανηλίκων ανέφερε ότι μπορεί να ζητηθεί ανεπίσημα η συνδρομή εμπειρογνομόνων ψυχικής υγείας για την παροχή συμβουλών, καθοδήγησης και εποπτείας. Σχεδόν όλοι οι Επιμελητές Ανηλίκων δήλωσαν ότι υπάρχουν καλές σχέσεις εργασίας με τους εν λόγω ειδικούς. Οι δάσκαλοι ενός ανηλικού μπορεί επίσης να είναι χρήσιμοι και ένας Επιμελητής Ανηλίκων ανέφερε ότι, για ανηλικούς με προβλήματα χρήσης ναρκωτικών, παρείχε υπηρεσίες το θεραπευτικό πρόγραμμα "ΑΝΑΔΥΣΗ" του "ΚΕΘΕΑ" (Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων).

Οι συμμετέχοντες θεώρησαν **τις συνεντεύξεις** με τον ανήλικο και την οικογένειά του ως το κύριο εργαλείο για την κατάρτιση ενός ικανοποιητικού προφίλ του ανηλικού. Καθοριστικό ρόλο παίζει η διερεύνηση και η κατανόηση της οικογένειας με τη διεξαγωγή συναντήσεων με τον ανήλικο και την οικογένειά του. Οι συναντήσεις πραγματοποιούνται συνήθως στο χώρο εργασίας του Επιμελητή Ανηλίκων ή είναι επιτόπιες έρευνες, με επίσκεψη στους χώρους που συχνάζει το παιδί. Για την αποφυγή οποιουδήποτε στίγματος, ο Επιμελητής Ανηλίκων θα έρθει σε επαφή με τους εκπαιδευτικούς, τον διευθυντή του σχολείου ή τον εργοδότη του παιδιού μόνο αν υπάρχει εξαιρετικός λόγος.

Οι κοινωνικές έρευνες περιλαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες που οδήγησαν το παιδί να διαπράξει το έγκλημα και ιδίως τη στάση του παιδιού και τη σχέση του με το έγκλημα. Σε καμία περίπτωση οι Επιμελητές Ανηλίκων δεν παίρνουν θέση για το αν το παιδί έχει διαπράξει ή όχι το αδίκημα. Το τεκμήριο της αθωότητας (που συμπεριλήφθηκε πρόσφατα στον ΚΠΔ³²⁸, αλλά αποτελούσε πάντοτε βασική αξία του ποινικού συστήματος όλα αυτά τα χρόνια και απορρέει από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ) είναι σεβαστό. Οι Επιμελητές Ανηλίκων επικεντρώνονται στο κατά πόσον το παιδί είναι έτοιμο να αναλάβει την ευθύνη των πράξεών του ως μέρος της διαδικασίας ενηλικίωσης. Στο τέλος, αξιολογούν τα είδη των διαθέσιμων παρεμβάσεων και προτείνουν τον τρόπο με τον οποίο το παιδί θα πρέπει να αντιμετωπιστεί από το δικαστήριο.

Οι υπεύθυνοι επιτήρησης ανηλίκων μπορούν επίσης να αναζητήσουν άλλες πηγές. Μπορούν να μιλήσουν με ειδικούς (παιδοψυχιάτρους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς) σε ιδρύματα πρόνοιας, νοσοκομεία και οργανισμούς ή υπηρεσίες που παρέχει ο Δήμος, εφόσον το παιδί έχει έρθει σε επαφή και έχει συνεργαστεί μαζί τους. Στην περίπτωση των προσφύγων, πραγματοποιείται συνάντηση με εκπροσώπους των ενδιαφερόμενων ΜΚΟ. Πληροφορίες μπορεί επίσης να παρέχονται από την Αστυνομία, τον Εισαγγελέα ή άλλη Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, εάν το παιδί έχει εμπλακεί στο παρελθόν με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, η ακριβής αξιολόγηση της προσωπικότητας και της ωριμότητας ενός παιδιού, του οικονομικού, κοινωνικού και οικογενειακού του υπόβαθρου και των συγκεκριμένων δυσκολιών που αντιμετωπίζει, εξαρτάται από το πόσο εξατομικευμένη είναι η κάθε περίπτωση. Ένας Επιμελητής Ανηλίκων επεσήμανε ότι η αξιολόγηση απαιτεί την εμπλοκή κάθε παιδιού στην υπόθεση για εύλογο χρονικό διάστημα. Ο Επιμελητής Ανηλίκων θα πρέπει να αναλαμβάνει την ατομική αξιολόγηση σε όλες τις φάσεις της διαδικασίας. Η εμπλοκή του ίδιου Λειτουργού στην υπόθεση του ανηλικού καθ' όλη τη

³²⁸ Άρθρο 71.

διάρκεια της διαδικασίας σίγουρα βοηθά στη δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης, επιτρέπει την καλύτερη προσέγγιση του ανηλίκου και αποφεύγει τη σύγχυση και την αποσπασματική προσέγγιση.

Οι συμμετέχοντες θεώρησαν ότι ο χρόνος της ατομικής αξιολόγησης δεν είναι ούτε συνεπής ούτε νομοθετικά επιβεβλημένος. Ο χρόνος που δαπανάται για την αξιολόγηση εξαρτάται από την ανάγκη εξατομικευμένης αντιμετώπισης της κάθε περίπτωσης, από την προσωπικότητα του παιδιού, το οικογενειακό του προφίλ, το κοινωνικό περιβάλλον εν γένει, τη σοβαρότητα του εγκλήματος, το βαθμό εμπλοκής του παιδιού σε αυτό, την αξιολόγηση του κινδύνου υποτροπής ή/και τυχόν δυσκολίες στην αξιολόγηση της περίπτωσης. Συνήθως, κάθε συνεδρία διαρκεί μεταξύ 1 ώρας και 1 ώρα και 30 λεπτών. Με βάση την αρχή της ελάχιστης παρέμβασης, σε περιπτώσεις *εγκλημάτων χαμηλού επιπέδου*, οι Επιμελητές Ανηλίκων αρκούνται συνήθως σε μία μόνο συνάντηση/συνεδρία για τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών. Σε περιπτώσεις *σοβαρών εγκλημάτων* ή περιστατικών με *ειδικές ανάγκες* και *προβλήματα*, απαιτούνται περισσότερες από μία συναντήσεις/συνεδρίες. Στη Δράμα, ο Επιμελητής Ανηλίκων πραγματοποιεί μία έως τρεις συναντήσεις/συνεδριάσεις. Στη Θεσσαλονίκη, οι Επιμελητές Ανηλίκων επιδιώκουν να πραγματοποιήσουν επαναλαμβανόμενες συναντήσεις με το παιδί και τους γονείς είτε μαζί είτε χωριστά.

Οι Επιμελητές Ανηλίκων διερευνούν επίσης τις ειδικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει κάθε παιδί. Οι δυσκολίες μπορεί να προκύπτουν από τη σωματική και ψυχική υγεία του παιδιού, τις επικοινωνιακές δεξιότητες και το βαθμό κοινωνικής ένταξης - τις σχέσεις με τους άλλους και τη συμμετοχή σε κοινωνικές δραστηριότητες - τον εθισμό στα ναρκωτικά/αλκοόλ και το διαδίκτυο, τη σχέση του παιδιού με τον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης - την προηγούμενη εμπλοκή του σε εγκλήματα, τα επαναλαμβανόμενα αδικήματα, τις εκκρεμείς υποθέσεις - τη σχέση του παιδιού με το υπό διερεύνηση έγκλημα και το πολιτισμικό πλαίσιο των προσφύγων.

Εάν μια δυσκολία έχει διαγνωστεί, μπορεί να χρειαστεί εξατομικευμένη παρέμβαση- αξιολόγηση από παιδοψυχολόγους σε διαγνωστικά κέντρα, όπως στο Κέντρο Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης ή σε κέντρα ψυχικής υγείας, ιατρικο-παιδαγωγικά κέντρα και μονάδες εφήβων, ή σε κέντρα διάγνωσης, αξιολόγησης και υποστήριξης, τα οποία είναι εκπαιδευτικές υπηρεσίες που εντοπίζουν μαθησιακές δυσκολίες και προωθούν τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων. Άλλη υποστήριξη μπορεί να ζητηθεί από το πρόγραμμα MAZI (αγγλικά: "TOGETHER"), ένα φιλανθρωπικό ίδρυμα που υποστηρίζει άτομα που πάσχουν από κατάθλιψη και διαταραχές της διάθεσης και κέντρα ημέρας που υποστηρίζουν παιδιά και οικογένειες.

Ένας Επιμελητής Ανηλίκων ανέφερε ότι υπάρχουν προγράμματα στη Θεσσαλονίκη που παρέχουν οικονομική υποστήριξη και προωθούν την κοινωνική ένταξη των παιδιών. Σε αυτά περιλαμβάνονται τα προγράμματα που εκτελούνται από την *Εντός#Εκτός* (Σύλλογος Εθελοντών για την Υποστήριξη Ανηλίκων και Νέων) και από τα Σωματεία Προστασίας Νέων, οι εκπαιδευτικές υποτροφίες που προσφέρει το ΙΕΚ ΔΕΛΤΑ και τα επιδοτούμενα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού για παιδιά άνω των 16 ετών - αν και υπάρχει έλλειψη ευαισθητοποίησης των εργοδοτών και υπάρχουν περιορισμοί ως προς το είδος της εργασίας που μπορεί να γίνει.

Όλοι οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν ότι η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων αντιμετωπίζει δυσκολίες στην αποτελεσματική διεξαγωγή των ατομικών αξιολογήσεων των νεαρών παραβατών. Οι δυσκολίες αυτές σχετίζονται με:

- την έλλειψη ενιαίου κανονιστικού πλαισίου για τον τρόπο διεξαγωγής των κοινωνικών ερευνών, την έλλειψη πιστοποιημένου αντικειμενικού εργαλείου αξιολόγησης του χαρακτήρα και της προσωπικότητας των ανηλίκων και του κινδύνου υποτροπής,
- τη δυσκολία εντοπισμού του παιδιού και της οικογένειας, παρά τη συνδρομή άλλων φορέων, ή ακόμη και την απροθυμία των γονέων και των παιδιών να συνεργαστούν με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων,
- την ύπαρξη ενός συγκεχυμένου νομικού πλαισίου σχετικά με τον τρόπο εποπτείας της αξιολόγησης,

- την απουσία κοινωνικής πολιτικής για τη δικτύωση φορέων και δομών για την επίτευξη καλύτερης συνεργασίας,
- την έλλειψη ενός ευρύτατου προγράμματος παρέμβασης σχεδιασμένου να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αξιολόγησης,
- την έλλειψη διερμηνέων σε υποθέσεις που αφορούν νεαρούς πρόσφυγες και την έλλειψη κατάρτισης των επιμελητών αναστολών ανηλίκων στην πολιτισμική διαμεσολάβηση παρά την ύπαρξη διερμηνέα,
- την επικράτηση κακών συνθηκών εργασίας, τουλάχιστον στη Θεσσαλονίκη, όπως η πίεση και ο ανεπαρκής χρόνος, η παρουσία πολλών Επιμελητών Ανηλίκων σε έναν ενιαίο χώρο που δεν είναι φιλικός προς τα παιδιά, η χρήση ενός μόνο υπολογιστή, την απουσία γραμματέα και το γεγονός ότι οι Επιμελητές Ανηλίκων αναλαμβάνουν καθήκοντα γραμματέα.

Υπό το πρίσμα αυτών των δυσκολιών, οι συμμετέχοντες τόνισαν:

- την ανάγκη υιοθέτησης ενός ενιαίου συνόλου κατευθυντήριων γραμμών, ενός κανονιστικού πλαισίου ή/και ενός εργαλείου προσέγγισης και αξιολόγησης των ανηλίκων,
- την ανάγκη παράλληλης κατάρτισης και εκπαίδευσης των Επιμελητών Ανηλίκων σχετικά με ένα νέο πλαίσιο ή εργαλείο, ιδίως σε σχέση με τα τρέχοντα κοινωνικά ζητήματα,
- τη σημασία της εισαγωγικής εκπαίδευσης των νεοδιοριζόμενων Επιμελητών Ανηλίκων και της διαβίου μάθησης των αρχαιότερων,
- την υποχρέωση διενέργειας ατομικών αξιολογήσεων. Θα πρέπει να θεσπιστεί νομοθετικά και η εποπτεία των υποθέσεων, θα πρέπει να τεθεί υπό την καθοδήγηση εμπειρογνομόνων, καθώς και εξειδικευμένων δομών και υπηρεσιών,
- την ανάγκη να εμπλουτιστεί το δίκτυο συνεργασίας με άλλους φορείς και να βελτιωθεί η συνεργασία- και
- την ανάγκη ανταλλαγής γνώσεων σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των βέλτιστων πρακτικών, κυρίως μέσω της συμμετοχής σε ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα.

Η άποψη των εμπειρογνομόνων που χρησιμοποιούν αξιολογήσεις

Όλοι οι δικαστές και εισαγγελείς που συμμετείχαν στη μελέτη δήλωσαν ότι δεν υπήρξε ούτε μία ειδική συνεδρία σχετικά με τους ανήλικους παραβάτες κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους, στη Σχολή Δικαστών και Εισαγγελέων. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων στην έρευνα δήλωσαν ότι είχαν λάβει μέρος σε εκπαιδευτικά σεμινάρια και άλλα εργαστήρια σχετικά με τους νεαρούς παραβάτες- πρόληψη και καταστολή, ευάλωτες ομάδες νέων, παιδιά-θύματα, κακοποίηση ανηλίκων, σύνδεση μεταξύ σεξουαλικής κακοποίησης και κακοποίησης ζώων, απαγωγή παιδιών και άλλα. Κανένα από αυτά, ωστόσο, δεν σχετιζόταν με την ατομική αξιολόγηση και τη χρήση της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Σε μια περίπτωση, μια Εισαγγελέας Ανηλίκων δήλωσε ότι μπορεί να είχε λάβει μέρος σε ένα σεμινάριο για τους νεαρούς παραβάτες, καθώς και ίσως για τις ατομικές αξιολογήσεις - συγκεκριμένα για τις κοινωνικές έρευνες που διεξάγονται από τους Επιμελητές Ανηλίκων.

Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα υπογράμμισαν τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν οι Επιμελητές Ανηλίκων στη διαδικασία διενέργειας ατομικών αξιολογήσεων και συγκεκριμένα στην έκθεση κοινωνικής έρευνας που συντάσσεται και υποβάλλεται στο αρμόδιο Δικαστήριο Ανηλίκων. Η ύπαρξη έκθεσης κοινωνικής έρευνας είναι απαραίτητη κατά την εκδίκαση της υπόθεσης, δεδομένου ότι η δίκη αναβάλλεται σε περίπτωση απουσίας τέτοιας έκθεσης.

Επιπλέον, η πλειονότητα των συμμετεχόντων δήλωσε ότι η ατομική αξιολόγηση γίνεται μετά την έναρξη της ποινικής διαδικασίας κατά του παιδιού. Η πλειοψηφία δήλωσε, επίσης, ότι η επαφή με τον ανήλικο για την προετοιμασία της έκθεσης κοινωνικής έρευνας πρέπει να γίνεται όσο το δυνατόν νωρίτερα και πολύ πριν από την ακροαματική διαδικασία, ώστε να υπάρχει επαρκής χρόνος για να διερευνηθεί σε βάθος η κάθε υπόθεση. Βέβαια, όπως είπε ένας εισαγγελέας, το ζήτημα αυτό έχει να κάνει με τη σοβαρότητα του

εγκλήματος για το οποίο κατηγορείται ο ανήλικος. Άλλοι συμμετέχοντες δήλωσαν ρητά ότι αυτό είναι δύσκολο κυρίως λόγω του φόρτου εργασίας των Επιμελητών Ανηλίκων, αλλά και λόγω της υποστελέχωσης και της έλλειψης πόρων στα αστυνομικά τμήματα που ειδικεύονται στο χειρισμό ανηλίκων.

Όσον αφορά τις τρέχουσες μορφές αξιολόγησης που αντιστοιχούν στην *ατομική αξιολόγηση*, όλοι οι συμμετέχοντες δικαστές και εισαγγελείς ανηλίκων δήλωσαν ότι ένα παράδειγμα τέτοιας αξιολόγησης είναι η κοινωνική έρευνα και η σχετική έκθεση που συντάσσεται από τους Επιμελητές Ανηλίκων, η οποία περιλαμβάνει, στο τέλος, συστάσεις για τον κατάλληλο χειρισμό του νεαρού παραβάτη. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες ανέφεραν την ύπαρξη εκθέσεων κοινωνικών λειτουργών των δήμων, οι οποίες συντάσσονται στο πλαίσιο ερευνών για την καταλληλότητα των συνθηκών διαβίωσης των παιδιών, ή προηγούμενων ψυχιατρικών εκθέσεων, οι οποίες χρησιμοποιούνται επίσης από τους Επιμελητές Ανηλίκων ως υπόβαθρο για τις δικές τους εκθέσεις κοινωνικής έρευνας.

Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο η υφιστάμενη αξιολόγηση ανταποκρίνεται στον στόχο που τίθεται στην αιτιολογική σκέψη 35 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/800 σχετικά με την ανάγκη και την έκταση των ειδικών μέτρων κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν θετικά, δεδομένου ότι οι εκθέσεις αξιολόγησης των Επιμελητών Ανηλίκων περιέχουν πάντα προτάσεις για τα καταλληλότερα σωφρονιστικά ή θεραπευτικά μέτρα και για τη διάρκειά τους.

Ορισμένοι συμμετέχοντες τόνισαν ότι η συμβολή των Επιμελητών Ανηλίκων θα πρέπει να περιορίζεται στη σύσταση του καταλληλότερου μέτρου για τον νεαρό παραβάτη, χωρίς να φτάνει στο σημείο να αποφασίζει αν ο ανήλικος έχει διαπράξει το έγκλημα, διότι αυτό είναι καθήκον του Δικαστηρίου Ανηλίκων και όχι των Επιμελητών Ανηλίκων. Με άλλα λόγια -όπως σχολίασε ένας δικαστής ανηλίκων- η έκθεση κοινωνικής έρευνας περιέχει τις απόψεις του ανηλίκου σχετικά με το έγκλημα, αλλά δεν αποτελεί βήμα για να λογοδοτήσει ο ανήλικος για τις πράξεις του.

Οι δικαστές και οι εισαγγελείς ήταν πεπεισμένοι ότι η διάρκεια κάθε ατομικής αξιολόγησης εξαρτάται από τη σοβαρότητα (βαρύτητα) του εγκλήματος, για το οποίο ο ανήλικος είναι ύποπτος ή κατηγορείται και από την προθυμία του ανηλίκου να συνεργαστεί με τον υπεύθυνο αναστολής ανηλίκων. Οι δικαστές και οι εισαγγελείς κατέστησαν σαφές ότι, παρόλο που η έκθεση μπορεί να γίνει σε μία ή δύο ημέρες, μπορεί να απαιτηθεί πιο μακροπρόθεσμη συνεργασία με τον ανήλικο για την ολοκλήρωσή της. Όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι πρόκειται για ένα θέμα που είναι γνωστό μεταξύ των Επιμελητών Ανηλίκων, αν και ακόμη δεν έχει επιλυθεί.

Ένας Εισαγγελέας Ανηλίκων πρόσθεσε ότι ένα κριτήριο που καθορίζει τη χρονική διάρκεια είναι το στάδιο, στο οποίο ο Επιμελητής Ανηλίκων εμπλέκεται στη διενέργεια της ατομικής αξιολόγησης, π.χ. κατά τη διάρκεια του προδικαστικού σταδίου -όταν υπάρχει αρκετός χρόνος για να ασχοληθεί αποτελεσματικά και συστηματικά με την αξιολόγηση- ή κατά τη διάρκεια της κύριας έρευνας. Τέλος, όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι απαιτείται εύλογο χρονικό διάστημα σε κάθε περίπτωση για την ορθή και αποτελεσματική διεξαγωγή της ατομικής αξιολόγησης, ώστε να βοηθηθεί το δικαστήριο να επιλέξει τα κατάλληλα μέτρα για τον ανήλικο.

Όσον αφορά την εμπιστευτικότητα, όλοι οι συμμετέχοντες, με μία εξαίρεση, δήλωσαν ότι το έντυπο είναι απολύτως εμπιστευτικό, με την έννοια ότι το περιεχόμενο της έκθεσης που παρατίθεται στο έντυπο γνωστοποιείται μόνο στον εισαγγελέα και τον δικαστή ανηλίκων, δεν περιλαμβάνεται στη δικογραφία αλλά σε ξεχωριστό φάκελο και το περιεχόμενό του δεν αναφέρεται στην απόφαση που εκδίδει το Δικαστήριο. Ένας Εισαγγελέας Ανηλίκων ανέφερε, ωστόσο, ότι οι εκθέσεις της Υπηρεσίας Επιτήρησης Ανηλίκων περιλαμβάνονται στη δικογραφία της ποινικής υπόθεσης και ότι ο ανήλικος (αλλά όχι οποιοσδήποτε τρίτος) μπορεί να έχει πρόσβαση στο περιεχόμενό τους.

- Όσον αφορά τις προκλήσεις και τις προτάσεις βελτίωσης που αποσκοπούν στην αποτελεσματική διεξαγωγή των ατομικών αξιολογήσεων και την ορθή χρήση τους, αναφέρθηκαν τα εξής:
 - δημιουργία και χρήση ενός σύγχρονου εργαλείου ατομικής αξιολόγησης,
 - η συμμετοχή ψυχολόγων και ψυχιάτρων στην ομάδα των Επιμελητών Ανηλίκων που διενεργούν την αξιολόγηση,

- στενή συνεργασία μεταξύ όλων των φορέων και υπηρεσιών που ασχολούνται με το έγκλημα των ανηλίκων μαζί με τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων,
- διαδικτυακή σύνδεση μεταξύ των φορέων αυτών, καθώς και στο στάδιο κατά το οποίο αρχίζει η ατομική αξιολόγηση, δηλαδή σε όσο το δυνατόν πιο πρώιμο στάδιο, και
- κάλυψη των δαπανών που απαιτούνται για αξιολογήσεις, όπως επιτόπιες επιθεωρήσεις στο σχολικό ή εργασιακό περιβάλλον του ανήλικου.

Ένας συμμετέχων πρότεινε να γίνει διάκριση μεταξύ του Επιμελητή Ανηλίκων που διενεργεί ατομική αξιολόγηση πριν από την εκδίκαση της υπόθεσης και του Επιμελητή Ανηλίκων που αναλαμβάνει τον ανήλικο μετά την επιβολή μέτρου από το Δικαστήριο Ανηλίκων.

Όλοι οι συμμετέχοντες υπογράμμισαν την ανάγκη να διενεργούνται οι ατομικές αξιολογήσεις από τους Επιμελητές Ανηλίκων με ολιστικό, συνεργατικό και ουσιαστικό τρόπο, βάσει σύγχρονων επιστημονικών κατευθυντήριων γραμμών, ώστε να διασφαλίζεται ο ορθολογικός και αποτελεσματικός χειρισμός της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Συμπεράσματα και συστάσεις

Στην Ελλάδα, ο σεβασμός του *συμφέροντος* και της *ευημερίας του* παιδιού και η προώθηση της *εκπαίδευσης* και της *επανένταξης του* παιδιού αποτελούν τις κυρίαρχες και μακροχρόνιες αρχές του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων. Τον τελευταίο καιρό, το ελληνικό δίκαιο ανηλίκων έχει εναρμονιστεί σε μεγάλο βαθμό με τις διεθνείς πράξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και έχει δημιουργηθεί ένα πιο ανθρώπινο, ευαίσθητο και φιλικό προς το παιδί νομικό πλαίσιο για τη μεταχείριση των ανήλικων παραβατών στην ελληνική κοινωνία.

Η *εξατομικευμένη μεταχείριση* των νεαρών παραβατών αποτελεί σημαντική αρχή των διεθνών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και λειτουργεί ως οδηγός για όλους τους επαγγελματίες που εργάζονται στο ελληνικό σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων.

Στην Ελλάδα η αρχή της *εξατομικευμένης θεραπείας* των νεαρών παραβατών ικανοποιείται με τους ακόλουθους τρόπους:

Οι Επιμελητές Ανηλίκων διεξάγουν *κοινωνικές έρευνες*, συλλέγοντας πληροφορίες σχετικά με το προσωπικό, οικογενειακό, εκπαιδευτικό και κοινωνικό υπόβαθρο του παιδιού, συντάσσουν έκθεση στην οποία προτείνουν τα κατάλληλα μέτρα ή κυρώσεις και υποβάλλουν την έκθεση αυτή στις δικαστικές αρχές, ώστε -σε διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας- οι τελευταίες να επιλέξουν την πιο αποτελεσματική και επικοδομητική μεταχείριση για το συγκεκριμένο παιδί.

Οι Επιμελητές Ανηλίκων θεωρούνται το πλέον κατάλληλο προσωπικό για τη διεξαγωγή αυτών των κοινωνικών ερευνών. Είναι έτοιμοι να εφαρμόσουν μια διεπιστημονική προσέγγιση. Εάν είναι απαραίτητο, μπορούν να ζητήσουν βοήθεια από εμπειρογνώμονες άλλων φορέων - όπως ψυχολόγους, ψυχιάτρους και κοινωνικούς λειτουργούς.

Η συμμετοχή των Επιμελητών Ανηλίκων σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας είναι κρίσιμη και δικαίως θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Οι κοινωνικές έρευνες διεξάγονται στο στάδιο κατά το οποίο εξετάζεται το ενδεχόμενο *προδικασίας* - αποφυγής της ποινικής δίωξης - για τον νεαρό παραβάτη, καθώς και μετά την άσκηση *ποινικής δίωξης*. Η έκθεση κοινωνικής έρευνας επικαιροποιείται τακτικά όταν αλλάζουν τα δεδομένα της υπόθεσης. Κατά κανόνα, όταν υπάρχει ελλείψει έκθεσης κοινωνικής έρευνας, η δίκη αναβάλλεται. Παρέκκλιση από την υποχρέωση διενέργειας κοινωνικής έρευνας είναι δυνατή σε ορισμένες περιπτώσεις - για παράδειγμα για μη σοβαρά αδικήματα ή όταν ένας αλλοδαπός ανήλικος έχει εγκαταλείψει τη χώρα ή έχει απελαθεί.

Έτσι, στην Ελλάδα έχει καθιερωθεί ένα πλαίσιο εξατομικευμένης αξιολόγησης των νεαρών παραβατών. Στην πράξη, προκύπτουν ορισμένες δυσκολίες.

Η απουσία ενός συμφωνημένου εργαλείου για τη διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών, ο περιορισμένος αριθμός των Επιμελητών Αναστολών και η ανεπαρκής εκπαίδευσή τους, καθώς και η έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων από τους Εισαγγελείς Ανηλίκων και τους Δικαστές φαίνεται να είναι τα πιο πιεστικά προβλήματα, που επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα του έργου τους και καθιστούν τη δικαιοσύνη ανηλίκων ατελή³²⁹.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, προτείνεται *de lege ferenda*:

Συστάσεις:

Πρώτον, ότι πρέπει να εισαχθεί ένα σύγχρονο επιστημονικό εργαλείο για τη διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών που καταλήγει στη σύνταξη έκθεσης κοινωνικής έρευνας,

Δεύτερον, ότι η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων πρέπει να στελεχώνεται από επαρκή αριθμό ειδικευμένου προσωπικού, το οποίο πρέπει να εκπαιδεύεται και να εξειδικεύεται συνεχώς- και

τρίτον ότι οι εισαγγελείς ανηλίκων, οι ανακριτές ανηλίκων και οι δικαστές ανηλίκων, τουλάχιστον στις μεγάλες πόλεις, θα πρέπει να ασχολούνται αποκλειστικά με υποθέσεις ανηλίκων, η θητεία τους θα πρέπει να ανανεώνεται για πολλά χρόνια, με τη συγκατάθεσή τους, και θα πρέπει να ενισχυθεί η επαγγελματική ανάπτυξη και οι προοπτικές σταδιοδρομίας στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων³³⁰,

επιπλέον, ένας ψυχολόγος θα πρέπει να συμπεριληφθεί στην ομάδα των Επιμελητών Ανηλίκων που διενεργούν τις αξιολογήσεις- και

θα πρέπει να ενισχυθεί η συνεργασία μεταξύ όλων των φορέων και υπηρεσιών που ασχολούνται με τη δικαιοσύνη και την πρόνοια των ανηλίκων.

Σημαντικές αλλαγές αναμένονται μετά την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/800 της ΕΕ στο ελληνικό δίκαιο. Αυτές οι νομοθετικές αλλαγές θα μπορούσαν να έχουν θετικό αντίκτυπο στην πρακτική της ατομικής αξιολόγησης. Προκειμένου να ληφθεί υπόψη η ανάγκη ενός ανηλίκου για προστασία, εκπαίδευση και κοινωνική επανένταξη, το άρθρο 7 της Οδηγίας απαιτεί να συντάσσεται η έκθεση ατομικής αξιολόγησης πριν από την επιβολή οποιουδήποτε δυσμενούς μέτρου σε έναν ανήλικο από δικαστική αρχή. Αυτή και άλλες προτάσεις θα μπορούσαν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στους πόρους που απαιτούνται από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και τους συναφείς εμπειρογνώμονες.

³²⁹ Πιτσέλα, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, σ. 300.

³³⁰ Πιτσέλα, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, σ. 659-660.

Αναφορές

Ανδρουλάκης, Ν. *Ποινικό δίκαιο - Γενικό Μέρος. Θεωρία για το έγκλημα*. Αθήνα: Σάκκουλας, 2000. (στα ελληνικά).

Κουράκης, Ν. "Τυπολογία των συστημάτων δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ευρώπη". Στο *Ανθρώπινα δικαιώματα, έγκλημα, ποινική πολιτική: Ανθρώπινα δικαιώματα, έγκλημα, ποινική πολιτική. Δοκίμια προς τιμήν της Αλίκης Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, επιμέλεια Α. Μαγγανάς, 251-273. 2003.

Δαλακούρας, Θ. Ι. *Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας*. 2η έκδ. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2020. (στα ελληνικά).

Δημόπουλος, Χ. και Κ. Κοσμάτος. *Δίκαιο ανηλίκων. Θεωρία και πράξη*. 2η έκδοση. Athens: Νομική Βιβλιοθήκη, 2011. (στα ελληνικά),

Ευαγγελάτος, Γ. Αθ. *Το δίκαιο των ανήλικων δραστών. Ερμηνεία των άρθρων-Σχόλια-Εφαρμογές*. Αθήνα: Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα, Αθήνα: Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2014. (Στα ελληνικά).

Κιβρακίδου, Α. "Αδικήματα κατά της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας: συγκριτική ανάλυση του ελληνικού δικαίου και της ΕΣΔΑ (άρθρο 3)". *Εθνικό Μητρώο Διδακτορικών Διατριβών (2017)*. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/41786>. (Στα ελληνικά).

Koskiniadou, T. *The Meaning and The Practical Implementation of The social Inquiry or The Psychosocial Assessment (2012)*. <http://www.epimelitesanilikon.gr/arhtra-theseis.html>. (στα ελληνικά).

Μαργαρίτης, Λ., Ν. Παρασκευόπουλος και Γ. Νούσκαλης. *Ποινολογία (θεωρία της ποινής)* άρθρα 50-133 του νέου Ποινικού Κώδικα. Νομική Βιβλιοθήκη, 2020. (Στα ελληνικά).

Νάσκου-Περράκη, Π., Κ. Χρυσόγονος και Χ. Ανθόπουλος. *Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού και η εθνική έννομη τάξη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002. (στα ελληνικά).

Παρασκευόπουλος, Ν. *Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου*. Αθήνα: Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλας, 2008.

Παύλου, Στ. και Κ. Κοσμάτος. *Οι κυρώσεις στον νέο Ποινικό Κώδικα*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2020. (Στα ελληνικά),

Pitsela, A. *Ελλάδα. Η ποινική ευθύνη των ανηλίκων στην εθνική και διεθνή έννομη τάξη*. *Revue Internationale de Droit Pénal* 75, 2004.

Pitsela, A. "Ελλάδα". Στο: *Συστήματα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Ευρώπη. Current Situation and Reform Developments: Current Situation and Reform Developments. 2nd Ed.* Forum Verlag Godesberg, 2011.

Pitsela, A. "Δικαιοσύνη για τους νέους και επιτήρηση". Στο: *Έγκλημα και τιμωρία στη σύγχρονη Ελλάδα*: Χελιώτης και Σ. Ξενάκης, 505-527. Οξφόρδη: Peter Lang, 2011.

Pitsela, A. *Η ποινική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας*. 7η έκδοση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2013. (Στα ελληνικά).

Pitsela, A., και Α. Γιαγκου. "Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων σε μια ελληνογερμανική σύγκριση". Στο: *Η πορεία προς τη δικαιοσύνη: Συνέδριο προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Στέργιου Αλεξιάδη*, επιμέλεια Α. Πιτσέλα, 103-135. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2012. (Στα ελληνικά).

Pitsela, A., και Α. Γιαγκου. "Θεσμοί της ελληνικής έννομης τάξης που προάγουν το συμφέρον του παιδιού και την αρχή της παιδείας". *Δοκίμια προς τιμήν της καθηγήτριας Füsün Sokullu-Akinci. Κωνσταντινούπολη: Νομική Gayincilik II*, (2013): 1003-1020.

Ργκνί, Μ. "Οι εκπαιδευτικές ανάγκες των Επιμελητών Επιτήρησης Νέων του Υπουργείου Δικαιοσύνης υπό το πρίσμα της Μετασχηματίζουσας Μάθησης του J. Mezirow". *Δοκίμια προς τιμήν του καθηγητή Στέργιου Αλεξιάδη. Εκδόσεις Σάκκουλας. Εγκληματολογία: Αναζητώντας απαντήσεις (2010)*.

Σεφερίδης, Χ. Νικ. *Η ποινική μεταχείριση των ανήλικων δραστών*. Αθήνα: Αθήνα: Βιβλιοθήκη, 2015: Νομική Βιβλιοθήκη, 2015. (Στα ελληνικά).

Σπινέλλης, Κ. Δ. "Το σύστημα δικαιοσύνης ανηλικών στην Ελλάδα". Στο *European Juvenile Justice Systems*, επιμέλεια V. Patané, 171-199. Milano: Giuffrè, 2007.

Σπινέλλης, Κ. Δ., και Α. Τσιτσούρα. "Το αναδυόμενο σύστημα δικαιοσύνης ανηλικών στην Ελλάδα". Στο *International Handbook of Juvenile Justice*, υπό την επιμέλεια των J. Junger-Tas και S. H. Decker, 309-324. Dordrecht: Springer, 2006.

Spinellis, C. D., και Α. Τροϊανου. *Δίκαιο ανηλικών - Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές επεκτάσεις*. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1987. (Στα ελληνικά).

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε., και Ι. Ναζίρι. "Το σύστημα των ποινικών κυρώσεων στο ελληνικό ποινικό δίκαιο". *Ποινικά Χρονικά* 70, (2020): 81-92. (Στα ελληνικά).

Τροϊάνου-Λούλα, Α. *Η ποινική νομοθεσία για τους ανηλίκους. Κείμενα - Βιβλιογραφία - Νομολογία - Σχόλια*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1995. (στα ελληνικά).

Τροϊάνου-Λούλα, Α. *Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλικών του Δικαστηρίου Ανηλικών* (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1999. (Στα ελληνικά).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Χριστίνα Μαύρου, ("Hope For Children" CRC Policy Center)

Νομικό υπόβαθρο και ρύθμιση της δικαιοσύνης ανηλίκων στην Κύπρο

Η Κύπρος είναι ανεξάρτητη Δημοκρατία από το 1960. Για τα προηγούμενα 82 χρόνια, η Κύπρος ήταν βρετανική αποικία. Το βρετανικό νομικό σύστημα είχε και συνεχίζει να έχει σημαντική επιρροή στη νομοθετική διάταξη της Κύπρου. Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει τους δικούς της νόμους, αλλά η βρετανική νομολογία εξακολουθεί να θεωρείται σχετική, ακόμη και κατά τη διάρκεια δικαστικών ακροάσεων.

Η ιεραρχία των νομικών κανόνων στην Κύπρο έχει ως εξής:

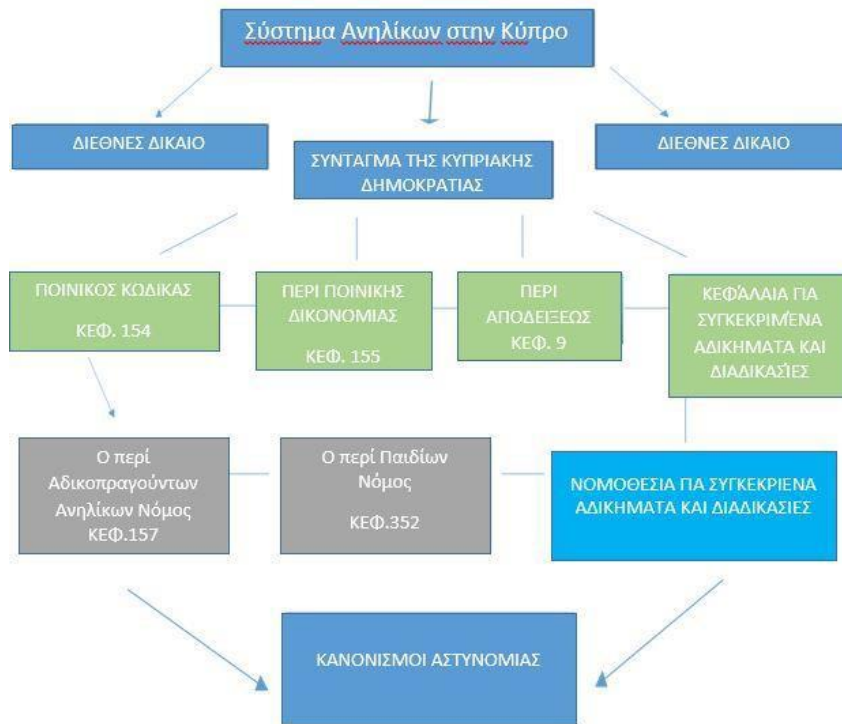
1. Το ευρωπαϊκό δίκαιο (έχει προτεραιότητα έναντι του εθνικού δικαίου και ακόμη και του Συντάγματος),
2. Κυπριακό Σύνταγμα,
3. Διεθνές Δίκαιο ³³¹
4. Κοινοί νόμοι ³³²
5. Δευτερογενής νομοθεσία, και
6. Διοικητικές ή εκτελεστικές πράξεις.

Ο κυπριακός Ποινικός Κώδικας και ο Νόμος περί Ποινικής Δικονομίας δεν διαθέτουν ξεχωριστά κεφάλαια για τα αδικήματα ανηλίκων. Αν και υπάρχουν νομικές διατάξεις αναφορικά με δικαιώματα, δεν υπάρχει ειδικό νομοθετικό πλαίσιο για τους ανηλίκους. Αντ' αυτού, υπάρχουν νομοθετικές διατάξεις, διάσπαρτες σε διάφορους νόμους, οι οποίες εφαρμόζονται στους ανήλικους παραβάτες και στην καταδίκη τους. Σε πολλές περιπτώσεις, οι διατάξεις αυτές είναι παρόμοιες ή ταυτόσημες με εκείνες για τους ενήλικες, με διαφοροποιήσεις για να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις κάθε περίπτωσης.

Το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων παρουσιάζεται σχηματικά στο **σχήμα αριθ. 1** κατωτέρω.

³³¹ Το σύνολο των κανόνων που θεωρούνται και γίνονται γενικά αποδεκτοί ως δεσμευτικοί στις σχέσεις μεταξύ των κρατών και μεταξύ των εθνών και χρησιμεύουν ως πλαίσιο για την πρακτική των σταθερών και οργανωμένων διεθνών σχέσεων. Στην Κύπρο εφαρμόζεται άμεσα το διεθνές δίκαιο, το οποίο είναι σχετικό μεταξύ άλλων με την εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

³³² ΚΕΦΑΛΑΙΑ: καθορίζουν ειδική νομοθεσία και παραβάσεις ή/και διαδικασίες στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης και τους νόμους που διατηρούνται σε ισχύ δυνάμει του άρθρου 188 του Συντάγματος).

Σχέδιο αριθ. 1: Σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Κύπρο

Τα σημαντικότερα νομοθετήματα που αφορούν τους ανήλικους παραβάτες και υπόπτους είναι τα εξής:

1. Ο περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμος (νόμος ανήλικων παραβατών)³³³
2. Ο Περί Παίδων Νόμος³³⁴, και
3. Ο περί των Δικαιωμάτων Υπόπτων Προσώπων, Προσώπων που Συλλαμβάνονται και Προσώπων που Τελούν υπό Κράτηση Νόμος

Ο *περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμος (ΚΕΦ.157)* είναι η θεμελιώδης νομοθεσία που ρυθμίζει τη δικαιοσύνη ανηλίκων στην Κύπρο. Η νομοθεσία χρονολογείται από το 1946, όταν υιοθετήθηκε υπό βρετανική κυριαρχία. Έκτοτε, έχει τροποποιηθεί μόνο μία φορά, το 1972. Αποτελείται από 25 άρθρα, τα οποία δεν έχουν εφαρμοστεί όλα - π.χ. ίδρυση δικαστηρίων ανηλίκων - και αποσκοπεί στη ρύθμιση των διαδικασιών στις ποινικές διαδικασίες και των ποινών που επιβάλλονται στους *ανήλικους παραβάτες*.

- Το άρθρο 5 ρυθμίζει τις απαιτήσεις και τις αρμοδιότητες που αφορούν το Δικαστήριο. Οι υποθέσεις των ανηλίκων θα πρέπει να εκδικάζονται σε *Δικαστήριο Ανηλίκων*, το οποίο θα πρέπει να βρίσκεται σε διαφορετικό κτίριο ή δομή από τα Επαρχιακά και Ανώτατα Δικαστήρια. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, οι υποθέσεις που αφορούν ανήλικους παραβάτες εκδικάζονται είτε στα Επαρχιακά Δικαστήρια είτε στα Ανωτάτα Δικαστήρια, δεδομένου ότι δεν έχει ακόμη προβλεφθεί η ύπαρξη εξειδικευμένων Δικαστηρίων Ανηλίκων,
- Το άρθρο 7 ορίζει ότι αν ένας ανήλικος κρατείται, η κράτηση πρέπει να γίνεται σε *αστυνομικό τμήμα* και όχι σε φυλακή, ώστε να περιοριστεί η επαφή μεταξύ των νέων και των ενήλικων παραβατών,
- Το άρθρο 12 ορίζει τις ποινές και τις κυρώσεις που μπορούν να επιβληθούν σε ανήλικους παραβάτες, λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία τους και την προαγωγή του συμφέροντός τους.

³³³ Κεφ. 157

³³⁴ Κεφ. 352

Ο νόμος για τους ανήλικους παραβάτες θεωρείται *ius speciale* - σε περιπτώσεις όπου ένα παιδί έχει διαπράξει έγκλημα, η υπόλοιπη νομοθεσία λειτουργεί ως *ius generale*.

Ο περί Παιδων Νόμος, περιέχει γενικές διατάξεις σχετικά με τα παιδιά,

- Το άρθρο 63 αναφέρεται στις περιστάσεις υπό τις οποίες ένα άτομο κάτω των 16 ετών μπορεί να θεωρηθεί *παιδί που χρήζει φροντίδας και προστασίας*.
- Η παράγραφος 64 ορίζει ότι, εάν το Δικαστήριο Ανηλίκων κρίνει ότι το παιδί που βρίσκεται ενώπιόν του χρήζει φροντίδας και προστασίας, το Δικαστήριο μπορεί να λάβει ορισμένα μέτρα που προάγουν την ευημερία του παιδιού.

Ο νόμος περί των Δικαιωμάτων Υποπτων Προσώπων, Προσώπων που Συλλαμβάνονται και Προσώπων που Τελούν υπό Κράτηση, ο³³⁵ οποίος θεσπίστηκε το 2005, θέτει κανόνες για τη ρύθμιση της κράτησης, καθώς επίσης, καθορίζει τα δικαιώματα των κρατουμένων και των φυλακισμένων - όπως το δικαίωμά τους στην αξιοπρέπεια. Τα ακόλουθα άρθρα αποσκοπούν στην προστασία των ανηλίκων από την παραβίαση των δικαιωμάτων τους κατά τη διάρκεια των ποινικών διαδικασιών.

- Το άρθρο 6 κατοχυρώνει το δικαίωμα των γονέων και των κηδεμόνων στην ενημέρωση. Η αστυνομία οφείλει να ενημερώνει τους γονείς ή τους κηδεμόνες όταν ένα άτομο κάτω των 18 ετών συλλαμβάνεται ή κρατείται, αναφέροντας τους λόγους. Εάν είναι απαραίτητο, η Αστυνομία πρέπει επίσης να ενημερώνει τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ),
- Το άρθρο 12 παράγραφος 3, επιβεβαιώνει το δικαίωμα των γονέων ή κηδεμόνων να παρίστανται σε όλες τις συναντήσεις ή την επικοινωνία με τον δικηγόρο του νέου,
- Το άρθρο 27 παράγραφος 2, τους δίνει το δικαίωμα να παρίστανται σε κάθε ιατρική εξέταση ή παρακολούθηση,
- Το άρθρο 10 προβλέπει ότι, εάν ένα άτομο κάτω των 18 ετών με περιορισμένες διανοητικές ικανότητες ανακρίνεται από αστυνομικό, ο δικηγόρος του θα πρέπει να είναι παρών ανά πάσα στιγμή, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας έρευνας,
- Το άρθρο 16 παράγραφος 1 προβλέπει ότι, κατά τη διάρκεια της κράτησης, οι ανήλικοι επιτρέπεται να έχουν καθημερινά επισκέπτες (γονείς/κηδεμόνες, συγγενείς κ.λπ.). Οι ανήλικοι θεωρούνται ευάλωτα άτομα και
- Το άρθρο 20 σημείο (α) προβλέπει ότι ο ανήλικος κρατούμενος πρέπει να τοποθετείται σε διαφορετικό χώρο από τους ενήλικες κρατούμενους. Ωστόσο, στην Κύπρο, οι καταδικασθέντες ανήλικοι φυλακίζονται στις Κεντρικές Φυλακές. Αν και δεν μοιράζονται την ίδια πτέρυγα με τους ενήλικες κρατούμενους, οι ανήλικοι μοιράζονται την ίδια αυλή με αυτούς. Παρά τη σημασία της, αυτή η απαίτηση για διαχωρισμό μεταξύ ενήλικων και ανηλίκων κρατουμένων δεν τηρείται επί του παρόντος στην Κύπρο.

Ίσως η σημαντικότερη μεταρρύθμιση στη μεταχείριση των νεαρών παραβατών³³⁶ ήταν η εισαγωγή, το 1996, ενός ευρέος φάσματος μέτρων, όπως το διάταγμα κηδεμονίας, που μπορεί να συνδυαστεί με κοινωνική εργασία ή εκπαίδευση, εποπτεία υπό όρους ή άλλα μέτρα που παρέχουν εναλλακτικές λύσεις στην κράτηση.

Ηλικία ποινικής ευθύνης

Στο κυπριακό νομικό πλαίσιο υπάρχουν πολλοί ορισμοί σχετικά με την ηλικία. Με τον όρο *ανήλικος* εννοείται γενικά όποιος δεν έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του.

³³⁵ http://www.cylaw.org/nomoi/indexes/2005_1_163.html (N. 163 (I)/2005)

³³⁶ Με την τροποποίηση του περί Ο περί Κηδεμονίας και Άλλων Τρόπων Μεταχείρισης Αδικοπραγούντων Νόμος 1996 http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1996_1_046.pdf (Νόμος 46(I)/1996).

Η ηλικία της ποινικής ευθύνης καθορίστηκε στα 14 έτη³³⁷ το 2006- και ο ποινικός κώδικας ορίζει σήμερα ότι οποιοσδήποτε κάτω των δεκατεσσάρων ετών δεν ευθύνεται ποινικά για οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη³³⁸.

Το νομικό πλαίσιο αποδίδει ποινική ευθύνη στους ανηλικούς ηλικίας 14 ετών και άνω³³⁹. Ένας ύποπτος ή δράστης θεωρείται ανήλικος μόνο μέχρι την ηλικία των 16 ετών. Με άλλα λόγια, τα άτομα από 14 έως 16 ετών θεωρούνται ποινικά υπεύθυνα και αντιμετωπίζονται σύμφωνα με τον³⁴⁰ νόμο για τους ανήλικους παραβάτες.

Ο νόμος για τους ανήλικους παραβάτες ορίζει το παιδί ως "κάθε άτομο κάτω των 14 ετών" -και το νεαρό άτομο ως ανήλικο που έχει συμπληρώσει την ηλικία των 14 ετών αλλά δεν είναι άνω των 16 ετών.

Ο νόμος για τα παιδιά ορίζει ως παιδί όποιον δεν έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας το³⁴¹. Η παράγραφος 63 αναφέρεται στις περιστάσεις υπό τις οποίες κάποιος κάτω των 16 ετών μπορεί να θεωρηθεί παιδί που χρήζει φροντίδας και προστασίας.

Συνοψίζοντας, το ανώτατο όριο ηλικίας για τη δικαιοσύνη ανηλίκων είναι τα 16 έτη³⁴², αν και η "νεαρή ηλικία" θεωρείται ελαφρυντικός παράγοντας για τους νεαρούς ενήλικες μέχρι την ηλικία των 20 ετών και ακόμη και πέραν αυτής.

Ποινική διαδικασία και κυρώσεις για ανήλικους παραβάτες

Υπάρχουν τουλάχιστον τρία υπουργεία ή τμήματα με αρμοδιότητες στους τομείς που έχουν να κάνουν με ανήλικους παραβάτες ή υπόπτους.

1. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης μέσω της Αστυνομίας και του Γραφείου Παραβατικότητας Ανηλίκων,
2. Το Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων μέσω των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ), και
3. Τη Νομική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Το Υπουργείο Υγείας μπορεί επίσης να εμπλακεί μέσω των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας. Ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα για τις διαδικασίες της δικαιοσύνης ανηλίκων είναι το γεγονός ότι το δικαστήριο που εκδικάζει υποθέσεις που αφορούν παιδιά δεν είναι ξεχωριστό από το δικαστήριο που ασχολείται με ενήλικες. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι υπάρχει έλλειψη υποδομής. Το επαρχιακό δικαστήριο στο οποίο θα εξεταστεί η υπόθεση αποφασίζεται από τον τόπο, όπου διαπράχθηκε το ποινικό αδίκημα. Δεν υπάρχουν απαιτήσεις για την εξειδίκευση των δικαστών στη δικαιοσύνη ανηλίκων, αν και η ΥΚΕ και η αστυνομία διοργανώνουν εκπαιδευτικά σεμινάρια για υποθέσεις που αφορούν παιδιά για δικηγόρους και αστυνομικούς.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης και η Επίτροπος Προστασίας Δικαιωμάτων του Παιδιού προετοιμάζουν και προωθούν ένα νομοσχέδιο στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης σχετικά με τις ανάγκες των παιδιών που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο και θέματα που αφορούν την πρόληψη και τη θεραπεία των νεαρών παραβατών. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης και η Επίτροπος, δήλωσαν ότι το νομοσχέδιο θα είναι σύμφωνο με τα διεθνώς νομικά

³³⁷ Μετά την τροποποίηση του άρθρου 14 του Ποινικού Κώδικα (κεφάλαιο 154).

³³⁸ http://www.cylaw.org/nomoi/enop/ind/0_154/section-scaed29111-fa9c-4a13-85d8-681b0eabe8f6.html

³³⁹ Άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα (κεφάλαιο 154) της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Online:https://sbaadministration.org/home/legislation/01_02_09_01_COLONIAL_CAPS_1959/01_02_01_04_Caps-125-175A/19600101_CAP154_u.pdf

³⁴⁰ <http://www.cylaw.org/nomoi/arith/CAP157.pdf>

³⁴¹ <http://www.cylaw.org/nomoi/indexes/352.html>

³⁴² Συνεπώς, η Κύπρος παραβιάζει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΣΔΠ), η οποία προβλέπει ξεχωριστό σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων για τους ανήλικους, που ορίζονται ως "παιδιά" κάτω των 18 ετών (άρθρο 40 παράγραφος 3 ΣΔΠ).

δεσμευτικά κείμενα και τις κατευθυντήριες γραμμές. Ωστόσο, το νομοσχέδιο συζητείται εδώ και τουλάχιστον πέντε χρόνια³⁴³.

Οι ανήλικοι ηλικίας 14 έως 16 ετών που είναι ύποπτοι για εγκληματική πράξη αντιμετωπίζονται βάσει του νόμου περί *Ανηλίκων Παραβατών*. Το άρθρο 12 προβλέπει τα ακόλουθα αποτελέσματα:

- Απόρριψη της υπόθεσης,
- Επιβολή αναστολής,
- Ανατοποθέτηση του παιδιού υπό τη φροντίδα συγγενικού προσώπου ή άλλου κατάλληλου προσώπου,
- Παραπομπή του παραβάτη σε αναμορφωτήριο,
- Διαταγή επιβολής προστίμου από τον παραβάτη ή αποκατάστασης τυχόν ζημιών,
- Φυλάκιση.

Το αποτέλεσμα της διαδικασίας θα μπορούσε να είναι μία από τις εναλλακτικές λύσεις αντί της φυλάκισης, που προβλέπονται από τον νόμο περί *Κηδεμονίας και Άλλων Τρόπων Μεταχείρισης Αδικοπραγούντων*³⁴⁴. Ένας από τους πιο συνηθισμένους εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών είναι η έκδοση *διατάγματος κηδεμονίας* σύμφωνα με το άρθρο 5. Ο παραβάτης τίθεται υπό την εποπτεία ενός *Λειτουργού των ΥΚΕ* για χρονικό διάστημα από ένα έως τρία έτη. Οι όροι του διατάγματος κηδεμονίας επαφίενται στη διακριτική ευχέρεια του Δικαστηρίου. Οι όροι λαμβάνουν υπόψη τις περιστάσεις και το οικογενειακό περιβάλλον των παραβατών και αποσκοπούν στη διασφάλιση της καλής συμπεριφοράς τους και στην αποτροπή τους από άλλη εγκληματική πράξη. Στο πλαίσιο ενός διατάγματος κηδεμονίας με κοινοτική ρύθμιση, ο ανήλικος παραβάτης εκτελεί κοινοτική εργασία για καθορισμένο χρονικό διάστημα, το οποίο δεν προσδιορίζεται στη νομοθεσία. Το Διάταγμα μπορεί να εκδοθεί εάν:

1. Ο δράστης συμφωνεί (άρθρο 6),
2. Έχουν ληφθεί οι κατάλληλες ρυθμίσεις από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (άρθρο 7) και
3. Ο ανήλικος παραβάτης είναι κατάλληλος για την εκτέλεση κοινωφελούς εργασίας (θα αξιολογηθεί με έκθεση των ΥΚΕ).

Εάν ο ανήλικος παραβάτης δεν συμμορφωθεί με τους όρους του διατάγματος ή κατηγορηθεί για μέθη ή άλλες εξαρτησιογόνες ουσίες, ο Λειτουργός θα συντάξει νέα έκθεση και ο παραβάτης θα πρέπει να εμφανιστεί εκ νέου στο Δικαστήριο. Το Δικαστήριο μπορεί τότε να επιβάλει πρόστιμο ή να ακυρώσει το Διάταγμα και να επαναφέρει τον παραβάτη σε δίκη (εντός των ορίων της δικαιοδοσίας του). Για παράδειγμα, στην υπόθεση *Αστυνομικός Διευθυντής Λεμεσού ν. Κωνσταντίνου Γεωργίου*³⁴⁵ το Δικαστήριο, αφού έλαβε υπόψη του τις λεπτομέρειες της υπόθεσης - οικογενειακή κατάσταση, έκθεση από τις ΥΚΕ κ.λπ. - επέβαλε την ποινή της φυλάκισης στον ανήλικο παραβάτη (ηλικίας 17,5 ετών) επειδή είχε παραβιάσει επανειλημμένα τους όρους του διατάγματος.

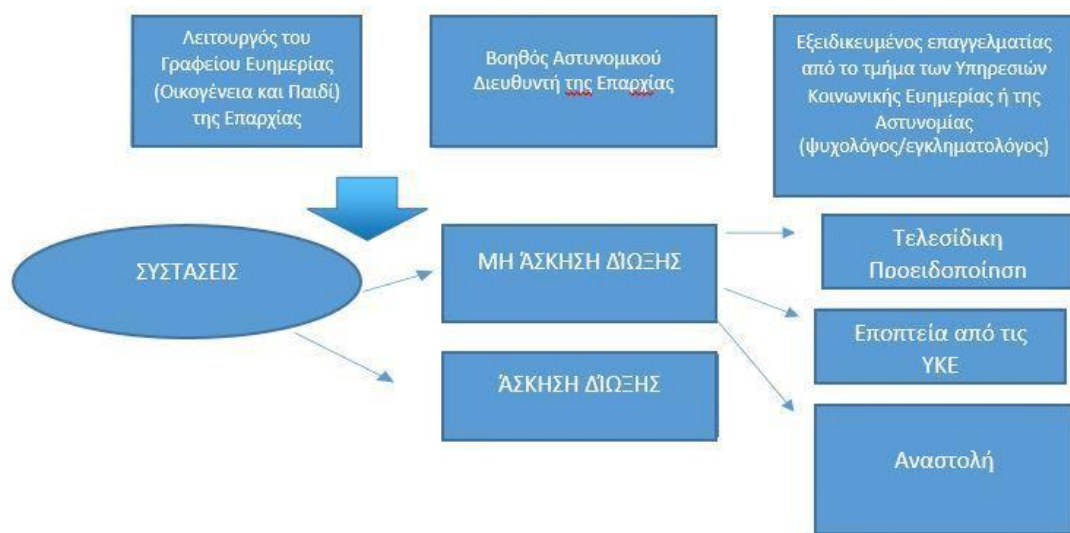
Όταν ένα έγκλημα καταγγέλλεται στον τοπικό αστυνομικό τμήμα, εάν ο ύποπτος είναι ανήλικος (μεταξύ 14 και 16 ετών), επιλαμβάνεται το *Συμβούλιο Ανηλίκων*. Το συμβούλιο ή η επιτροπή ανηλίκων αποτελείται από τον βοηθό αρχηγό της αστυνομίας, έναν λειτουργό των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας και, όταν χρειάζεται, έναν ψυχολόγο ή/και εγκληματολόγο. Κάθε δήμος ή επαρχία έχει το δικό της Συμβούλιο Ανηλίκων, το οποίο υποτίθεται ότι συνεδριάζει μία φορά το μήνα. Πρακτικά, αυτό δεν είναι εφικτό. Οι επαγγελματίες του Συμβουλίου μπορούν να ζητήσουν διευκρινίσεις ή καθοδήγηση από το Γραφείο του Γενικού Εισαγγελέα. Η διαδικασία παρουσιάζεται σχηματικά παρακάτω:

Σχέδιο αριθ. 2: Ποινικές διαδικασίες ανηλίκων ηλικίας 14 έως 16 ετών

³⁴³ Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, Γενικό σχόλιο αριθ. 10 (2007), Τα δικαιώματα των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων. CRC/C/GC/10, 25 Απριλίου 2007.

³⁴⁴ Ο περί Κηδεμονίας και Άλλων Τρόπων Μεταχείρισης Αδικοπραγούντων Νόμος του 1996 (Ν. 46(I)/1996)

³⁴⁵ Αστυνομικός Διευθυντής Λεμεσού ν. Κωνσταντίνου Γεωργίου, Αρ. Υπόθεσης: 34504/10, 24 Φεβρουαρίου 2011

Συνοψίζοντας, η ανάλυση όλων των σχετικών νομοθεσιών καταδεικνύει ότι η Κύπρος δεν διαθέτει σύγχρονες νομικές διατάξεις που να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της χώρας και να αντικατοπτρίζουν το διεθνές νομοθετικό πλαίσιο. Χρειάζεται επείγουσα λήψη μέτρων για να ξεπεραστεί η έλλειψη εξειδίκευσης και εγκαταστάσεων για τη δικαιοσύνη των ανηλίκων και να προωθηθεί το βέλτιστο συμφέρον των νεαρών παραβατών.

Ατομική αξιολόγηση ανηλίκων παραβατών

Οι δικονομικές διασφαλίσεις για τους κατηγορούμενους, τους υπόπτους ή τους καταδικασθέντες ανηλίκους στην Κύπρο δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένες, ιδίως σε σχέση με την Οδηγία 2016/800. Η Κυπριακή Δημοκρατία δεν είχε μεγάλο αριθμό υποθέσεων παραβατικότητας ανηλίκων, οπότε θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα εντοπισμένα κενά είναι ορατά μόλις εδώ και μια δεκαετία περίπου. Ωστόσο, παρόλο που οι αριθμοί είναι μικροί, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η Κύπρος δεν διαθέτει μηχανισμούς για την ατομική αξιολόγηση των ανηλίκων παραβατών.

Οι αξιολογήσεις και οι εκθέσεις συντάσσονται από τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας μετά από αίτημα του Διευθυντή της Αστυνομίας. Ο σκοπός είναι η έκθεση να παρουσιαστεί κατά την ακροαματική διαδικασία στο δικαστήριο, ή ακόμη και πριν από την ακροαματική διαδικασία, προκειμένου ο δικαστής (ή οι δικαστές) να αποφασίσει (ή να αποφασίσουν) σχετικά με την καταδίκη του ανηλίκου παραβάτη ή υπόπτου. Το δικαστήριο μπορεί να ζητήσει πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τη σχολική επίδοση του ανηλίκου, τη συμπεριφορά του, το ιατρικό ιστορικό του κ.λπ. - που σχετίζονται με την έκβαση της υπόθεσης.

Η αξιολόγηση βασίζεται σε πληροφορίες που συλλέγονται κατά την κρίση του Υπεύθυνου των ΥΚΕ. Εάν ένας ανήλικος συλληφθεί, οι λειτουργοί των ΥΚΕ θα συντάξουν (εάν χρειάζεται) μια κοινωνικοοικονομική έκθεση για τον ανήλικο. Η αξιολόγηση περιλαμβάνει γενικές πληροφορίες για την οικογένεια, πληροφορίες για τον ανήλικο, το περιβάλλον του ανηλίκου, το σχολείο κ.λπ. Ωστόσο, δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο εργαλείο το οποίο χρησιμοποιούν οι αστυνομικοί για να συντάξουν την έκθεση ή για να κάνουν την αξιολόγηση. Οι λειτουργοί έχουν κάποιες γενικές κατευθυντήριες γραμμές που καλύπτουν τη σύνταξη όλων των εκθέσεων των ΥΚΕ. Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ειδικό εργαλείο για την αξιολόγηση των νεαρών παραβατών. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι η έκθεση της αξιολόγησης μπορεί να συνταχθεί χωρίς ούτε και μία επίσκεψη στο σπίτι του ανηλίκου.

Το σημαντικότερο κενό είναι ότι οι ψυχολόγοι δεν δεσμεύονται να έχουν συνάντηση με τον ανήλικο ανά πάσα στιγμή. Η μόνη πτυχή στην οποία εμπλέκονται οι ψυχολόγοι είναι όταν μια καταδίκη σχετίζεται με εξαρτησιογόνες ουσίες ή ναρκωτικά. Οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας δεν προβαίνουν σε καμία αξιολόγηση της ωριμότητας του ανήλικου, ωστόσο, αν χρειαστεί, ο ανήλικος μπορεί να παραπεμφθεί στις Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας, οι οποίες δεν χρησιμοποιούν κάποιο εργαλείο αξιολόγησης ειδικά για τους νέους. Χρησιμοποιούν το *Minnesota Multiphasic Personality Inventory* (MMPI) το οποίο μπορεί να αξιολογήσει τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και την ψυχοπαθολογία. Προορίζεται κυρίως για την εξέταση ατόμων για τα οποία υπάρχουν υποψίες ότι έχουν προβλήματα ψυχικής υγείας ή άλλα κλινικά προβλήματα, τα οποία, τις περισσότερες φορές, δεν αντικατοπτρίζουν την κατάσταση του ανήλικου.

Η ατομική αξιολόγηση, η οποία βασίζεται στο ιστορικό του παιδιού, το ιστορικό των γονέων του, το ιατρικό ιστορικό τόσο του παιδιού όσο και των γονέων, τις σχολικές επιδόσεις, το περιβάλλον του, την κοινωνική και οικονομική κατάσταση της οικογένειας, μπορεί να διαρκέσει έως και ένα χρόνο (επειδή ορισμένες εξετάσεις όπως το DNA απαιτούν χρόνο) και δεν υπάρχει παρακολούθηση από τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας (που διενεργούν την ατομική αξιολόγηση). Εάν η υπόθεση οδηγηθεί σε ακρόαση στο δικαστήριο, ανάλογα με την ωριμότητα του παιδιού και την ηλικία του, μπορεί να συνοδεύεται από υπάλληλο των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας.

Η Κύπρος δεν έχει εφαρμόσει βασικά σημεία της Οδηγίας. Δεν υπάρχει *τυποποιημένη διαδικασία* για την αξιολόγηση των ανήλικων παραβατών ή υπόπτων - κάθε επαγγελματίας βασίζεται στις δικές του δεξιότητες και ικανότητες ως κοινωνικός λειτουργός ή ως ψυχολόγος. Το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο του παιδιού και οι πληροφορίες από τους γονείς αποτελούν μέρος της έκθεσης, αλλά οι επαγγελματίες δεν μπορούν να αξιολογήσουν την *ωριμότητα του παιδιού* χωρίς κατάλληλο εργαλείο. Η διάρκεια της αξιολόγησης δεν ανταποκρίνεται επίσης στους στόχους της Οδηγίας. Θα μπορούσε κανείς να συμπεράνει ότι η Κύπρος δεν έχει εφαρμόσει ή επικυρώσει την *Ατομική Αξιολόγηση* σύμφωνα με το άρθρο 7 της Οδηγίας.

Έρευνα σχετικά με την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης στην Κύπρο

Η κυπριακή ερευνητική ομάδα πήρε συνεντεύξεις από έξι επαγγελματίες από τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, τις Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας, το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης και λειτουργούς *πρώτης γραμμής*.

Η κύρια πτυχή που τονίστηκε από τους συμμετέχοντες είναι η απουσία μεθοδολογίας ή εργαλειοθήκης (προσαρμοσμένης στο κυπριακό πλαίσιο) με την οποία θα μπορούσαν να αξιολογηθούν οι ανήλικοι παραβάτες ή ύποπτοι. Οι λειτουργοί "πρώτης γραμμής" δήλωσαν ότι η αξιολόγηση βασίζεται σε αυτό που ο εκάστοτε λειτουργός είναι σε θέση να εντοπίσει από το οικογενειακό υπόβαθρο και τη συμπεριφορά του ανήλικου. Ο λειτουργός των ΥΚΕ ανέφερε ότι, οι αξιολογήσεις των ανήλικων περιλαμβάνουν γενικές πληροφορίες όπως το οικογενειακό ιστορικό, την έκθεση ιστορικού, το περιβάλλον του ανήλικου (σχολείο κ.λπ.). Ο λειτουργός ανέφερε, επίσης, ότι δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο εργαλείο ή αξιολόγηση το οποίο χρησιμοποιούν όλοι προκειμένου να συμπληρώσουν την έκθεση που ζητάει η Νομική Υπηρεσία³⁴⁶. Η διαδικασία που ακολουθεί κάθε κοινωνικός λειτουργός για τη δημιουργία της αξιολόγησης στερείται αντικειμενικότητας, καθώς υπάρχουν μόνο προφορικές οδηγίες που πρέπει να ακολουθήσουν. Σε πολλές περιπτώσεις ο λειτουργός θεωρεί περιττή την κατ' οίκον επίσκεψη. Ο αστυνομικός από το Γραφείο Νεανικής Παραβατικότητας πρόσθεσε ότι η αξιολόγηση εξαρτάται κυρίως από την προθυμία και τις δεξιότητες των αστυνομικών. Κατά συνέπεια, υπάρχουν κενά που πρέπει να καλυφθούν με επαρκείς και λεπτομερείς κατευθυντήριες γραμμές και εξειδικευμένη εκπαίδευση.

Δεύτερον, η έρευνα αποκάλυψε ότι η υποστελέχωση των ΥΚΕ αποτελεί μείζον πρόβλημα. Κάθε λειτουργός των Υπηρεσιών, υπάρχει περίπτωση να χειρίζεται έως και 100 υποθέσεις, δεδομένου ότι δεν ασχολούνται μόνο με ανήλικους παραβάτες. Ως εκ τούτου, ο λειτουργός ενδέχεται να μην είναι σε θέση να

³⁴⁶ Η Νομική Υπηρεσία της Δημοκρατίας ζητά από τις ΥΚΕ τη λεγόμενη έκθεση "αξιολόγησης της καταλληλότητας", προκειμένου ο δικαστής να είναι σε θέση να αξιολογήσει την υπόθεση/το περιστατικό πριν αποφασίσει για την ποινή.

συγκεντρώσει πληροφορίες για τον ανήλικο από διάφορες πηγές και να συντάξει μια ολοκληρωμένη έκθεση.

Η αξιολόγηση του επιπέδου ωριμότητας ενός ανήλικου, η οποία προτείνεται από την Οδηγία 2016/800, διεκπεραιώνεται επί του παρόντος από τις Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας (Υπουργείο Υγείας). Ωστόσο, αυτό συμβαίνει σπάνια και δεν αποτελεί κοινή πρακτική. Ένας κλινικός ψυχολόγος από τις Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας, ο οποίος συμμετείχε στην έρευνα, δήλωσε ότι δεν υπάρχει εργαλείο αξιολόγησης ειδικά για ανήλικους παραβάτες ή υπόπτους. Συνήθως χρησιμοποιούν το τεστ προσωπικότητας MMPI, το οποίο χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση της προσωπικότητας ενός ατόμου και της ωριμότητάς του.

Όταν ένας ανήλικος εμπλέκεται σε περιστατικό που αφορά ναρκωτικά, οι Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας μπορούν να παραπέμψουν τον ανήλικο ή τον νεαρό ενήλικα στο *Κέντρο Πολλαπλής Παρέμβασης*. Αυτή η πρακτική ακολουθείται εάν ο ανήλικος ή ο νεαρός ενήλικας κατηγορείται για πρώτη φορά για ένα μικρό αδίκημα που σχετίζεται με ναρκωτικά. Το Κέντρο διαθέτει ένα πρόγραμμα με την ονομασία "*Έγκαιρη Παρέμβαση*", όπου ειδικοί εργάζονται με τον ανήλικο για την πρόληψη της εγκληματικής συμπεριφοράς σε σχέση με τη χρήση ναρκωτικών. Οι επαγγελματίες δεν λαμβάνουν ειδική εκπαίδευση για το σκοπό αυτό, ωστόσο αποτελεί μέρος της ειδικότητάς τους ως ψυχολόγοι.

Οι συμμετέχοντες ασχολήθηκαν με ζητήματα που αφορούν την απουσία εγκαταστάσεων φιλικών προς τους ανήλικους, τονίζοντας την έλλειψη εξειδικευμένων δικαστηρίων και κέντρων κράτησης ανηλίκων.

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, συζητήθηκε ιδιαίτερα το νέο νομοθετικό νομοσχέδιο που ετοιμάζεται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης και περιλαμβάνει τις περισσότερες διατάξεις της Οδηγίας. Κατά συνέπεια, η ερευνητική μας ομάδα προσπάθησε να λάβει περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το νέο νομοσχέδιο³⁴⁷. Λειτουργός του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης δήλωσε ότι το νέο νομοσχέδιο είχε συνταχθεί πριν από την Οδηγία της ΕΕ- ωστόσο, το κράτος αντιμετωπίζει εμπόδια λόγω ανύπαρκτων υπηρεσιών υποστήριξης και υποδομών. Ο λειτουργός διευκρίνισε ότι ο κύριος σκοπός της νέας νομοθεσίας είναι να αποφευχθεί κάθε είδους φυλάκιση ως ποινή. Η κράτηση, στην προτεινόμενη νομοθεσία, θα είναι το "ακραίο" μέτρο για πολύ σοβαρά περιστατικά. Η νέα νομοθεσία προβλέπει διατάξεις για την εκπαίδευση των επαγγελματιών που έρχονται σε επαφή με ανήλικους που βρίσκονται σε σύγκρουση με το νόμο. Η διαδικασία κατά τη σύλληψη ενός ανήλικου θα έχει ως εξής:

- Ενημέρωση της Επιτρόπου Δικαιωμάτων του Παιδιού
- Ενημέρωση των ΥΚΕ,
- Ενημέρωση του ανήλικου για τα δικαιώματά του (ενημέρωση από αστυνομικό),
- Όλες οι συνεντεύξεις (ανακρίσεις) να γίνονται εντός 24 ωρών το πολύ,
- Παροχή υποστήριξης στον ανήλικο, εάν η οικογένεια δεν είναι σε θέση να το κάνει,
- Παραπομπή στον Γενικό Εισαγγελέα για να αποφασίσει πώς θα προχωρήσει η υπόθεση.

Επιπλέον, το νέο νομοσχέδιο προβλέπει ένα προκαταρκτικό πρόγραμμα διάρκειας 6 έως 12 μηνών για την παρακολούθηση και εποπτεία του ανήλικου, με κατάλληλα εκπαιδευμένους επαγγελματίες. Παρότι προνοείται η σύσταση δικαστηρίων για ανήλικους, λόγω περιορισμένης χρηματοδότησης, αρχικά τα οικογενειακά δικαστήρια θα λειτουργούν ως δικαστήρια για ανήλικους παραβάτες. Μέρος του νέου νομοσχεδίου αφορά τα κέντρα κράτησης ανηλίκων.

Σύμφωνα με το νέο νομοσχέδιο, η ατομική αξιολόγηση θα ξεκινά από τη στιγμή που θα αναφέρεται το περιστατικό μέχρι το προκαταρκτικό στάδιο. Όπως εξήγησε ο συγκεκριμένος λειτουργός του Υπουργείου, η ατομική αξιολόγηση θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από κάθε επαγγελματία και υπηρεσία που έρχεται σε επαφή με ανήλικους παραβάτες ή υπόπτους. Το νομοσχέδιο δεν προβλέπει συγκεκριμένες απαιτήσεις σε σχέση με τις ειδικές ανάγκες των ανηλίκων- ωστόσο, καθιστά σαφές ότι κάθε ειδική ανάγκη πρέπει να λαμβάνεται υπόψη.

³⁴⁷ Δημιουργία ενός φιλικού προς τα παιδιά συστήματος ποινικής δικαιοσύνης για τους ανήλικους που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο.

Συμπεράσματα και συστάσεις

Η θεμελιώδης νομοθεσία που διέπει τη δικαιοσύνη ανηλίκων στην Κύπρο είναι ο *περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμος (ΚΕΦ.157)*. Η νομοθεσία χρονολογείται από το 1946 και, έκτοτε, έχει τροποποιηθεί μόνο μία φορά, το 1972. Ένα από τα σημαντικότερα νομοθετικά ζητήματα για την Κύπρο είναι ότι η νομοθεσία δεν έχει επικαιροποιηθεί και αυτό δημιουργεί συγκρούσεις κατά την εφαρμογή της νομοθεσίας στην πράξη. Κάποια από τα νομοθετήματα δεν είναι προσαρμοσμένα στην πραγματικότητα, διότι πολλά πράγματα έχουν αλλάξει από τότε που συντάχθηκε ο νόμος. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει αναφορά στην τεχνολογία, παρόλο που πολλά από τα αδικήματα που διαπράττονται από ανήλικους σήμερα λαμβάνουν χώρα στο διαδίκτυο.

Η Κύπρος παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις στον τομέα της αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών, οι οποίες θα πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα. Συγκεκριμένα, ορισμένοι από τους νόμους δεν μπορούν να εφαρμοστούν καθόλου ή έστω εν μέρει. Για παράδειγμα, ο νόμος αναφέρεται σε δικαστήρια ανηλίκων και κέντρα κράτησης που δεν υπάρχουν. Δεν υπάρχει σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων με δικαστήρια ανηλίκων ούτε υπάρχει εξειδίκευση των αρμοδιοτήτων μεταξύ των δικαστών³⁴⁸. Αυτό σημαίνει ότι οι ανήλικοι παραβάτες δικάζονται και καταδικάζονται στα ίδια δικαστήρια με τους ενήλικες και από τους δικαστές που δεν έχουν εκπαιδευτεί ειδικά για τέτοιες περιπτώσεις.

Επιπλέον, παρόλο που ο νόμος³⁴⁹ αναφέρεται σε διατάξεις αναστολής με όρους κοινωνικής εργασίας, την εποπτεία του οποίου θα πρέπει να έχουν οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, αυτές δεν διαθέτουν αρκετούς υπαλλήλους για τη διεκπεραίωση τέτοιων εργασιών. Επίσης, οι λειτουργοί δεν έχουν λάβει ειδική εκπαίδευση για τη θεραπεία αναφορικά με τους νεαρούς παραβάτες.

Οποιοσδήποτε κάτω των 18 ετών θεωρείται *παιδί σύμφωνα με την* κυπριακή νομοθεσία και καλύπτεται από τη νομοθεσία για τα παιδιά. Όσον αφορά όμως τις κυρώσεις, οι ανήλικοι έως 15 ετών καταδικάζονται σύμφωνα με τον *περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων νόμο*, ενώ οι ανήλικοι 16 και 17 ετών αντιμετωπίζονται ως *ενήλικες* και καταδικάζονται σύμφωνα με το Ποινικό Δίκαιο. Αυτό αντιβαίνει στα δικαιώματα των παιδιών.

Σκοπός της *ατομικής αξιολόγησης* είναι να παρουσιαστεί κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας ή ακόμη και πριν από αυτήν, προκειμένου ο δικαστής ή οι δικαστές να αποφασίσουν σχετικά με την καταδίκη του ανήλικου δράστη ή υπόπτου. Ωστόσο, δεν υπάρχει εγκεκριμένη μεθοδολογία ή έστω γραπτές κατευθυντήριες γραμμές ή κατάρτιση σχετικά με τον τρόπο διεξαγωγής της αξιολόγησης. Η ποιότητα των αξιολογήσεων εξαρτάται επί του παρόντος κυρίως από υποκειμενικούς παράγοντες, όπως οι δεξιότητες ή η προθυμία των λειτουργών που είναι υπεύθυνοι για την αξιολόγηση.

Η Κυπριακή Δημοκρατία πρέπει να αναλάβει μια σειρά δράσεων για την υιοθέτηση ειδικής ολοκληρωμένης νομοθεσίας για τους ανήλικους παραβάτες, την πρόσληψη ειδικού προσωπικού για τη διαχείριση των θεμάτων των ανήλικων παραβατών, την υιοθέτηση εργαλειοθήκης και εγχειριδίου για τη διενέργεια ατομικών αξιολογήσεων των αναγκών των νεαρών παραβατών και την κατάρτιση του υφιστάμενου προσωπικού ώστε να είναι σε θέση να διενεργεί τις ατομικές αξιολογήσεις, όπως ορίζει η Οδηγία 2016/800.

Αναφορές

Άρθρο 2 του Κεφ. 157, Ο περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμος.

³⁴⁸ Άρθρο 2 του Ο περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμος (ΚΕΦ.157)

³⁴⁹ Ο περί Κηδεμονίας και Άλλων Τρόπων Μεταχείρισης Αδικοπραγούντων Νόμος του 1996 (Ν. 46(I)/1996)

Άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα (κεφάλαιο 154) της Κυπριακής Δημοκρατίας. Online: https://sbaadministration.org/home/legislation/01_02_09_01_COLONIAL_CAPS_1959/01_02_01_04_Caps-125-175A/19600101_CAP154_u.pdf

Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, Γενικό σχόλιο αριθ. 10 (2007), Τα δικαιώματα των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων. CRC/C/GC/10, 25 Απριλίου 2007.

Αστυνομικός Διευθυντής Λεμεσού ν. Κωνσταντίνου Γεωργίου, Αρ. Υπόθεσης: 34504/10, 24 Φεβρουαρίου 2011

Ο περί Κηδεμονίας και Άλλων Τρόπων Μεταχείρισης Αδικοπραγούντων Νόμος του 1996 (Ν. 46(I)/1996)

7. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΡΟΑΤΙΑ

Anja Mirosavljević, Sabina Mandić, Neven Ricijaš, Dora Dodig Hundrić

(Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ)

Νομικό πλαίσιο και σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Κροατία

Στη Δημοκρατία της Κροατίας, η δικαιοσύνη ανηλίκων βασίζεται σε διάφορες αρχές που ορίζονται σε βασικές νομοθετικές ρυθμίσεις που αποτελούν το πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων. Οι εν λόγω νομοθετικές ρυθμίσεις, ή αλλιώς πράξεις, είναι ο *Ποινικός Κώδικας (ΠΚ)*³⁵⁰, ο *Νόμος περί Ποινικής Δικονομίας (ΠΔ)*³⁵¹, ο *Νόμος περί Δικαστηρίων Νέων (ΔΝ)*³⁵² και ο *Νόμος περί εκτέλεσης των κυρώσεων που επιβάλλονται σε ανηλίκους για ποινικά αδικήματα και πλημμελήματα (AESIJCOM/12)*³⁵³.

Ο ποινικός κώδικας και ο νόμος περί ποινικής δικονομίας είναι οργανικοί νόμοι. Ο Ποινικός Κώδικας προβλέπει όλα τα σημαντικά στοιχεία του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στην Κροατία (ποινικά αδικήματα, δράστες, ελάχιστη ηλικία ποινικής ευθύνης, ενοχή, είδη αδικημάτων και διάρκεια ποινής). Η ελάχιστη ηλικία ποινικής ευθύνης στην Κροατία είναι τα 14 έτη (άρθρο 7, παράγραφος 1 του ΠΚ), και η ηλικία αυτή είναι απόλυτη. Με τη νομική έννοια, τα άτομα κάτω των 14 ετών θεωρούνται παιδιά και δεν είναι ποινικά υπόλογα (υπεύθυνα). Εάν διαπράξουν ποινικό αδίκημα, είναι αδύνατον να υπαχθούν στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης^{354,355,356}. Σύμφωνα με τον οικογενειακό νόμο και τον νόμο περί Κοινωνικής Πρόνοιας, πρέπει να αντιμετωπίζονται μέσω του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Ο Ποινικός Κώδικας στο άρθρο 7, παράγραφος 2 αναφέρει επίσης ότι θα πρέπει να χρησιμοποιείται όσον αφορά τα πρόσωπα που, όταν διαπράττουν αδίκημα, έχουν συμπληρώσει το 14ο έτος της ηλικίας τους, αλλά δεν έχουν συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας τους, εκτός εάν ειδικός νόμος ορίζει διαφορετικά. Το ίδιο ισχύει και για τον νόμο περί Ποινικής Δικονομίας. Δεδομένου ότι η Κροατία έχει ειδικό νόμο για τους νεαρούς παραβάτες (lat. *lex specialis*), που ονομάζεται **νόμος περί Δικαστηρίων Ανηλίκων (εφεξής: YCA/11)**, όταν πρόκειται για πιθανές κυρώσεις και ποινική διαδικασία, ο ποινικός κώδικας και ο νόμος περί ποινικής δικονομίας χρησιμοποιούνται κυρίως για ενήλικες παραβάτες (άνω των 18 ετών). Το κροατικό σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων βασίζεται στον YCA/11 και στον νόμο περί εκτέλεσης των κυρώσεων που επιβάλλονται σε ανηλίκους για ποινικά αδικήματα και πλημμελήματα (εφεξής: AESIJCOM/12), με τα συνοδευτικά διατάγματα.

Ο νόμος YCA/11 ρυθμίζει τη δικονομική θέση των ανηλίκων και των νεαρών ενήλικων παραβατών, καθώς και την ποινική προστασία των παιδιών. Όσον αφορά τους νεαρούς παραβάτες, όλα τα άτομα ηλικίας κάτω των 14 ετών κατά τη διάπραξη ενός αδικήματος θεωρούνται 'παιδιά', ενώ τα άτομα ηλικίας μεταξύ 14 και 18 ετών θεωρούνται 'ανήλικοι'. Ο YCA/11 διακρίνει στο άρθρο 5 μεταξύ νεότερων (14-16 ετών) και μεγαλύτερων (16-18 ετών) ανηλίκων, με τη βασική διαφορά ότι η φυλάκιση ανηλίκων μπορεί να επιβληθεί μόνο σε μεγαλύτερους ανηλίκους που διαπράττουν βαρύτερα αδικήματα. Οι νεαροί ενήλικες αποτελούν μια συγκεκριμένη ηλικιακή κατηγορία (18 - 21 ετών) και ανάλογα με την ατομική αξιολόγηση (προηγούμενη εγκληματική συμπεριφορά/συμπεριφορά τους, αξιολόγηση κινδύνου και χαρακτηριστικά

³⁵⁰ Ποινικός Κώδικας (*OG 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19*).

³⁵¹ Νόμος περί Ποινικής Δικονομίας (*OG 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19*).

³⁵² Νόμος περί Δικαστηρίων Νέων (*OG 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19*).

³⁵³ Νόμος για την εκτέλεση των κυρώσεων που επιβάλλονται σε ανηλίκους για ποινικά αδικήματα και πλημμελήματα (*OG 133/12*).

³⁵⁴ Ο όρος "οργανικός νόμος" βασίζεται στο κροατικό Σύνταγμα (άρθρο 83) και αναφέρεται σε νόμο που επηρεάζει τα συνταγματικά κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες (*OG NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14*)

https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/The_consolidated_text_of_the_Constitution_of_the_Republic_of_Croatia_as_of_15_January_2014.pdf.

³⁵⁵ Νόμος περί Κοινωνικής Πρόνοιας (*OG 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20*).

³⁵⁶ Νόμος Περί Οικογένειας (*OG 103/15, 98/19*).

προσωπικότητας), καθώς και τη σοβαρότητα του εγκλήματος, μπορούν να διωχθούν και να τους επιβληθούν κυρώσεις ως ανήλικοι (νεαροί παραβάτες κατά τον ΥCA/11) ή ως ενήλικες (κατά τον Ποινικό Κώδικα) (άρθρα 104 - 106 του ΥCA/11). Η αξιολόγηση αυτή γίνεται πρώτα από τον Εισαγγελέα· ωστόσο, το Δικαστήριο μπορεί να αλλάξει την απόφαση αυτή προς οποιαδήποτε κατεύθυνση.

Τύποι μέτρων/κυρώσεων για ανήλικους παραβάτες

Υπάρχουν τρεις τύποι **κυρώσεων για ανήλικους** που μπορούν να επιβληθούν από το Δικαστήριο Νέων (άρθρο 5 της ΥCA/11):

- 1) Αναμορφωτικά μέτρα,
- (2) Φυλακή ανηλίκων, και
- 3) Μέτρα ασφαλείας.

Ο Πίνακας αριθ. 1 απαριθμεί όλες τις κυρώσεις που μπορούν να επιβληθούν στους ανήλικους παραβάτες.

Πίνακας αριθ. 1: Κατάλογος όλων των κυρώσεων που μπορούν να επιβληθούν σε ανήλικους παραβάτες σύμφωνα με τον ΥCA/11

ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ	1. ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ (μέγιστη διάρκεια 1 έτος) 1. να ζητήσει συγγνώμη από τον ζημιωθέντα, 2. να αποκαταστήσει ή να αποζημιώσει για τη ζημία που προκλήθηκε από την παράβαση, σύμφωνα με τις δυνατότητές του, 3. να πηγαίνει τακτικά στο σχολείο, 4. να μην απουσιάζει από το χώρο εργασίας του, 5. να εκπαιδευτεί για ένα επάγγελμα που ταιριάζει στις ικανότητες και τις κλίσεις του, 6. να αποδέχεται την απασχόληση και να επιμένει σε αυτήν, 7. να χρησιμοποιεί το εισόδημά του υπό την επίβλεψη και τη συμβουλή του προσώπου που παρακολουθεί το σωφρονιστικό μέτρο, να συμμετέχει στο έργο ανθρωπιστικών οργανώσεων ή σε δραστηριότητες σχετικές με την κοινότητα ή το περιβάλλον, 8. να απέχει από την επίσκεψη συγκεκριμένων χώρων ή ψυχαγωγικών εκδηλώσεων και να μένει μακριά από συγκεκριμένα πρόσωπα που τον επηρεάζουν αρνητικά, 9. να υποβληθεί, με την προηγούμενη συγκατάθεση του νόμιμου εκπροσώπου του, σε επαγγελματική ιατρική θεραπεία ή θεραπεία που σχετίζεται με τον εθισμό στα ναρκωτικά ή άλλες εξαρτήσεις, 10. να συμμετέχει σε ατομική ή ομαδική ψυχοκοινωνική θεραπεία που παρέχεται από τις συμβουλευτικές υπηρεσίες για νέους, 11. να συμμετέχει σε κατάρτιση για την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων, 12. να μην εγκαταλείπει, για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από το επιτρεπόμενο, τον τόπο της μόνιμης ή συνήθους διαμονής του, χωρίς ειδική έγκριση από το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας, 13. να εξεταστούν οι γνώσεις του σχετικά με τους κανόνες οδικής κυκλοφορίας στο αρμόδιο ίδρυμα για την εκπαίδευση των οδηγών. 14. να μην πλησιάζει το θύμα, 15. άλλες υποχρεώσεις που είναι κατάλληλες λαμβάνοντας υπόψη το ποινικό αδίκημα που διαπράχθηκε και τις προσωπικές και οικογενειακές συνθήκες του ανηλίκου. 2. ΕΝΤΑΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ/ΕΠΟΠΤΕΙΑ (επιτήρηση ανηλίκων) - τουλάχιστον έξι μήνες έως το πολύ δύο έτη 3. ΕΝΤΑΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΚΑΙ ΕΠΙΒΛΕΨΗ ΜΕ ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ - τουλάχιστον έξι μήνες έως το πολύ δύο έτη 4. ΠΑΡΑΠΟΜΠΗ ΣΕ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ - από μερικές ώρες ημερησίως έως ιδρυματική παραμονή μέχρι και τρεις μήνες το πολύ 5. ΠΑΡΑΠΟΜΠΗ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (ανοικτό ίδρυμα) - τουλάχιστον έξι μήνες έως το πολύ δύο έτη 6. ΠΑΡΑΠΟΜΠΗ ΣΕ ΕΙΔΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (ανοικτό ίδρυμα) - τουλάχιστον έξι μήνες έως το πολύ τρία έτη 7. ΠΑΡΑΠΟΜΠΗ ΣΕ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ελάχιστη διάρκεια έξι μηνών έως μέγιστη διάρκεια τριών ετών
ΦΥΛΑΚΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ	1. ΦΥΛΑΚΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ - από έξι μήνες τουλάχιστον έως πέντε έτη κατ' ανώτατο όριο- και από πέντε έως δέκα έτη για εξαιρετικά σοβαρά αδικήματα. 2. ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ ΦΥΛΑΚΙΣΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ (επιτήρηση ανηλίκων)
ΜΕΤΡΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	1. ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ 2. ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΙΣΜΟΥ 3. ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ 4. ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΟΔΗΓΗΣΗΣ ΟΧΗΜΑΤΩΝ (μόνο για μεγαλύτερους ανηλίκους) 5. ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ, ΕΝΟΧΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ 6. ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ 7. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ ΦΥΛΑΚΙΣΗΣ.

Όλα τα αναμορφωτικά μέτρα είναι ευέλικτα ως προς τη διάρκειά τους. Έχουν το προβλεπόμενο ελάχιστο και μέγιστο όριο. Ωστόσο, ο δικαστής του δικαστηρίου ανηλίκων δεν ορίζει ποτέ την ακριβή διάρκεια της εν λόγω κύρωσης. Κάθε λίγους μήνες, το δικαστήριο συγκαλεί μια *ακρόαση ελέγχου* με όλα τα εμπλεκόμενα μέρη (τον ανήλικο, τους γονείς του, τον επόπτη ανηλίκων, τον εκπρόσωπο της κοινωνικής πρόνοιας - ειδικά, έναν μη νομικό επαγγελματία) και ανάλογα με την πρόοδο, μια συγκεκριμένη κύρωση για ανήλικους μπορεί να ανασταλεί, να συνεχιστεί ή να αλλάξει σε λιγότερο ή περισσότερο αυστηρή (περιοριστική) κύρωση. Μια τέτοια προσέγγιση αποσκοπεί στο να παρακινήσει τους ανήλικους παραβάτες να αλλάξουν την αντικοινωνική τους συμπεριφορά. Οι κυρώσεις αυτές μπορούν να χωριστούν χονδρικά σε θεσμικές και εναλλακτικές (κοινοτικές) κυρώσεις.

Όλες οι προαναφερθείσες νομικές πράξεις περιέχουν σημαντικές αρχές της δικαιοσύνης ανηλίκων που πρέπει να εφαρμόζονται σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση, όπως η αρχή της νομιμότητας (άρθρο 2 ΠΚ/11), την αρχή της εφαρμογής του επικειέστερου νόμου, δηλαδή τη χρονική νομιμότητα της ποινικής νομοθεσίας (άρθρο 3 του ΠΚ/11), η αρχή της ενοχής (κανείς δεν μπορεί να τιμωρηθεί για ποινικό αδίκημα μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή του - άρθρο 4 του ΠΚ/11), η αρχή της εμπιστευτικότητας (οι έρευνες για τα ποινικά αδικήματα και ολόκληρη η ποινική διαδικασία που αφορά έναν ανήλικο είναι απόρρητη), οι συνεδριάσεις του δικαστηρίου είναι κλειστές για το κοινό, η απόφαση δεν μπορεί να δημοσιευθεί και όλες οι πληροφορίες που σχετίζονται με την εκτέλεση της ποινής είναι εμπιστευτικές (άρθρο 34 and 60 του YCA/11 και το άρθρο 4 του AESIJCOM/12), η αρχή της σταδιακής επιβολής κυρώσεων (όταν είναι δυνατόν, λαμβάνοντας υπόψη την προσωπικότητα του ανηλίκου και τις περιστάσεις του εγκλήματός του/της, στον ανήλικο επιβάλλεται πρώτα μια λιγότερο αυστηρή κύρωση και στη συνέχεια, εάν είναι απαραίτητο, η εκτέλεση της κύρωσης μπορεί να τροποποιηθεί ή να ανασταλεί - άρθρο 17, YCA/11), και η αρχή της μεταβλητότητας της κύρωσης (κάθε κύρωση μπορεί να αντικατασταθεί με λιγότερο ή περισσότερο αυστηρή, ανάλογα με την πορεία της εκτέλεσής της και τις περιστάσεις που μπορούν να την επηρεάσουν - άρθρο 99 του YCA/11).

Ακολουθώντας τις παραπάνω αρχές, του YCA/11 ορίζει ότι η ποινική διαδικασία κατά³⁵⁷ ανηλίκου πρέπει να διεκπεραιώνεται αμέσως (κατ' επείγοντως) (άρθρα 4 και 59 του YCA/11). Επιπλέον, πολυάριθμα άρθρα του YCA/11 αναφέρουν ότι η μεταχείριση ενός ανηλίκου και οι επιβαλλόμενες κυρώσεις πρέπει να είναι σκόπιμες, δηλαδή, ότι οι διαδικασίες αυτές θα πρέπει να επιτυγχάνουν τον σκοπό των κυρώσεων για ανήλικους που προβλέπει το άρθρο 6 του YCA/11, το οποίο αναφέρει ότι σκοπός των κυρώσεων για ανήλικους είναι να επιδράσουν στον ανήλικο με την παροχή προστασίας, φροντίδας, βοήθειας και εποπτείας και με την εξασφάλιση γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, να επιδράσουν στην ανατροφή, την προσωπική ανάπτυξη και την ενίσχυση της προσωπικής ευθύνης του ανηλίκου παραβάτη, ώστε να αποφύγει την επανάληψη αξιόποινης πράξης.

Το άρθρο 5 του AESIJCOM/12, ορίζει τις βασικές αρχές εκτέλεσης των κυρώσεων, το οποίο αναφέρει ότι ο ανήλικος απολαμβάνει το σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας κατά την εκτέλεση της κύρωσης και ότι απαγορεύονται οι διακρίσεις για οποιονδήποτε λόγο, τα βασανιστήρια, η κακομεταχείριση ή ο εξευτελισμός των ανηλίκων. Η εκτέλεση μιας κύρωσης βασίζεται σε ατομικό σχέδιο θεραπείας που προσαρμόζεται στους παράγοντες εγκληματογενούς κινδύνου των ανηλίκων (άρθρο 7 του AESIJCOM/12), και ο ανήλικος πρέπει να προετοιμάζεται εγκαίρως για την αποφυλάκιση από εκπαιδευτικό ίδρυμα, ειδικό συφρονιστικό ίδρυμα ή αναμορφωτήριο (άρθρο 8 του AESIJCOM/12).

Ποινικές διαδικασίες έναντι ανηλίκων παραβατών

³⁵⁷ Η Κροατία έχει παράδοση άνω των 100 ετών ειδικών νομικών ρυθμίσεων για τους νεαρούς παραβάτες (παιδιά και νέους), με διαφορετική ποινική διαδικασία και κυρώσεις στο πλαίσιο του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας (δηλαδή παράδοση ενός μοντέλου δικαιοσύνης ανηλίκων κοινωνικής πρόνοιας και ενός συστήματος δικαιοσύνης φιλικής προς τα παιδιά). Με αυτή τη φιλοσοφία, τις ηθικές και επαγγελματικές αξίες, όλες οι νομικές πράξεις (νόμοι και διατάγματα) χρησιμοποιούν τους όρους "διαδικασία έναντι ανηλίκου" (όχι κατά ανηλίκου). Όλοι οι επαγγελματίες του συστήματος δικαιοσύνης (εισαγγελείς, δικαστές κ.λπ.) υποχρεούνται να χρησιμοποιούν αυτή την ορολογία. Επίσης, δεν χρησιμοποιείται ο όρος "καταδικαστική απόφαση" όταν επιβάλλεται μια κύρωση, αλλά ο όρος "δικαστική απόφαση". Οι όροι κατά & καταδίκη χρησιμοποιούνται τακτικά για τους ενήλικους παραβάτες.

Οι ποινικές διαδικασίες κατά των ανήλικων παραβατών είναι σχετικά πολύπλοκες, όπως και η νομοθεσία σχετικά με τον τρόπο εκτέλεσης των κυρώσεων. Οι θεσμοί που αποτελούν το βασικό "πλαίσιο" της διαδικασίας έναντι των ανήλικων παραβατών είναι η αστυνομία, η Εισαγγελία, το Δικαστήριο και τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας³⁵⁸.

Η αστυνομία είναι ο πρώτος θεσμός με τον οποίο έρχεται σε επαφή ένας νεαρός παραβάτης. Οι έρευνες για ποινικά αδικήματα σε διαδικασίες κατά ανήλικων διεξάγονται από αστυνομικούς που εργάζονται με ανηλίκους ή από άλλους αστυνομικούς, εάν οι ειδικοί σε θέματα ανήλικων αστυνομικοί δεν μπορούν να ενεργήσουν, λόγω των περιστάσεων της περίπτωσης (άρθρο 69 του ΥCA/11). Στη συνέχεια, ενεργώντας βάσει υποβληθείσας ποινικής αναφοράς, η Εισαγγελία αποφασίζει σχετικά με τη (μη) ύπαρξη λόγων για τη διεξαγωγή ποινικής διαδικασίας έναντι του ανηλίκου, δηλαδή σχετικά με τη (μη) ύπαρξη εύλογων υποψιών, βάσει των οποίων θα ενεργήσει ο εισαγγελέας. Τα άρθρα 70, 71 και 72 του ΥCA/11 παρέχουν διάφορες επιλογές στους εισαγγελείς ανηλίκων:

1. να απορρίψουν την ποινική δίωξη,
2. να εφαρμόζουν τις αρχές της σκοπιμότητας/ευκαιρίας σε περιπτώσεις όπου υπάρχει εύλογη υποψία ότι ένας ανήλικος διέπραξε αδίκημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης έως 5 έτη φυλάκισης και ο εισαγγελέας εκτιμά ότι ο σκοπός της επιβολής κυρώσεων μπορεί να επιτευχθεί χωρίς περαιτέρω διαδικασία, αλλά αντίθετα με την επιβολή υπό όρους υποχρεώσεων. Οι υποχρεώσεις αυτές ονομάζονται επίσης μέτρα κοινωνικής μέριμνας ή/και μέτρα παρέκλισης από τη ποινική δίωξη (παρατίθενται στον Πίνακα αριθ. 2), δεδομένου ότι στόχος τους είναι η αποφυγή της εκδίκασης των υποθέσεων από το Δικαστήριο και η εφαρμογή γρήγορων και αποτελεσματικών παρεμβάσεων για τους ανήλικους παραβάτες, σύμφωνα με την αρχή της μη καθυστέρησης (κατ' επείγοντος), ή
3. να προτείνουν την επιβολή κυρώσεων από δικαστήριο ανηλίκων και να ξεκινήσει με την προπαρασκευαστική διαδικασία, η οποία θεωρείται η επίσημη έναρξη της ποινικής διαδικασίας έναντι ενός ανήλικου παραβάτη.

Πίνακας αριθ. 2: Μέτρα Κοινωνικής Μέριμνας /Παρέκλισης από τη Ποινική Δίωξη

³⁵⁸ S. Mandić et al., "The View of Experts on the Effectiveness of the Juvenile Justice System", *Collected papers of the Law Faculty of the University of Rijeka* 39, no. 3 (2018): 1264.

- 1) να ζητήσει συγγνώμη από τον ζημιωθέντα,
- 2) να αποκαταστήσει τη ζημία που προκλήθηκε από το αδίκημα, ανάλογα με τις δυνατότητές του,
- 3) να συμμετέχει στη διαδικασία διαμεσολάβησης θύματος - δράστη μέσω εξωδικαστικού συμβιβασμού,
- 4) να συμμετέχει στο έργο ανθρωπιστικών οργανώσεων ή σε δραστηριότητες που έχουν σχέση με την κοινότητα ή το περιβάλλον,
- 5) να υποβληθεί σε πρόγραμμα απεξάρτησης από εξαρτησιογόνες ουσίες ή άλλες εξαρτήσεις, με την προηγούμενη συγκατάθεση του νόμιμου εκπροσώπου του ανηλίκου,
- 6) να συμμετάσχει σε ατομική ή ομαδική ψυχοκοινωνική θεραπεία σε κέντρο παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών για νέους,
- 7) να εξετάζει τις γνώσεις του για τους κανόνες οδικής κυκλοφορίας στο αρμόδιο ίδρυμα εκπαίδευσης οδηγών,
- 8) να εκπληρώνει άλλες υποχρεώσεις που είναι σχετικές, λαμβάνοντας υπόψη το ποινικό αδίκημα που διαπράχθηκε καθώς και τις προσωπικές και οικογενειακές συνθήκες του ανηλίκου.

Τα **Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας** εμπλέκονται από την αρχή στις διαδικασίες κατά των ανήλικων παραβατών και έρχονται σε επαφή με την αστυνομία, την Εισαγγελία, τα δικαστήρια ανηλίκων και άλλους φορείς που εμπλέκονται στην ποινική διαδικασία (Εισαγγελία ή/και δικαστήρια ανηλίκων) ή στην εκτέλεση των κυρώσεων για ανηλικούς³⁵⁹. Σε διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας μπορούν να ζητηθούν από το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας εκθέσεις σχετικά με ειδικές περιστάσεις (όπως τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ανηλίκου, οι οικογενειακές συνθήκες κ.λπ.)³⁶⁰, ομοίως, μπορεί να ζητηθεί από το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας να παράσχει εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή εναλλακτικών μέτρων κατά την προκαταρκτική διαδικασία³⁶¹. Κατά την εκτέλεση των εναλλακτικών μέτρων και κυρώσεων, τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας έχουν την υποχρέωση να σχεδιάζουν την εκτέλεση αυτών των μέτρων και κυρώσεων, καθώς και την υποχρέωση να υποβάλλουν εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή τους³⁶².

Σε ποινικές υποθέσεις ανηλίκων, τα δικαστήρια ανηλίκων έχουν δικαιοδοσία³⁶³, και εμπλέκονται, όπως και τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, στη διαδικασία από την αρχή. Έτσι, κατά τη σύλληψη ενός ανηλίκου³⁶⁴, πρέπει να ενημερώνεται αμέσως ο δικαστής ανηλίκων. Αυτός εξετάζει τον συλληφθέντα ανήλικο κατόπιν αιτήματος του εισαγγελέα και αποφασίζει για την κράτηση (συντομότερη κράτηση), την προφυλάκιση³⁶⁵, ή την αποφυλάκιση του ανηλίκου³⁶⁶. Οι δικαστές ανηλίκων διεξάγουν αποδεικτικές ακροάσεις³⁶⁷, εξετάζουν την επάρκεια της πρότασης για την επιβολή κύρωσης σε ανηλικούς³⁶⁸ και προγραμματίζουν

³⁵⁹ Mandić κ.ά., .., "The View of Experts on the Effectiveness of the Juvenile Justice System", 1265.

³⁶⁰ για παράδειγμα, άρθρο 65, παράγραφος 1, άρθρο 65, παράγραφος 1, άρθρο 65, παράγραφος 1, άρθρο 65, παράγραφος 1, άρθρο 65, παράγραφος 1. 71, Art. 78, παρ. 2, παρ. 3 του YCA/11

³⁶¹ Αρθ. 72 παρ. 2 του YCA/11

³⁶² για παράδειγμα, το άρθρο. 12, άρθρο 12, άρθρο 12, άρθρο 12, άρθρο 12, άρθρο 12, άρθρο 12. 13, Αρθ. 35 της AESIJCOM/12

³⁶³ Αρθ. 35 σε συνδυασμό με το άρθρο 35. 37, παρ. 1 και 2 τη του YCA/11

³⁶⁴ Αρθ. 63 παρ. 1 του YCA /11

³⁶⁵ Η κροατική νομοθεσία διακρίνει μεταξύ κράτησης και προδικαστικής κράτησης/προφυλάκισης. Σε γενικές γραμμές, η κράτηση είναι σύντομη, έως 36 ή 48 ώρες (άρθρο 112., παράγραφος 5. του YCA), ενώ η προφυλάκιση είναι μεγαλύτερη, έως ένα μήνα με ορισμένες δυνατότητες παράτασης (άρθρο 130., YCA).

³⁶⁶ Αρθ. 63 παρ. 2 και παρ. 3. του YCA /11

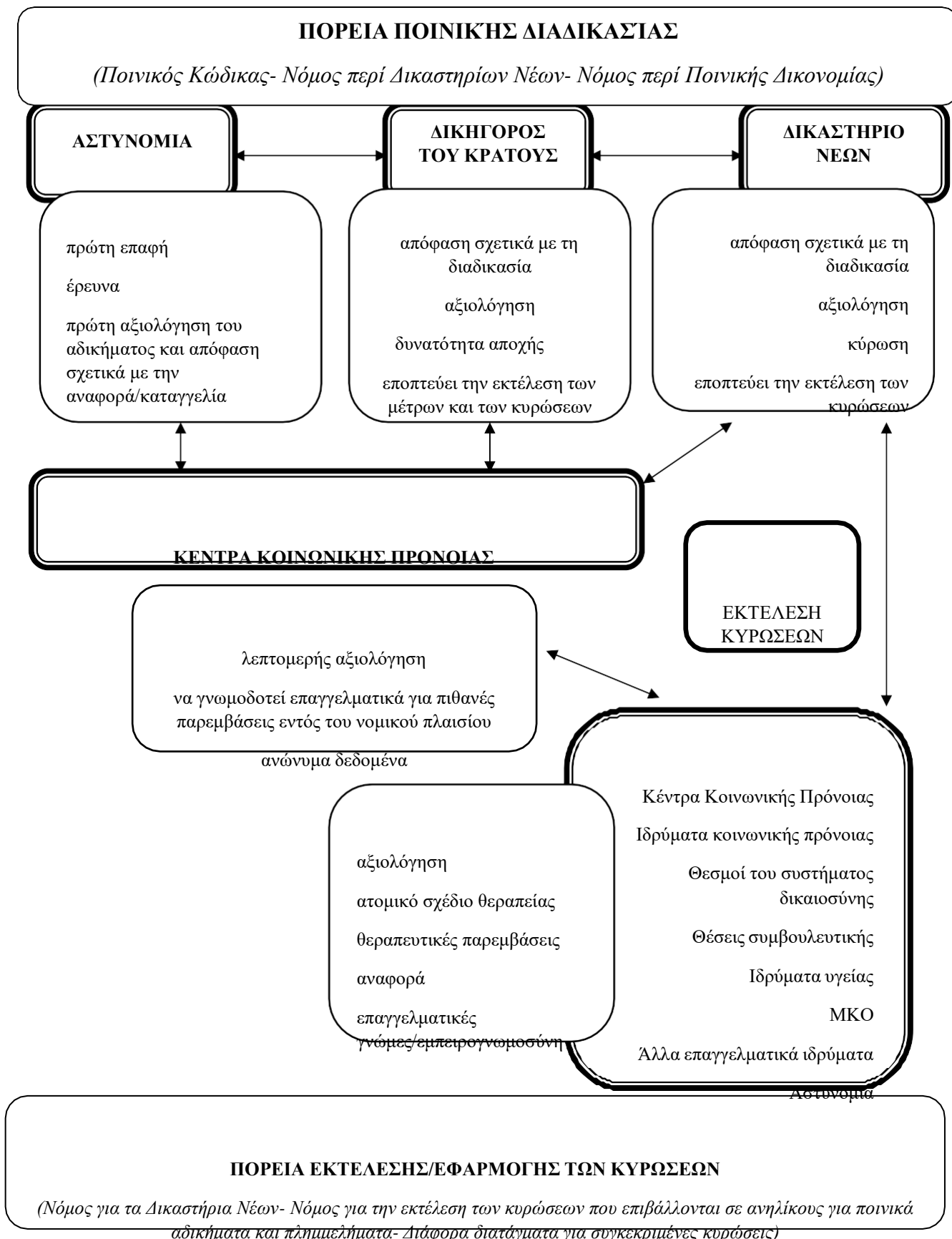
³⁶⁷ Αρθ. 77, παρ. 2 του YCA /11

³⁶⁸ Αρθ. 83 του YCA /11

ακροαματική διαδικασία. Το δικαστήριο ανηλίκων εποπτεύει επίσης την εκτέλεση των εκπαιδευτικών μέτρων³⁶⁹. Το άρθρο 98 της ΥCA/11 περιγράφει τον τρόπο εποπτείας της εκπαιδευτικής εκτέλεσης των μέτρων και καθορίζει τη συνεργασία και των τριών θεσμικών οργάνων: (1) Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, (2) Δικαστήρια Νέων και (3) Εισαγγελία.

³⁶⁹ Αρθ. 96, παρ. 1 του ΥCA /11

Εικόνα αριθ. 3: Σχηματική απεικόνιση των κύριων θεσμικών και επαγγελματικών καθηκόντων στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων στη Δημοκρατία της Κροατίας

Το σχήμα που παρουσιάζεται στην **εικόνα αριθ. 3**, δείχνει σαφώς ότι η αξιολόγηση ενός ανηλίκου πρέπει να πραγματοποιείται σε διάφορες φάσεις της ποινικής διαδικασίας. Σε γενικές γραμμές, πριν από την εφαρμογή οποιασδήποτε παρέμβασης ή την επιβολή οποιασδήποτε απόφασης στον ανήλικο, πρέπει να διενεργείται κάποιο είδος ατομικής αξιολόγησης (ΑΑ). Δεδομένου ότι ο εισαγγελέας ανηλίκων και ο δικαστής ανηλίκων έχουν ένα ευρύ φάσμα πιθανών νομικών παρεμβάσεων που μπορούν να εφαρμόσουν, θα πρέπει πάντα να αιτιολογούν και να εξηγούν τις αποφάσεις τους με βάση μια ΑΑ. Μπορούν να διενεργήσουν οι ίδιοι αξιολόγηση (δηλαδή, ένας ειδικός μη νομικός βοηθός που απασχολείται στο Δικαστήριο Νέων, κοινωνικός παιδαγωγός ή κοινωνικός λειτουργός διενεργεί αξιολόγηση του ανηλίκου) ή, συνηθέστερα, να ζητήσουν από τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας να διενεργήσουν αξιολόγηση ενός ανηλίκου για ποινικές διαδικασίες.

Νομικά στοιχεία και διατάξεις για τη διενέργεια ατομικής αξιολόγησης ανηλίκων παραβατών στην Κροατία

Η αναγκαιότητα διενέργειας ΑΑ περιλαμβάνεται στις προαναφερθείσες αρχές και η υποχρέωση διενέργειάς της στην Κροατία προβλέπεται άμεσα ή έμμεσα στο νόμο ΥCA/11 και στο νόμο **AESIJC/12**, καθώς και στα αντίστοιχα διατάγματα.

Οι νομικές διατάξεις για τις ΑΑ μπορούν σε γενικές γραμμές να διακριθούν μεταξύ:

- την ΑΑ που διεξάγεται κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και την εκτέλεση των κυρώσεων,
- την ΑΑ που διενεργείται με σκοπό τη δημιουργία ατομικού θεραπευτικού σχεδίου όταν επιβάλλεται κύρωση σε ανήλικο παραβάτη.

Κατά την ποινική διαδικασία, η Εισαγγελία και τα Δικαστήρια Νέων, καθώς και τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο στην ΑΑ. Το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας ή το Σύστημα Δικαιοσύνης διενεργούν την αξιολόγηση για το ατομικό θεραπευτικό πλάνο, όταν επιβάλλεται κύρωση σε έναν νεαρό παραβάτη.

ΑΑ πριν και κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας

Η αρχή της σκοπιμότητας/ευκαιρίας, με έμφαση στο νομικό σκοπό της επιβολής κυρώσεων που περιγράφεται στο ήδη αναφερθέν άρθρο 6 του ΥCA/11, αποτελεί βασικό στοιχείο που διέπει όλες τις διατάξεις για τη διαδικασία που ακολουθείται σε μια ΑΑ κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας.

Εκτός από τις εύλογες υποψίες σχετικά με το αδίκημα που φέρεται να διαπράχθηκε καθώς και τη σοβαρότητα του αδικήματος αυτού, ο Εισαγγελέας πρέπει να λάβει υπόψη του τα χαρακτηριστικά του ανηλίκου, το στενότερο και ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον, τη στάση του απέναντι στο ποινικό αδίκημα και άλλες περιστάσεις που είναι απαραίτητες για τη λήψη περαιτέρω μέτρων. Πριν αποφασίσει να εφαρμόσει μέτρα αποχής από την ποινική δ³⁷⁰, ο Εισαγγελέας πρέπει να εκτιμήσει αν η συνέχιση της ποινικής διαδικασίας κατά του ανηλίκου θα ήταν σκόπιμη, λαμβάνοντας υπόψη τα προσωπικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του ανηλίκου³⁷¹. Για να προσδιορίσει αυτές τις συνθήκες, ο εισαγγελέας μπορεί να ζητήσει πληροφορίες από τους γονείς ή τους κηδεμόνες των ανηλίκων, από άλλα πρόσωπα και ιδρύματα, και μπορεί επίσης να ζητήσει τη συλλογή των στοιχείων αυτών από έναν ειδικό βοηθό (κοινωνικό παιδαγωγό/κοινωνικό λειτουργό) στο γραφείο του εισαγγελέα ή από την ομάδα αξιολόγησης στο Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας (που συνήθως αποτελείται από κοινωνικό παιδαγωγό, κοινωνικό λειτουργό και ψυχολόγο). Σε αυτό, φαίνεται η σημασία του ρόλου ενός μη νομικού επαγγελματία, είτε ενός κοινωνικού παιδαγωγού είτε ενός κοινωνικού λειτουργού, που απασχολείται στην Εισαγγελία. Ο Εισαγγελέας πρέπει επίσης να ενημερώσει το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας για την απόφαση που λαμβάνεται στη συνέχεια³⁷². Με βάση

³⁷⁰ Η αρχή των ευκαιριών.

³⁷¹ Άρθρο. 71, παρ. 1 της ΥCA/11

την ΑΑ, ο εισαγγελέας μπορεί να εφαρμόσει τις αρχές της καταλληλότητας/ευκαιρίας και να επιβάλει κάποια μέτρα προδικασίας (κοινότητας).

Ταυτόχρονα, το Δικαστήριο Νέων διενεργεί αξιολόγηση για να διαπιστώσει αν συντρέχουν λόγοι για την έναρξη ποινικής διαδικασίας κατά του ανηλίκου και μπορεί να απορρίψει μια ποινική δίωξη. Εάν κινηθεί διαδικασία, ο δικαστής του Δικαστηρίου Νέων, καθ' όλη τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας, λαμβάνει διάφορες ψυχοκοινωνικές αξιολογήσεις από μη νομικό επαγγελματία, κοινωνικό παιδαγωγό ή κοινωνικό λειτουργό που απασχολείται στο δικαστήριο. Επιπλέον, ορισμένα στοιχεία αξιολόγησης μπορούν να ζητηθούν από το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας ή άλλα ιδρύματα κοινωνικής και υγειονομικής περίθαλψης. Αυτό δείχνει μια σαφή πρόθεση να ενσωματωθεί το έργο των εμπειρογνομόνων που έχουν γνώση και κατανόηση των αναπτυξιακών και συμπεριφορικών χαρακτηριστικών των νέων στην καθημερινή εξάσκηση των αρμοδιοτήτων των εισαγγελέων ανηλίκων και των δικαστών των δικαστηρίων νέων.

Όταν μιλάμε για ΑΑ με σκοπό να προτείνουμε παρεμβάσεις σε ανήλικους παραβάτες, είναι σημαντικό να προτείνουμε ένα μέτρο ή μια κύρωση που θα ταιριάζει καλύτερα σε κάθε ανήλικο, δεδομένων των χαρακτηριστικών του, των χαρακτηριστικών του αδικήματος, των συνθηκών στις οποίες ζει και άλλων βασικών παραγόντων. Η επιβολή ενός συγκεκριμένου μέτρου ή κύρωσης εξαρτάται από τα αποτελέσματα της ΑΑ, τη συγκεκριμένη περίπτωση και πολλούς άλλους παράγοντες (κίνδυνοι, δυνατά σημεία, ανάγκες και παράγοντες ανταπόκρισης) σε επίπεδο ανηλίκου και περιβάλλοντος, καθώς και από το προφίλ των κινδύνων αυτών. Εφόσον δεν εφαρμόζεται η προσέγγιση "ένα μέτρο για όλους", μπορεί να πει κανείς ότι οι παρεμβάσεις πρέπει να ευθυγραμμίζονται (να αντιστοιχίζονται) με το επίπεδο του εγκληματογόνου κινδύνου. Έτσι, για παράδειγμα, τα εναλλακτικά μέτρα και οι κυρώσεις που εφαρμόζονται στην κοινότητα είναι κατάλληλα για ανήλικους που αξιολογούνται ως χαμηλού ή μέτριου κινδύνου, ενώ οι ιδρυματικές κυρώσεις είναι κυρίως "επιφυλακτικές". (Άρθρο. 71, παρ. 3 του ΥCA/11 για ανήλικους υψηλού ή πολύ υψηλού κινδύνου³⁷³). Ο πίνακας αριθ. 4 παρουσιάζει παραδείγματα κατάλληλων μέτρων και κυρώσεων σχετικά με το εκτιμώμενο σωρευτικό/συνολικό επίπεδο κινδύνου.

Πίνακας αριθ. 4: Παραδείγματα κατάλληλων μέτρων/κυρώσεων προς τους ανήλικους παραβάτες σε σχέση με το επίπεδο σωρευτικού εγκληματογόνου κινδύνου στο πλαίσιο του κροατικού δικαστικού συστήματος

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΓΕΝΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ		ΚΑΤΑΛΛΗΛΑ ΜΕΤΡΑ/ΚΥΡΩΣΕΙΣ
ΧΑΜΗΛΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ		- Απόρριψη της ποινικής καταγγελίας, - Εφαρμογή της αρχής της σκοπιμότητας/ευκαιρίας (αποχή) - Ειδικές υποχρεώσεις
ΜΕΤΡΙΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ		- Ειδικές υποχρεώσεις (με χαρακτηριστικά θεραπείας) - Εντατική φροντίδα και εποπτεία - Εντατική φροντίδα και επίβλεψη με καθημερινή παραμονή σε εκπαιδευτικό ίδρυμα
ΥΨΗΛΟΣ/ΠΟΛΥ ΚΙΝΔΥΝΟΣ	ΥΨΗΛΟΣ	- Αναμορφωτήριο - Φυλακή ανηλίκων

³⁷³ N. Ricijaš, *Assessment, Planning and Reporting for Juvenile Alternative Sanctions* (Ζάγκρεμπ: Υπουργείο Κοινωνικής Πολιτικής και Νεολαίας, 2012), 23-28.

ΑΑ για ατομικό σχέδιο θεραπείας - όταν επιβάλλεται κύρωση σε ανήλικο

Η εκτέλεση κάθε κύρωσης για ανήλικους βασίζεται σε ατομικό θεραπευτικό σχέδιο που συνήθως προκύπτει από ολοκληρωμένη αξιολόγηση, δίνοντας έμφαση στην αρχή της ατομικής προσέγγισης. Το άρθρο 7 του νόμου ΑΕΣΙ/COM/12 αναφέρει συγκεκριμένα ότι η εκτέλεση των κυρώσεων βασίζεται σε ατομικό θεραπευτικό σχέδιο που προσαρμόζεται στους παράγοντες εγκληματογενούς κινδύνου που σχετίζονται με την προσωπικότητα του ατόμου καθώς και με το κοινωνικό υπόβαθρο και εναρμονίζεται με τα σύγχρονα επιστημονικά και πρακτικά επιτεύγματα. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης των κυρώσεων, ο ανήλικος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να φοιτήσει στο σχολείο.

Ένα ατομικό θεραπευτικό σχέδιο είναι το θεμελιώδες έγγραφο που δημιουργείται από έναν διορισμένο επαγγελματία που επιβλέπει μια συγκεκριμένη κύρωση, σε συνεργασία με τον ανήλικο, τους γονείς/νομίμους κηδεμόνες του, άλλους επαγγελματίες, καθώς και άλλα πρόσωπα που μπορούν να συμβάλουν στην ολιστική προσέγγιση κατά τη διαδικασία εκτέλεσης ενός θεραπευτικού μέτρου. Ένα ατομικό θεραπευτικό σχέδιο αναλύει όλους τους παράγοντες κινδύνου και τους προστατευτικούς παράγοντες μαζί με τα διαδικαστικά βήματα, τις μεθόδους, τους στόχους και τις προθεσμίες που αναμένεται να εκτελεστούν κατά την εκτέλεση μιας κύρωσης. Λεπτομερέστερες πληροφορίες σχετικά με τη θεωρία που αφορά τη διαδικασία ανάπτυξης ενός ατομικού σχεδίου θεραπείας παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο 3³⁷⁴.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το νομικό πλαίσιο στέλνει σαφή μηνύματα σχετικά με τη σημασία της ΑΑ. Όσον αφορά τους νέους που βρίσκονται σε σύγκρουση με το νόμο, η ΑΑ ορίζεται ως προϋπόθεση για τη λήψη αποφάσεων από τους εισαγγελείς ή τους δικαστές των δικαστηρίων ανηλικών σχετικά με τη (μη) επιβολή κυρώσεων ή/και μέτρων. Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα μέτρα και οι κυρώσεις για τους ανήλικους και τους νεότερους ενήλικες κυμαίνονται από την απόρριψη της ποινικής δίωξης έως τα αναμορφωτικά μέτρα και τη φυλακή ανηλικών, η απαίτηση για ποιοτική αξιολόγηση των αναγκών του ανήλικου είναι εύλογη. Η νομοθεσία της Κροατίας σέβεται τις διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές και συστάσεις σχετικά με τις διαδικασίες για τους νέους που βρίσκονται σε σύγκρουση με το νόμο και τις ενσωματώνει στο περιεχόμενο των σχετικών πράξεων. Εκτός από όσα έχουν ήδη αναφερθεί, υπάρχουν επίσης πολυάριθμα ειδικά κείμενα σχετικά με τους νέους που βρίσκονται σε σύγκρουση με το νόμο, τα οποία τονίζουν την ανάγκη διενέργειας αξιολόγησης με σκοπό την επιλογή κατάλληλης θεραπείας. Τόσο η προηγούμενη όσο και η ισχύουσα κροατική νομοθεσία (καθώς και η Οδηγία 2016/800)³⁷⁵ στέλνουν ένα σαφές μήνυμα σχετικά με τη βάση στην οποία λαμβάνονται οι σχετικές αποφάσεις και προτάσεις. Συνεπώς, μπορεί κανείς να το ερμηνεύσει αυτό ως την ανάγκη για διαλογή, καθώς και για πολυδιάστατη, πολυεπαγγελματική και διεπιστημονική συνολική αξιολόγηση και προσέγγιση ενός νέου που βρίσκεται σε σύγκρουση με το νόμο, αξιολόγηση των ατομικών παραγόντων των ανηλικών και του περιβάλλοντος (οικογένεια, σχολείο, συνομήλικοι...), δυνατότητες για παρεμβάσεις στην πράξη κ.ο.κ.³⁷⁶

Στο κείμενο που ακολουθεί, αναλύουμε λεπτομερέστερα το εννοιολογικό πλαίσιο της ατομικής αξιολόγησης: είδη της ΑΑ, μέθοδοι στη διαδικασία αξιολόγησης, κριτήρια ποιότητας και πρότυπα αξιολόγησης, το τελικό αποτέλεσμα της ΑΑ και η δομή της έκθεσης.

³⁷⁴ Κεφάλαιο 3

³⁷⁵ Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, σχετικά με τις δικονομικές διασφαλίσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινικές διαδικασίες (SL L 132, 21. 5. 2016.).

³⁷⁶ A. Žižak και N. Koller-Trbović, "Intervention Measures for Juvenile Perpetrators of Crimes", *Croatian Annual of Criminal Law and Practice* 6, αρ. 2 (1999): 767-789.

Τύποι και επίπεδα ατομικής αξιολόγησης

Είναι σαφές ότι το νομικό πλαίσιο της Κροατίας είναι καλά ρυθμισμένο και προσανατολισμένο προς τις προσεγγίσεις της επανένταξης και της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και ότι η ΑΑ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις διάφορες πτυχές της ποινικής διαδικασίας και στην εκτέλεση των κυρώσεων για ανηλίκους. Η νομοθεσία έλαβε υπόψη το γεγονός ότι οι νέοι έχουν αναπτυσσόμενες προσωπικότητες και ότι ο σκοπός των κυρώσεων/μέτρων δεν επιτυγχάνεται μόνο με την τιμωρία. Είναι γενικά κατανοητό ότι η εξισορρόπηση των αναμορφωτικών, τιμωρητικών και αποκαταστατικών στοιχείων και οι προσεγγίσεις παρέμβασης προς τους ανηλίκους που έρχονται σε σύγκρουση με τον νόμο αποτελούν την κατευθυντήρια αρχή. Οι ικανότητες συλλογισμού και η ικανότητα ερμηνείας και ρύθμισης των συναισθηματικών καταστάσεων, η λειτουργία στις κοινωνικές σχέσεις και η συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων έχουν "όρια" που έχουν άμεση σχέση με τις αποφάσεις που λαμβάνονται προς το συμφέρον τους. Για τον λόγο αυτό, είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στην αποκατάσταση, τη θεραπεία, τις συμμορφωτικές προσεγγίσεις και τα αναμορφωτικά μέτρα. Έτσι, είναι αδιαμφισβήτητο ότι τα μέτρα παρέμβασης για τους ανήλικους παραβάτες επικεντρώνονται σημαντικά στη θεραπεία και την επανένταξη. Η αξιολόγηση αποτελεί την προϋπόθεση αυτών των αποφάσεων/παρεμβάσεων.

Λαμβάνοντας υπόψη τη νομική βάση της ΑΑ, είναι σαφές ότι η αξιολόγηση των ανήλικων παραβατών στην Κροατία, ανάλογα με τον σκοπό και τους στόχους της, διεξάγεται κυρίως στο πλαίσιο δύο συστημάτων, που συνεργάζονται στενά:

- το σύστημα δικαιοσύνης - όταν το Δικαστήριο ή η Εισαγγελία διενεργούν αξιολόγηση για τους δικούς τους σκοπούς, συνήθως από μη νομικούς επαγγελματίες (κοινωνικούς παιδαγωγούς ή κοινωνικούς λειτουργούς) που απασχολούνται στα εν λόγω ιδρύματα,
- το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας - όταν η αξιολόγηση διενεργείται για τους σκοπούς των φορέων που την ζήτησαν - το δικαστήριο ή η Εισαγγελία, στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, προκειμένου να ληφθεί απόφαση σχετικά με την κατάλληλη παρέμβαση/μέτρο/κύρωση ή το σχεδιασμό παρέμβασης/θεραπείας όταν έχει επιβληθεί κύρωση.

Επιπλέον, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του ανηλίκου, το ποινικό αδίκημα και το νομικό ζήτημα που τίθεται, η αξιολόγηση διενεργείται ενίοτε στο πλαίσιο του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, ανάλογα με τη συγκεκριμένη υπόθεση, τη συγκεκριμένη πτυχή της ποινικής διαδικασίας, τον σκοπό, τον στόχο, τα ζητήματα αξιολόγησης, την εστίαση, τα στάδια αξιολόγησης και άλλα στοιχεία, σε γενικές γραμμές, το κροατικό σύστημα διακρίνει μεταξύ των ακόλουθων:

- έλεγχος / ανίχνευση / μεταφορά / επιλογή. Ο έλεγχος παρέχει αρχικές πληροφορίες για ορισμένες πτυχές της λειτουργικότητας ενός νέου- διαχωρίζει τους ανηλίκους σε ομάδες ανάλογα με το είδος και τον επείγοντα χαρακτήρα της διαδικασίας- εντοπίζει αναπτυξιακούς κινδύνους και λιγότερο σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς ή υψηλότερο εγκληματογενή κίνδυνο- ενδείξεις για βαθύτερη, πιο ολοκληρωμένη αξιολόγηση κ.λπ. και
- ολοκληρωμένη αξιολόγηση, η οποία περιλαμβάνει τη συλλογή εκτενέστερων πληροφοριών και μια πιο εμπειροστατημένη διερεύνηση των χαρακτηριστικών ενός νέου και των περιστάσεων και του περιβάλλοντός του. Για λεπτομερή, πλήρη και σύνθετη αξιολόγηση των αναγκών παρέμβασης δείτε πιο κάτω.

Εκτός από αυτά, η ιατροδικαστική αξιολόγηση χρησιμοποιείται επίσης ως ειδική μορφή αξιολόγησης ανηλίκων. Πρόκειται κυρίως για μια ψυχολογική ή ψυχιατρική αξιολόγηση που βοηθά τον εμπειρογνώμονα να απαντήσει σε ένα νομικό ερώτημα που καθορίζει πώς οι γνωστικές, συναισθηματικές και συμπεριφορικές πτυχές σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο νομικό ζήτημα που πρόκειται να επιλυθεί. Μπορεί επίσης να συμμετέχουν και άλλοι επαγγελματίες.

Επιπλέον, η αξιολόγηση μπορεί να διακριθεί σε **δύο επίπεδα**, όσον αφορά τον σκοπό της, τον τρόπο εφαρμογής της και το επίπεδο λήψης αποφάσεων³⁷⁷. Και τα δύο είναι σε ισχύ στην Κροατία σε μεγάλο βαθμό:

- αξιολόγηση σε **«μακροεπίπεδο»**, προσανατολισμένη στη λήψη γενικών αποφάσεων στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης, σχετικά με περαιτέρω διαδικασίες σχετικά με ένα ανήλικο, ή μια πρόταση παρέμβασης,
- αξιολόγηση σε **«μικροεπίπεδο»**, προσανατολισμένη σε συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές παρέμβασης/θεραπείας, η οποία διεξάγεται μετά ή ταυτόχρονα με την αξιολόγηση σε μακροεπίπεδο, με στόχο τον καθορισμό μιας συγκεκριμένης θεραπείας/μέτρου/κυρώσεων.

Δεδομένου ότι ο σκοπός της πιο συχνά χρησιμοποιούμενης αξιολόγησης είναι να προτείνει και να σχεδιάσει περαιτέρω παρεμβάσεις για τους ανήλικους παραβάτες, στόχος της είναι να συλλέξει, να αναλύσει και να ερμηνεύσει τα δεδομένα σχετικά με τα χαρακτηριστικά, τους κινδύνους και τα δυνατά σημεία των παιδιών και των νέων³⁷⁸ με προβλήματα συμπεριφοράς ή σε σύγκρουση με το νόμο, καθώς και τις ανάγκες παρέμβασης υπέρ τους, καθώς και τα χαρακτηριστικά, τους κινδύνους και τις δυνατότητες του περιβάλλοντός τους να ικανοποιήσει τις ανάγκες αυτές³⁷⁹. Η ολοκληρωμένη αξιολόγηση περιλαμβάνει τη συλλογή εκτενέστερων, σε βάθος πληροφοριών και τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών ενός νέου, των περιστάσεων και του περιβάλλοντός του (περισσότερο από τον έλεγχο, για παράδειγμα). Πρόκειται για μια λεπτομερή και σύνθετη μορφή αξιολόγησης των αναγκών, του εγκληματογόνου κινδύνου, των δυνατών σημείων του ανήλικου και των προστατευτικών παραγόντων στο περιβάλλον του, της αιτιολογίας και της φαινομενολογίας των προβλημάτων συμπεριφοράς γενικά.

Εν συντομία, οι στόχοι και τα 'καθήκοντα' της ΑΑ μπορούν να συνοψιστούν ως διαλογή, συνολική αξιολόγηση με βάση το πλαίσιο, προβολή και πρόβλεψη της θεραπείας και της συμπεριφοράς, σχεδιασμός παρέμβασης και αξιολόγηση της παρέμβασης. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι εκτέλεσης και δύο βασικές προσεγγίσεις της ΑΑ στην κροατική πρακτική, ανάλογα με τον τρόπο συλλογής και ερμηνείας των δεδομένων για έναν ανήλικο και το περιβάλλον του. Αυτές οι δύο βασικές προσεγγίσεις δεν αποκλείουν η μία την άλλη, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται και χρησιμοποιούνται από κοινού. Είναι οι ακόλουθες³⁸⁰:

Η **αναλογιστική** ή **στατιστική προσέγγιση** είναι η λεγόμενη επιστημονικά τεκμηριωμένη προσέγγιση, η οποία είναι "αντικειμενική", **μετρήσιμη**, βασισμένη σε τυποποιημένα όργανα αξιολόγησης διαφόρων

³⁷⁷ Von Aster κ.ά. , "Differentielle Therapeutische und Paedagogische Entscheidungen in der Behandlung von Kindern und Jugendlichen", *Psychotherapeut* 39, (1994): 360-367.

³⁷⁸ Στην Κροατία, τα παιδιά και οι νέοι που διαπράττουν ποινικά αδικήματα αντιμετωπίζονται μέσα από το πρίσμα της ευρύτερης έννοιας και του γενικού όρου "παιδιά και νέοι με προβλήματα συμπεριφοράς". Τα προβλήματα συμπεριφοράς αναφέρονται σε ένα συνεχές φάσμα συμπεριφορών, από εκείνες που είναι απλούστερες, λιγότερο σοβαρές, λιγότερο επικίνδυνες και επιβλαβείς για τα ίδια τα παιδιά και τους άλλους, έως εκείνες που ορίζονται ή/και τιμωρούνται από τους νόμους και συχνά είναι πιο σοβαρές όσον αφορά τις συνέπειες και τις ανάγκες θεραπείας. Η έννοια αυτή περιλαμβάνει τις πιο ακραίες μορφές αυτού του φαινομένου και προς τις δύο κατευθύνσεις: από την επικίνδυνη συμπεριφορά, μέσω των δυσκολιών συμπεριφοράς, μέχρι τις διαταραχές συμπεριφοράς. Επομένως, η παραβατική συμπεριφορά περιλαμβάνεται στον όρο-ομπρέλα προβλήματα στη συμπεριφορά των παιδιών και των νέων και κυμαίνεται σε ένα συνεχές φάσμα από τις λιγότερο επικίνδυνες και επιβλαβείς για τους ίδιους και τους άλλους συμπεριφορές έως τις συμπεριφορές υψηλού κινδύνου που έχουν αρνητική πρόγνωση (Koller-Trbović, Žižak και Jeđud Borić, 2011).

³⁷⁹ N. Koller-Trbović, A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines* (Ζάγκρεπ: Γραφείο της UNICEF, Κροατία, 2017), 23-69.

³⁸⁰ A. White και P. Walsh, *Risk assessment in Child Welfare* (Κέντρο Γονέων και Έρευνας, Research, Funding & Business Analysis Division. NSW Department of Community Services: Ashfield NSW, 2006)- Barry, "Effective Approaches to Risk Assessment in Social Work: An International Literature Review Finalreport"- R. D. Hoge, "Forensic Assessments of Juveniles: Practice and Legal Considerations," *Criminal Justice and Behaviour* 39, no. 9 (2012): 1255-70- N. Koller-Trbović, A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić, "Intervention Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Problems," in *Risks and Strengths Assessment Aimed for Treatment planning (Results of Scientific Project: Matching Interventions with Needs of Children at Risk - Creating a Model)*, επιμ. A. Žižak και N. Koller-Trbović (Ζάγκρεπ: Σχολή Επιστημών Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ, 2013), 23-67.

πτυχών και διαστάσεων της προσωπικότητας, των συναισθημάτων, της συμπεριφοράς, του εγκληματογόνου κινδύνου, του αναπτυξιακού κινδύνου και παρόμοιων. Όσον αφορά τον κίνδυνο, περιλαμβάνει έναν μαθηματικό υπολογισμό του κινδύνου και

Η κλινική και **κονστрукτιβιστική** προσέγγιση, η οποία είναι **ποιοτική** και βασίζεται στην εφαρμογή διαγνωστικών/διερευνητικών ημιδομημένων συνεντεύξεων και συμπληρωματικών μεθόδων και τεχνικών- η προσέγγιση αυτή είναι συμμετοχική, προσανατολισμένη στις θετικές πτυχές καθώς και στα δυνατά σημεία των ανηλίκων και του περιβάλλοντός τους και στην ενδυνάμωση των νέων. Ωστόσο, συχνά θεωρείται ιμπρεσιονιστική και υποκειμενική.

Σύμφωνα με αυτή τη διπλή προσέγγιση που συζητήθηκε στην περίπτωση της Κροατίας, οι *Shlonsky & Wagner*³⁸¹ διατύπωσαν τα εξής:

- αξιολόγηση κινδύνου (πρόβλεψη μελλοντικών προβλημάτων) και
- αξιολόγηση της λειτουργίας ενός παιδιού ή ενός νεαρού ατόμου, σημαντική για το σχεδιασμό της παρέμβασης.

Κάθε ένα από αυτά έχει ξεχωριστές λειτουργίες. Για παράδειγμα, τα εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου ενημερώνουν για τον επείγοντα χαρακτήρα και την ένταση της παρέμβασης, ενώ η δομημένη αξιολόγηση των αναγκών συμβάλλει στον εξατομικευμένο σχεδιασμό της περίπτωσης. Οι συγγραφείς τονίζουν ότι και οι δύο προσεγγίσεις είναι σημαντικές για τη λήψη αποφάσεων. Η αναλογιστική αξιολόγηση κινδύνου αξιολογεί τον κίνδυνο υποτροπής, αλλά δεν υποδεικνύει ποιοι κλινικοί παράγοντες είναι οι πιο σημαντικοί για την αποτελεσματική παρέμβαση. Οι συγγραφείς πιστεύουν ότι οι ειδικοί πρέπει να "μεταφράζουν" τις πληροφορίες και από τις δύο προσεγγίσεις στην επιλογή μιας συγκεκριμένης αποτελεσματικής παρέμβασης. Συχνά, απαιτείται κλινική κρίση για να γίνει σύνδεση με τα νομικά ζητήματα.

Εν ολίγοις, αυτές οι δύο προσεγγίσεις θα πρέπει να συνδυάζονται και να ενσωματώνονται ώστε να είναι δυνατή η αξιολόγηση της λειτουργικότητας ενός ανηλίκου, ο εντοπισμός και η αποσαφήνιση των σχετικών προβλημάτων σε ατομικό, οικογενειακό, κοινοτικό και κοινωνικό επίπεδο, η επιλογή (θεραπευτικών) παρεμβάσεων, η θέσπιση προγραμματισμένων στόχων και η διαχείριση του κινδύνου με τη χρήση μιας διεπιστημονικής προσέγγισης³⁸². Η ποινική δικαιοσύνη πρέπει να εστιάζει στην επίλυση και την άμβλυση άλλων προβλημάτων στη ζωή των ανηλίκων που μπορεί να επηρεάσουν τη συμπεριφορά τους και όχι αποκλειστικά στη διαχείριση του κινδύνου. Ως εκ τούτου, οι διαδικασίες πρέπει να ενθαρρύνουν και τις δύο προσεγγίσεις, καθώς και την ενεργό συμμετοχή του παραβάτη στη συνεχή αξιολόγηση και διαχείριση του κινδύνου. Ο ανήλικος θα πρέπει να συμμετέχει στη συνεχή αυτοαξιολόγηση του κινδύνου και στην από κοινού λήψη αποφάσεων σε σχέση με τη διαχείριση του κινδύνου καθώς και την ελαχιστοποίηση αυτού³⁸³.

Το πλαίσιο αξιολόγησης περιλαμβάνει διαφορετικά **περιβάλλοντα**, στα οποία παρέχονται υπηρεσίες σε ανήλικους παραβάτες. Στην Κροατία ένα από τα κοινά κριτήρια στους τύπους αξιολόγησης είναι το επίπεδο ιδρυματοποίησης, όπως φαίνεται στην Εικόνα αρ. 5³⁸⁴

³⁸¹ A. Shlonsky και D. Wagner, "The next step: *Children and Youth Services Review* 27, no. 4 (2005): 409–427.

³⁸² C. Schwalbe, "Strengthening the Integration of Actuarial Risk Assessment with Clinical Judgment in an Evidence-based Practice Framework," *Children and Youth Services Review* 30, (2008): 1458-1464.

³⁸³ Barry, "Αποτελεσματικές προσεγγίσεις για την αξιολόγηση κινδύνων στην κοινωνική εργασία: Τελική έκθεση".

³⁸⁴ Koller-Trbović, Miroslavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour*

ΕΝΔΙΑΜΕΣΗ	εφαρμόζεται χωρίς να τοποθετείται ο ανήλικος σε εξειδικευμένο ίδρυμα/υπηρεσία, στο φυσικό του περιβάλλον (π.χ. σχολείο, οικογένεια)
ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΗ /ΔΙΑΚΟΠΤΟΜΕΝΗ	διεξάγεται έτσι ώστε ο ανήλικος να συνομιλεί με έναν εμπειρογνώμονα που διεξάγει συνεντεύξεις και εξετάσεις, αλλά ο ανήλικος δεν διαχωρίζεται από το περιβάλλον του
ΜΙΣΗ ΜΕΡΑ (HALF-DAY)	ο ανήλικος περνά μέρος της ημέρας σε οργανωμένες εγκαταστάσεις σε εξειδικευμένα ιδρύματα/υπηρεσίες, αλλά δεν αποχωρίζεται από την οικογένεια ή το περιβάλλον όπου ζει
ΙΔΡΥΜΑΤΙΚΗ	ο ανήλικος τοποθετείται σε εξειδικευμένο ίδρυμα, χωρίζεται από τη στενή και ενίοτε την ευρύτερη οικογένειά του, αλλά για περιορισμένο χρονικό διάστημα (συνήθως ένα μήνα)

Εικόνα αριθ. 5: Είδη αξιολόγησης σε σχέση με το περιβάλλον στο οποίο διεξάγεται και με το επίπεδο τοποθέτησης εκτός σπιτιού

Η απόφαση σχετικά με το είδος και το επίπεδο της αξιολόγησης που θα διεξαχθεί όσον αφορά έναν συγκεκριμένο ανήλικο λαμβάνεται ανάλογα με τις εκτιμήσεις και τα αποτελέσματα του ελέγχου, καθώς και με βάση τη συγκεκριμένη κατάσταση και την κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, δηλ. τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του είδους και της έντασης του κινδύνου καθώς και των προβλημάτων του ανηλίκου σε σχέση με τις συνέπειες, τη σοβαρότητα και το βαθμό επικινδυνότητας που απορρέει από τη συμπεριφορά για τον ίδιο ή/και το περιβάλλον του, την ανάγκη προστασίας του ανηλίκου ή/και του περιβάλλοντός του (του κοινού), αλλά και ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του ποινικού αδικήματος, τη στάση του ανηλίκου απέναντι στο διαπραχθέν ποινικό αδίκημα και το θύμα, την ετοιμότητα του ανηλίκου να συνεργαστεί, να υποβληθεί σε παρέμβαση και την ετοιμότητά του για αλλαγή³⁸⁵. Στην ουσία, εάν τα αποτελέσματα του ελέγχου σε μια συγκεκριμένη περίπτωση είναι πιο σοβαρά και δυσμενή, τότε επιλέγονται και προτείνονται τα πιο εντατικά και "υψηλότερα" επίπεδα αξιολόγησης.

Η επόμενη ενότητα περιλαμβάνει μια λεπτομερή περιγραφή των δύο επιπέδων αξιολόγησης που χρησιμοποιούνται συχνότερα με τους ανήλικους παραβάτες στην Κροατία³⁸⁶:

Η **περιστασιακή/διακοπτόμενη αξιολόγηση** χαρακτηρίζεται από τη μη απομάκρυνση του ανηλίκου από την οικογένεια και το ευρύτερο περιβάλλον του. Διεξάγεται από ομάδα εμπειρογνομώνων σε συγκεκριμένες υπηρεσίες και φορείς (όπως Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, Εισαγγελίες, Δικαστήρια, κέντρα και κλινικές υγείας καθώς και νοσοκομεία). Αυτό σημαίνει ότι ο ανήλικος και οι γονείς/κηδεμόνες του, κατόπιν πρόσκλησης και σε συμφωνία με τα μέλη της ομάδας εμπειρογνομώνων αξιολόγησης από τον αντίστοιχο φορέα, υποβάλλονται σε εξετάσεις και δοκιμασίες και συμμετέχουν σε συνεντεύξεις επί αρκετές ώρες σε συγκεκριμένες ημέρες. Κατά κύριο λόγο έρχονται σε επαφή με έναν κοινωνικό λειτουργό ή έναν κοινωνικό παιδαγωγό και, εάν είναι απαραίτητο, με άλλα μέλη της ομάδας, ιδίως με έναν ψυχίατρο ή ψυχολόγο. Πρόκειται για μια **βραχυπρόθεσμη αξιολόγηση** και προσανατολίζεται σε μια ατομική προσέγγιση. Αυτός ο τύπος αξιολόγησης είναι ο πιο συχνά χρησιμοποιούμενος στην πράξη αυτή τη στιγμή.

Η **αξιολόγηση σε ίδρυμα** αναφέρεται σε μια συστηματική, δομημένη και προγραμματισμένη διαδικασία αξιολόγησης ενός νέου ατόμου σε διάφορες καταστάσεις ζωής και κατά τη διάρκεια ενός μηνός παραμονής σε ίδρυμα, σε μια ομάδα το πολύ 12 παιδιών ή νέων που διατρέχουν υψηλό κίνδυνο, τα οποία έχουν ιστορικό ποινικών αδικημάτων και σύνθετες ανάγκες. Τα κριτήρια για την αξιολόγηση σε ίδρυμα είναι τα εξής:

³⁸⁵ Koller-Trbović, Miroslavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*, 23–69.

³⁸⁶ Όπου και προηγούμενως

- Ηλικία: παιδιά και νέοι, άνδρες και γυναίκες ηλικίας 9 έως 21 ετών,
- Επικίνδυνη συμπεριφορά: νέοι των οποίων η συμπεριφορά θέτει σε άμεσο και ουσιαστικό κίνδυνο τους ίδιους αλλά και τρίτους,
- Ένας ανήλικος που διατρέχει κίνδυνο λόγω παραμέλησης ή κακοποίησης στο περιβάλλον του,
- Περιπτώσεις κατά τις οποίες οι παρεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν προηγουμένως δεν έδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα,
- Περιπτώσεις όπου υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα επιβολής μιας ιδιαίτερα δομημένης και σύνθετης (κυρίως θεσμικής) θεραπείας/κυρώσεων.

Ένας νέος απομακρύνεται από το πρωταρχικό του περιβάλλον, την οικογένεια, την κοινότητα και συχνά από την κατοικία του, επειδή αυτό κρίνεται απαραίτητο για διάφορους λόγους, όπως όταν οι συνθήκες διαβίωσης στην οικογένεια τον θέτουν σε κίνδυνο ή όταν υφίσταται αρνητική πίεση από τους συνομηλίκους του. Το νεαρό άτομο παραμένει σε ίδρυμα για 24 ώρες την ημέρα (εκτός από όταν πηγαίνει σχολείο, κατά τη διάρκεια επίσκεψης και παραμονής στο σπίτι τα Σαββατοκύριακα, για ιατρικά ραντεβού κ.λπ.) και επιβλέπεται συνεχώς από ειδικούς. Αυτός ο τύπος αξιολόγησης απαιτεί μια ομάδα εμπειρογνομόνων (κοινωνικός παιδαγωγός, ψυχολόγος, κοινωνικός λειτουργός, ψυχίατρος για παιδιά και εφήβους, νευρολόγος, ιατρός, παιδαγωγός και άλλοι, εάν είναι απαραίτητο). Στην Κροατία, διεξάγεται από ειδικά τμήματα σε σωφρονιστικά ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας για παιδιά και νέους με προβλήματα συμπεριφοράς (παλαιότερα γνωστά ως διαγνωστικά κέντρα), σε κέντρα παροχής υπηρεσιών στην κοινότητα και από ορισμένα ιδρύματα υγειονομικής περίθαλψης (π.χ. το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο για παιδιά και νέους στο Ζάγκρεμπ, μια κλινική ψυχολογικής ιατρικής)³⁸⁷.

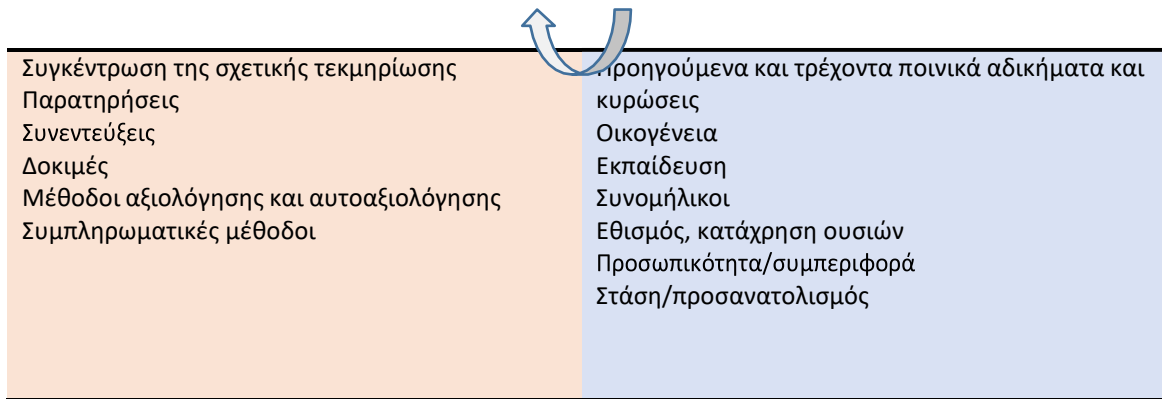
Μέθοδοι στη διαδικασία αξιολόγησης

Το κεφάλαιο αυτό εξετάζει τη μεθοδολογία στη διαδικασία της ΑΑ, δηλαδή τους τομείς αξιολόγησης, καθώς και τη μέθοδο και τις τεχνικές ΑΑ.

Μέχρι στιγμής, έχουν περιγραφεί μόνο οι τυπικές και οργανωτικές προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή ενός συγκεκριμένου τύπου και επιπέδου ΑΑ στην Κροατία. Ωστόσο, η ουσία αυτής της διαδικασίας είναι το ζήτημα της ποιότητας, του αντικειμένου και του τρόπου αξιολόγησης, εκτός από το ζήτημα του ποιος τη διενεργεί. Η πληρότητα της διαδικασίας αξιολόγησης συνοψίζεται σε μια σχηματική επισκόπηση στο Σχήμα αριθ. 6 παρακάτω.

ΠΗΓΕΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ/ΔΕΔΟΜΕΝΑ
Ανήλικοι Γονείς Άλλα σημαντικά πρόσωπα/παρατηρήσεις	Γεγονότα Εκτιμήσεις Αυτοαξιολόγηση και αυτοαναφορά
ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΤΟΜΕΙΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

³⁸⁷ Koller-Trbović, Miroslavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*, 23–69

Εικόνα αριθ. 6: Στοιχεία της πληρότητας της αξιολόγησης ³⁸⁸

Χρησιμοποιείται μεγάλη ποικιλία εργαλείων και διαδικασιών αξιολόγησης, διότι κανένα (μοναδικό) εργαλείο ή διαδικασία δεν μπορεί να υπολογίσει και να προβλέψει επαρκώς την ανθρώπινη συμπεριφορά. Ομοίως, τα εργαλεία δεν θα πρέπει να θεωρούνται ότι αντικαθιστούν αλλά μάλλον ότι ενδυναμώνουν την επαγγελματική κρίση.

Η νομοθεσία ορίζει σαφώς τις παραμέτρους της ΑΑ ανηλίκων, καθώς και τους εμπειρογνώμονες που πρέπει να τη διεξάγουν (κατά κύριο λόγο ένας κοινωνικός παιδαγωγός, ένας κοινωνικός λειτουργός, ένας ψυχολόγος και, εάν είναι απαραίτητο, άλλοι επαγγελματίες), ενώ οι μέθοδοι και οι τεχνικές που εφαρμόζονται στο έργο τους εξαρτώνται από το κάθε επάγγελμα και το διαγνωστικό/αξιολογικό ζήτημα στο οποίο εστιάζουν. Σε γενικές γραμμές, σημαντικοί τομείς αξιολόγησης είναι τα προηγούμενα και τρέχοντα ποινικά αδικήματα και οι κυρώσεις, η οικογένεια, η εκπαίδευση, οι συνομήλικοι, ο εθισμός ή/και η κατάχρηση ουσιών, η προσωπικότητα/συμπεριφορά και η στάση/προσανατολισμός του ³⁸⁹. Οι πηγές πληροφοριών πρέπει να είναι πολλές και ποικίλες, ώστε να διασφαλίζεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των δεδομένων για τους ανηλίκους από διαφορετικά περιβάλλοντα και σχέσεις. Το νεαρό άτομο είναι η βασική πηγή δεδομένων, ακολουθούμενο από τους γονείς/κηδεμόνες του, στη συνέχεια από τους δασκάλους/εκπαιδευτικούς του και τέλος από άλλα σημαντικά πρόσωπα στη ζωή του, καθώς και από άλλους εμπειρογνώμονες που είναι σε θέση να δημιουργήσουν σχέση με το νεαρό άτομο για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Στο πλαίσιο αυτό, είναι δυνατόν να συνδέσουμε τους τύπους των πληροφοριών που συλλέγονται και ερμηνεύονται, σε σχέση με τις πηγές και τους τύπους δεδομένων. Επομένως, ορισμένα δεδομένα αντιπροσωπεύουν αντικειμενικά γεγονότα, ορισμένα δεδομένα αντιπροσωπεύουν εκτιμήσεις που γίνονται από εμπειρογνώμονες και άλλα πρόσωπα, ενώ άλλα δεδομένα συγκεντρώνονται στις αυτοαναφορές και τις αυτοαξιολογήσεις του νέου ατόμου, αντιπροσωπεύοντας την προοπτική και την άποψή του για την κατάσταση. Όλα αυτά πρέπει να "τρέξουν" μέσα από διάφορα πεδία/τομείς αξιολόγησης και διαφορετικά περιβάλλοντα και καταστάσεις. Όσον αφορά τους παράγοντες ανταπόκρισης που είναι σημαντικοί για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των παρεμβάσεων, είναι απαραίτητο να εξεταστεί ένα ολόκληρο φάσμα άλλων τομέων που συνδέονται στενά με το ιστορικό και τη λειτουργία του ίδιου του ανηλίκου, των γονέων του και του ίδιου του συστήματος.

Η επιλογή και η εφαρμογή εργαλείων, μεθόδων και τεχνικών αξιολόγησης των νέων εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, κριτήρια και περιστάσεις. Για παράδειγμα, το πλαίσιο της αξιολόγησης (επίπεδο, τύπος της αξιολόγησης, ατομική ή ομαδική προσέγγιση, χαρακτηριστικά και επάγγελμα του αξιολογητή, ικανότητες του αξιολογητή κ.ο.κ.), χαρακτηριστικά του νέου (ηλικία, φύλο, ωριμότητα κτλ.) και, κυρίως, η σημασία, ο σκοπός και οι στόχοι της ΑΑ (τι θέλουμε να αξιολογήσουμε και γιατί).

Οι "υποχρεωτικές" ή βασικές μέθοδοι είναι οι μέθοδοι της παρατήρησης, των συνεντεύξεων, των δοκιμών, της αξιολόγησης και της αυτοαξιολόγησης, καθώς και αυτοί της συλλογής της σχετικής τεκμηρίωσης. Δεν

³⁸⁸ Koller-Trbović, Miroslavjević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*, 23–69.

³⁸⁹ R. D. Hoge και D. A. Andrews, *Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI) - User's Manual* (HIPA, North Tonawands, Νέα Υόρκη: MHS, 2002).

είναι απαραίτητο, αλλά είναι προτιμότερο να εφαρμόζονται και άλλες μέθοδοι και συνοδευτικές τεχνικές, γι' αυτό και ονομάζονται συμπληρωματικές μέθοδοι, μερικές από τις οποίες είναι οι διάφορες δημιουργικές και εκφραστικές τεχνικές, τα διαδραστικά παιχνίδια, η κοινωνιομετρία και άλλες.

Η ακόλουθη ενότητα εξετάζει λεπτομερέστερα τα κριτήρια ποιότητας για τις γνωμοδοτήσεις και τις προτάσεις εμπειρογνομόνων/εκθέσεις ΑΑ. Η έκθεση ΑΑ αποτελεί το τελικό στάδιο της διαδικασίας αξιολόγησης. Μια καλή έκθεση είναι μια ακριβής και σαφής παρουσίαση των συλλεχθέντων πληροφοριών μαζί με τις ερμηνείες, τα συμπεράσματα και τις συστάσεις παρέμβασης του αξιολογητή.

Ατομική Έκθεση Αξιολόγησης

Τι είδους έκθεση ΑΑ αναμένει ο εισαγγελέας ή ο δικαστής ανηλίκων όταν διατάσσει αξιολόγηση; Ποιες είναι οι σχετικές πληροφορίες γι' αυτούς; Τι είναι χρήσιμο για τη λήψη αποφάσεων; Από τι πρέπει να αποτελείται η ΑΑ; Τι πρέπει να παρέχουν οι αξιολογητές σε αυτό το σημείο; Αυτά είναι σημαντικά ερωτήματα που πρέπει να σκεφτούν τόσο ο αξιολογητής όσο και ο δικαστής/ εισαγγελέας.

Το τελικό αποτέλεσμα της διαδικασίας ΑΑ θα πρέπει να είναι η γραπτή γνώμη και πρόταση (εφεξής: η έκθεση). Θα πρέπει να περιέχει όλες τις σχετικές πληροφορίες και συστάσεις για τη λήψη αποφάσεων ή της παρέμβασης. Η δομή της έκθεσης εξαρτάται από τον τύπο και το επίπεδο της ΑΑ που διενεργείται - δηλαδή από τον αρχικό έλεγχο ή από την ολοκληρωμένη και λεπτομερή αξιολόγηση, και σχετίζεται με τους συγκεκριμένους σκοπούς και τα ερωτήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο, καθώς και με τη πτυχή της ποινικής διαδικασίας (καθώς η αξιολόγηση μπορεί να διενεργείται κατά τη διάρκεια διαφόρων πτυχών της ποινικής διαδικασίας ή για την επιβολή κυρώσεων, σε αντίθεση με την αξιολόγηση που διενεργείται για τη δημιουργία ατομικού σχεδίου θεραπείας μετά την επιβολή κυρώσεων σε έναν ανήλικο παραβάτη).

Οι Müller³⁹⁰, Žižak & Koller-Trbović³⁹¹, Underwood, Chapin & Griffin³⁹², αναφέρουν ότι ανάλογα με τη συγκεκριμένη περίπτωση, την προσέγγιση αξιολόγησης, τον σκοπό, τον στόχο και την εστίαση, η έκθεση αξιολόγησης πρέπει να απαντά στα ακόλουθα ερωτήματα:

- Παρουσιάζει τα προβλήματα συμπεριφοράς του ανηλίκου, και αν ναι, ποια είναι αυτά;
- Είναι η συμπεριφορά μονοσυμπτωματική ή πρόκειται για περισσότερα συμπτώματα και διαστάσεις προβλημάτων συμπεριφοράς; Τι μπορεί να ειπωθεί για την πολυπλοκότητα και τη συνοσηρότητα;
- Σε ποιους τομείς της ζωής ο ανήλικος παρουσιάζει προβλήματα;
- Ποια είναι η ποιότητα της ψυχοκοινωνικής λειτουργικότητας του ανηλίκου σε διάφορους τομείς της ζωής (ιδίως στην οικογένεια, το σχολείο, τους συνομηλίκους και την κοινότητα);
- Σε ποιες καταστάσεις, απέναντι σε ποια πρόσωπα, υπό ποιες συνθήκες τα προβλήματα είναι πιο εμφανή;
- Ποιες είναι οι συνέπειες της συμπεριφοράς για τον ανήλικο ή/και για τους άλλους;
- Ποια είναι η συχνότητα, η ένταση και η διάρκεια των προβλημάτων συμπεριφοράς;
- Ποιος αναγνωρίζει το πρόβλημα και πώς; Πώς το βλέπει ο ανήλικος;
- Υπάρχουν οργανικά, φυσιολογικά προβλήματα ή άλλες ασθένειες;
- Επηρεάζει το πρόβλημα τις αναπτυξιακές ικανότητες, τις μαθησιακές ικανότητες, τις ενέργειες, τις επιθυμίες, τα κίνητρα, τις κοινωνικές ικανότητες του ανηλίκου;
- Ποιες είναι οι περιβαλλοντικές συνθήκες και οι παράγοντες που αυξάνουν και "προκαλούν" τα προβλήματα συμπεριφοράς του ανηλίκου; Τι υποστηρίζει την εμφάνιση, την ανάπτυξη και την συνέχιση των προβλημάτων;

³⁹⁰ B. Müller, *Sozialpädagogisches Konnen* (Lambertus, 1994).

³⁹¹ Žižak και Koller-Trbović, "Intervention Measures for Juvenile Perpetrators of Crimes", 767–789.

³⁹² L. Underwood, D. Chapin και P. Griffin, *Procedural Guidelines for Conducting Need/Risk Screening and Assessment* (Το Εθνικό Κέντρο για την Ψυχική Υγεία και τη Δικαιοσύνη των Ανηλίκων, 2002).

- Ποιες είναι οι δυνάμεις και οι ικανότητες του ανηλίκου, της οικογένειάς του και του ευρύτερου περιβάλλοντός του;
- Ποιες είναι οι προσδοκίες του ανηλίκου, των γονέων και των επαγγελματιών;
- Ποια ήταν η επίδραση των προηγούμενων παρεμβάσεων (εάν υπήρχαν);
- Ποιες παρεμβάσεις μπορούν να τον/την βοηθήσουν περισσότερο; Ποιο είναι το χρονικό πλαίσιο για τις παρεμβάσεις αυτές;
- Ποιες είναι οι πιθανότητες αλλαγής της συμπεριφοράς του/της;

Για να διαχωριστούν οι καλές από τις ελλειπείς, πρέπει να εφαρμοστούν ορισμένα κριτήρια. Ο Rosado³⁹³ δίνει έμφαση στα κριτήρια για την αξιολόγηση της ποιότητας μιας διαδικασίας και μιας έκθεσης ΑΑ. Υπό αυτή την έννοια, οι συγγραφείς επισημαίνουν το ακόλουθο ελάχιστο περιεχόμενο μιας καλής αξιολόγησης:

- Συμπερίληψη σχετικών πληροφοριών αναγνώρισης (π.χ. ποιος παραπέμφθηκε για αξιολόγηση, εμπλοκή του ανηλίκου στο νομικό σύστημα).
- Δήλωση του νομικού ερωτήματος (των νομικών ερωτημάτων) που πρέπει να εξεταστούν (σκοπός και στόχοι της αξιολόγησης).
- Προσδιορισμός όλων των πηγών πληροφοριών στις οποίες βασίστηκαν (π.χ. εξέταση ιατρικών ή σχολικών αρχείων, συνέντευξη με τον χρήστη, δοκιμές, συνέντευξη γονέα, εξέταση αστυνομικών αναφορών).
- Περιγραφή των σχετικών διανοητικών καταστάσεων, ικανοτήτων, ικανοτήτων, γνώσεων ή/και δεξιοτήτων που σχετίζονται με το υπό εξέταση νομικό ζήτημα.
- Περιγραφή και ερμηνεία της σχέσης μεταξύ των ψυχικών καταστάσεων, των ικανοτήτων, των γνώσεων ή/και των δεξιοτήτων που αξιολογήθηκαν και της αιτιώδους σύνδεσής τους με τις ικανότητες ή τα ζητήματα του νέου για τα οποία ενδιαφέρεται η Εισαγγελία/το Δικαστήριο Νέων.
- Πληροφορίες που πλαισιώνουν τα συμπεράσματα.
- Στοιχεία που τεκμηριώνουν τα συμπεράσματα που εξάγονται. Ποιοι εξωτερικοί περιορισμοί (π.χ. στις συνθήκες δοκιμής, στις ίδιες τις δοκιμές, στον χρόνο που δόθηκε στον εμπειρογνώμονα για να πάρει συνέντευξη από τα σχετικά μέρη, στην ποσότητα των πληροφοριών που ο επαγγελματίας μπόρεσε να συλλέξει και να εξετάσει, κ.λπ.
- Συγκεκριμένες συστάσεις για παρέμβαση (κατά περίπτωση) με εύλογη προσπάθεια να εντοπιστούν παρεμβάσεις που είναι διαθέσιμες στην κοινότητα.

Σε γενικές γραμμές, η έκθεση αποτελεί ερμηνεία και σύνθεση των πληροφοριών που συλλέγονται όσον αφορά το είδος και το επίπεδο των προβλημάτων συμπεριφοράς ενός ανηλίκου, τις πιθανές ερμηνείες τους, τις "αιτίες" και τους παράγοντες κινδύνου, τις ανάγκες, τα δυνατά σημεία και τους προστατευτικούς παράγοντες που εμφανίζονται, το περιβάλλον του νέου, τις προσωπικές, οικογενειακές και σχολικές πτυχές, καθώς και τις δυνατότητες του περιβάλλοντος να ανταποκριθεί στις ανάγκες αυτές. Περιέχει ένα σύνολο επιλεγμένων αλλά ολοκληρωμένων και ερμηνευμένων πληροφοριών σχετικών με τα ερωτήματα της ΑΑ που βρίσκονται στο επίκεντρο. Δημιουργήθηκαν οδηγίες και συστάσεις για την αξιολόγηση παιδιών και νέων που εκδηλώνουν κοινωνικά μη αποδεκτή συμπεριφορά³⁹⁴. Σύμφωνα με αυτές τις οδηγίες, οι εκθέσεις αξιολόγησης πρέπει να πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια ποιότητας και να τηρούν ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές, ως εξής:

³⁹³ L. M. Rosado, *Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Courting. Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum. American Bar Association Juvenile Justice Center, Juvenile Law Center, and Youth Law Center, 2000.*

³⁹⁴ Οδηγίες και συστάσεις για την αξιολόγηση παιδιών και νέων που εκδηλώνουν κοινωνικά μη αποδεκτή συμπεριφορά (Ζάγκρεμπ: Ινστιτούτο Κοινωνικής Εργασίας της Δημοκρατίας, 1984).

- 1) Η συνάφεια των δεδομένων, που σημαίνει ότι τα δεδομένα στις εκθέσεις πρέπει να είναι επιλεγμένα, χρήσιμα, σκόπιμα, σημαντικά και συναφή με τον ανήλικο, τόσο όσον αφορά τη συμπεριφορά του όσο και τη γενική ψυχοκοινωνική του λειτουργία. Επίσης, τα δεδομένα πρέπει να παρουσιάζουν συνοπτικά βασικές πτυχές της προσωπικότητας, οπότε δεν μπορεί να πραγματοποιείται ομοιόμορφα για όλους τους νέους. Αυτό σημαίνει ότι τα δεδομένα που αφορούν την παρέμβαση πρέπει να είναι συγκεκριμένα και εξειδικευμένα. Εν ολίγοις, η έκθεση πρέπει να περιέχει μόνο σχετικές πληροφορίες για την κατανόηση των αναγκών του ανηλίκου καθώς και πληροφορίες σχετικές με τη λήψη αποφάσεων ή περαιτέρω παρεμβάσεων.
- 2) Η επιχειρηματολογία, που σημαίνει ότι είναι απαραίτητο να προσδιορίζονται οι πηγές δεδομένων στην έκθεση, καθώς και τα επιχειρήματα των επαγγελματιών για τις ερμηνείες των δεδομένων που προβάλλονται, έτσι ώστε να μπορεί κανείς να ελέγξει και να επικυρώσει τις συλλεγμένες πληροφορίες ή/και τις εκθέσεις ΑΑ. Περαιτέρω, τα δεδομένα πρέπει να ερμηνεύονται ως προς τη σημασία τους για τον ανήλικο και για την προτεινόμενη παρέμβαση. Είναι απαραίτητο να εξηγηθεί πώς και γιατί τα δεδομένα ερμηνεύονται με τον τρόπο που ερμηνεύονται, έτσι ώστε οι πληροφορίες να μπορούν να γίνουν κατανοητές και να επαληθευτούν.
- 3) Η κατανόηση της έκθεσης αφορά δύο σημαντικές πτυχές. Αφενός, η ορολογία που χρησιμοποιούν οι διάφοροι αξιολογητές μπορεί να μην είναι κατανοητή σε άλλους επαγγελματίες (π.χ. νομικούς) ή σε συμμετέχοντες σε ποινικές διαδικασίες. Εξάλλου, οι εμπειρογνώμονες χρησιμοποιούν μερικές φορές διαφορετική γλώσσα ή ορολογία (ή ακόμη και διαφορετική κατανόηση) για τα ίδια φαινόμενα, γεγονός που μπορεί να δημιουργήσει σύγχυση και προβλήματα στην ερμηνεία και κατανόηση της έκθεσης και των συμπερασμάτων και προτάσεών της. Εναλλακτικά, ορισμένοι εμπειρογνώμονες γράφουν σε απλή γλώσσα (λαϊκή), γεγονός που επίσης αποτελεί πρόβλημα και θα πρέπει να αποφεύγεται. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά την καταληπτότητα της έκθεσης, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι μερικές φορές οι αξιολογητές γράφουν για τις ανάγκες των ανηλίκων που ούτε κατανοούν ούτε έχουν τις αρμοδιότητες να αξιολογήσουν, κάτι που δεν είναι ούτε επαγγελματικά ούτε κοινωνικά δικαιολογημένο. Σε τέτοιες περιπτώσεις (οι οποίες θα πρέπει να είναι σπάνιες) οι επαγγελματίες θα πρέπει να είναι ανοιχτοί και ειλικρινείς και να λένε ότι δεν είναι σε θέση να παράσχουν ακριβέστερη έκθεση και ερμηνεία των προβλημάτων συμπεριφοράς του ανηλίκου για συγκεκριμένους λόγους. Συνεπώς, πρέπει να είναι κανείς επαγγελματικά ειλικρινής και να αφήσει την αξιολόγηση σε εκείνους τους επαγγελματίες που είναι αρμόδιοι να αξιολογήσουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή να δώσουν την απάντηση στο ερώτημα αξιολόγησης στο οποίο εστιάζουν.
- 4) Ο καθορισμός, που σημαίνει ότι τα δεδομένα, οι πληροφορίες και οι ερμηνείες των ευρημάτων θα πρέπει να επιτρέπουν τη λήψη απόφασης. Τα δεδομένα και οι ερμηνείες της έκθεσης πρέπει, επίσης, να οδηγούν λογικά στην επιλεγμένη ή προτεινόμενη απόφαση σχετικά με τη διαδικασία ή την παρέμβαση που λαμβάνουν οι επαγγελματίες. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, σε ορισμένες περιπτώσεις η επαγγελματική ηθική δίνει το δικαίωμα σε έναν εμπειρογνώμονα να απέχει από τη λήψη μιας απόφασης όταν δεν διαθέτει σχετικές πληροφορίες ή τις απαραίτητες ικανότητες για την ΑΑ (αλλά αυτό δεν μπορεί να είναι ο κανόνας!). Η αρχή αυτή αναφέρεται επίσης στην πρόγνωση της μελλοντικής συμπεριφοράς των ανηλίκων με βάση τα δεδομένα που παρουσιάζονται στις εκθέσεις. Είναι, επομένως, απαραίτητο να καθοριστεί υπό ποιες συγκεκριμένες συνθήκες, στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης παρέμβασης, μπορούν να επιτευχθούν βέλτιστα αποτελέσματα και αποτελέσματα για τον συγκεκριμένο ανήλικο. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να επισημανθούν τα συγκεκριμένα προβλήματα, οι προκλήσεις και οι δυσκολίες που μπορούν να αναμένονται, αλλά, κυρίως, να τονιστούν εκείνες οι (θετικές) πτυχές της προσωπικότητας, της συμπεριφοράς και των άλλων συνθηκών που μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία, βάση και οχυρό για μελλοντική παρέμβαση. Οι συστάσεις και οι προτάσεις παρέμβασης που περιέχονται στην έκθεση θα πρέπει να είναι εφικτές στην πράξη και να παρουσιάζονται συγκεκριμένα και ξεκάθαρα. Για παράδειγμα, δεν είναι δυνατόν να προτείνεται μια παρέμβαση που δεν υπάρχει σε μια συγκεκριμένη κοινότητα, παρόλο που είναι σαφές ότι μια τέτοια παρέμβαση θα ήταν η πλέον κατάλληλη για μια συγκεκριμένη περίπτωση. Είναι, επομένως, αναγκαίο και επιθυμητό να τονίζονται πάντα στην έκθεση τα στοιχεία εκείνα που αξιολογούνται ως αναγκαία και επαρκή, ώστε να αναζητούνται συνεχώς διαφορετικές και καλύτερες λύσεις και επιλογές παρέμβασης. Ωστόσο, είναι επίσης σημαντικό να δίνονται συστάσεις για παρεμβάσεις που μπορούν να υλοποιηθούν στις δεδομένες συνθήκες, ώστε ο ανήλικος να έχει μια ευκαιρία

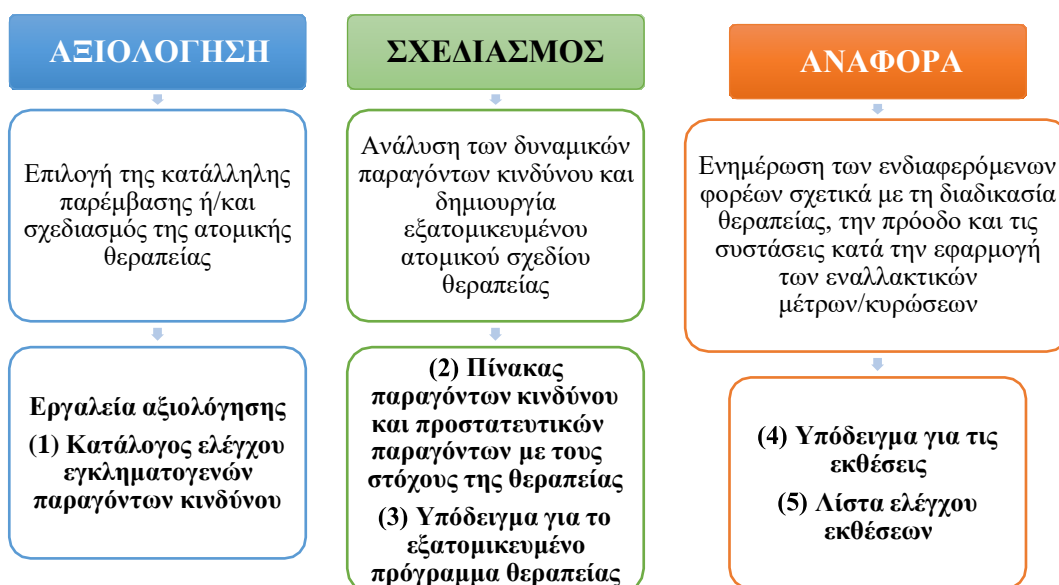
για αλλαγή. Εν ολίγοις, η έκθεση θα πρέπει να δίνει απαντήσεις στα συγκεκριμένα διαγνωστικά ερωτήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο, καθώς και σαφείς, ρεαλιστικές και χρήσιμες συστάσεις για την παρέμβαση και το σχέδιο παρέμβασης, όταν χρειάζεται. Οι συστάσεις και οι προτάσεις για περαιτέρω παρεμβάσεις (εάν χρειάζεται) αποτελούν μέρος της έκθεσης και πρέπει επίσης να είναι ρεαλιστικές, εφικτές στην πράξη και να παρουσιάζονται συγκεκριμένα και με σαφήνεια.

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζεται ένα παράδειγμα της κροατικής μεθοδολογίας πρακτικής εφαρμογής της αξιολόγησης, του σχεδιασμού και της υποβολής εκθέσεων.

Μεθοδολογία για την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης: αξιολόγηση, σχεδιασμός και υποβολή εκθέσεων

Η διαδικασία αξιολόγησης, σχεδιασμού και υποβολής εκθέσεων κατά τη λήψη εναλλακτικών μέτρων ή κυρώσεων για ανήλικους παραβάτες στην Κροατία τυποποιήθηκε το 2012 μέσω Εγχειριδίου και εκπαιδευτικού υλικού³⁹⁵. Η διαδικασία αυτή ήταν απαραίτητη λόγω των διαφορετικών πρακτικών στις διάφορες περιοχές της Κροατίας. Το 2012 δημιουργήθηκαν ενοποιημένα πρότυπα και οδηγίες για τις διαδικασίες αυτές και υλοποιήθηκε εκπαίδευση για τους επαγγελματίες του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, υπάρχουν δύο κύριοι σκοποί της αξιολόγησης στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης για ανήλικους: (1) στην αρχή της ποινικής διαδικασίας, μετά την απαγγελία ποινικών κατηγοριών, ως βάση για την επιλογή του καταλληλότερου μέτρου/κύρωσης (παρέμβαση) και (2) στην αρχή της εφαρμογής ενός συγκεκριμένου μέτρου/κύρωσης, όπου σκοπός της είναι ο προσδιορισμός των θεραπευτικών αναγκών και η δημιουργία ενός ατομικού θεραπευτικού σχεδίου. Σχηματική παρουσίαση της διαδικασίας και των υλικών παρουσιάζονται στην Εικόνα αριθ. 8 παρακάτω.

Εικόνα αριθ. 7: Σχηματική αναπαράσταση της διαδικασίας αξιολόγησης, σχεδιασμού και υποβολής εκθέσεων

³⁹⁵ Ricijaš, *Assessment, Planning and Reporting for Juvenile Alternative Sanctions*.

Το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων της Κροατίας δεν χρησιμοποιεί τυποποιημένο εργαλείο εκατομμυριών αξιολόγησης κινδύνου για τον προσδιορισμό του επιπέδου εγκληματογενούς κινδύνου των ανηλίκων. Διάφορα επιστημονικά έργα έχουν χρησιμοποιήσει ξένα εργαλεία για επιστημονικούς σκοπούς (π.χ. YLS/CMI), αλλά μέχρι σήμερα κανένα από αυτά τα εργαλεία δεν έχει τυποποιηθεί και δεν έχει εφαρμοστεί στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων ως υποχρεωτική διαδικασία. Ως εκ τούτου, οι επαγγελματίες χρησιμοποιούν δομημένα πρότυπα για την αξιολόγηση με βάση συνεντεύξεις και αναμνησιακά δεδομένα, με σκοπό τη δημιουργία ατομικού σχεδίου θεραπείας και τη σύνταξη έκθεσης. Το ατομικό σχέδιο θεραπείας δημιουργείται παράλληλα με τις πληροφορίες που παρέχονται από άλλους τύπους αξιολόγησης (για παράδειγμα, ψυχολογικές δοκιμές διαφόρων χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και άλλα παρόμοια). Τα εργαλεία που παρουσιάζονται στο παραπάνω σχήμα παρουσιάζονται λεπτομερώς παρακάτω στις ακόλουθες ενότητες.

Αξιολόγηση σημαντικών παραγόντων κινδύνου: Λίστα ελέγχου εγκληματογενών παραγόντων κινδύνου

Όπως έχει ήδη σημειωθεί, στην Κροατία δεν έχουν υιοθετηθεί τυποποιημένα εργαλεία αξιολόγησης των αναγκών κινδύνου. Ως εκ τούτου, δημιουργήθηκε η λίστα ελέγχου των εγκληματογενών παραγόντων κινδύνου ως οδηγός για τους επαγγελματίες, η οποία απαριθμεί τις πιο σχετικές πληροφορίες που πρέπει να συγκεντρώσει ή/και να αξιολογήσει κάποιος προκειμένου να δημιουργήσει το ατομικό σχέδιο/πρόγραμμα θεραπείας³⁹⁶. Η εν λόγω λίστα ελέγχου αποτελείται από ένα φάσμα στατικών και δυναμικών παραγόντων κινδύνου σχετικών με την περιγραφή και την κατανόηση συγκεκριμένης παραβατικής συμπεριφοράς και τον σχεδιασμό παρεμβάσεων. Η δομή της Λίστας Ελέγχου (σηματικά παρουσιάζεται στην Εικόνα 8) ακολουθεί το θεωρητικό μοντέλο Κίνδυνος-Ανάγκη-Ανταπόκριση³⁹⁷. Παρέχει επίσης χώρο στον επαγγελματία (αξιολογητή) να προσθέσει τις δικές του περιγραφές (σημαντικά χαρακτηριστικά), δεδομένου ότι η θεωρία, όσο εκτεταμένη και λεπτομερής και αν είναι, δεν μπορεί ποτέ να προβλέψει όλους τους παράγοντες κινδύνου που υπάρχουν σε κάθε περίπτωση, δηλαδή στη ζωή του νέου. Οι εγκληματογενείς παράγοντες κινδύνου χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

Στατικοί παράγοντες κινδύνου - αυτοί που δεν μπορούν να αλλάξουν, αλλά είναι σημαντικοί για την κατανόηση της παρούσας συμπεριφοράς και πρέπει να ληφθούν υπόψη (κυρίως ιστορικά στοιχεία, από το παρελθόν),

Δυναμικοί παράγοντες κινδύνου - αυτοί που μπορούν να αλλάξουν ή να επηρεαστούν σε κάποιο επίπεδο και οι οποίοι αποτελούν τη βάση για την κατανόηση των εγκληματογενών αναγκών ή/και των αναγκών της θεραπείας.

³⁹⁶ Ατομικό θεραπευτικό πρόγραμμα. Το ατομικό θεραπευτικό πρόγραμμα είναι ο επίσημος νομικός όρος (νόμος για τα Δικαστήρια Ανηλίκων).

³⁹⁷ Βλέπε κεφάλαιο αριθ. 3 αυτού του βιβλίου.

ΛΙΣΤΑ ΕΛΕΓΧΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΓΕΝΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΚΙΝΔΥΝΟΥ		
ΣΤΑΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ Αντικοινωνικό ιστορικό και παρεμβάσεις Προσωπικότητα και Συμπεριφορά Σχολική εκπαίδευση Οικογένεια Συνομήλικοι και κοινωνικοποίηση Κοινότητα/Κοινωνικό περιβάλλον	ΔΥΝΑΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	
	Ατομικοί παράγοντες κινδύνου	Παράγοντες κινδύνου από το περιβάλλον
		Οικογένεια
		Σχολείο
		Συνομήλικοι
		Κοινότητα/Κοινωνικό περιβάλλον

Εικόνα αριθ. 8: Σχηματική αναπαράσταση της λίστας ελέγχου εγκληματογενών παραγόντων κινδύνου

Οι **στατικοί παράγοντες κινδύνου** είναι περιγραφικοί και ο αξιολογητής θα πρέπει να διαβάσει κάθε στοιχείο (μεταβλητή) και να σημειώσει αν κάποιο χαρακτηριστικό είναι σχετικό με την περίπτωση ή όχι. Ο αξιολογητής θα πρέπει επίσης να έχει κατά νου ότι οι πληροφορίες που καταγράφονται σε αυτόν τον κατάλογο ελέγχου είναι διαθέσιμες σε άλλους επαγγελματίες που περιλαμβάνονται στην ποινική διαδικασία και ενδεχομένως στον ανήλικο και στους γονείς/κηδεμόνες του. Ως εκ τούτου, η γλώσσα θα πρέπει να είναι επαγγελματική και κατάλληλη, ενώ όλες οι πληροφορίες θα πρέπει να είναι σωστές και επαληθευμένες, ή θα πρέπει να αναφέρουν ότι προέρχονται, για παράδειγμα, από τις αναφορές του ανηλίκου ή των γονέων. Εκτός από την αξιολόγηση και τη δημιουργία ενός ατομικού σχεδίου θεραπείας, ο αξιολογητής μπορεί να χρησιμοποιήσει αυτή τη λίστα ελέγχου ως πρότυπο για τη διεξαγωγή συνεντεύξεων και τη συλλογή πληροφοριών με στόχο τη σύνταξη της έκθεσης αξιολόγησης.

Στον τομέα των δυναμικών παραγόντων κινδύνου, απαριθμούνται διάφορα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς ενός ανηλίκου, της οικογένειάς του, του σχολείου, των συνομηλίκων του και της κοινότητας στην οποία ζει. Καθήκον του αξιολογητή είναι να προσδιορίσει για κάθε στοιχείο εάν το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό παρουσιάζεται και, εάν ναι, τι κίνδυνο ενέχει για την παρούσα συμπεριφορά και τη μελλοντική παραβατική συμπεριφορά (χαμηλός, μέτριος ή υψηλός κίνδυνος). Ο κύριος στόχος αυτού του μέρους είναι να βοηθήσει τους αξιολογητές να επικεντρωθούν στους τομείς, που πρέπει να αντιμετωπιστούν με παρεμβάσεις.

Οι **δυναμικοί παράγοντες** σχετίζονται με την τρέχουσα κατάσταση ενός ανηλίκου και πρέπει να αντικατοπτρίζουν την περίοδο των προηγούμενων 6 μηνών. Οι πληροφορίες αυτές είναι επίσης πολύ σημαντικές για όλα τα πρόσωπα που εμπλέκονται στις παρεμβάσεις και, ως εκ τούτου, θα πρέπει να τίθενται στη διάθεση άλλων εμπειρογνομόνων. Για παράδειγμα, αυτό μπορεί να απαιτηθεί εάν η εφαρμογή κάποιου σωφρονιστικού/συμβουλευτικού μέτρου ανατεθεί σε εξωτερικό συνεργάτη ή σε άλλον υπάλληλο ενός Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας, καθώς και σε περιπτώσεις όπου σε έναν ανήλικο ανατίθεται μια συγκεκριμένη υποχρέωση που πρέπει να εκτελεστεί εντός άλλου ιδρύματος (π.χ. κοινωφελής εργασία).

Το πρώτο μέρος παρέχει μια λίστα διαφορετικών ατομικών παραγόντων κινδύνου, όπου η έμφαση πρέπει να δίνεται στη συμπεριφορά και όχι στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ή στις διαγνώσεις ψυχικής υγείας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου δεν έχει γίνει επίσημη ιατρική εξέταση και διάγνωση. Ως εκ τούτου, για παράδειγμα, αντί να αξιολογεί "παρορμητικότητα, επιθετικότητα, άγχος", ο αξιολογητής εστιάζει περισσότερο στις εκδηλωμένες συμπεριφορές. Για παράδειγμα, παρορμητική συμπεριφορά, επιθετική συμπεριφορά, αγχώδη συμπεριφορικά συμπτώματα. Τα στοιχεία αυτά είναι σημαντικά, καθώς οι θεραπευτικές ανάγκες συχνά αντιπροσωπεύουν διαφορετικές κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες που συμβάλλουν στον καλύτερο αυτοέλεγχο, σε δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και συγκρούσεων ή/και σε τρόπους αντιμετώπισης δυσάρεστων συναισθημάτων. Φυσικά, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν απαιτούνται περαιτέρω ψυχιατρικές, ψυχολογικές ή/και ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις. Αντιθέτως. Όμως, τα μέσα για την επίτευξη και τη στόχευση των ατομικών θεραπευτικών αναγκών αναπτύσσονται στο Ατομικό Σχέδιο Θεραπείας ως ξεχωριστό έγγραφο και άλλοι ψυχοκοινωνικοί επαγγελματίες μπορούν να συμμετέχουν στην εφαρμογή εναλλακτικών μέτρων/κυρώσεων.

Αξιολογώντας όλους τους παράγοντες κινδύνου από τη λίστα ελέγχου, ο αξιολογητής προσδιορίζει το επίπεδο κινδύνου που συνδέεται με την εν λόγω συμπεριφορά ή χαρακτηριστικό - αυτό αποτελεί ασφαλώς μια κάπως αόριστη επαγγελματική γνώμη. Όμως η εν λόγω Λίστα Ελέγχου δεν είναι ένα επίσημο στατιστικό εργαλείο διαλογής ή μια κλίμακα που διαθέτει σημεία, κατώτατα όρια και κατηγορίες εγκληματογενούς κινδύνου. Αποτελεί απλώς έναν οδηγό για τους αξιολογητές ώστε να εξετάσουν όλους τους σχετικούς παράγοντες που μπορούν να συμβάλουν στην επικίνδυνη/παραβατική συμπεριφορά και που πρέπει να αντιμετωπιστούν με τις παρεμβάσεις. Τα στοιχεία που αξιολογούνται ως μέτριου και υψηλού κινδύνου απαιτούν συγκεκριμένο σχέδιο παρέμβασης και θα πρέπει να επανεξεταστούν και να αναπτυχθούν σε περαιτέρω έγγραφα. Επιπλέον, ο αξιολογητής μπορεί να χρησιμοποιήσει αυτή τη λίστα ελέγχου ως πρότυπο για τη διεξαγωγή συνεντεύξεων και τη συλλογή πληροφοριών, με σκοπό τη σύνταξη της έκθεσης αξιολόγησης.

Ανάπτυξη ατομικού προγράμματος θεραπείας

Μετά τη διαδικασία αξιολόγησης και την καλύτερη κατανόηση των χαρακτηριστικών, των προτύπων συμπεριφοράς, των σχέσεων και της κατάστασης του ανήλικου, οι επαγγελματίες θα πρέπει να αρχίσουν να καταρτίζουν ένα ατομικό σχέδιο θεραπείας. Στην Κροατία, το ατομικό πρόγραμμα θεραπείας είναι επίσημο έγγραφο και δημιουργείται σε συνεργασία με τον ανήλικο και τους γονείς/φροντιστές του, οι οποίοι θα πρέπει επίσης να το υπογράψουν ως απόδειξη της αποδοχής τους.

Προβλέπονται δύο πρότυπα για την ανάπτυξη ενός ατομικού προγράμματος θεραπείας:

- 1) Πίνακας παραγόντων κινδύνου/προστασίας και στόχων θεραπείας,
- 2) Πρότυπο ατομικού θεραπευτικού προγράμματος για την εφαρμογή της παρέμβασης

Πίνακας παραγόντων κινδύνου/προστασίας και στόχων θεραπείας

Ο πίνακας των παραγόντων κινδύνου/προστατευτικών παραγόντων και των στόχων της θεραπείας χρησιμεύει για τον εύκολο εντοπισμό των "υψηλών και μέτριων" παραγόντων κινδύνου και για τον καθορισμό των προστατευτικών παραγόντων και των στόχων των επιμέρους θεραπειών που απαιτούνται για ένα ατομικό πρόγραμμα θεραπείας. Υπάρχουν δύο λόγοι για τους οποίους είναι απαραίτητο να επαναληφθούν οι παράγοντες κινδύνου σε αυτόν τον πίνακα, σε σχέση με τη λίστα ελέγχου που παρουσιάζεται παραπάνω.

Πρώτον, η λίστα ελέγχου χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση πριν και κατά τη διάρκεια της προηγούμενης διαδικασίας. Ο Πίνακας συμπληρώνεται μετά την επιβολή της τελικής κύρωσης και μπορεί να συμπληρωθεί από άλλο πρόσωπο. Δεν είναι ασυνήθιστο ένας επαγγελματίας να κάνει την αξιολόγηση, ενώ ένας άλλος επαγγελματίας, ο οποίος θα πραγματοποιήσει την παρέμβαση (κύρωση) να σχεδιάζει την ατομική θεραπεία.

Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με τις συγκεκριμένες πληροφορίες που καταγράφονται στον πίνακα, σε σχέση με τη λίστα ελέγχου. Ο Πίνακας επικεντρώνεται περισσότερο στους δυναμικούς παράγοντες κινδύνου και προσθέτει προστατευτικούς παράγοντες (δυνάμεις) και τους στόχους της παρέμβασης. Η πρώτη ενότητα του Πίνακα, η οποία καλύπτει τους στατικούς παράγοντες κινδύνου, επαναλαμβάνει γενικά τους "ιστορικούς παράγοντες κινδύνου" που αναφέρονται στη Λίστα Ελέγχου, αλλά με ελαφρώς διαφορετικό τρόπο. Το τμήμα αυτό συνοψίζει, σε ένα μέρος, τους σημαντικότερους στατικούς παράγοντες που έχουν εντοπιστεί, γεγονός που είναι πολύ χρήσιμο για άλλους επαγγελματίες της δικαιοσύνης ανηλίκων, ιδίως για τους νομικούς επαγγελματίες που παρακολουθούν (εποπτεύουν) την εφαρμογή της διαδικασίας επιβολής κυρώσεων και θεραπείας (π.χ. δικαστής ανηλίκων και εισαγγελέας/επόπτης ανηλίκων).

Το δεύτερο μέρος του Πίνακα έχει ιδιαίτερη σημασία για το Ατομικό Θεραπευτικό Πρόγραμμα, διότι καταγράφει τους προστατευτικούς παράγοντες ή τα δυνατά σημεία του ανηλίκου ή/και του περιβάλλοντός του, που συμβάλλουν στην επίτευξη των θεραπευτικών στόχων. Καθώς η διαδικασία του σχεδιασμού της παρέμβασης αποτελεί επίσης μέρος της διαδικασίας παρέμβασης, είναι ζωτικής σημασίας ο ανήλικος να έχει μια αίσθηση των δυνατών και θετικών πλευρών του και αυτές να σημειώνονται και να καταγράφονται στο επίσημο έγγραφο. Η διαδικασία αξιολόγησης και το σχέδιο θεραπείας δεν πρέπει να εστιάζει μόνο στους παράγοντες κινδύνου, στην αρνητική συμπεριφορά ή στις δυσμενείς ψυχοκοινωνικές συνέπειες αυτής της συμπεριφοράς.

Οι στόχοι θεραπείας μπορεί να είναι λιγότεροι από τους αναγνωρισμένους παράγοντες κινδύνου, καθώς είναι συχνά πιθανό, λόγω της αλληλοσυσχέτισης και του πλαισίου εκδήλωσης της επικίνδυνης συμπεριφοράς, ο ίδιος στόχος να αφορά πολλαπλούς παράγοντες κινδύνου. Για παράδειγμα, εάν ο θεραπευτικός στόχος είναι η επίτευξη καλύτερων δεξιοτήτων επικοινωνίας και αντιμετώπισης, η υλοποίηση αυτού του στόχου θα πρέπει επίσης να επηρεάσει την επιθετική συμπεριφορά, την παρορμητική συμπεριφορά και τις οικογενειακές σχέσεις. Επομένως, είναι σημαντικό να επιλέγεται η καταλληλότερη παρέμβαση και να ορίζονται με ακρίβεια οι θεραπευτικοί στόχοι που μπορεί να κατανοήσει ο ανήλικος. Με αυτόν τον τρόπο, ο ανήλικος γνωρίζει τι αναμένεται στη διαδικασία παρέμβασης (σωφρονιστικό μέτρο/κυρώσεις), όχι μόνο υπό το πρίσμα της μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς, αλλά και στις ευρύτερες πτυχές της ψυχοκοινωνικής λειτουργίας.

Οι παράγοντες κινδύνου και οι προστατευτικοί παράγοντες (δυνάμεις), καθώς και οι στόχοι θεραπείας στον Πίνακα γράφονται σε κουκκίδες ως σύντομες σημειώσεις. Ο πίνακας δεν προορίζεται για εκτενή επεξεργασία, καθώς το Ατομικό Πρόγραμμα Θεραπείας θα παρέχει λεπτομερέστερες πληροφορίες σχετικά με το πλαίσιο, τις μεθόδους θεραπείας, τις προθεσμίες και τους επαγγελματίες που συμμετέχουν στη διαδικασία.

Πίνακας αριθ. 9: Παράδειγμα δυναμικών παραγόντων κινδύνου και προστατευτικών παραγόντων (δυνάμεις), με στόχους θεραπείας

ΑΤΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ		
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ
• απερίσκεπτη και παρορμητική συμπεριφορά • επιθετική αντίδραση σε καταστάσεις απογοήτευσης	• δείχνει ενσυναίσθηση και επαρκείς συναισθηματικές αντιδράσεις όταν αναμένεται • αποδέχεται την παρέμβαση και τον επαγγελματία	• την ανάπτυξη του αυτοελέγχου και των κατάλληλων αντιδράσεων σε καταστάσεις απογοήτευσης
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ		
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ		

• ελαστική και ασυνεπής γονική συμπεριφορά της μητέρας • επιφανειακή συνεργασία της μητέρας στη θεραπεία	• σχέση μεταξύ του ανήλικου και της μητέρας είναι ανοιχτή και οι δύο είναι συναισθηματικά ισχυροί	• την ανάπτυξη του αυταρχικού και συνεπούς γονικού στυλ της μητέρας • την ανάπτυξη εσωτερικών κινήτρων και τη συνεπή συνεργασία στη θεραπευτική διαδικασία
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ		
• υψηλότερο ποσοστό παραβατικής συμπεριφοράς μεταξύ άλλων μαθητών στο σχολείο	• ο εκπαιδευτικός ασκεί θετικό εξουσιαστικό αντίκτυπο σε έναν ανήλικο	• ενίσχυση των δεξιοτήτων αντίστασης στην αρνητική επιρροή των συνομηλίκων
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΥΝΟΜΙΛΙΚΩΝ		
• δύο από τους στενότερους φίλους είναι γνωστοί ως ποινικοί παραβάτες και έχουν δικαστική απόφαση για σωφρονιστικό μέτρο	• ένας ανήλικος έχει κάποιες επαφές με φίλους από το δημοτικό σχολείο που έχουν φιλοκοινωνική συμπεριφορά	• ενίσχυση των στενών σχέσεων με τους συνομηλίκους του στο κοινωνικό περιβάλλον/κοινότητα

Όποτε είναι δυνατόν, οι παράγοντες κινδύνου θα πρέπει να ορίζονται ως συμπεριφορές και όχι ως σταθερά χαρακτηριστικά προσωπικότητας ή διαγνώσεις. Οι περισσότερες ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων δεν είναι ψυχιατρικές ή ψυχοθεραπευτικές, αλλά συμβουλευτικές, εποπτικές ή σωφρονιστικές παρεμβάσεις που παρέχονται από κοινωνικούς λειτουργούς, κοινωνικούς παιδαγωγούς ή/και ψυχολόγους και άλλους εκπαιδευτικούς. Στοχεύουν στην αλλαγή ανεπιθύμητων, επιβλαβών, επικίνδυνων και παράνομων μορφών συμπεριφοράς. Επομένως, είναι σημαντικό να οριστούν τέτοιες συμπεριφορές στον Πίνακα, αλλά και να υπογραμμιστούν τα δυνατά σημεία και οι δυνατότητες, καθώς και τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Είναι κατανοητό ότι ορισμένα λιγότερο λειτουργικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας υποστηρίζουν διαφορετικές επικίνδυνες συμπεριφορές, αλλά τα σωφρονιστικά μέτρα δεν είναι ψυχοθεραπευτικές θεραπείες.

Οι στόχοι της παρέμβασης θα πρέπει να είναι ρεαλιστικοί, σύμφωνα με τις δυνατότητες και το πλαίσιο κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης, και οι στόχοι θα πρέπει να ορίζονται θετικά με τρόπο που να αντικατοπτρίζει τις επιθυμητές συμπεριφορές, δηλαδή τις προτιμώμενες συνθήκες. Για παράδειγμα, ένας στόχος δεν θα πρέπει να ορίζεται ως εξής: "... ο ανήλικος δεν εμπλέκεται σε λεκτικές συγκρούσεις...", αλλά "... ο ανήλικος έχει βελτιώσει τις επικοινωνιακές δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων...".

Ατομικό πρόγραμμα θεραπείας

Η δημιουργία και η προετοιμασία του ατομικού θεραπευτικού προγράμματος για κάθε ανήλικο που τιμωρείται στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων αποτελεί νομική υποχρέωση στην Κροατία. Οι νόμοι καθορίζουν χρονοδιαγράμματα και θεματικές περιοχές που πρέπει να καλύπτει το πρόγραμμα. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο ανήλικος και οι γονείς/φροντιστές του πρέπει να υπογράψουν το πρόγραμμα ως ένδειξη της συμμόρφωσής τους με το περιεχόμενό του. Εάν αρνηθούν να το υπογράψουν (δηλ. να το αποδεχθούν), το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας υποχρεούται από το νόμο να ενημερώσει επείγοντως το Δικαστήριο ή/και τον εισαγγελέα ανηλίκων για την αδυναμία διεξαγωγής της θεραπείας.

Το υπόδειγμα για το Ατομικό Θεραπευτικό Πρόγραμμα περιέχει στοιχεία που παρέχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για την περίπτωση - επίσημες πληροφορίες, τεκμηρίωση που χρησιμοποιήθηκε για τη δημιουργία του Προγράμματος, συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με σκοπό τη δημιουργία του Προγράμματος και εντοπισμένες επικίνδυνες συμπεριφορές με το σχέδιο παρέμβασης να κατηγοριοποιείται στους ακόλουθους τομείς:

- Ατομικοί παράγοντες,
- Σχολείο και εκπαίδευση,

- Οικογενειακές συνθήκες,
- Συνομήλικοι / ελεύθερος χρόνος / κοινότητα.

Καθένας από αυτούς τους τομείς περιέχει έξι στοιχεία που αντιπροσωπεύουν την ουσία του Ατομικού Θεραπευτικού Σχεδίου: τον ορισμό των συγκεκριμένων παραγόντων κινδύνου, την περιγραφή του, τους στόχους της θεραπείας, τις μεθόδους και τις διαδικασίες που θα χρησιμοποιηθούν, τους συμμετέχοντες που πρόκειται να συμμετάσχουν σε αυτό το συγκεκριμένο μέρος της παρέμβασης και τις αναμενόμενες προθεσμίες.

Αναφορά σχετικά με την κύρωση

Η κροατική νομοθεσία απαιτεί τη συνεχή παρακολούθηση της εκτέλεσης κάθε κύρωσης για ανηλίκους. Η παρακολούθηση αυτή πραγματοποιείται με δύο τρόπους: (1) Κάθε τρεις μήνες, το όργανο που είναι υπεύθυνο για την εκτέλεση/εφαρμογή πρέπει να συντάσσει εκθέσεις σχετικά με τη διαδικασία και τα αποτελέσματα προς το Δικαστήριο και την Εισαγγελία, και (2) το Δικαστήριο που εκδίκασε την κύρωση συγκαλεί δίκες ελέγχου τουλάχιστον μία φορά κάθε έξι μήνες, προκειμένου να κατανοήσει καλύτερα τη διαδικασία και να αποφασίσει για τη συνέχισή της σε ορισμένες περιπτώσεις. Ως εκ τούτου, οι γραπτές εκθέσεις είναι υψίστης σημασίας, καθώς αποτελούν σύνοψη των παρεμβάσεων και των αποτελεσμάτων εντός συγκεκριμένου χρονικού πλαισίου.

Το υπόδειγμα των εκθέσεων παρέχει επίσης ένα δομημένο σχήμα που περιέχει όλες τις πληροφορίες σχετικά με την ποιότητα της εφαρμογής των κυρώσεων, οι οποίες είναι απαραίτητες για τα άλλα θεσμικά όργανα (Δικαστήριο Νεολαίας και Εισαγγελία). Παράλληλα με τις τυπικές πληροφορίες, οι εκθέσεις θα πρέπει να αναλύουν τους ακόλουθους τέσσερις τομείς:

- βασικοί τομείς παρέμβασης κατά την περίοδο αναφοράς,
- ανάλυση των επαφών κατά την περίοδο αναφοράς (συναντήσεις, τηλεφωνικές επαφές, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο κ.λπ.),
- περιγραφή των παρεμβάσεων που ορίζονται από το ατομικό θεραπευτικό πρόγραμμα κατά την περίοδο αναφοράς,
- περαιτέρω προτάσεις παρέμβασης.

Η πρόσθετη λίστα ελέγχου υποβολής εκθέσεων είναι ένα χρήσιμο εργαλείο, ιδίως για την υποβολή εκθέσεων σχετικά με εναλλακτικά μέτρα/κυρώσεις, όπως αυτές εντός της κοινότητας. Αυτή η λίστα ελέγχου παρέχει "με μια ματιά" πληροφορίες σχετικά με σημαντικά θέματα που μπορεί να ενδιαφέρουν τον δικαστή νεολαίας, τον εισαγγελέα νεολαίας ή μη νομικούς επαγγελματίες στο Δικαστήριο και το γραφείο του εισαγγελέα κατά τον σχεδιασμό των δοκιμών ελέγχου. Αυτή η λίστα ελέγχου υποβολής εκθέσεων προστίθεται σε κάθε έκθεση και καλύπτει τα ακόλουθα 4 θέματα:

1. γενικοί παράγοντες συνεργασίας,
2. αλλαγή και πρόοδος των αναγνωρισμένων παραγόντων κινδύνου (συμπεριφορά κινδύνου),
3. πληροφορίες σχετικά με την υποτροπή,
4. πρόταση για περαιτέρω παρέμβαση (εάν υπάρχει).

Τι μπορούμε να μάθουμε από την έρευνα σχετικά με την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης στην Κροατία;

Όπως φαίνεται στα προηγούμενα υποκεφάλαια, παρόλο που τα νομικά, θεωρητικά και επαγγελματικά πλαίσια στέλνουν σαφή μηνύματα σχετικά με τη σημασία της ΑΑ και τις αρχές διεξαγωγής της, εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες προκλήσεις στην κροατική πρακτική. Οι σχετικές έρευνες³⁹⁸ στον

³⁹⁸ N. Ricijaš, "Delinquent Behaviour Attributions of Low-Risk and High-Risk Juvenile Delinquents," *Criminology & Social Integration* 17, no. 1 (2009): 13-26- N. Koller-Trbović, B. Nikolić και G. Gašević

τομέα αυτό, δείχνουν δυσκολίες όσον αφορά τη ΑΑ στην Κροατία, καθώς και συστάσεις για τη βελτίωσή της (βλ. πίνακα αριθ. 10 για περισσότερες λεπτομέρειες).

Πίνακας αριθ. 10: Δυσκολίες και προκλήσεις σχετικά με την ΑΑ στην Κροατία και συστάσεις για βελτίωση με βάση την έρευνα

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ
Οι δικαστές και οι εισαγγελείς νεότητας στερούνται εξειδίκευση Ανεπαρκής αριθμός (εξειδικευμένων μη νομικών) εμπειρογνομόνων στη δικαιοσύνη και στα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας Μακροχρόνιες δικαστικές διαδικασίες και σημαντικό χρονικό διάστημα μεταξύ της αξιολόγησης, της λήψης αποφάσεων και της εφαρμογής των κυρώσεων Οι συνήγοροι υπεράσπισης δεν είναι επαρκώς εκπαιδευμένοι για τις διαδικασίες του Δικαστηρίου Νεολαίας (χρησιμοποιούν όλα τα βήματα που τους επιτρέπονται και έτσι επιβραδύνουν τις διαδικασίες χωρίς να αναγνωρίζουν το συμφέρον του ανηλίκου) Η έλλειψη ομοιομορφίας της νομολογίας σε εθνικό επίπεδο Η έλλειψη εναρμόνισης στο έργο των δικαστών νεότητας σε εθνικό επίπεδο Η έλλειψη ενιαίων διαδικασιών αξιολόγησης σε εθνικό επίπεδο Τα κριτήρια για την επιλογή των μέτρων και των κυρώσεων δεν είναι ενιαία (τα μέτρα και οι κυρώσεις δεν εναρμονίζονται πάντοτε με τις ανάγκες και τα επίπεδα κινδύνου των ανηλίκων).	Εξειδίκευση των δικαστών και των εισαγγελέων νεότητας (για να διασφαλιστεί ότι οι κρατικοί εισαγγελείς και οι δικαστές νεότητας ασχολούνται αποκλειστικά με υποθέσεις που εμπύπτουν στην αρμοδιότητα της νομοθεσίας ΥCA/11) Εισαγωγή υποχρεωτικής κατάρτισης για τους συνηγόρους υπεράσπισης, τους εισαγγελείς και τους δικαστές ανηλίκων που ασχολούνται με ανηλίκους Επενδύσεις στη δια βίου εκπαίδευση των επαγγελματιών (τόσο εκείνων που διεξάγουν όσο και εκείνων που χρησιμοποιούν ΑΑ) Αλλαγή των διαδικαστικών διατάξεων για την επιτάχυνση των δικαστικών/δικονομικών διαδικασιών Εναρμόνιση των διαδικασιών και της πρακτικής των δικαστών νεότητας/ανηλίκων "Τυποποίηση" της αξιολόγησης, των μεθόδων, των τεχνικών, των εργαλείων και των διαδικασιών προς την κατεύθυνση μιας πιο ομοιόμορφης διαδικασίας αξιολόγησης ανηλίκων Βελτίωση της ποιότητας της εφαρμογής των κυρώσεων στην πράξη (ιδίως των θεσμικών κυρώσεων)

Ratkajec, "Comparison of Risk/Need Assessment Instruments for Children and Youth," *Criminology & Social Integration* 18, no. 2 (2010): 1-14- I. Pencinger, "Checking the Criteria for Differentiation of Correctional Measures Ordered by Court," Master Thesis, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb, 2010- A. Miroslavljević και N. Koller-Trbović, "Checking if Institutional Programmes are Matched with the Results of Risk and Needs Assessment in a Croatian Context," *Emotional and Behavioural Difficulties* 16, no. 3 (2011): 263-275- A. Žižak και N. Koller-Trbović, "Risk and Strengths Assessment Aimed for Treatment Planning (Results of Scientific Project: Matching interventions with Needs of Children at Risk-Creating a Model) (Zάγκρεμπ: Faculty of Education and Rehabilitation Sciences University of Zagreb, 2013)- S. Radić, M. Majdak και L. Vejmelka, "The Purpose of Correctional Measure from the Perspective of Young Perpetrators in Only Correctional Institution for Young Boys in Croatia," Global Conference on Psychology Research, 28-29 November 2014, Barcelona, Spain- N. Ricijaš et al. *Intensified Care and Supervision from the Perspectives of Youth and Measure Leaders* (Zagreb: UNICEF Office for Croatia, 2014)- N. Koller-Trbović, A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić, *Assessment Process in Welfare Educational Institutions in Croatia-State of the Art. Internal report* (Zagreb: UNICEF, 2015)- N. Koller-Trbović, A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić, *The Internal Report on the Joint Meeting with the Participants of the Project "Assessment process in welfare educational institutions in Croatia" and Four Regional Consultations* (UNICEF Office for Croatia, 2016a)- N. Koller-Trbović, A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić, *Περίληψη των περιφερειακών διαβουλεύσεων που διεξήχθησαν στο Zάγκρεμπ, στο Όσιγιεκ, στη Ριέκα και στο Σπλιτ με επαγγελματίες που απασχολούνται σε κέντρα κοινωνικής πρόνοιας, κρατικές εισαγγελίες και δικαστήρια νέων με θέμα την αξιολόγηση παιδιών και νέων. Εσωτερική έκθεση* (Γραφείο UNICEF για την Κροατία, 2016b)- D. D. Hundrić et al. *National report - Croatia* (Project Report: Διαδικαστικές διασφαλίσεις των κατηγορουμένων ή υπόπτων παιδιών: Improving the Implementation of the Right to Individual Assessment (IA-CHILD), 2019). Οικογενειακός νόμος, *Επίσημη Εφημερίδα* 103/15, 98/19.

Οι θεραπείες στα ιδρύματα ανηλίκων είναι κακής ποιότητας και αναποτελεσματικές και, ως εκ τούτου, σπάνια επιβάλλονται

Αμφίβολη ποιότητα ορισμένων εκθέσεων ΑΑ που λαμβάνουν τα δικαστήρια νεότητας/ανηλίκων

Η αρχή της εστίασης στα θετικά, κατά τη διαδικασία αξιολόγησης, δεν τηρείται αρκετά (μεγαλύτερη εστίαση στα προβλήματα, στις αρνητικές πτυχές του ανηλίκου και του περιβάλλοντός του).

Λίγοι κατηγορούμενοι ή ύποπτοι ανήλικοι παραπέμπονται από το Δικαστήριο ή την Εισαγγελία σε ιδρυματική / ολοήμερη αξιολόγηση λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων

Από την άλλη πλευρά, η ανάλυση της βιβλιογραφίας και της έρευνας σχετικά με το θέμα της ΑΑ των ανηλίκων στην Κροατία, επισημαίνει πολλά παραδείγματα καλής πρακτικής καθώς και θετικά χαρακτηριστικά της ΑΑ στη χώρα μας³⁹⁹ ως εξής:

- Η ΑΑ έχει εφαρμοστεί σωστά και είναι επί μακρόν παρούσα στα συστήματα δικαιοσύνης και κοινωνικής πρόνοιας που συνεργάζονται στενά σε υποθέσεις ανηλίκων.
- Μακροχρόνια παρουσία της αξιολόγησης των ανηλίκων στη νομοθεσία - καλής ποιότητας νομοθετικό πλαίσιο
- Η νομοθεσία της Κροατίας σέβεται τις διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές και συστάσεις σχετικά με τις διαδικασίες για τους υπόπτους ή κατηγορούμενους ανηλίκους και τις ενσωματώνει στο περιεχόμενο των σχετικών διατάξεων.
- Η αξιολόγηση είναι εξαιρετικά σημαντική και η ποιότητα της απόφασης που λαμβάνεται σε σχέση με τον ανήλικο (είτε από την Εισαγγελία είτε από το Δικαστήριο) εξαρτάται από την ποιότητα της διαδικασίας εφαρμογής της αξιολόγησης.

³⁹⁹ N. Koller-Trbović, "Η διάγνωση ως τεκμήριο της θεραπείας", *Εγκληματολογία & Κοινωνική Ενσωμάτωση* 4, αριθ. 1 (1996): 61-72- D. Bouillet, *Εγχειρίδιο για τη διαφοροποιημένη θεραπεία των ανηλίκων παραβατών με βάση το εννοιολογικό επίπεδο με οδηγίες για τη χρήση του τεστ των ημιτελών ποινών* (Σχολή Επιστημών Αγωγής και Αποκατάστασης, Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ, 1998)- Đ. Križ, "The Criteria for the Selection of Youth Educational Measures in the Light of the Juvenile Courts Act", *Croatian Annual of Criminal Law and Practice* 6, no. 2 (1999)- Žižak and Koller-Trbović, "Intervention Measures for Juvenile Perpetrators of Crimes", 767-789- N. Koller-Trbović and A. Žižak, *Participation of a Child in the Process of Needs Assessment and Interventions Planning - Social-Pedagogical Approach* (Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb, 2005)- N. Ricijaš, "Instruments of Assessment of Children and Adolescents - Possibilities of Application in Cases of Probation for Juveniles," *Annual of Social Work* 13, no. 2 (2006): 271-295- Pencinger, "Checking the Criteria for Differentiation of Correctional Measures Ordered by Court. ", Koller-Trbović, Nikolić και Ratkajec Gašević, "Comparison of Risk/Need Assessment Instruments for Children and Youth," 1-14, A. Miroslavljević και N. Koller-Trbović, "Checking if Institutional Programmes are Matched with the Results of Risk and Needs Assessment in a Croatian Context," *Emotional and Behavioural Difficulties* 16, no. 3 (2011): 263-275- I. Jeđud Borić, "Gender Sensitivity in Risk and Needs Assessment and Intervention Programmeming for Girls with Behavior Problems", *Annual of Social Work* 19, no. 2 (2012): 241-274. Žižak and Koller-Trbović, *Risks and Strengths Assessment Aimed for Treatment Planning*- N. Koller-Trbović, A. Miroslavljević and I. Jeđud Borić, *Assessment Process in Welfare Educational Institutions in Croatia-State of the Art. Εσωτερική έκθεση* (Ζάγκρεμπ, Κροατία): UNICEF, 2015)- Koller-Trbović, Miroslavljević and Jeđud Borić, *The Internal Report on the Joint Meeting with the Participants of the Project*- Koller Trbović, Miroslavljević and Jeđud Borić, *Summary of Regional Consultations Carried Out in Zagreb, Osijek, Rijeka and Split with Professionals Employed in Centres for Social Welfare, State Attorney's Offices and Youth Courts on the Subject of the Assessment of Children and Youth*, Koller-Trbović, Miroslavljević και Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*, 23-69- Hundrić et al., *Εθνική έκθεση - Κροατία*.

- Καλά εκπαιδευμένοι επαγγελματίες διενεργούν την αξιολόγηση στην πράξη- μακροχρόνια επαγγελματική εμπειρία των εμπειρογνομόνων στην αξιολόγηση των ανηλίκων
- Ευαισθητοποίηση του επιστημονικού και επαγγελματικού κοινού σχετικά με τη σημασία και την αναγκαιότητα της αξιολόγησης των ανηλίκων
- Έχουν υλοποιηθεί πολυάριθμα σχέδια και έχουν διεξαχθεί έρευνες σχετικά με το θέμα της ΑΑ των ανήλικων παραβατών
- Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές εκπαιδεύσεις σχετικά με το θέμα της αξιολόγησης των ανηλίκων
- Η ΑΑ γίνεται για όλους τους ανήλικους υπόπτους ή τους ανήλικους που κατηγορούνται για ποινικά αδικήματα
- Στην πράξη υπάρχουν διαφορετικοί τύποι αξιολόγησης, σε διαφορετικά επίπεδα και με διαφορετικούς στόχους
- Το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας και τα Σωφρονιστικά Ιδρύματα Κοινωνικής Πρόνοιας αποτελούν βασικούς φορείς αξιολόγησης με διαθέσιμες διεπιστημονικές ομάδες εμπειρογνομόνων.
- Εφαρμόζεται υψηλής ποιότητας ολοήμερη αξιολόγηση των αναγκών των ανηλίκων, προς αμοιβαία ικανοποίηση των εμπειρογνομόνων και των νέων.
- Κατά τη στιγμή της παραπομπής τα σωφρονιστικά ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας/κέντρα παροχής υπηρεσιών στην κοινότητα δίνουν προτεραιότητα σε ανήλικους υπόπτους ή ανηλίκους που κατηγορούνται για ποινικό αδίκημα.
- Μη νομικοί επαγγελματίες στα δικαστήρια και στις εισαγγελίες είναι διαθέσιμοι
- Γενικά, οι γνώμες και οι προτάσεις (εκθέσεις ΑΑ) που συντάσσονται ως αποτέλεσμα της ΑΑ είναι υψηλής ποιότητας
- Καλή συνεργασία μεταξύ των τομέων
- Καλή διεπιστημονική/πολυθεματική συνεργασία.

Λαμβάνοντας υπόψη τα πάντα, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι πληροφορίες που συλλέγονται για τους νέους που εμπλέκονται στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων, με τη μορφή είτε διαγνωστικών είτε αξιολογικών προσεγγίσεων, πρακτικών και διαδικασιών, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις ποινικές διαδικασίες και στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων στην Κροατία. Η ΑΑ στη χώρα μας αναγνωρίζεται ως ουσιαστική και απαραίτητη και εφαρμόζεται σε διάφορα επίπεδα και σε διάφορες φάσεις της ποινικής διαδικασίας. Επιπλέον, είναι νομικά καλά τυποποιημένη και εφαρμόζεται στην πράξη εδώ και πολλά χρόνια και σε διάφορα ιδρύματα.

Η ΑΑ είναι αναγκαία και εξαιρετικά σημαντική, διότι αποτρέπει τις επίπεδες, αυθαίρετες, αδικαιολόγητες, ανεύθυνες και ανεπαρκείς αποφάσεις. Ωστόσο, είναι πρωτίστως σημαντική επειδή επηρεάζει τη ζωή των ανηλίκων και των οικογενειών τους. Οι πληροφορίες αξιολόγησης βοηθούν στην καθοδήγηση της λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων. Πρόκειται για σημαντικές αποφάσεις για την κοινωνία και τους νέους. Η ποιότητα της διαδικασίας ΑΑ, δηλαδή των πληροφοριών και των συμπερασμάτων που παρέχονται από τις αξιολογήσεις, είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της λήψης δίκαιων, έγκαιρων και αποτελεσματικών αποφάσεων. Το ικανότατο και καλά εκπαιδευμένο προσωπικό και οι επαγγελματίες μιας αξιολόγησης, που χρησιμοποιούν μια διεπιστημονική προσέγγιση διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία. Η διασφάλιση της αποτελεσματικής λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων είναι σημαντική, αλλά είναι επίσης σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι εργαζόμαστε με και για τους νέους. Ως εκ τούτου, η ευρύτερη εικόνα θα πρέπει να είναι η προώθηση της ευημερίας των νέων και η παροχή βοήθειας ώστε να γίνουν ώριμοι και υπεύθυνοι ενήλικες που ζουν μια ζωή υψηλής ποιότητας.

Αναφορές

Νόμος για την Εκτέλεση των Κυρώσεων που Επιβάλλονται σε Ανηλίκους για Ποινικά Αδικήματα και Πλημμελήματα, ΦΕΚ 133/12.

Bouillet, D. *Εγχειρίδιο Διαφοροποιημένης Θεραπείας Ανηλίκων Παραβατών βάσει του Ενωσιολογικού Επιπέδου με οδηγίες για τη χρήση του Τεστ Ημιτελών Προτάσεων*. Σχολή Επιστημών Αγωγής και Αποκατάστασης, Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ, 1998.

Ποινικός Κώδικας, ΦΕΚ 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.

Νόμος περί Ποινικής Δικονομίας, *Επίσημη Εφημερίδα* 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19.

Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, σχετικά με τις δικονομικές διασφαλίσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινικές διαδικασίες (SL L 132, 21. 5. 2016.).

Νόμος περί Οικογένειας, *Επίσημη Εφημερίδα* 103/15, 98/19

Hoge, R. D. "Forensic Assessments of Juveniles: Practice and Legal Considerations." *Criminal Justice and Behavior* 39, no. 9 (2012): 1255-70. <https://doi.org/10.1177/0093854812444024>.

Hoge, R. D., και D. A. Andrews. *Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI) - Εγχειρίδιο χρήσης*. ΗΠΑ, North Tonawands, Νέα Υόρκη: MHS, 2002.

Hundrić D. D. , N. Ricijaš, A. Miroslavljević και S. Mandić. *Εθνική έκθεση - Κροατία*. Έκθεση έργου: Διαδικαστικές διασφαλίσεις για κατηγορούμενα ή ύποπτα παιδιά: Improving the Implementation of the Right to Individual Assessment (IA-CHILD), 2019.

Οδηγίες και συστάσεις για την αξιολόγηση παιδιών και νέων που εκδηλώνουν κοινωνικά μη αποδεκτή συμπεριφορά. Ζάγκρεμπ: Ινστιτούτο Κοινωνικής Εργασίας της Δημοκρατίας, 1984.

Jeđud Borić, I. "Ευαισθησία του φύλου στην αξιολόγηση κινδύνων και αναγκών και στον προγραμματισμό παρέμβασης για κορίτσια με προβλήματα συμπεριφοράς". *Annual of Social Work* 19, no. 2 (2012): 241-274.

Koller Trbović, N. , A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić. *Περίληψη των περιφερειακών διαβουλεύσεων που πραγματοποιήθηκαν στο Ζάγκρεμπ, στο Όσιγιεκ, στη Ριέκα και στο Σπλιτ με επαγγελματίες που απασχολούνται σε Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, Εισαγγελίες και Δικαστήρια Νέων με θέμα την αξιολόγηση παιδιών και νέων*. Εσωτερική έκθεση. Γραφείο της UNICEF για την Κροατία, 2016β.

Koller-Trbović, N. και A. Žižak. *Συμμετοχή του παιδιού στη διαδικασία αξιολόγησης αναγκών και σχεδιασμού παρεμβάσεων - Κοινωνικο-παιδαγωγική προσέγγιση*. Σχολή Επιστημών Αγωγής και Αποκατάστασης, Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ, 2005.

Koller Trbović, N. , A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić. "Αξιολόγηση των αναγκών παρέμβασης σε παιδιά και νέους με προβλήματα συμπεριφοράς". Στο *Αξιολόγηση κινδύνων και δυνατών σημείων με στόχο το σχεδιασμό θεραπείας (Αποτελέσματα επιστημονικού προγράμματος: Matching Interventions with Needs of Children at Risk- Creating a Model)*, επιμέλεια: A. Žižak και N. Koller-Trbović, 23-67. Ζάγκρεμπ: Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ, 2013.

Koller-Trbović, N. , A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić. *Αξιολόγηση αναγκών παιδιών και νέων με διαταραχές συμπεριφοράς - Ενωσιολογικές και μεθοδολογικές κατευθυντήριες γραμμές*. Ζάγκρεμπ: Γραφείο UNICEF για την Κροατία, 2017.

Koller-Trbović, N. , A. Miroslavljević και I. Jeđud Borić. *Εσωτερική έκθεση για την κοινή συνάντηση με τους συμμετέχοντες στο έργο "Διαδικασία αξιολόγησης σε σωφρονιστικά ιδρύματα πρόνοιας στην Κροατία" και τέσσερις περιφερειακές διαβουλεύσεις*. Γραφείο της UNICEF για την Κροατία, 2016α.

- Koller-Trbović, N. , A. Mirosavljević, and I. Jeđud Borić, *Assessment Process in Welfare Educational Institutions in Croatia-State of the Art. Εσωτερική έκθεση*. Ζάγκρεμπ: UNICEF, 2015.
- Koller-Trbović, N. , B. Nikolić και G. Gašević Ratkajec. "Σύγκριση εργαλείων αξιολόγησης κινδύνου/ανάγκης για παιδιά και νέους". *Criminology & Social Integration* 18, no. 2 (2010): 1-14.
- Koller-Trbović, N. "Η διάγνωση ως τεκμήριο θεραπείας". *Criminology & Social Integration* 4, no. 1 (1996): 61-72.
- Križ, Đ. "Τα κριτήρια επιλογής των εκπαιδευτικών μέτρων για τους νέους υπό το πρίσμα του νόμου για τα δικαστήρια ανηλίκων". *Croatian Annual of Criminal Law and Practice* 6, αριθ. 2 (1999).
- Mandić, S. , D. D. Hundrić, N. Ricijaš και M. Kuharić. "Η άποψη των εμπειρογνομόνων σχετικά με την αποτελεσματικότητα του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων". *Collected papers of the Law Faculty of the University of Rijeka* 39, no. 3 (2018): 1259-1286. <https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.3.4>.
- Mirosavljević, A. , και N. Koller-Trbović. "Έλεγχος της αντιστοίχισης των θεσμικών προγραμμάτων με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης κινδύνων και αναγκών σε κροατικό πλαίσιο". *Emotional and Behavioural Difficulties* 16, no. 3 (2011): 263–275.
- Müller, B. *Sozialpädagogisches Konnen*. Lambertus, 1994.
- Pencinger, I. "Έλεγχος των κριτηρίων για τη διαφοροποίηση των σωφρονιστικών μέτρων που διατάσσονται από το δικαστήριο". Μεταπτυχιακή διατριβή, Σχολή Επιστημών Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης, Πανεπιστήμιο του Ζάγκρεμπ, 2010.
- Radić, S. , M. Majdak, και L. Vejmelka. "Ο σκοπός του σωφρονιστικού μέτρου από την οπτική γωνία των νεαρών δραστών στο μόνο σωφρονιστικό ίδρυμα για νεαρά αγόρια στην Κροατία". *Παγκόσμιο συνέδριο για την έρευνα στην ψυχολογία*, 28-29 Νοεμβρίου 2014, Βαρκελώνη, Ισπανία.
- Ricijaš, N. "Attributions Delinquent Behavior of Low-Risk and High-Risk Juvenile Delinquents". *Criminology & Social Integration* 17, no. 1 (2009): 13-26.
- Ricijaš, N. , I. Jeđud Borić, M. L. Rihtarić και A. Mirosavljević. *Εντατικοποιημένη φροντίδα και εποπτεία από την οπτική γωνία των νέων και των υπευθύνων των μέτρων*. Ζάγκρεμπ: Γραφείο UNICEF για την Κροατία, 2014.
- Ricijaš, N. "Μέσα αξιολόγησης παιδιών και εφήβων - Δυνατότητες εφαρμογής σε περιπτώσεις επιτήρησης ανηλίκων". *Annual of Social Work* 13, no. 2 (2006): 271-295.
- Ricijaš, N. *Αξιολόγηση, σχεδιασμός και υποβολή εκθέσεων για εναλλακτικές κυρώσεις σε ανηλίκους*. Ζάγκρεμπ: Υπουργείο Κοινωνικής Πολιτικής και Νεολαίας, 2012.
- Rosado, L. M. *Τα παιδιά είναι διαφορετικά: Πώς η γνώση της θεωρίας της ανάπτυξης των εφήβων μπορεί να βοηθήσει στη λήψη αποφάσεων στο δικαστήριο. Κατανόηση των εφήβων. Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το δικαστήριο ανηλίκων*. American Bar Association Juvenile Justice Center, Juvenile Law Center, and Youth Law Center, 2000. <http://www.modelsforchange.net/publications/178> (Ανακτήθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 2020).
- Schwalbe, C. "Strengthening the Integration of Actuarial Risk Assessment with Clinical Judgment in an Evidence-based Practice Framework." *Children and Youth Services Review* 30, (2008): 1458-1464. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.11.021>.
- Shlonsky, A., και D. Wagner. "Το επόμενο βήμα: Κριτική σε ένα πλαίσιο πρακτικής βασισμένο σε αποδείξεις στη διαχείριση περιπτώσεων CPS". *Children and Youth Services Review* 27, no. 4 (2005): 409-427. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2004.11.007>
- Underwood, L. , D. Chapin και P. Griffin. *Διαδικαστικές κατευθυντήριες γραμμές για τη διενέργεια διαλογής και αξιολόγησης αναγκών/κινδύνων*. The National Center for Mental Health and Juvenile Justice, 2002. <http://www.ncmhjj.com/wp-content/uploads/2015/02/2002- Procedural Guidelines for Conducting Need-Risk Screening and Assessment.pdf> (Ανακτήθηκε στις 1 Σεπτεμβρίου 2020).

Von Aster, G. Michael, M. Reitzle και H. Steinhausen. "Differentielle Therapeutische und Paedagogische Entscheidungen in der Behandlung von Kindern und Jugendlichen." *Psychotherapeut* 39, (1994): 360-367.

White, A. και P. Walsh. *Αξιολόγηση κινδύνου στην παιδική πρόνοια*. Centre for Parenting & Research. Τμήμα Έρευνας, Χρηματοδότησης & Επιχειρηματικής Ανάλυσης. NSW Department of Community Services: Ashfield NSW, 2006.

http://www.community.nsw.gov.au/_data/assets/pdf_file/0005/321647/research_riskassessment.pdf

Νόμος περί δικαστηρίων ανηλίκων, *Επίσημη Εφημερίδα* 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19

Žižak, A. , και N. Koller-Trbović. *Risk and Strengths Assessment Aimed for Treatment Planning (Results of Scientific Project: Matching interventions with Needs of Children at Risk- Creating a Model)*. Ζάγκρεμπ: Faculty of Education and Rehabilitation Sciences University of Zagreb, 2013.

Žižak, A. , και N. Koller-Trbović. "Μέτρα παρέμβασης για τους ανήλικους δράστες εγκλημάτων". *Croatian Annual of Criminal Law and Practice* 6, no. 2 (1999): 767-789.

8. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Rūta Vaičiūnienė, Jolanta Arolevič (Νομικό Ινστιτούτο του Λιθουανικού Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών)

Ο τομέας των δικαιωμάτων των παιδιών και της δικαιοσύνης των ανηλίκων έχει απασχολήσει έντονα επί σειρά ετών. Η συζήτηση και η έρευνα πρέπει και θα συνεχιστεί σε όλα τα επίπεδα. Έχουν γίνει πολλά για τη βελτίωση της προστασίας και των διασφαλίσεων για τα παιδιά που εμπλέκονται στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Είναι σαφές ότι η επιθυμία να διασφαλιστεί η δικονομική δικαιοσύνη και οι δικονομικές διασφαλίσεις για τους ανηλίκους αυξάνεται, με την Οδηγία 2016/800 να αποτελεί το πιο πρόσφατο παράδειγμα νομικά δεσμευτικής πράξης. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμη περιθώρια προόδου μέσω περαιτέρω συζήτησης σχετικά με το πόσο καλά έχουν εφαρμοστεί οι αλλαγές και μέσω ανάλυσης των αποτελεσμάτων.

Επίδραση στα παιδιά και ακρόαση/κατανόηση των απόψεών τους

Η εφαρμογή των δικονομικών διασφαλίσεων θα πρέπει να βασίζεται σε έρευνα που θα εξετάζει την εμπειρία τόσο των εμπειρογνομών που διαχειρίζονται τη δικαιοσύνη ανηλίκων όσο και -και κυρίως- των παιδιών που επηρεάζονται από αυτήν. Οι προσωπικές αλληλεπιδράσεις αυτών των δύο ομάδων - των διαχειριστών της δικαιοσύνης ανηλίκων και των παιδιών που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο - μπορούν να συμβάλουν στη νομική κοινωνικοποίηση των ανηλίκων και να έχουν άμεσο αντίκτυπο στη μελλοντική τους συμπεριφορά. Ως εκ τούτου, είναι ζωτικής σημασίας οι επαγγελματίες που εφαρμόζουν τις δικονομικές διασφαλίσεις, να διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με τον τρόπο οικοδόμησης μιας θετικής σχέσης που εξυπηρετεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντα των παιδιών/νέων. Είναι σημαντικό να εξετάζεται πώς αισθάνονται τα παιδιά όταν ασκούν τα δικαιώματά τους σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας ποινικής δικαιοσύνης - ικανοποιείται η ανάγκη του νέου να ακουστεί, είναι σημαντική η φωνή του, συμμετέχει ενεργά και αποτελεσματικά, συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων και έχει εμπιστοσύνη στο σύστημα δικαιοσύνης;

Η ατομική αξιολόγηση των υπόπτων ή κατηγορουμένων ανηλίκων μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μέσο με δύο στόχους. Πρώτον, ως εργαλείο λήψης αποφάσεων βάσει στοιχείων, επιτρέπει την ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, ιδίως όταν πρόκειται για διαδικαστικές αποφάσεις ή καταδικαστικές αποφάσεις. Δεύτερον, μας δίνει τη δυνατότητα να ακούσουμε τον ανήλικο, να τον εκπροσωπήσουμε και να αλληλεπιδράσουμε μαζί του και να λάβουμε υπόψη τη συγκεκριμένη κατάσταση του, καθώς και να συμβάλει στη λήψη αποφάσεων που είναι όσο το δυνατόν πιο φιλικές προς το παιδί και που δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για μελλοντική βελτίωση της συμπεριφοράς του.

Προσεγγίσεις Εφαρμογής

Η Οδηγία 2016/800 θεσπίζει γενικές αρχές, αφήνοντας στα κράτη μέλη ένα σχετικά ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας όσον αφορά την υλοποίηση και την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης των παιδιών στα εθνικά τους συστήματα. Σύμφωνα με την έρευνα που παρουσιάζεται σε αυτό το βιβλίο, ανακαλύφθηκαν διαφορετικές πορείες εφαρμογής της ατομικής αξιολόγησης στις τέσσερις χώρες που εξετάστηκαν (Λιθουανία, Ελλάδα, Κύπρος και Κροατία).

Σε ορισμένες χώρες (π.χ. Λιθουανία), η εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης πραγματοποιείται με μάλλον τυπικό τρόπο, βάσει των υφιστάμενων διατάξεων. Αυτή η πορεία εφαρμογής μπορεί να εμποδίσει την ποιοτική βελτίωση της εθνικής πρακτικής. Σε άλλες χώρες, όπως η Κύπρος, όπου δεν υπάρχει ολοκληρωμένη νομοθεσία για τους ανήλικους παραβάτες, οι νομοθετικές αλλαγές που θεσπίστηκαν, σύμφωνα με την Οδηγία, μπορούν να θεωρηθούν ως ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός.

Η επιλογή διαφορετικών διαδρομών για την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης στις εθνικές δικαιοδοσίες εξαρτάται από τους διάφορους κανονισμούς και πρακτικές που υπάρχουν σε αυτές, καθώς και από τους διαθέσιμους πόρους και το βαθμό υποστήριξης από τους φορείς χάραξης πολιτικής. Ως αποτέλεσμα, μια ατομική αξιολόγηση μπορεί να είναι περιορισμένης εμβέλειας και να επικεντρώνεται σε

έναν μόνο στόχο, όπως η αξιολόγηση του κινδύνου ή η συλλογή συγκεκριμένων πληροφοριών από το σχολείο, την οικογένεια κ.ο.κ. Μια τέτοια αξιολόγηση δεν λαμβάνει υπόψη τη συνολική κατάσταση ενός παιδιού και δεν καλύπτει όλες τις ανάγκες του.

Τυποποίηση

Μια άλλη σημαντική πτυχή που εντοπίστηκε κατά τη διάρκεια της έρευνας είναι η αξία της τυποποίησης στη διαδικασία αξιολόγησης, προκειμένου να επιτευχθούν πιο συνεπείς και αξιόπιστες αξιολογήσεις και να βελτιωθεί η ποιότητα των επακόλουθων αποφάσεων. Τα εργαλεία αξιολόγησης κινδύνου χρησιμοποιούνται σήμερα ιδιαίτερα ευρέως, βοηθώντας στον εντοπισμό των εγκληματογενών αναγκών και στον σχεδιασμό περαιτέρω παρεμβάσεων. Στις χώρες εκείνες, π.χ. στην Ελλάδα, όπου διαπιστώθηκε έλλειψη τυποποιημένων, επιστημονικά τεκμηριωμένων εργαλείων, οι επαγγελματίες της δικαιοσύνης ανηλίκων τόνισαν την ανάγκη υιοθέτησης τέτοιων εργαλείων.

Οι νέες προσεγγίσεις στη θεωρία και την πρακτική της εγκληματολογικής αξιολόγησης επικρίνουν την τυποποιημένη αξιολόγηση του κινδύνου για την παρεμπόδιση της ενεργού, θετικής εμπλοκής και εκπροσώπησης των νέων - γεγονός που με τη σειρά του εμποδίζει την εφαρμογή της πιο εξατομικευμένης δυνατής προσέγγισης. Σε χώρες όπως η Κροατία -όπου, ιστορικά, η αξιολόγηση των ανηλίκων απολαμβάνει μακροχρόνια θέση στη νομοθεσία και καλύπτει διάφορους τύπους αξιολόγησης, σε διαφορετικά επίπεδα και με διαφορετικούς στόχους- χρησιμοποιείται μια ολοκληρωμένη, επιλεκτική προσέγγιση.

Λόγω της δυσκολίας εύρεσης ενός ενιαίου καθολικού εργαλείου για την αξιολόγηση όλων των αναγκών και χαρακτηριστικών ενός παιδιού, προτείνεται η χρήση τυποποιημένων, επιστημονικά τεκμηριωμένων εργαλείων σε συνδυασμό με μη τυποποιημένα. Εάν ένα τέτοιο σύμπλεγμα εργαλείων ήταν διαθέσιμο, οι ειδικευμένοι επαγγελματίες θα ήταν σε θέση να απαντήσουν σε ένα ευρύτερο φάσμα ερωτημάτων, συμπεριλαμβανομένων ορισμένων από τα πιο περίπλοκα.

Εξειδίκευση και κατάρτιση

Και οι τέσσερις χώρες αναγνωρίζουν τη σημασία και την αξία των επαγγελματιών υψηλής εξειδίκευσης και των εξειδικευμένων γνώσεών τους. Η έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού (ιδίως μη νομικού) ή ο δυσανάλογος φόρτος εργασίας τους μπορεί να είναι το κύριο εμπόδιο για την έγκαιρη ολοκλήρωση των αξιολογήσεων. Τονίστηκε επίσης η έντονη ζήτηση για κατάρτιση για τα όργανα επιβολής του νόμου. Η συντονισμένη συνεργασία μεταξύ των θεσμικών οργάνων, η συστηματική ανταλλαγή σχετικών πληροφοριών σχετικά με το παιδί και η αποτελεσματική διαχείριση των υποθέσεων προσδιορίστηκαν ως ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν επειγόντως σε ορισμένες χώρες.

Πόροι

Ένα σημαντικό και άμεσο εμπόδιο για την εφαρμογή της Οδηγίας 2016/800 μπορεί να είναι η (πραγματική ή αντιληπτή) έλλειψη πόρων στα κράτη μέλη. Η κρατική χρηματοδότηση, οι επαγγελματικές δεξιότητες, το ανθρώπινο δυναμικό και άλλοι πόροι μπορεί απλώς να μην είναι δυνατόν να διατεθούν ή να μην υπάρχουν. Ορισμένα κράτη μέλη ενδέχεται να περιορίζουν τον σκοπό της ατομικής αξιολόγησης εφαρμόζοντάς την μόνο εν μέρει ή τυπικά- ως αποτέλεσμα, η ποιότητα κάθε αξιολόγησης να πάσχει, να μην λαμβάνουν όλα τα παιδιά ατομική αξιολόγηση ή τα αποτελέσματα των προγραμμάτων που προκύπτουν να μην ανταποκρίνονται στα δικαιώματα και τις ανάγκες των παιδιών. Ως εκ τούτου, ένας από τους πρωταρχικούς στόχους θα πρέπει να είναι η ευαισθητοποίηση των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, των λοιπών ενδιαφερομένων, καθώς και των νομικών και μη νομικών επαγγελματιών σχετικά με τη σημασία και τις δυνατότητες της ατομικής αξιολόγησης.

Εν κατακλείδι, η ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού και η συμβολή σε μια σειρά διαφορετικών μέτρων κατά τη λήψη δικονομικών, καταδικαστικών ή προνοιακών αποφάσεων είναι οι βασικοί δείκτες και τα ορόσημα για την εφαρμογή της ατομικής αξιολόγησης σύμφωνα με την Οδηγία. Κατά τη θέσπιση νομικών

ρυθμίσεων ή τη λήψη εξατομικευμένων αποφάσεων σε "γκρίζες ζώνες" όπου δεν υπάρχει σαφής απαίτηση ή απαγόρευση που επιβάλλεται από την Οδηγία, η αρχή της προώθησης του βέλτιστου συμφέροντος (και της ικανοποίησης των αναγκών) του παιδιού πρέπει να είναι πρωταρχικής σημασίας.